

**HEYDƏR ƏLİYEV VƏ
AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI**

MÜBARİZ YUSİFOV

Filologiya elmləri doktoru, professor.

№ 8003
1683

HEYDƏR ƏLİYEV
VƏ
AZƏRBAYCANÇILIQ
İDEOLOGİYASI

(Heydər Əliyev məktəbinin dinləyiciləri üçün vəsait)

93260

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ARXIV

Bakı – «Nurlan» – 2003

81152

T3 (2A) - 8 + Ф3 (2A) - 8

*Azərbaycanın Dövlət müstəqilliyi və
Yeni Azərbaycan Partiyası yaradılmasının
on illik yubileyinə həsr edilən.*

Buraxılışına məsul və redaktor: **Qafar Məmməd oğlu Əliyev**
*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İcra Aparatı İctimai-siyasi şöbəsinin
bölmə müdiri, YAP Siyasi Şurasının üzvü*

Mübariz İman oğlu Yusifov, Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq ideologiyası (Heydər Əliyev məktəbinin dinləyiciləri üçün vəsait). Bakı, «Nurlan», - 2003. 204 səh.

Kitabda Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideyaları və milli ideologiyamız haqqındakı töləminə dair müəllifin Heydər Əliyev məktəbində apardığı müəhazirələr ümumiləşdirilmişdir. Azərbaycançılıq ideyaları xalqın milli psixologiyasında on qədim dövrlərdən mövcud olmuşdur. Lakin bu ideyaların bütövləşdiriləb vəhəd bir sistemə salınması üçün xalqın qüdrətli bir şəxsiyyəto daim chtiyyəci olmuşdur. Heydər Əliyev Azərbaycanca dövlət rəhbərliyinə başladığı 1969-cu ildən özünün təşkilatçılığı ilə, siyasi uzaqqorənliyi ilə, vətənpərvorliyi ilə, fəaliyyətinin bütün istiqamətlərini Azərbaycan xalqının mənafələrinə yönəltmək bacarığı ilə azərbaycançılıq ideyalarını canlandırmağa başladı. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra Heydər Əliyevin fəaliyyəti sayəsində, azərbaycançılıq ideyalarının bazasında onun həərəkətervici mexanizmi olan milli ideologiyamız köşf edildi. Kitabın bütün bölmələrində ardıcıl olaraq, azərbaycançılıq və milli ideologiyamızın Heydər Əliyev təlimi barədə bəhs edilir. Kitabdən Heydər Əliyev məktəbinin müəhazirəçiləri, dinləyiciləri və gənc politoloqlar faydalı vəsait kimi istifadə edə bilərlər.

4603000000

N-98 - 2003

Qrifi nəşr

© Nurlan, 2003

GİRİŞ

Azərbaycançılıq ideologiyası müstəqil dövlətçiliyimizin zəminində yaranmış və özünün ictimai xarakteri ilə ümummilli səciyyə daşıyan baxışlar sistemidir. Azərbaycançılıq ideologiyası azərbaycan xalqına məxsus olan qədim milli-mənəvi keyfiyyətlərin ümumbəşəri ideyalarla inteqrasiyası bazasında formalaşır. Milli-mənəvi keyfiyyətlər cəmiyyətin sosial- iqtisadi və mədəni- məişət həyatında baş verən hadisələrin tarixən milli-etnik proseslər kimi formalaşması nəticəsində meydana gəlir. Cəmiyyətin inkişafı prosesi, təkcə ümummilli mənəvi keyfiyyətlərinin mövcudluğu ilə məhdudlaşa bilməz. Hər bir insan cəmiyyəti, eləcə də dünyada mövcud olan digər insan cəmiyyətləri bir-biri ilə əlaqə və münasibətdə inkişaf edir. Bu əlaqə və münasibətlər bir insan cəmiyyətində mövcud olan ideyaların başqa insan cəmiyyətlərində yayılması və inteqrasiyası hüdudunda baş verir. Bu mənada Azərbaycan cəmiyyətində bu cəmiyyətin özünə məxsus olan milli xarakterli ideyalar formalaşdığı kimi digər insan cəmiyyətləri üçün də yararlı olan və ümumbəşəri səciyyə daşıyan ideyalar da əmələ gəlmişdir. Bu ideyaların başqa cəmiyyətlər üçün yararlı olanları yayılır, eləcə də başqa insan cəmiyyətlərində yararlı mənəvi keyfiyyətlər Azərbaycan cəmiyyətinə inteqrasiya olunur. Bunsuz bəşər cəmiyyəti yoxdur və təsəvvürə də gətirilə bilməz.

İdeya sözü ictimai-siyasi, fəlsəfi, məntiqi, bədii və estetik məzmunlu mətnlərdə tez-tez işlədilən terminaloji vahidlərdən biridir. Bu söz geniş məzmun və anlayış əhatəsinə malik olduğu üçün bəzən ayrı-ayrı sosial qruplar, partiya və təbəqələr onun mənə xüsusiyyətlərindən subyektiv şəkildə istifadə edilməsinə də meyilli olurlar.

İdeya - sözü mənşəcə yunan dilinə məxsusdur. Termin mənəsi maddi ələm əks etdirən insan təfəkkürü, fikir, düşüncə, fəlsəfi mənəsi nəzəri sistemin əsasında duran müəyyənədicə anlayış, dünyagörüşdə məntiqi mühakimə deməkdir. İdeya məntiqi

qi - fəlsəfi bir anlayış kimi sadəcə fikir demək deyildir. Fikir hər hansı əşya və ya hadisə barəsində ani düşüncə kimi başa düşülür. İdeya isə özündə daha geniş bir anlayışı əks etdirir. İdeya təcrübədən keçmiş fikirlər məcmusu kimi anlaşılır. İdeya təcrübədən keçmiş fikirlər məcmusu olduğu üçün onun yaradıcı xarakteri də mövcuddur. Hər bir ani fikir özlüyündə yaradıcı karakter daşıya bilməz. Ancaq təcrübədən keçib insan təfəkküründə ümumiləşə bilən fikirlər məcmusu kimi təcəssüm olunan ideyalar yaradıcı karakter daşıya bilər. Azərbaycançılıq ideyaları dedikdə də Azərbaycan cəmiyyətində formalaşan, süz-gəcdən keçən, xalqın sosial, mədəni, məişət həyatında özünün ümummilli xarakteri ilə mühüm əhəmiyyət kəsb edən fikirlər məcmusu başa düşülür.

Cəmiyyət həyatında ümumiləşdiricilik xarakteri qazanmış ideyalar dərinləşdikcə və zənginləşdikcə bütöv xalqın malı olur və ümumiləşmə səciyyə daşıyır. Ümummilli ideyalar xalqın uzunmüddətli mədəni, məişət və sosial həyatında baş verən hadisə və proseslərin təcrübəsi fonunda yaranır. Ümummilli ideyalar zaman ötdükcə təcrübə və sınaqlardan keçir, zənginləşir, dolğunlaşır, bütövləşir, hamı tərəfindən birmənalı şəkildə qəbul olunur və cəmiyyət həyatının atributuna çevrilir. Azərbaycan cəmiyyətində ümumbəşəri ideyalar əsas etibarilə böyük şəxsiyyətlərin, dahi mütəfəkkirlərin bəşəriyyətə verdiyi böyük ideyalardan ibarətdir. Məsələn böyük Nizaminin bəşəriyyət həyatına gətirdiyi ideyalar içərisində insan azadlığı, azad, sərbəst düşüncə, azad və demokratik cəmiyyət ideyası bəşəriyyətin sosial həyatında əldə edilən ən mühüm nailiyyətlərdən ibarət hesab oluna bilər. Eləcə də böyük Nəsiminin, Füzulinin davam və inkişaf etdirdiyi azad insan, sərbəst düşüncə ideyaları insan cəmiyyətində demokratikləşmənin yaranması və müasir dünyanın qəbul etdiyi humanistləşmə və demokratikləşmə prinsiplərinin həyata keçirilməsi mənasında ümumbəşəri ideyalar kimi səciyyəvi hesab edilə bilər. Əlbəttə, Nizami, Füzuli, Nəsimi dövründə demokratik və humanist prinsiplərin cəmiyyətə təbii-qi barədə danışmağa da dəyməzdi, çünki həmin cəmiyyət bu prinsiplərin həyata keçirilməsinə heç də hazır deyildi. Elə buna görə də Nəsimi kimi insanlar belə ideyaları, bəzi hallarda açıq-

aydın şəkildə irəli sürdüklərinə görə əlbəttə, cəmiyyət tərəfindən yox, demokratik prinsipləri qəbul etməyən despotlar tərəfindən cəzalandırılırdılar. Buna baxmayaraq belə bir dövrdə həmin ideyaların yaranması ümumbəşəri bir kəşf kimi çox qiymətli idi. Zaman keçdi, bəşəriyyət bu ideyaları qəbul etdi. Ancaq Nizaminin, Nəsiminin, Füzulinin vətəninə demokratik ideyaların canlandırılması tarixlərdə nümunə olan böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevin sayəsində yaradılmış müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyi zəminində həyata keçirilməyə başladı.

Ümumbəşəri ideyalar cəmiyyətin müəyyən inkişaf mərhələlərində məşhur alimlərin, yaradıcı şəxsiyyətlərin müxtəlif elm sahələrində üzrə qazandıqları nailiyyətlər və kəşflər sayəsində də əldə olunur. Məsələn, tarixən, Azərbaycan alimlərindən Nəsrəddin Tusinin, Marağalı Əvhədinin, İbn Sinaanın, dünyanın məşhur alimlərinin Pifqorun, Nütonun, Mendeleyevin, Eynşteynin, Lütifzadənin kəşfləri cəmiyyət həyatının irəliləyişinə çox böyük tökən verən ümumbəşəri nailiyyətlərdir. Ümumbəşəri ideyalar harada yaranmasından asılı olmayaraq cəmiyyət həyatının təkamülü prosesində çox böyük əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycançılıq ideyaları ümumbəşəri ideyalar fonunda öz milliliyi ilə xarakterizə olunur. Lakin milli Azərbaycançılıq ideyaları bəşəriyyətə örnək verdiyi kimi, bəşər mədəniyyətinin ən qabaqcıl nümunələrindən də bəhrələnir.

Azərbaycançılıq ideyaları Azərbaycan cəmiyyətinin bütün mərhələlərində mövcud olmuşdur. Lakin bu ideyalar bütöv bir sistem təşkil etmədiyi üçün siyasi-ictimai və ideoloji baxımdan vahid və aparıcı baxışlar sisteminə çevrilə bilməmişdir. Çünki pərakəndə şəkildə mövcud olan ideyaların birləşib, bütövləşib, sistem şəklinə düşməsi üçün real münbit və obyektiv şəraitin mövcudluğu zəruridir. Belə bir şərait isə ancaq müstəqil, azad, sərbəst dövlətçilik zəminində mümkündür. Müstəqil dövlətçilik zəmini olmayan hər hansı ideyalar çoxluğu aparıcı bir sistem şəklinə ümumiləşmə imkanlarından məhrumdur. Azərbaycan cəmiyyətinin mövcudluğu zəminində yaranmış zəngin milli-mənəvi və ümumbəşəri keyfiyyətlər, məhz Heydər Əliyevin

yaratdığı müstəqil dövlətçilik şəraitində sistemləşib Azərbaycançılıq ideologiyasına çevrilib.

İdeologiya - sözünün lüğəti mənası ideyalar haqqında təlim deməkdir. İdeologiya sözü həmçinin, geniş fəlsəfi, hüquqi, məntiqi və sosial anlayış kəsb edir. Bu mənada, **ideologiya** sözü sosial **qrupların və təbəqələrin** mənafeyini ifadə edən siyasi, hüquqi, fəlsəfi, əxlaqi, dini, estetik ideyalar və baxışlar sistemi anlayışını bildirir. İdeologiya insanların şüurunda ictimai hadisələrin inkisafıdır. İctimai hadisələrin fəallığı daim ictimai şüura təsir edir.

İctimai hadisələrin fəallığı isə yaradıcı ideyaların təsiri ilə canlanır. İdeologiya cəmiyyətin inkisafına və cəmiyyət həyatında hadisələrin inkisafına çox mühüm təsir göstərir. İdeologiya mənsub olduğu xalqın mənafeyinə xidmət edəndə bu inkisaf və dəyişmə mütərəqqi xarakter daşıyır. İdeologiya yalnız bu və ya digər sosial qrupun mənafeyinin ifadəsinə yönəldildikdə, ümumxalq və ümummilli xarakter daşmadıqda, demokratik prinsiplərdən təcrid olunduqda onun mürtəce xarakteri meydana çıxır.

Azərbaycançılıq ideologiyası öz xarakterinə görə ümummilli səciyyə daşıyır. Cəmiyyətin bütün sosial qrup və təbəqələrinin mənafeyini ifadə edir. Bu ideologiya bütün dünya azərbaycanlılarını bir amal üzrə səfərbər edir və Hərdər Əliyev təlimindən güc alan demokratik prinsiplərə söykənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hüquqi-demokratik dövlətçilik zəminində ayrı-ayrı partiyaların və sosial qrupların mənafeyini ifadə edən ideyaların və ideologiyaların mövcudluğu mümkündür. Lakin belə ideya və ideologiyalar, bütövlükdə xalqın mənafeyini ifadə edə bilmir. Hüquqi-demokratik dövlətdə ancaq xalqın bütün təbəqələrinin mənafeyini ifadə edən ideologiya ümumxalq və ümummilli xarakter qazanmağa qadirdir. Müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyi zəminində ümumxalq və ümummilli xarakter qazanan ideologiya azərbaycançılıq ideologiyasından ibarətdir. Azərbaycançılıq ideologiyasının bazasını Azərbaycan cəmiyyətinə milli-etnik proseslərin tarixi təkamülü nəticəsində yaranıb xalqın mənavi atributlarına çevrilən keyfiyyətlər təşkil edir. Azərbaycan xalqına məxsus bütün ən yaxşı keyfiyyətlər bu

xalqın məişət həyatında əsrlər boyu zərrə-zərrə qazanılaraq zənginləşmişdir. Həmin keyfiyyətlər heç zaman ayrı-ayrı qrup və təbəqənin və ya ayrı-ayrı şəxslərin mənafeyi üçün əhəmiyyətli sayıla bilməz. Bu keyfiyyətlər bütövlükdə Azərbaycan xalqının milli sərəvətidir. Daha geniş ölçüdə götürsək, milli-mənavi keyfiyyətlərimiz, eləcə də onun bazasında yaranmış Azərbaycançılıq ideologiyası dünyada yaşayan 50 milondan artıq azərbaycanlının milli və mənavi sərəvətidir.

Milli və müstəqil dövlətçiliyimiz zəminində azərbaycançılıq ideologiyası bazasında milli ideologiyamız formalaşmışdır. Milli ideologiyamızın formalaşması dövlətçilik şəraitində yaranmasından sonrakı prosesdə meydana gəlmişdir. Dövlətçilik şəraitində yaranması, hər şeydən əvvəl, ictimai-siyasi sabitliyin təmin olunmasında, iqtisadiyyatda mühüm irəliləyişlərin təmin olunmasında, sosial, siyasi, elmi və mədəni sahələr üzrə nailiyyətlərin əldə edilməsində, milli-mənavi dəyərlərin ümumbəşəri dəyərlərlə inteqrasiya edilməsində, müstəqil dövlətçilik zəminində əldə edilmiş şəraitlərin varisliyinin təmin olunmasında öz təcəssümünü tapır. Dövlətçilik şəraitində yaranması müstəqillik əldə etmiş bütün dövlətlərdə belə bir qısa zamanda əldə edilə bilmir. Azərbaycan dövlətçiliyində belə şəraitlərin yaranması Hərdər Əliyevin zəngin ictimai-siyasi fəallığına təcrübəsi, vətənpərvərliyi, əzmkarlığı, siyasi uzaqgörənliyi, məntiqi, qətiyyətliliyi, səfərbəredici təşkilatçılıq qabiliyyəti, eləcə də xalqın etimadına inamı sayəsində əldə edilmişdir. Milli ideologiyamızın doğru, düzgün istiqamətləri, ümumxalq və ümummilli xarakteri Hərdər Əliyev tərəfindən sistemləşdirilmiş və ideoloji konsepsiya kimi işlənilib hazırlanmışdır. Milli ideologiya Azərbaycanda milli bir vahid kimi mövcud olan və azərbaycanlı adında bütövlənən, sabitləşən, mütəşəkkillən bütün sosial qrupların, təbəqələrin və etnik birliklərin hamısına xas olan mənavi dəyərlər sistemidir. Milli ideologiya, həmçinin, dünyada məskun olan bütün azərbaycanlıların milli-mənavi və tarixi sərəvətidir.

Milli ideologiya xalqın milli birlik və mütəşəkkillik amalıdır. Xalqın bütövlüyü, birliyi onun yaşamasının təməlidir. Milli ideologiya vətənpərvərlik amalıdır. Vətənpərvərlik və doğma yurda bağlılıq isə hər kəsin qəlbindən gələn istək və sevgi ol-

malıdır. Milli ideologiya xalqın qədimdən bəri əldə etdiyi, yaşadığı, inkişaf etdirdiyi və zənginləşdirdiyi ənənələrin varisiyidir. Milli ideologiya xalqın inamının, əqidəsinin formalaşma və zənginləşməsi üçün münbit zəminidir. Milli ideologiya milli birlik və mütəşəkkillik bazası olduğu üçün həm də müstəqil dövlətçiliyimizin ideya amalıdır. Bu gün müstəqil dövlətçiliyimizin qorunması, inkişafı, zənginləşdirilməsi və yaşaması üçün çalışmaq, fəaliyyət göstərmək, öz üzərinə götürdüyü əməli vəzifələri vicdanla yerinə yetirmək sosial məsuliyyətlərin, inam və əqidəsindən asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlının müqəddəs əmalına çevrilməlidir.

Bu gün milli ideologiyamızı təbliğ etmək, onu hamının başa düşəcəyi tərzdə insanlara çatdırmaq vətənpərvərlik amalıdır. Bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyində formalaşmış milli ideologiya keçmiş sovet dövlətindəki ideologiya ilə eyni deyildir. Sovet dövlətinin ideologiyası Marksizm fəlsəfəsinə əsaslanırdı. Marksizm fəlsəfəsinin isə bünövrəsi yox idi. Reallığa söykənmirdi. Ona görə də Sovet dövlətinin ideologiyası onu yaşada bilmədi. Azərbaycanın milli ideologiyası isə milli və mədəni ənənələrə, müstəqil dövlətçilik ənənələrinə, vətənpərvərlik əmalına, ümummillili və ümumbəşəri ideyaların inteqrasiyasına əsaslanır. Azərbaycanın milli ideologiyası dövlətçiliyimizin və milli mənafeələrimizin təminatçısı kimi daim inkişaf etmək və zənginləşmək imkanlarına malikdir. Çünki dahi Heydər Əliyev təliminə söykənən Azərbaycançılıq ideologiyası bütün azərbaycanlıların milli və mədəni sərvəti kimi qiymətlidir.

Milli ideologiya Azərbaycan xalqının milli-mədəni keyfiyyətlərini özündə yaşadır. Dövlətçiliyimizin ideoloji bazasına çevrilən milli ideologiya həm də azərbaycanlı adı ilə təşəkkül tapmış bir milli vahidin baxışlar sistemindən ibarətdir.

Azərbaycan milli ideologiyasının sosial bazası xalqdır, onun ictimai şüurdakı inikası xalqın ruhundan qidalanan milli-mədəni keyfiyyətlərdir, yaradıcılıq gücü Heydər Əliyev təlimidir. Ona görə də bu ideologiya yaşayacaq, öz xalqına xidmət edəcək, öz dövlətinin inkişafına və zənginləşməsinə, həmçinin dövlətçilik ənənələrinin yaşaması üçün zəruri olan varislik prinsiplərinin təmin olunmasına xidmət göstərəcəkdir.

I BÖLMƏ

AZƏRBAYCANÇILIQ İDEYALARININ
YARANMASINDA MİLLİ-MƏDƏNİ VƏ
ÜMUMBƏŞƏRİ DƏYƏRLƏRİN ROLU

Mon bu gün bir Azərbaycanlı kimi özümde həm milli-mədəni dəyərləri cəm edən bir insan kimi deyirəm ki, bizim xalqımızın mədəni-əxlaqi mentaliteti onun ən böyük sərvətidir, xalqımızın milli-mədəni dəyərləri onun milli sərvətidir.

Heydər Əliyev

AZƏRBAYCAN XALQINA MƏXSUS
MİLLİ-MƏDƏNİ KEYFİYYƏTLƏR

Azərbaycan xalqına məxsus milli-mədəni keyfiyyətlər bu xalqın keçdiyi uzun tarixi dövrlər ərzində formalaşmışdır. Uzun dövrlər ərzində xalq yaxşını-pisi, xeyri-şəri, doğrunu-yalamı müqayisə etmiş, yaxşı nə varsa, onu özünün həyat əmalına çevirmişdir. Şübhəsiz, yaxşılıq-pislik, xeyir-şər kimi mədəni-psixoloji amillər bütün bəşər cəmiyyəti üçün cəmiyyəvi olan problemlərdən ibarətdir. Ona görə də insanlar daim yaxşı nə varsa ona meyil göstərmiş, pisliyi özündən dəf etməyə çalışmışlar. Lakin insan xislətində elə dərin psixoloji amillər vardır ki, burada təkcə yaxşılıq qəbul edib pisliyi özündən uzaqlaşdırmaq mümkün deyildir. Ona görə də həyat təkcə yaxşılıq üzərində qurula bilmir. Pisliklər daim mövcuddur və həyat hadisələri də yaxşılıq və pisliyin mübarizəsi üzərində qurulmuşdur. İnsan həyatında bütün mübarizələr tarixən yaxşılığın pislik üzərindəki mübarizəsi üzərində baş vermişdir. Yaxşılığın pislik üzərindəki mübarizəsi bu gün də var, gələcəkdə də mövcud olacaqdır. Ancaq insan cəmiyyəti daim yaxşı keyfiyyətlərə üstünlük ver-

diyi üçün yaxşılıqlar amala çevrilir, pislik isə heç zaman amal olmamış və olmayacaqdır. Yaxşılıq amalları bütün insan cəmiyyətlərində inkişafı, tərəqqini, humanist prinsipləri əhatə etsə də hər bir cəmiyyətdə bunların özünəməxsus etnik-millət əlamətlərlə səciyyələnmə fomaları da meydana gəlmişdir.

Belə ki, məsələn, Azərbaycan cəmiyyətində elə ənənələr yaranıb milli psixologiyamıza daxil olmuşdur ki, başqa cəmiyyətlərdə bunlara bəlkə də rast gəlmək çətin olur. Məsələn, böyüyün kiçiyə qayğısı, kiçiyin böyüyə ehtiramı, ata-ana sevgisi, əliaçıqlıq, sədəqətlik, torpağa və doğma vətənə bağlılıq, qonaqpərvərlik, səxavətlik, abır-həya, ismət sözünə bütövlük və s. kimi keyfiyyətlər Azərbaycan cəmiyyətində kök salaraq onun milli və mənəvi dəyərlərinin tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Mötərəm prezidentimiz milli-mənəvi dəyərlərimizdən bəhs edərkən göstərir ki, «Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizlə fəxr etməliyik. Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz əsrlər boyu xalqımızın həyatında, yaşayışında formalaşmışdır, xalqımızın fəaliyyətində formalaşmışdır. Milli-mənəvi dəyərləri olmayan millət həqiqi millət, həqiqi xalq ola bilməz... Hər xalqın öz mentaliteti, əxlaqi qaydaları vardır. Bizdə nə qədər gözəl əxlaqi qaydalar var. İndi onları nəyəsə başqa şeylərə qurban vermək olmaz. Məsələn, kiçiyin böyüyə hörməti, böyüyün də kiçiyə qayğısı, övladın valideynlərinə hədsiz hörməti, valideynlərin də öz övladlarına qayğısı və məhəbbəti... Bunlar əsrlər boyu bizim öcdadlarımız tərəfindən yaranmış adət-ənənələrdir. Biz bunları qorumağıq, saxlamağıq.»¹

Azərbaycan xalqına məxsus milli-mənəvi keyfiyyətlər onun sosial həyatında, milli məişətində, mədəniyyətində, inam və əxlaqi məziyyətlərində etiketləşərək tə qədim dövrlərdən indiyə kimi yaşaya- yaşaya gəlib çıxmışdır. Bu gün folklor nümunələrində, qədim milli və mədəniyyət abidələrimizdə qorunub saxlanaraq aforizmləşmiş ifadə vasitələri də Azərbaycan cəmiyyətində mövcud olan milli və mədəni dəyərlərimizin zə-

¹ Bax: Yeni Azərbaycan Partiyasının altıncı ildönümünə həsr olunmuş tonantoli yığıncaqda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti» 24 noyabr 1998-ci il.

nginləşdiyinə bir sübutdur. Azərbaycan cəmiyyətində xalqın özünə məxsus olan və milli-mənəvi keyfiyyətləri canlandıran dostluq və yoldaşlıq, mərdlik və igidlik, ağıl və müdriklik, düzlük və ədalətlik, böyüyə hörmət və kiçiyə qayğı, ata-anaya ehtiram, qonaqpərvərlik və səxavətlik, namusluluq və qeyrətlik, vətən və el, döğmə torpaq və yurd təəsübkeşliyi, birlik və vəhdət haqqında sayısız-hesabsız ifadə vasitələri, aforistik etikətlər yaranmışdır.

Xalqımızın qədim milli mənəvi dəyərlərini qabarıq şəkildə əks etdirən aforizmlər möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin nitqlərində də işlədilir. Heydər Əliyevin nitqlərində aforizmlər, əsas etibarilə, dövlətçiliklə, müstəqil dövlət quruculuğu ilə, elm və mədəniyyətimizlə, bütövlükdə azərbaycançılıq və milli ideologiyamızla bağlı işlədilən lakonik ifadə vasitələrindən ibarətdir. Belə ifadə vasitələrinə dair aşağıdakı nümunələri misal göstərmək olar: «Xalq dövlət üçün yox, dövlət xalq üçün olmalıdır», «Azadlıq və istiqlalıyyət hər bir xalqın milli sərəvətidir», «Müstəqilliyin əldə edilməsi nə qədər çətindir, onun saxlanması, daimi, əbədi olması ondan da çətindir», «Yüksək mədəniyyətə malik olan xalq həmişə öz ziyalıları, öz mədəniyyəti, öz elmi ilə tanınır», «Tariximiz bizim üçün dərs olmalıdır», «Dövlət iki şeydən sarsıla bilər: günahkar cəzasız qalanda və günahsız cəza verildəndə», «Hər bir xalqın milliyyətini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir», «Milli azadlığa nail olmaq üçün oyanış, milli dirçəliş, milli ruhun canlanması lazımdır»¹. «Bizim üçün tarixi bir əmil var - azərbaycançılıq», «Gələcək bilikli, elmi insanların çiyinləri üzərində qurulacaqdır», «Hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlı özünü daim azərbaycanlı kimi hiss etməklə və Azərbaycan haqqında düşünməlidir»².

Tarixlər boyu qazandığımız milli və mənəvi keyfiyyətlər bütövlükdə azərbaycançılıq ideyalarının yaranmasını və formalaşmasını səciyyələndirir. Azərbaycançılıq ideyalarının ilkin

¹ Bax: Aforizmlər. (tortib edənər: Şahlar Əsgərov, Cəlaləddin Xoşilov) Bakı, 1977.

² Bax: Doryadan damıalar (tortib edənər: Bəxşeyiş Ələmşahov, Nizami Bəxşeyiş oğlu) Bakı, 1999.

bünövrəsini məhz milli varlığımızı, milli həyatımızı, milli məişətimizi, milli mədəniyyətimizi və bütövlükdə milli psixologiyamızı əks etdirən bu kimi mənəvi, əxlaqi, etik normalar səviyyəsində canlanan keyfiyyətlər təşkil edir. Azərbaycançılıq ideyalarının formalaşmasında mühüm rol oynayan bu normalar özünün əxlaqi və etik keyfiyyətlərinə görə bəşər mədəniyyətinin bir tərkib hissəsini təşkil edir.

Azərbaycan cəmiyyətində formalaşan və yüksək mənəvi kamillik təcəssüm etdirən etik normalar öz humanist xarakterinə görə ümumbəşəri ideyalara inteqrasiya oluna bilər. Başqa sözlə, həmin normalar Azərbaycan cəmiyyətindən kənar da tətbiq oluna biləcək əxlaqi-etik, humanist keyfiyyətlərdən ibarətdir.

Azərbaycan cəmiyyətində azərbaycançılıq ideyalarının özəyini, təməlini təşkil edən mənəvi əxlaqi, humanist və demokratik ideyalar təkcə milli məişətdə və ya hər hansı bir sosial sferədə formalaşmaqla məhdudlaşmış qalmır. Azərbaycançılıq ideyalarının formalaşmasında eləcə də böyük mütəfəkkirlərin, alimlərin, yaradıcı şəxsiyyətlərin əvəzsiz rolu olmuşdur. Azərbaycanın tarixində çox böyük şəxsiyyətlər yetişmişdir. Böyük şəxsiyyətlərin yaratdıqları ideyalar həm milli mədəniyyətin və həm də bəşər mədəniyyətinin ən mühüm nailiyyətləri canlanır. Odur ki, tarixi şəxsiyyətlərin yaratdıqları ideyalar həm illimənəvi keyfiyyətlərin, həm də bəşər mədəniyyətinin zənginləşməsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu gün adları, yaratdığı əsərləri bizə məlumd olan və ya məlum olmayan Azərbaycan mütəfəkkirləri dünya mədəniyyətinə böyük töhfələr vermişlər.

Məsələn, XII əsrdə böyük Nizami öz əsərlərini fars dilində yazmaq məcburiyyətində qalmasına baxmayaraq dünya mədəniyyətini, məhz Azərbaycan mədəniyyətindən doğan, Azərbaycan cəmiyyətinin xarakterindən yaranan fikir və ideyalarla zənginləşdirmişdir. Məsələn, «Kərpicqəsen kişinin dastanı»nda əməyə, zəhmətə bağlılıq, « Sultan Səncər və qar» hekayəsində ağbirçəyə hörmət və ehtiram göstərilməsi, «Xeyir və şə» dastanında xeyirin şəər üzərində qələbəsi, «Zalim padşahlı zahidin dastanı»nda aqlın zülm və zorakılıq üzərində qələbəsi kimi

azərbaycan cəmiyyətində yaranmış fikir və düşüncələr dahi şairin yaradıcılığında ümumbəşəri bir səviyyəyə çatdırılmışdır. Eləcə də Nizaminin əsərlərində ifadə olunan müstəqil, azad, demokratik, cəmiyyət arzusuna ümumbəşəri ideyalar səviyyəsinə qaldırılmışdır. Bu ideyalar zaman keçdikcə yaşamış, zənginləşdirilmiş və dünyəvi xarakter almışdır. İkinci minilliyin əvvəllərində Azərbaycan cəmiyyətində xalqın daxili arzusu kimi Nizami əsərlərində ümumbəşəri xarakter qazanan bu ideya minilliyin sonunda Heydər Əliyev tərəfindən həqiqətə qovuşduruldu.

Böyük Nizami xalqın azadlıq və müstəqillik arzularını ideyalaşdırıb yazdığı, Nizamidən Heydər Əliyevə kimi keçən dövrdə arzu olaraq qalan həmin ideyalar Heydər Əliyev tərəfindən reallaşdırıldı. Heydər Əliyevin yaratdığı dövlətçilik məhz, Nizami ənənələrində ifadə olunduğu kimi, demokratik prinsiplər üzərində bərqərar olundu. Sözsüz ki, Nizaminin demokratik və azad cəmiyyət ideyaları təkcə Azərbaycan cəmiyyətində qapanıb qala bilməzdi. Ona görə də, məhz, bu gün dünyada demokratiyadan və demokratik prinsiplərdən söhbət etdikdə Nizami ideyaları yada düşür və xatırlanır.

Nizami kimi, böyük Füzulinin yaratdığı ideyaların da beşiyi məhz Azərbaycan cəmiyyətindən ibarətdir. Nizami irsinin Füzuli yaradıcılığında davamı onun «Leyli və Məcnun» poemasında ifadə olunan azad, sərbəst və müstəqil düşüncə əməlinə ibarətdir. Nizami azad, demokratik cəmiyyət ideyalarının canlandırıcısı kimi, Füzuli demokratik cəmiyyətdə azad, sərbəst, müstəqil düşüncəli insanların yaşaması arzularını ideyalaşdırmışdır. Eyni zamanda, Füzuli öz əsərlərində, Azərbaycan dilinin geniş yayılma bilmədiyi bir zamanda, ərəb və fars dillərinin hökmranlıq etdiyi bir mərhələdə ana dilini inkişaf etdirdi. Azərbaycançılığın aparıcı istiqaməti olan doğma dili ən mükəmməl şər, sənət dili kimi inkişaf etdirdi.

Nizami kimi, Füzuli kimi böyük Nəsimi də azadlıq çarçısı idi. Azərbaycan cəmiyyətinin daxilindən gələn azadlıq arzularını müxtəlif üsullarla, zəngin şər dili ilə yaymağı, təbliğ etməyi özünün ən başlıca əməlinə çevirmişdi. Azadlıq, sərbəstlik, müstəqillik və sərbəst düşüncə motivlərinin Azərbaycan cə-

miyyətinə tarixən özünə məxsus yer tutması xalqımızın qəhrəmanlıq və müdriklik abidəsi olan «Kitabi -Dədə Qorqud»da da bariz şəkildə öz əksini tapır. «Dəli Domrul» boyunda igid və qorxubilməz Dəli Domrul obada yaxşı bir cavanın ölüm xəbərindən təsirlənir. Soruşur ki, «Bu cavni kim öldürdü». Deyirlər, «Bu cavanın canını Əzrayıl aldı». Dəli Domrul deyir: «Əzrayıl nə karədir ki, yaxşı cavanın canını alır. Mən Əzrayılı öldürərəm, adamların canını ondan xilas edərəm». Əzrayıl qoca qıyafəsində Dəli Domrulun gözünə görünəndə Dəli Domrul müncini çəkir, Əzrayıl quş olub uçub gedir. İkinci dəfə Əzrayıl Dəli Domrulun atının gözünə görünür. At hürkür, Dəli Domrul yıxılır. Əzrayıl onun başının üstünü kəsdirir. Dəli Domrul aman istəyir. Əzrayıl deyir: «Tanrıdan aman istə». Tanrıdan suda gəlir ki, «Qoy Dəli Domrul öz canı yerinə başqa can tapsın». Dəli Domrul anasından can istəyir, ana vermir, atasından can istəyir, ata vermir.

Bu epizodun mənası budur ki, Dəli Domrul özünü yenilməz igid sayır. Amma hələ çətinlik üz verəndə ata-anadan gömək istəyir. Ata-ananın yox cavabı o deməkdir ki, övlad artıq yetkinlik dövrünə çatdıqda sərbəst, azad, müstəqil düşünməyi bacarmalıdır. Çətinlik üz verəndə ondan xilas yolu barədə özü-özüne yollar axtarmalıdır, özmarlıq nümayiş etdirməlidir. Qalib gələrkən üçün başlıca şərt budur. Heydər Əliyev təlimindəki azadlıq, müstəqillik, sərbəstlik ideyalarının başlıca mənbəyi bunlardır. Gənclərə tövsiyə olunan azərbaycanlıq ideyalarının təməlini də bunlar təşkil edir. Bəli, azərbaycançılığın başlıca şərtləri olan azadlıq, sərbəstlik və müstəqillik ideyaları cəmiyyətimizin ruhundan yaranıb bədi təxəyülə köçürülmüşdür.

Böyük Azərbaycan filosofu Bəhmənyarın fəlsəfi görüşləri, Nəsrəddin Tusinin Azərbaycan cəmiyyətində yaranmış riyazi-astronomik kəşfləri sübhəsiz ki, milli və ümumbəşəri ideyalar kimi dünya mədəniyyətinə bəxş edilmiş mühüm töfələr hesab edilməlidir.

Azərbaycanın mədəniyyət xəzinəsinə böyük töhfələr vermiş Həsənoğlu, Əssar Təbrizi, Xətib Təbrizi, Məhsəti, Qətran Təbrizi, Marağalı Əvhədi, Fəzulillah Nəimi, Xaqani Şirvani, Xətai, Molla Pənah Vaqif, Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundov, Cəlil Məmmədqluzadə, Hüseyn Cavid, Üzeyir

Hacıbəyov, Səməd Vurğun və s. kimi dahi şəxsiyyətlər öz yaradıcılıqlarında zaman-zaman azərbaycançılıq ideyalarını zənginləşdirməklə, həm də bəşər mədəniyyətinə yeni idyalar bəxş etmişlər.

Azərbaycançılıq ideyalarını öz yaradıcılıqları ilə, həyat və fəaliyyətləri ilə, qəhrəmanlıq və igidlikləri ilə vətənpərvərlik və doğma torpağa bağlılığı ilə, uzungörənlik və müdrikliyi ilə azadlıq, demokratiya və humanizm prinsiplərinin təbliği ilə, insanlar arasında birlik və mütəşəkkil yaratmaq təşəbbüsləri ilə, elmin, iqtisadiyyatın və mədəniyyətin inkişafı ilə canlandıran, zənginləşdirən şəxsiyyətlər yaddaşlarda özünəməxsus obrazlar yaratmaq qalır. Bu obrazlar birləşir, ümumiləşir, bütövləşir və spesifik əlaqələri ilə seçilən azərbaycanlı obrazına çevrilir. Azərbaycanlı obrazı bütövlükdə Azərbaycan cəmiyyətini, onun xarakter əlamətlərini təcəssüm etdirir. Azərbaycanlı obrazı, Azərbaycan cəmiyyəti haqqında, Azərbaycanın tarixi və keçmiş, sosial, mədəni, məişət həyatı və inkişaf perspektivləri barədə təsəvvür və təəssürat yaradır. Azərbaycanlı obrazı, ümumilikdə, xalq haqqında canlı informasiya mənbəyinə çevrilir. Məsələn, Qazan xan, Koroglu kimi qəhrəmanlıq səlnaməsinə çevrilmiş obrazlarda Azərbaycan xalqına məxsus mərdlik, igidlik, vətəne, torpağa məhəbbət, dostla, yoldaşa sədaqət, düşmənlə qarşı barışmazlıq motivləri təcəssüm olunur. Dədə Qorqud obrazında müdriklik, uzaqgörənlik, təsəvvürü canlanır.

Nizami, Həsənoğlu, Xətib Təbrizi, Məhsəti, Nəsimi, Füzuli, Molla Pənah Vaqif, Mirzə Fətəli Axundov, Hüseyn Cavid, Cəlil Məmmədqluzadə, obrazlarında bədi ifadə yolu ilə xalqın fikir, arzu və düşüncələrinin çarçısı təəssürat ümumiləşir.

Ümumilikdə, tarixi şəxsiyyətlərin hər biri öz fəaliyyətləri ilə uyğun obraz yaratmaqla öz vətənlərini dünyada tanıdır. Azərbaycançılıq ideyaları, dünyada möhüz belə böyük şəxsiyyətlər vasitəsi ilə yayılır. Heydər Əliyev göstərir ki, «Azərbaycanın mütəfəkkir insanları, mütərəqqi insanları, Azərbaycanın böyük şəxsiyyətləri, Azərbaycanın hörmətli siyasi və dövlət xadimləri Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyrlərini yaradıblar. Bu, bi-

zım milli-əxlaqi mentalitetimizdir. Bu, bizim bütün başqa mə-nəvi dəyərlərimizdir. Biz bunların hamısı ilə fəxr etməliyik!¹

Azərbaycan xalqının tarixən yaranmış milli-mənəvi keyfiyyətləri və ümumbəşəri ideyalar bazasında formalaşan Azərbaycançılıq ideyaları aşağıdakı kimi xarakter əlamətləri özündə cəmləşdirir:

1) Vətəni sevmək, doğma torpağa, doğma yurda bağlılığını əməli işlə, əməli keyfiyyətlə nümayiş etdirmək.

2) Azərbaycan xalqına məxsus mənəvi, əxlaqi, etik keyfiyyətlərə riayət etmək, onu qoruyub saxlamaq, davam və inkişaf etdirmək.

3) Azərbaycan mədəniyyətinə hörmət və ehtiramla yanaşmaq, onun milli keyfiyyətlərini qorumaqla bəşər mədəniyyətinin ən yaxşı ənənələri ilə inteqrasiyasına nail olmaq.

4) Ana dilinə hörmət və ehtiramla yaşamaqla müvafiq qaydalar əsasında təbit olunmuş normalar üzrə onun işlədilməsinə riayət etmək.

5) Milli birlik və mütəşəkkillik ənənələrini qoruyub saxlamaq. İnsanlar arasında səmimi, humanist prinsiplərin bərqərar olunmasının əməli fəaliyyətlə həyata keçirilməsinə nail olmaq.

6) Hüquqi dövlətdə demokratik prinsiplərin həyata keçirilməsi işinə yardım etmək.

7) Müstəqil dövlətçiliyimizdə yaranmış ənənələrin qorunub saxlanmasına, davam və inkişaf etdirilməsinə nail olmaq.

8) Azərbaycan xalqına məxsus milli-mənəvi keyfiyyətlərin ümumbəşəri ideyalarla inteqrasiyasına nail olmaq.

9) Dünyanın qabaqcıl ölkələrinin ən yaxşı ənənələrini ölkəmizin sosial, mədəni və iqtisadi həyatına tərtib etmək.

10) Müstəqil dövlətçiliyimizin zəminində qazanılmış nailiyyətlərin qorunmasında, saxlanılmasında, davam və inkişaf etdirilməsində varislik prinsiplərinə riayət etmək.

Bütün qeyd olunan bu xarakter əlamətlər Azərbaycançılığın ən ümumi cəhətlərindən ibarətdir. Müstəqil dövlətçilik mərhə-

ləsində isə Azərbaycançılığın əsas atributları aşağıdakılardan ibarətdir:

1) Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri.

2) Ana dili.

3) Milli-mənəvi keyfiyyətlər.

4) Milli-mənəvi keyfiyyətlərlə ümumbəşəri dəyərlərin inteqrasiyası.

5) Vətənin ərazi bütövlüyünün tanınması.

Azərbaycançılıq harada yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlının müqəddəs əməli olmalıdır.

Azərbaycanlıların bir sistem kimi formalaşması, bu gün ideologiya səviyyəsinə çatdırılması, bilavasitə möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyev özünün vətənpərvərliyi, böyük siyasi uzaqgörənliyi, çevik təfəkkürü, müdrikliyi, xalqına əvəzsiz xidməti ilə özündə ən ülvə, müqəddəs azərbaycanlı obrazı yaratmışdır.

Heydər Əliyev elə bir azərbaycanlı obrazıdır ki, bu obraz vasitəsi ilə müasir dünyamızda Azərbaycan barədə təsəvvür və təəssürat yaranır. Təkcə müasir Azərbaycan barədə yox, Azərbaycanın keçmişi, mədəniyyəti, qəhrəmanlıq tarixi, nəyə qədər olduğu barədə təsəvvürlər aydınlaşır. Məhz Heydər Əliyev şəxsiyyətinin Azərbaycan barədə yaratdığı təsəvvür inkişaf etmiş dövlətlərdə azərbaycana meyl və marağın artmasına səbəb olur. Bütün bunlar Heydər Əliyev şəxsiyyətinin ən şərəfli Azərbaycanlı obrazı olmasından irəli gəlir.

Heydər Əliyev müasir dünyamızın və zamanəmizin ən böyük siyasi xadimi olmaqla bütün türk dünyasının lideri nüfuzunu qazanmış əvəzədməz tarixi bir şəxsiyyətdir.

Dahi rəhbər əsrlər boyu Azərbaycan xalqının qazandığı müdriklik, əzmkarlıq, təşəbbüskarlıq, təmkinnilik, iradəlilik, vətənpərvərlik, təəssübkeşlik, mətnlik, qətiyyətlilik kimi milli-mənəvi keyfiyyətlərə malik olmaqla və bu keyfiyyətləri ümumbəşəri dəyərlərlə zənginləşdirməklə özünün palaq azərbaycanlı obrazını yaratmışdır. Heydər Əliyev şəxsiyyəti nəsilərə nümunədir. Biz həyatda nəyəyə nail olmaq istəyiriksə, Heydər Əliyevdən öyrənməliyik, həyatın mərhumiyyətlərinə sinə gə-

¹ Bax: Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının 6-cı ildönümünü həsr olunmuş təntənəli yığıncağında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti», 24 noyabr 1998-ci il.

rib qalib gəlmək istəyiriksə Heydər Əliyevin əzmkarlığından və məntəlinindən öyrənməliyik. Hədəsləri təhlil edib düzgün nəticə çıxarmaq üçün Heydər Əliyev müdriklindən öyrənməliyik. Gənc nəslə mənəvi kamilliyə ucaltmaq üçün Heydər Əliyev məktəbinin dərsələrini dərinləndirib öyrənməliyik.

Fəxr etməliyik ki, Azərbaycan xalqı zaman-zaman tarixin dolanbac yollarından keçib gəlmiş zəngin, bütöv kamil Azərbaycanlı obrazı yaratmışdır. Dahi şəxsiyyətlər bu obrazı bir daha zənginləşdirib, cilaladırlar və onu nəsilərə nümunə təmsalına çevirir.

Xalqımızın müdrik oğlu, tarixə böyük Azərbaycanlı möhürünü vurmuş Heydər Əliyev məhz belə bir fenomenal şəxsiyyətdir. Heydər Əliyev şəxsiyyətində müdriklik, uzaqgörənlik, analitik düşüncə, əzəmətlik, yenilməzlik, əzmkarlıq, təşəbbüskarlıq, dönməzlik, cəsurluq, təmkinlilik, vətənpərvərlik və bütövlükdə mənəvi kamillik kimi keyfiyyətlər bir vəhdət təşkil edir. XXI əsrin ən kamil Azərbaycanlı obrazı Heydər Əliyev şəxsiyyətində təəcəssüm olunur. Heydər Əliyev dünyanın bütün Azərbaycanlıları üçün müdriklik məktəbidir. Hədə Əliyevin həyatı və fəaliyyəti insanlar üçün əzmkarlıq, yenilməzlik, vətənpərvərlik, qalibiyyət məktəbidir. Heydər Əliyev şəxsiyyəti həqiqi Azərbaycançılıq təmsalıdır. Heydər Əliyevin böyük siyasət aləmindəki uğurlu qələbələri onun analitik təfəkkürünün məhsuludur. Heydər Əliyev elə bir məktəbdir ki, ondan bütün nəsilə bəhrələnəcəkdir. Heydər Əliyev məktəbinin mənimisənilməsi indiki nəsilərə dövlətçiliyimizi yaşatmaq üçün lazımdır, gələcək nəsilərə onu necə inkişaf etdirib xalqın rifahını təmin etməyə üçün gərəkdir. Heydər Əliyev məktəbi şəxsiyyətin kamilləşdirilməsi və mənəvi cəhətdən tərbiyə olunub zənginləşdirilməsi mənbəyidir. Heydər Əliyev məktəbinin bünövrəsini Azərbaycançılıq, ideyasını vətənpərvərlik, məqsədini milli birlik, bütövlük və mütəşəkkillik təşkil edir. Azərbaycançılıq obrazı dedikdə Heydər Əliyev şəxsiyyəti, Heydər Əliyev şəxsiyyəti dedikdə Azərbaycançılıq ideyaları təəcəvvür olunur. Təcəsadüfi deyildir ki, 2001-ci il noyabrın 9-10-da Bakıda dünya Azərbaycanlılarının I qurultayındakı nitqində Heydər Əliyev demişdir: «Əziz həmvətənlər! Öz ürəyimdən gələn fikirləri bir daha

bildirmək istəyirəm ki, hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Həmişə fəxr etməmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən Azərbaycanlıyam. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası Azərbaycançılıqdır. Hər bir Azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz Azərbaycançılıq-Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini adət-ənənələrini yaşatmalıyıq»¹.

Tarixi şəxsiyyətləri ictimai-siyasi hədəsləri öz arxasınca apararaq cəmiyyət həyatında böyük dönüşlər yaratmaq qabiliyyətinə malik olurlar. Heydər Əliyev böyük tarixi şəxsiyyət olmaqla Azərbaycan dövlətçiliyinin formalaşmasında özünün tarixi xidmətlərini göstərmişdir. İlk növbədə, Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının milli varlığında mövcud olan Azərbaycançılıq ideyalarını inkişaf etdirmiş və zənginləşdirmişdir. Heydər Əliyev hakimiyyətdə olduğu 1969-cu ildən ölkədə iqtisadiyyatın, mədəniyyətin, elm və təhsilin inkişafına böyük diqqət yetirmişdir.

Heydər Əliyev gənclərin mənəvi tərbiyəsinə, onların vətənpərvərlik ruhunda formalaşmasına xüsusi qayğı göstərmişdir. Bu diqqət və qayğının məqsədi nə idi? Məqsəd ondan ibarət idi ki, insanların sosial həyatı zənginləşsin, onlar daha firavan yaşamaq imkanı əldə edə bilsinlər. Bu ondan ötrü idi ki, insan həyatı zənginləşdikcə, firavanlaşdıqca, adamlarda sərbəst, azad, müstəqil düşüncə meylləri formalaşır. Bu isə cəmiyyətimizin qədimdən bəri yaşadığı arzu idi. Bu arzu də mütəfəkkirlərimizin öz əsərlərində bədii obraz kimi canlandırdığı insan azadlığı, azad, demokratik cəmiyyət arzusunun təəcəssümü idi. Bu Azərbaycançılıq ideyalarının təəcəssümü idi. Heydər Əliyev öz dövründə qədər xəyalı obraz kimi canlandırılan bu ideyaların həyata tətbiq olunmasına real zəmin yaratdı. Sovet dövründə bu ideyaları insanların mədəni-məişət həyatına tətbiq etdi, istehsalda və iqtisadiyyatda onu canlandırdı. Heydər Əliyevin fəaliyyəti sayəsində insanların mədəni-məişət və sosial həyatında tətbiq olunan azadlıq, sərbəstlik, müstəqillik meylləri onlarda

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 10 noyabr 2001-ci il.

müstəqil dövlətçilik yaratmaq inamını formalaşdırdı. Nəhayət, Heydər Əliyevin müstəqil dövlətçilik yaratmaq konsepsiyası cəmiyyətdə həyatında öz reallığını tapdı.

Heydər Əliyev ilk mərhələdə Azərbaycançılıq ideyalarını azadlıq, sərbəstlik, müstəqillik atributları ilə canlandırmaqla müstəqil dövlətçiliyin bünövrəsini yaratmağa nail oldu. Müstəqil dövlətçilik zəminində isə artıq Azərbaycançılıq ideyaları bazasında Azərbaycançılıq ideologiyasını formalaşdırdı.

Müstəqil dövlətçilik mərhələsində dövlətçilik əsaslarının yaradılması ilə milli ideologiyamızın formalaşdırılmasına nail oldu. Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq sahəsində fəaliyyəti budur. Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq fəaliyyətində ən mühüm cəhətlərdən biri də budur ki, dövlətçilik əsaslarının uzun dövrlər boyu yaşamasını təmin etmək üçün cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi və avanqardı olan siyasi elitanı formalaşdırdı. Azərbaycançılıq ideologiyasının zənginləşməsində varisliyin bərqərar olması da dövlətçilik əsaslarımızın davam və inkişaf etməsi üçün zəruri şərtlərdən biridir.

Heydər Əliyev Azərbaycançılıq ideyalarını ideologiya kimi formalaşdırıb müstəqil dövlətimizin ideoloji konsepsiyasını hazırlamaqla böyük bir məktəb yaratmışdır. Bu məktəb Azərbaycançılıq ideyalarının həyata real tətbiqi yollarını öyrədir. Bu məktəbin dərsliyi və vəsaiti Heydər Əliyevin həyatı və yaradıcı fəaliyyəti, dinləyicisi isə dünyanın bütün azərbaycanlılarıdır. Gənc nəsil bu məktəbdən bəhrələnərək onun bütün əsaslarını gələcəyimizə çatdırmaq üçün öz özkarlığını, təşəbbüskarlığını, vətənpərvərlik amalını nümayiş etdirəcəkdir.

Qısa noticələr

1. Heydər Əliyev şəxsiyyəti aqlın, idrakın, müdriqliyin, özkarlığın, təşəbbüskarlığın, təmkinliliyin, iradəliliyin, vətənpərvərliyin, mətinliyin, qətiyyətliliyin, dönməzliyin bariz təəcəssümüdür.

2. Heydər Əliyev Azərbaycan xalqına məxsus olan milli mənəvi keyfiyyətləri və ümumbəşəri dəyərləri öz şəxsiyyətində bütövləşdirməklə nəsillərə nümunə olan bir azərbaycanlı obrazı yaratmışdır.

3. Heydər Əliyevin həyatı, fəaliyyəti və şəxsiyyəti bütövlükdə kamil bir azərbaycançılıq məktəbidir.

4. Azərbaycan xalqına məxsus milli-mənəvi keyfiyyətlər qədim və zəngindir. Mərdlik, sədaqətçilik, igidlik, cəsurluq, özkarlıq, dönməzlik, sözünəbütövlük, iradəlilik, vətənpərvərlik, qonaqsevərlik, səxavətçilik, həya və ismət, hörmət və ehtiram kimi bu keyfiyyətlər təqədimdən azərbaycanlıların qan damarlarına hoparaq ədəbiyyatında, folklor nümunələrində, xalq deyimləri kimi yaşayıb saxlanmışdır.

5. Azərbaycan xalqına məxsus olan mənəvi keyfiyyətlərin müəyyən qismi bilavasitə bu xalqın məişət həyatı və milli psixologiyası ilə bağlı olsa da böyük şəxsiyyətlərin yaratdığı bir çox ideyalar ümumbəşəri xarakter daşıyır.

6. Ümumbəşəri ideyalar dünya xalqlarının tarixi boyu yaratdığı böyük mənəvi sərvətdir.

7. Azərbaycançılıq obrazında həm milli keyfiyyətlər, həm də bəşəriyyətin nail olduğu mənəvi keyfiyyətlər ümumiləşir.

8. Xalq üçün ümumbəşəri obrazın yaradılması, bu obrazla xalqın tanınması və onun ən yaxşı əsaslarının nəsildən-nəslə ötürülməsi dahi şəxsiyyətlərə məxsus bir keyfiyyətdir.

9. Heydər Əliyev özündə tarixiliyi, müasirliyi və ümumbəşəri ideyaları cəmləşdirən fenomenal bir şəxsiyyətdir.

10. Heydər Əliyev Azərbaycançılıq ideyalarını həyata realıqla tətbiq edərək insanlarda azad, sərbəst və müstəqil düşüncə formalaşdırılmasına nail olmuşdur.

11. Azad, müstəqil, sərbəst düşüncə sonrakı mərhələdə müstəqil dövlətçilik yaradılmasının ideoloji təməli idi.

12. Azərbaycançılıq ideyalarının Azərbaycançılıq ideologiyasına çevrilməsi və Azərbaycançılıq ideologiyası bazasında milli ideologiya konsepsiyasının yaradılması Heydər Əliyevin tarixi xidmətləridir.

13. Azərbaycançılıq ideologiyası təkcə Azərbaycan xalqının yox, eləcə də dünyada yaşayan bütün azərbaycanlıların milli birlik və mütəşəkkillik ideologiyasıdır.

14. Azərbaycançılıq və dövlətçilik ideologiyasının bərqərar olunması üçün Heydər Əliyev böyük bir məktəb yaratmışdır.

15. Heydər Əliyev məktəbi bütün azərbaycanlılar üçün birlik və mütəşəkkillik, cəmiyyətimizə məxsus ən yaxşı ənənələrin qorunub saxlanması və zənginləşdirilməsi, dövlətçiliyimizin davam və inkişaf etdirilməsi üçün sınaqdan keçirilmiş ideoloji bazadır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının altıncı ildönümünə həsr olunmuş geniş yığıncağındakı nitqi. «Xalq qəzeti», 24 noyabr, 1998.

2. Dünya azərbaycanlılarının I qurultayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 10 noyabr, 2001.

3. Yeni Azərbaycan Partiyasının on illiyinə həsr olunmuş mərasimdə Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti», 27 noyabr 2002-ci il.

4. Aforizmlər. (törtibçilər: Şahlar Əsgərov, Səlahəddin Xəlilov) Bakı, 1977.

5. Dəryadan damlalar (törtib edənlər: Bəxşeyiş Ələmşahov, Nizami Bəxşeyiş oğlu).

6. Mahmud Kərimov, Rövşən Mustafayev «Azərbaycançılıq təliminə dair». «Azərbaycan» qəzeti, 22 dekabr, 2001-ci il.

AZƏRBAYCANÇILIQ VƏTƏNƏ XİDMƏTİN TƏZAHÜRÜ KİMİ

*Əz ürəyimdən gələn fikirləri bir daha
bildirmək istəyirəm ki, hər bir insan üçün
milli məsuliyyəti onun qürur mənbəyidir.
Həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edi-
rəm ki, mən azərbaycanlıyam.*

Heydər Əliyev

Hər bir azərbaycanlının müqəddəs borcu və əməli doğma vətəninə xidmət göstərməkdir, daim vətənin mənafeyi naminə çalışmaqdan ibarətdir. Hər kəs öz əməli ilə, öz zəhməti ilə, öz işi və fəaliyyəti ilə vətəninə naminə çalışmaq barədə öz-özünə hesabat verməlidir. Bu gün orta məktəbdə dərs oxuyan hər bir şagirdəndən tutmuş ən yüksək vəzifə daşıyan hər bir azərbaycanlı vətəninə naminə gördüyü işləri götür-qoy etməlidir. Əgər hər bir məktəbli məktəbin nizam-intizam qaydalarına riayət etməklə öna verilən tapşırıqları layiqincə yerinə yetirirsə, deməli, o özünü sabahkı günün ləyaqətli vətəndaşı kimi hazırlayır. Şagird məktəbdə yaxşı təhsil alırsa, biliklərlə yiyələnirsə, sabahkı günün layiqli övladı kimi əsl vətənpərvərlik tərbiyəsi qazanır. Bu yolla gənc nəsəl, bütövlükdə azərbaycançılıq ruhunda tərbiyə alır. Əgər hər bir müəllim vicdanla çalışıb vətənimizin gələcəyi olan gənc nəslin tərbiyəsinə ürəkdən yanaşırsa o özünün azərbaycançılıq vəzifəsinə yerinə yetirir. Vətən naminə xidmətini gənc nəslin təlim-tərbiyəsində təcəssüm etdirir. İstehsalatda çalışan hər bir kəs öz zəhmətini iqtisadi bolluq yaradılmasına sərf edirsə onun əməyinin bəhrəsi vətənə xidmət nümunəsi hesab olunmalıdır. Vətənin xidmətində duran əsgər özünün sayıqlığı ilə, hərbi qaydalara riayət etməsi ilə qələbə əzmini özündə yaşatması ilə, sərhədlərimizin müqəddəsliyinin qorunması yolunda içdiyi anda sədaqət göstərməsi ilə vətənə xidmət edir, azərbaycançılıq nümunəsi göstərir. Hər bir gənc idmançı, özünün fiziki möhkəmliyi ilə mətinləşirsə, doğma vətəninin müdafiəsi yolunda özündə mətinlik, yenilməzlik və cəsarətlik nümayiş

etdirirsə, ölkəmizdən xaricdə Azərbaycan Respublikasının himnini səsləndirməklə onun müqəddəs bayrağını ucaldırsa bu onun vətən qarşısındakı xidmətidir. Bu onun azərbaycançılıq ideyalarına xidmətinin nümunəsidir.

Əgər ali məktəbdə təhsil alan hər bir gənc dünya elminin ən yaxşı əməllərini və nailiyyətlərini qazana bilirsə, biliklərini daim artırıb onu istehsalatın ayrı-ayrı sahələrinə tətbiq etmək yollarını öyrənsə bu onun vətəninə göstərdiyi xidmətinin nümunəsidir, azərbaycançılıq ideyalarına yiyələnməsinin təzahürüdür. Bu gün görkəmli alimlərimiz yeni nəyi isə kəşf edib onu həyata tətbiq edirsə, elmi tədqiqatın nəticələrini istehsalatda səmərəliliyə tətbiq edə bilirsə, sosial, iqtisadi, mədəni sahədəki inkişafımızda yenilik yarada bilirsə bu onun vətənə xidmətidir. Bu onun xidmətində azərbaycançılığın təzahürüdür.

Bu gün hər bir rəhbər işçi özünün təşkilatçılığı, təşəbbüskarlığı, işgüzarlığı ilə cəmiyyətin müştəkkilliyini yarada bilirsə, xalqımızın milli-mənəvi keyfiyyətlərini cəmiyyətin sosial həyatına tətbiq edə bilirsə, bu onun fəaliyyətində vətənə xidmətin nümunəsi sayılmalıdır. Mahmud Kərimov və Rövşən Mustafayev azərbaycançılıq təliminə dair yazdıqları bir məqalədə deyildiyi kimi, «azərbaycançılıq cəmiyyət və dövlət mənafeyinə xidmət edən rəşadətli işlər barədə təlimdir»¹.

Azərbaycançılıq xalqın milli mənəvi keyfiyyətlərinin təcəssümü kimi formalanmış tarixi bir kateqoriyadır. Azərbaycanca müstəqil dövlətçilik olmayan dövrlərdə milli-mənəvi keyfiyyətlərimizin ümumiləşdiricilik prinsipləri mövcud olmamışdı. Başqa sözlə, bu keyfiyyətlər bütövləşib milli ideologiyamızın bazasına çevrilməmişdi. Ona görə də azərbaycançılıq anlayışının özü dərk olunmuş həqiqətə çevrilə bilməmişdi. Bunun nəticəsində azərbaycanlılara məxsus xarakter əlamətlər – qonaqpərvərlik, cəmərdlik, abır-həya, ismət, dönməzlik, sözü-nəbütövlülük, dostluğa sədaqətlik, torpağa bağlılıq və s. kimi milli-mənəvi keyfiyyətlər ancaq xalqın fərqəndirici və özünəməxsus

¹ Mahmud Kərimov, Rövşən Mustafayev. «Azərbaycançılıq təliminə dair», «Azərbaycan» qəzeti, 22 dekabr, 2001-ci il.

mənəvi psixoloji keyfiyyətləri kimi dərk edilmişdi. Bu xarakter əlamətlər ancaq müstəqillik bazasında özünə münbit şərait qazanıb ümumiləşə bilirdi, bütövləşə bilirdi və millətin ideologiyasına çevrilə bilirdi. Müstəqil olmadığımız tarixi dövrlərdə Azərbaycançılıq ideyaları daim yad ideologiyaların təsiri altına düşdüyündən o sərbəstləşə bilməmiş və milli mütəşəkkiliyin bazasına çevrilə bilməmişdir. Müstəqillik əldə olunduqda isə milli-mənəvi keyfiyyətlərimiz bütövləşib milli ideologiyamızın təməlinə çevrilə bilməmişdir. Azərbaycançılıq ideologiyası bütövlükdə milli-mənəvi bütövlüyümüz, birliyimiz və mütəşəkkiliyimiz deməkdir.

Tədqiqatçılar haqlı olaraq, azərbaycançılığı bütöv ideoloji bir baza kimi müstəqil dövlətçiliyin yaranması ilə, bu dövlətçiliyə xidmətlə əlaqələndirirlər. Azərbaycançılığın cəmiyyətdə mənəvi və əxlaqi birliyi tənzimləyən bir ideologiya kimi öz təməlini müstəqil dövlətçilik zəminindən alməsi ideyası artıq, ictimaiyyətdə, birmənalı şəkildə qəbul edilir. İndi tədqiqatçılar XX əsrdə azərbaycançılığın əsas etibarını ilə, üç mərhələdə təzahür tapması barədə fikirlər irəli sürürlər.

XX əsrdə azərbaycançılığın ilk tarixi nailiyyəti XIX əsrdən bəri xalqın özünün milli demokratik dövlətini yaratması uğrunda apardığı mübarizənin ilkin yekunu idi. Bu akt Azərbaycanı yenidən müstəqil bir dövlət kimi beynəlxalq ictimaiyyətə tanıtdı. Azərbaycançılığın təzahürünün birinci mərhələsi 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycanın müstəqilliyinin elan edilməsində, ikinci mərhələsi ikinci dünya müharibəsi ərzində Cənubi Azərbaycanda baş qaldırılıb 1946-cı ildə süquta uğrayan milli hökumətin mövcudluğu illərində, üçüncü mərhələsi isə 1969-cu ildən başlayaraq bu günümüzdə qədər davam edən və onun milli estetik dəyərdən təkmil ideologiyaya doğru inkişafını təmin edən Heydər Əliyev mərhələsindən ibarətdir.¹

Azərbaycançılıq ideyalarının bərqərar olunmasında Heydər Əliyevin fəaliyyəti dövrü xüsusi bir mərhələdir. Çünki bu mərhələdə Azərbaycan özünün sosial, mədəni, iqtisadi sahədəki inkişaf perspektivləri ilə, habelə, elm və texnika sahələrindəki

nailiyyətləri ilə ziyalı mövqeyinin genişlənməsi ilə, milli-mənəvi tərbiyə və təhsil sahəsindəki uğurları ilə yeni bir təkamül dövrü keçdi. Sənayenin, kənd təsərrüfatının və sosial həyatın digər sahələrindəki inkişaf perspektivləri o zamankı müttəfiq respublikalar içərisində daha da artmağa başladı. Bütün bunlar Heydər Əliyevin xalqa xidmətinin təzahürü idi. Azərbaycançılıq ideologiyasının ölkədəki inkişafı həmahəng olaraq dirçəldilməsindən ibarət idi.

Sovet dövləti, şübhəsiz, müttəfiq respublikaların sərbəst inkişafının tərəfdarı deyildi. Çünki sərbəst inkişaf yollarına nail olmaq sonrakı mərhələdə müstəqilliyə aparan istiqamət olmaqda sosialist prinsiplərinə uyğun gəlmirdi. Lakin Heydər Əliyev xalqın mənafeyindən çıxış edərək ölkədə inkişafa aparan qapılardan xalqın özünə açılması üçün bütün imkanlarını sərf edirdi.

Heydər Əliyev sərbəst inkişafa aparan bütün yolları kəşf etməklə, ölkənin müstəqilləşmə imkanlarını əvvəlcədən görürdü. Ona görə də, əslində elmin, texnikanın, təhsilin, mədəniyyətin, mənəvi tərbiyənin, bütövlükdə fəal həyat mövqeyinin inkişaf etdirilməsində əldə edilən nailiyyətlərlə xalqı mənəvi və psixoloji sərbəstliyə və ondan sonrakı mərhələdə sərbəstliyin qorunub saxlanmasına hazırlayırdı. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təlimi belə bir real zəmin üzərində qurulmuşdu. Bu hərəkət xalqın içərisində formalaşırdı, onun mənəviyyatına keçirdi, dünyagörüşündə həkk olunurdu, ictimai şüurda saxlənən, rəhbər möhkəmlənirdi. Şübhəsiz, o zamanlar azərbaycançılıq anlayışının adı çəkmək mümkün deyildi, ancaq Heydər Əliyevin dərin siyasi biliyi və uzaqgörənliyi sayəsində bu ideologiya yetişirdi, formalaşırdı, tarixdə özünün həlledici anını gözləyirdi.

Məhz bu mənada, milli azadlığımızın təməli olan azərbaycançılıq anlayışı özünün açıq təzahürünü müstəqillik əldə edildikdən sonra, xüsusən, xalqın birliyinin və mütəşəkkiliyinin təminatçısı olan Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasından sonra tapmağa başladı. Görkəmli ideoloq Ramiz Mehdiyev haqlı olaraq yazır ki, «Azərbaycançılıq termini ölkənin siyasi həyatında yaxın illərdən başlayaraq istifadə olunur. Ləp əvvəldən o, ölkədə yaşayan bütün etnik qrupları və xalqları ümumdövlət mənafeləri əsasında real surətdə birləşdirmək ideyası, xüsusilə, 1992-1993-cü illərdə geniş yayılmağa başlayan şovinist-mil-

¹Azad Nəbiyev. Azərbaycançılıq sofişoresidici mövqedir... «Azərbaycan» qəzeti, 9 iyun 2002-ci il.

lötçülük və separatçılıq əhval-ruhiyyələri ilə mübarizəyə yönəldilmiş ideya kimi irəli sürülmüşdü. Sonralar bu ideya ölkədə geniş dəstəkləndi, yeni elementlər və atributlarla dolğunlaşaraq ideologiya xüsusiyyəti kəsb etdi»¹.

Ramiz Mehdiyev azərbaycançılıq ideyalarının mahiyyətindən, milli özünəməxsusluq cəhətlərindən bəhs edərək belə nəticəyə gəlir ki, azərbaycançılıq ideyaları, tarixən sabit və özü-nəməxsus hadisə kimi, ölkədə yayılaraq bütün əhali qruplarının həmrəyliyinə, onların qarşılıqlı əlaqəsini əhatə edir. Azərbaycançılıq ideyalarına mənəvi və psixoloji cəhətdən belə bir qiymət verilir: «Məruz qaldığı bütün sınaqlara baxmayaraq milli-dövlət ideologiyası kimi «Azərbaycançılıq» bu gün bizim qarşımızda dəqiq ifadə edilmiş ideya kimi durur. Bu ideyanın tarixlə və onlarca xalqın qədimdən bəri bir ərazidə yaşaması onların ümumi mentalitetə və təlabat strukturuna söykənən ümumi psixologiya ilə şərtlənən öz bölgüsü var»².

Hüquqi cəhətdən, azərbaycançılıq ideologiyasının, yaradıcı qüvvəsi müstəqil dövlətçilik mənafehinin qorunmasına xidmət edir. Bununla əlaqədar, Ramiz Mehdiyevin məqaləsində göstərilir ki, «Azərbaycançılıq ideologiyası mühüm funksional elementlərlə zəngindir. Bunların mahiyyəti ölkəni mənəvi və fiziki baxımdan zəiflətmək cəhdlərindən qorumaqdır.

Bu ideologiya unitar, hüquqi və demokratik dövlət kimi Azərbaycanın möhkəmləndirilməsinə və inkişafına yönəldilmişdir.

«Azərbaycançılıq» müstəqil və bənzərsiz Azərbaycanı sivil dövlətlər sırasına çıxaracaq bir yoldur»³.

Azərbaycançılıq ideologiyası tarixən yaranmışdır. Bu ideologiya Azərbaycan xalqına, Azərbaycan etnosuna məxsus bütün milli və mənəvi keyfiyyətləri özündə ümumiləşdirir və bütövləşdirir. Ramiz Mehdiyevin göstərdiyi kimi, «Azərbaycançılıq» xalqımızın çox əzab-əziyyətlə nail olduğu tarixi sərvətdir. O,

¹ Ramiz Mehdiyev, XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəlində yeni dünya nizamı və milli ideya. Dünən, bu gün və sabah. «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002-ci il.

² Ramiz Mehdiyev, XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəlində yeni dünya nizamı və milli ideya. Dünən, bu gün və sabah. «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002-ci il.

³ Ramiz Mehdiyev, göstərilən məqalə, «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002-ci il.

real müstəqilliyə nail olmaq, vahid, bölünməz Azərbaycanı qoruyub saxlamaq və möhkəmləndirmək üçün vasitədir. Bu gün «Azərbaycançılıq» milli həyatın, konfessiyaların harmoniyasının çoxəsrlik ənənəsi, ölkədə yaşayan bütün millətlərin və etnik qrupların qardaşlığı, qarşılıqlı əlaqə və təsirin tarixi onların ümumi taleyi və müstəqil Azərbaycanın bütövlüyü uğrunda birgə mübarizəsinin tarixi təcrübəsidir.»¹

Bütün milli-mənəvi, psixoloji, tarixi, dünyəvi keyfiyyətləri və məntiqi-hüquqi əsasları ilə milli dövlətçiliyimizin sabitləşməsinə, qorunub saxlanmasına və yeni ənənələrlə zənginləşməsinə təminat verən azərbaycançılıq ideologiyasının yaradıcısı dahi rəhbərimiz Heydər Əliyevdir. Hələ, 1992-ci ildə hazırlanmış Yeni Azərbaycan Partiyasının programının əsas qayəsini məhz milli ideologiyamız və azərbaycançılıq ideyaları təşkil edirdi. Burada birmənalı olaraq belə bir fikir aparıcı xətt təşkil edir ki, xalqın bütövlüyü onun müstəqilliyində və birliyindədir. Məhz Yeni Azərbaycan Partiyası həmin ideyanın bərqərar edilməsinə nail olduğuna görə qələbə çaldı, müstəqilliyimizi dərk olunmuş həqiqətə çevirə bildi. Möhtərəm prezidentimiz Yeni Azərbaycan Partiyasının altıncı ildönümünə həsr olunmuş təntənəli yığıncaqdakı nitqində dedi ki, «Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi, milli ideologiyası, mən bu gün cəsarətlə deyə bilərəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının məramnaməsində öz əksini tapıbdir. Bizim həm xarici siyasətdə, həm daxili siyasətdə, həm ictimai-siyasi sahədə, həm sosial-iqtisadi sahədə gördüyümüz işlər həmin bu milli ideyanın üzərində qurulur. Yeni Azərbaycan Partiyası yaşayacaq, inkişaf edəcək, xalqımızı, müstəqil dövlətimizi xoşbəxt gələcəyə aparacaqdır.»²

Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideyalarını ümumiləşdirərək bu anlayışın tərkib hissələrinin dövlətçilikdən, milli-mənəvi dəyərlərdən, ibarət olduğunu göstərir.³

Azərbaycançılıq ideyalarının reallaşması, hərəkətverici qüvvəyə çevrilməsi, şübhəsiz, milli və müstəqil dövlətçilik zə-

¹ Ramiz Mehdiyev, göstərilən məqalə, «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002-ci il.

² Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının altıncı ildönümünə həsr olunmuş təntənəli yığıncaqda Azərbaycan Prezidenti, YAP-ın sədri Heydər Əliyevin nitqi, «Xalq» qəzeti, 24 noyabr, 1988-ci il.

³ Heydər Əliyevin nitqi: «Xalq qəzeti», 24 noyabr, 1988-ci il.

mində özünü münbit şərait əldə edir. Bu ideologiya Azərbaycan xalqının qədimlərdən bəri qazandığı milli-mənəvi dəyərlərdən güc alır. Milli-mənəvi dəyərlərin ümumbəşəri dəyərlərlə birləşməsi xalqın mənəvi ələminin zənginləşməsinə, sosial-siyasi, demokratik proseslərin inkişaf etdirilməsinə tokan verir. Heydər Əliyev tövsiyə edir ki, «...biz tarixi köklərimizdən heç vaxt ayrıla bilmərik. Biz tarixi köklərimizi vətənə iftixar hissi ilə qiymətləndirməliyik və tarixi köklərimizin mənasını dünyaya bəyan etməliyik, yaymalıyıq, *tabiiğ etməliyik*, onunla fəxr etməliyik. Eyni zamanda, öz milli-mənəvi dəyərlərimizi ümumbəşəri dəyərlərlə birləşdirib, zənginləşdirib Azərbaycan xalqının ümumi dəyərlərini, mənəvi dəyərlərini yaratmalıyıq. Yəni də deyirəm, bunun içərisində həm demokratiya, həm hüquq normaları, həm dünyəvi əvvəl, həm insan azadlığı, insan haqlarının qorunması, plüralizm, sərbəst ticarət, insan sərbəstliyi, sərbəst bazar ticarəti, sərbəst bazar iqtisadiyyatı var – bunlar hamısı ümumbəşəri dəyərlərin bizim milli-mənəvi dəyərlərlə vəhdətindən meydana gələn müddəalardır. Bunlar bizim milli ideologiyamızın böyük bir hissəsini təşkil edir.»¹

Azərbaycançılıq təkə müstəqil Azərbaycan Respublikasında yaşayan vətəndaşlara şamil edilən ideologiya deyildir. Bütün kökləri ilə ulu vətənimiz Azərbaycanla bağlı olan azərbaycançılıq ideyaları dünyada yaşayan azərbaycanlıların hamısının bütövlükdə milli və mənəvi sərəvətidir, onların hamısının birlikdə ideya amalıdır. Ən sonuncu məlumatlara görə hazırda müstəqil respublikamızda 8 milyondan çox əhali yaşadığı halda, planetimizin 70-dən artıq ölkəsində yaşayan azərbaycanlıların sayı 50 milyona yaxındır.

Soydaşlarımızın 30 milyondan çoxu Cənubi Azərbaycanda, 3 milyonu Türkiyədə, 3 milyona qədəri Rusiyada, 500 mini Ukraynada, 500 min Gürcüstanda, 180 minə qədəri Moldavada, 550 min ABŞ-da, 1 milyona qədəri İraqda, 500 mini Əfqanıstanda, 200 mini Almaniyada, 170 mini Fransada, 150 mini İngiltərədə yaşayır.

Azərbaycanlılar, həmçinin, Özbəkistanda, Qazaxıstanda, Türkmənistanda, Qırğızıstanda, Tacikistanda, Baltıqyanı ölkələrində, Danimarkada, Hollandiyada, İsveçdə, Norveçdə, Hindistanda, Pakistanda, Kanadada, Misirdə, Meksikada, Avstriyada,

Avstraliyada, Səudiyyə Ərəbistanında, İspaniyada və digər ölkələrdə məskunlaşmışlar.¹

Heydər Əliyevin tarixdə ən böyük nailiyyətlərindən biri budur ki, milli ideologiyamız zəminində azərbaycançılıq ideyalarını bərqərar etdi və bütün dünya azərbaycanlılarının bu ideologiya ətrafında birləşməsinə səy göstərərək tarixi qələbəyə nail oldu. Heydər Əliyev hələ 1991-ci ildə Naxçıvanda fəaliyyət göstərərək azərbaycanlıların milli birlik konsepsiyasının həyata keçirilməsi üçün öz əzmkarlığını göstərdi. Həmin ilin 16 dekabrında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin qərarı ilə Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik gününün hor il 31 dekabrda bayram edilməsi barədə qərar qəbul edildi. Bu qərarın Azərbaycan Respublikası Ali Sovetində qəbul edilməsi barədə təklif verildi. 1991-ci il dekabrın 25-də isə həmin qərar Azərbaycan Respublikası Ali Soveti tərəfindən də təsdiq edildi.

Dekabrın 31-i gününün seçilməsi, şübhəsiz, təsadüfi deyildir. Çünki həmin gün bütün dünyada yeni il bayramı kimi qeyd olunur. Yeni il ərəfəsində dünya azərbaycanlılarının həmrəylik gününün qeyd olunması həm də ümumazərbaycan birliyini təcəssüm etdirir və onun əbədiləşdirilməsinə möhkəm zəmin yaradır. Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü tarixdə yalnız 1991-ci il qərarında qalmadı. Bu qərar bütün dünya azərbaycanlılarının əqidəsində özünü yer tapdı, populyarlaşdı və müqəddəs mərasimlərdən birinə çevrildi. Heydər Əliyevin böyüklüyü ondadır ki, nəzəri məsələləri real həyata yaradıcılıqla şamil edir və bunun nəticələrini də praktikada öz təsdiqini tapır.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik gününün bayram edilməsi qərarından müəyyən müddət sonra 2001-ci il mayın 23-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin sərəncamı ilə 2001-ci il noyabrın 9-10-da Bakı şəhərində Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının keçirilməsi qərar alındı.² Həmin müddətdə Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı keçirildi.

¹ Bax, Hacı Hacıyev. Biz harada yaşasaq da bir günün zorrosiyik. «Respublika» qəzeti, 29 dekabr, 2001-ci il.

² Bax, Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayı. Bakı şəhəri, 9-10 noyabr 2001-ci il. Məruzə. Bakı, 2001, s. 6.

¹ Bax, Heydər Əliyevin nitqi: «Xalq qəzəti», 24 noyabr, 1988-ci il

rildi. Elə bu qurultayda belə bir qətnamə qəbul edildi ki, Dünya Azərbaycanlılarının qurultayı hər üç ildən bir keçirilsin.¹

Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayında iştirak etmək üçün azərbaycanlıların məskun olduğu 38 ölkədən 600-ə qədər nümayəndə gəlmişdi. Onların bu qurultayda iştirakı dünyada yaşayan bütün soydaşlarımızın birlik və həmrəylik nümayişinə çevrildi. Azərbaycanlıların birlik və həmrəyliyinin yaradılmasından əsas məqsəd onların maddi, mənəvi, sosial, intellektual imkanlarını birləşdirib Azərbaycanın çiçəklənməsi mənafeyinə yönəltməkdən ibarətdir. Bu, milli ideologiyamızın və azərbaycançılığın Heydər Əliyev təlimidir. Bu təlim Heydər Əliyev məktəbinin əsas qayəsi, azərbaycançılıq ideyalarının aparıcı xəttidir.

Heydər Əliyev bu fikri Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayında möhtəşəm nitqində aşağıdakı kimi ifadə edir: «Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra azərbaycançılıq aparıcı ideya kimi həm Azərbaycanda, həm də bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar üçün əsas ideya olubdur. Biz həmişə bu ideya ətrafında birləşməliyik. Azərbaycançılıq öz milli mənsəbiyyətini qoruyub saxlamaq, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda onun ümumbəşəri dəyərlərlə sintezində, inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir. Arzu edərdim ki, hər bir ölkədə Azərbaycan icmasında azərbaycanlılar həmrəy olsunlar, biri-birinə dayaq olsunlar, biri-birinə yardım etsinlər, biri-birinin dərdinə yansınlar və bizim milli adət və ənənələrimizi, milli dəyərlərimizi birlikdə gözləsinlər.»²

Azərbaycançılığın milli birlik və mütəşəkkillik qayəsi Heydər Əliyev tərəfindən döna-döna praktik cəhətdən həyata tətbiq edilmişdir. Nöticəsi isə daim möhtəşəm qələbə kimi tarixin qızıl səhifələrinə həkk olunmuşdur.

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini elan etdi. Lakin dövlət müstəqilliyi bərqərar olunmadı. Əksinə, torpaqlarımız düşmənlə təcavüzünə məruz qal-

dı. Şəhərlər, kəndlər dağıdıldı, bir milyondan artıq soydaşlarımız qaçqın və köçgün vəziyyətinə düşdü. Ölkənin başında duran şəxslər isə vəzifə mənsəbpərəstliyindən əl çəkmədilər. Vəzifə əldə etmək yolunu xalqı qırğına verməkdə axtardılar. Xalq isə mənəvi cəhətdən müflisləşirdi, şabahi günə ümidlər itirilirdi. Ölkədə başlı-başına qəddar hökm sürürdü, cəmiyyət vətəndaş müharibəsi vəziyyətindəki qarşıdurma həddinə qədər çıxmışdı.

Bu zaman Heydər Əliyev tərəfindən Yeni Azərbaycan Partiyası yaradıldı və bu partiya özünün milli birlik yaratmaq vəzifəsini uğurla yerinə yetirdi.

Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ilə dövlət müstəqilliyi bərqərar olundu, ölkədə sabitlik yarandı; sosial, siyasi, mənəvi, iqtisadi, diplomatik sahələrdə bütün uğurlarımız bundan sonra başlandı. Nəyə görə 1991-ci ildə müstəqillik elan edildikdən sonra bu müstəqilliyi həyata keçirmək mümkün olmadı? Ona görə ki, birincisi, o zamankı rəhbərlər (1991-1992-ci illərdə) dövlətçilik təcrübəsinə, siyasi dünyə görüşünə malik deyildilər; ikincisi, onların özlərinin arasında milli birlik və mütəşəkkillik mövcud deyildi; üçüncüsü, həmin rəhbərlər xalqın mənafeyinə nəzərə almırdılar, hər şeydə öz xüsusi və şəxsi mənafezlərini ön plana çəkirdilər. Qeyd etmək lazımdır ki, buna oxşar hadisələr 1918-ci ildə elan olunmuş müstəqil demokratik respublikanın taleyində də baş vermişdi. Ona görə ilk demokratik respublika 23 aydan artıq yaşaya bilmədi və süquta uğradı. O zamankı Demokratik Respublikanın rəhbərləri müxtəlif biliklərlə yiyələnmiş olsalar da siyasi, ideoloji və dövlətçilik təcrübəsi baxımından yetgin olmamışdılar; bunlardan əlavə, həmin rəhbərlərin özlərinin arasında bütövlük, həmrəylik və milli birlik olmamışdı, daha sonra isə Rusiyada 1917-ci ildə baş vermiş inqilab da demokratik respublikanın mövcudluğunu zərbə altına qoyurdu.

Heydər Əliyev isə qalib gəldi və Azərbaycanın müstəqilliyini bərqərar etdi. Onun əsrlərdən-əslərə yaşamasının tarixi proqramını yaratdı. Çünki, birincisi, Heydər Əliyevin zəngin dövlətçilik təcrübəsi var idi, siyasi cəhətdən yetkin idi, Azərbaycançılıq ideologiyası konsepsiyasını mərhələ-mərhələ həyata keçirmişdi. İkincisi, Heydər Əliyev hadisələri xalqın mənə-

¹ Bax. Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayı. Bakı şəhəri, 9-10 noyabr, 2001-ci il. Qurultay sənədlərinin layihələri. Bakı, 2001, s. 7.

² Bax. Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi: Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyinin möhkəmləndirilməsində çox mühüm tarixi mərhələ. «Azərbaycan» qəzeti, 10 noyabr, 2001-ci il.

feyi baxımından təhlil edib həyata keçirirdi. Onun hər bir işində xalqın mənafeyi aparıcılıq təşkil etmişdir. Üçüncüsü, Heydər Əliyev milli birlik və mütəşəkkiliyin əldə edilməsinə nail olmuşdu. Bütün bunlar Heydər Əliyevin fəaliyyəti ilə qazanılan tarixi nailiyyətlərdir. Bu nailiyyətlər tarixi olduğu kimi də zaman-zaman öyrənilməli, zənginləşdirilməli, inkişaf və davam etdirilməlidir.

Qısa noticələr

1. Azərbaycanlılara məxsus bütün milli və mənəvi keyfiyyətlər azərbaycançılıq obrazının formalaşmasının təməlini təşkil edir.

2. Azərbaycançılıq obrazını hər bir azərbaycanlı övladı özünün işində, əməlinə, fəaliyyətində, kollektiv qarşısında, cəmiyyət qarşısında, vətən qarşısında xidmətləri ilə təcəssüm etdirir.

3. Azərbaycan xalqına məxsus milli-mənəvi keyfiyyətlər tarixən xalqın sosial həyatı, məişəti, mübarizəsi, milli psixologiyası zəminində formalaşan mərdlik, igidlik, əzmkarlıq, təşəbbüskarlıq, sədaqətlik, dözümlülük, qonaqpərvərlik, böyüyə hörmət, kiçiyə qayğı, həya, ismət, vətənpərvərlik, elinə, yurduna dərinliklə bağlılıq, humanistlik kimi mənəvi kamillik nümunələrindən ibarətdir.

4. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi keyfiyyətləri ümumbəşəri dəyərlərə zənginləşir, bütövləşir, inkişaf edir və tarixin ayrı-ayrı dövrlərində ümumdünya sivilizasiyası ilə səsləşir.

5. Heydər Əliyev şəxsiyyəti milli-mənəvi keyfiyyətlərlə və ümumbəşəri dəyərlərlə cilalanmış və tarixlərə nümunə olan azərbaycanlı obrazıdır.

6. Azərbaycançılıq ideyalarının formalaşmasında Heydər Əliyevin fəaliyyət dövrü xüsusi bir mərhələ təşkil edir.

7. Heydər Əliyevin vətənə xidmət nümunəsi azərbaycançılığın bariz təcəssümündən ibarətdir.

8. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təlimində milli birlik və mütəşəkkillik prinsipi aparıcı yer tutur.

9. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təlimində azərbaycançılıq anlayışının tərkib hissələri dövlətçilikdən, milli-mənəvi dəyərlərdən və ümumbəşəri dəyərlərdən ibarət hesab olunur.

10. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təlimində ən başlıca cəhət bu təlimin real həyata praktik tətbiq olunmasından ibarətdir.

Ədəbiyyat

1. Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının altıncı ildönümünə həsr olunmuş təntənəli yığıncaqda Azərbaycan Prezidenti, YAP-ın sədri Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti», 24 noyabr 1998.

2. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 10 noyabr, 2001-ci il.

3. Ramiz Mehdiyev. XX əsrin sonu-XXI əsrinəvəllərində yeni dünya nizamı və milli ideya. Dünən, bu gün və sabah. «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002.

4. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı. Bakı şəhəri, 9-10 noyabr, 2001-ci il.

5. Yeni Azərbaycan Partiyası Nizamnamə. Proqram. Bakı, 2000.

6. Mahmud Kərimov. Dünya azərbaycanlıları və Azərbaycan dünyası. «Respublika» qəzeti, 29 dekabr, 2001-ci il.

7. Mübariz Qurbanlı. 2001-ci ilin siyasi-iqtisadi yekunları. «Respublika» qəzeti, 30 dekabr, 2001-ci il.

8. Hacı Hacıyev. Biz harada yaşasaq da bir günəşin zərrəsiyik. «Respublika» qəzeti, 29 dekabr, 2001-ci il.

9. Nurlana Əliyeva. Azərbaycançılıq-millî dövlətçilik vəhdəti deməkdir. «Azərbaycan» qəzeti, 30 dekabr, 2001-ci il.

10. Azad Nəbiyev. Azərbaycançılıq səfərbədedici mövqedir. «Azərbaycan» qəzeti, 9 iyun, 2002-ci il.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ SOSIAL - İQTİSADI HƏYATINDA DIRÇƏLİŞ VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEYALARI

O dövrlərdə (sovet dövrü) yaranmış iqtisadi potensial da bizim böyük sərvətimizdir. Bu sərvət də Azərbaycanın tam sərbəst, heç bir dövlətdən asılı olmayaq yaşamasına imkan verir. Güman edirik ki, biz müstəqilliyimizi tam bərqərar etdikdən və qarşıda duran vəzifələri həyata keçirdikdən sonra ölkəmizin bu iqtisadi potensialının bəhrələrini Azərbaycanın hər bir vətəndaşı görəcək və bunun sayəsində şən, sıxan yaşayacaqdır.

Heydər Əliyev

Heydər Əliyev Respublikaya rəhbərlik etdiyi bütün fəaliyyəti ərzində doğma vətəninə xidmətlə özünün əsl azərbaycançılıq nümunəsini nümayiş etdirmişdir. Onun Respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrlərdə sonayenin və kond təsərrüfatının inkişafında çox mühüm nailiyyətlər əldə olunmuş, iqtisadi sahədə böyük uğurlar qazanılmışdır. 1969-cu ildən ölkənin inkişafı yolunda atılan uğurlu addımlar məhz Azərbaycanın gələcəkdə müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoyması məqsədinə xidmət edirdi. Bu isə, əlbəttə, sərbəst inkişafa aparıcı yol idi. Şübhəsiz, ölkədə iqtisadi inkişaf əsaslarının bərqərar olunması müstəqillik dövründə onun maddi bazasının möhkəmlənməsinə zəmin yaradan başlıca amillərdən biri kimi qiymətləndirilməlidir.

1969-cu ildən bəri başlanan iqtisadi inkişaf əsasları bu gün böyük neft strategiyası planlarının həyata keçirilməsinin təməli hesab olunmalıdır. Başqa sözlə, bu günkü iqtisadi uğurlarımızın bünövrəsi, məhz 1969-cu ildən başlanan iqtisadi inkişaf zəmininə əsaslanır. Heydər Əliyev Azərbaycanın bu günkü müstəqilliyini məhz o zamandan duyurdu, gördü və müstəqil respublikanın iqtisadi dirçəlişini təmin etmək proqramını hələ o

zamanca hazırlamağa başlamışdı. Neft sənayesinin inkişafına, iri sənaye obyektlərinin tikilməsinə və istifadəsinə, xalq təsərrüfatı və kənd təsərrüfatı sahələrində məhsul bolluğunun yüksəldilməsinə çox mühüm diqqət yetirilirdi.

1970-ci ildə qeyd olunurdu ki, Azərbaycan 100 il müddətində ölkəyə 1 milyard ton neft vermişdir. Lakin neft sənayesinin inkişaf etdirilməsi üçün mövcud avadanlıqlar günün tələblərinə cavab vermirdi. Neft hasilatının çoxaldılması təkcə o demək deyildi ki, Azərbaycan öz sərvətini Sovet dövlətinə əliaçıqlıqla bəxş edirdi. Neft sənayesinin inkişafı xalqın rifahının yaxşılaşdırılmasına xidmət edirdi. Xalqın rifahı yaxşılaşdıqca onun mədəni, məişət həyatının inkişafına zəmin yaradılırdı, əhalinin sosial təminatı gücləndirilirdi. Əhalinin sosial, məişət və mədəni həyatının təmin olunması insanlarda Azərbaycanın milli mənafehlərinə rəğbət artırmasına səbəb olurdu.

Daha zəngin maddi bazaya söykənən milli mənafehlər Azərbaycanın varlığına inam, milli ənənələrin davam və inkişafına zəmin yaratmaqla insanlarda müstəqil düşüncə tərzini formalaşdırırdı. Bu isə, sosial həyatda müstəqil yaşamağın, müstəqil dövlət quruculuğu ideyalarının həyata keçirilməsinə təminat yaradırdı. Məhz Heydər Əliyevin iqtisadi inkişafa nail olmaqla ölkənin gələcək müstəqil həyata hazırlanması proqramının aparıcı xətti bu məqsədin həyata keçirilməsi ilə bağlı olmuşdur. Ona görə də Heydər Əliyev hələ o zamanlar ölkənin inkişafı üçün, iqtisadi dirçəlişi üçün mövcud imkanlardan maksimum istifadə olunması üçün bütün səy və bacarığını sərf edirdi.

Neft sənayesi Azərbaycanda iqtisadi inkişafın ən aparıcı sahələrindən biri olduğu üçün Heydər Əliyev həmin sahədə uğurlar qazanılmasına xüsusi diqqət yetirmişdir.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə neft sənayesinin inkişaf etdirilməsi barəsindəki məsələ SSRİ Nazirlər Soveti qarşısında qəti qoyuldu və Azərbaycanda iki böyük neftayırma zavodu tikildi. Zavodlar üçün Almaniya və Fransadan yeni avadanlıqlar götürüldü quraşdırıldı. Respublikada ən iri ilkin neftayırma kompleksi işə salındı. Cəmi 3 il ərzində onu layihədə nəzərdə tutulan gücə çatdırmaq mümkün oldu. Bu isə neft məhsulları istehsalını 86 faiz artırmaqla 5 köhnəmiş qurğunu ləğv etməyə,

xidməti işçilərin sayını 3 dəfədən çox azaltmağa imkan verdi. İstehsal edilən neft məhsullarının keyfiyyəti xeyli yaxşılaşdı. Mənbələrdə göstərilirdi ki, Bakıda xam neftin hasilatından tutmuş, onun istehlakçıya çatdırılmasınadək texnoloji prosesin bütün mərhələlərini özündə birləşdirən güclü neft kompleksi inkişafda oldu. Bu kompleksin ayrılmaz hissəsi hazırda «Azneftməş» konserminin iri zavodlar qrupunda təmsil olunmuş neft maşınqayırmasıdır. Keçmiş SSRİ-də bənzəri olmayan bu nadir qurum indinin özündə də təkcə Azərbaycanda deyil, həm də Rusiya, Qazaxıstan, Türkmənistan və MDB-nin digər neft hasil edən respublikalarında böyük neftin taleyini həll edir.¹

70-ci illərdə Bakıda, Naxçıvanda, Əli Bayramlıda, Gəncədə, Mingəçevirdə, Lənkəranda, Xankəndində biri-birinin ardınca elektronika, elektrotexnika, radiotexnika, cihazqayırma, dəzgahqayırma zavod və müəssisələri tikilib istifadəyə verildi. Bu sənaye obyektlərində minlərlə adamlar işə cəlb olunaraq öz həyatlarının firavanlığını təmin etmək üçün halal zəhmətlə çalışdılar. Çoxlu-çoxlu sənaye obyektlərinin xalqın istifadəsinə verilməsi əhalinin maddi təminatını və sosial şəraitinin qat-qat yaxşılaşdırılması məqsədinə xidmət edirdi.

Rəhbərin gördüyü hər bir iş, onun təşəbbüskarlığı və nailiyyətləri ancaq xalqın rifahına yönəldilmişdi. Bunun üçün heç qəti mənada azərbaycanlı olmaq gərəkdir. Bütün bunlar, qəlbə Azərbaycanla döyünən insanın azərbaycançılıq ideyalarının həyata keçirilməsi məqsədindən irəli gəlirdi.

Heydər Əliyevin Respublikaya rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illər ərzində 250-dən çox zavod, fabriklər və istehsalat müəssisələri tikilib istifadəyə vermişdi.

1975-ci ildə Bakıda məişət kondisionerləri zavodu tikilib istifadəyə verildi. Bundan başqa, Bakıda «Ulduz» Elektron Cihazları Zavodu, «Azon» zavodu, Bakı Şampan Şərabları Zavodu, Bakı Dərin Dəniz Özülləri zavodu, «Elektron» zavodu, Sumqayıt Kompresorlar zavodu, Sumqayıt ipik ayırıcı fabriki, Yevlax Yunun İlkin Emalı fabriki, Lənkəran Konserv zavodu,

¹ Bax. Reyhan Mirzozadə. Azərbaycanı dünyaya saydıran insan. Bakı, 1998, s. 9.

Gəncə Çini Qablar istehsalı zavodu, Xırdalan Süd və Ət emal kombinatı, «Araz» və «Mil-Muğan» Suburaxıcı Bəndi, «Sirab» Mədən suları zavodu, Ələtdə Ağac emalı kombinatı, Bakı Zərgərlik zavodunun futulyar sexi, Nefikimyavtomat zavodu və bir çox obyektlərin tikilməsi Heydər Əliyevin fəaliyyətinin nəticəsidir və onun adı ilə bağlıdır.¹

1970-80-ci illərdə Bakıda bir çox binalar və obyektlər tikilib istifadəyə verildi. «Gülüstan» sarayı, Prezident Aparatının binası, «İltifaq neftməş» tikinti Bankı, «Orqtextikinti» Respublika Prokurorluğu, Azərbaycan Ensiklopediyası, Kosmik Tədqiqatlar İnstitutu, Azərbaycan Neft Akademiyasının tədris korpusu, «Azərbaycan», «Yazıçı» nəşriyyatları, Şüalan «Yaradıcılıq evi», Səbail, Nəsimi və digər rayonların inzibati mərkəzləri, Bakı Baş Poçtamtının binaları, Dəmir Yol İdarəsi, Bakı Dəmir Yol Vağzal, Dəniz Vağzal, «Moskva» universiteti, «Azərbaycan», «Abşeron», «Bakı», «İnturist», «Qarabağ» və s. adı qeyd olunmayan bir çox əzəmətli binaların tikilməsi və xalqın istifadəsinə verilməsi Heydər Əliyevin zəhmətinin, əməyinin və fəaliyyətinin nəticəsi kimi meydana gəlmişdi. Bundan başqa, Sirk, Aktyor evi, Rəbitə evi. «Şərq bazarı», Xalq təsərrüfatı nailiyyətləri sərgisi kompleksinin binası, əl oyunları və Böyük İdman Sarayı kompleksləri, Gəncə Avtomobil Zavodunun və s. təməlinin qoyulması Heydər Əliyevin vətənə xidmət nümunəsinin bəhrəsi idi.

Heydər Əliyevin təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə Gəncədə Çini qablar zavodu, Qənnadı fabriki, Radio Zavodu, 2 saylı şərab zavodu, Əlvan metalların emalı zavodu tikildi, Avtomobil Zavodunun tikintisinə başlanıldı, «Gülüstan» və «Yeni Gəncə» yaşayış massivləri salındı, Texnologiya İnstitutu (indi Texnologiya Universiteti) yaradıldı, Respublika Elmlər Akademiyasının Elm Mərkəzi formalaşdırıldı.²

1970-80-ci illərdə Bakı metrosunun tikintisi işində çox böyük nailiyyətlər əldə edildi. Bu illər ərzində «Ulduz», «Əzizbəyov», «Aurora» (indi Qara Qarayev), «Nefçilər», «Elmlər

Akademiyası», «İnşaatçılar», «20 Yanvar», «Memar Əcəmi», «Xalqlar dostluğu» və «Əhmədli» stansiyaları işə salındı.

Xalqın qədim tarixinin və ənənələrinin günümüzədək yaşamasında çox mühüm rolunu olan maddi-mədəniyyət abidələrinin qorunub saxlanılması sahəsində Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur. Respublika ərazisində 6571 tarixi abidə uzun dövrlər ərzində qorunub saxlanmaq üçün dövlət qeydiyyatına alındı.

1970-1982-ci illərdə respublikada sənaye istehsalı xeyli çoxalmışdı. Respublikada sənaye istehsalının həcmi 2,7 dəfə artmışdı. Xalq istehlakı malları 3 dəfə, sənaye əmək məhsuldarlığı 2,5 dəfə, fondverimi 25 faiz çoxalmışdı. 12 milyard kubmetr qaz, 14 milyon ton neft istehsal olunurdu.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının artımında xeyli irəliləyiş baş vermişdi. 1970-ci il ilə müqayisədə 1982-ci ildə taxıl istehsalı 1,8 dəfə, pambıq, tərəvəz və meyvə istehsalı 2,5 dəfə, üzüm istehsalı 5 dəfədən çox artmışdı.¹

1979-cu ildə sənaye məhsulunun ümumi istehsalı 8,7 milyard manat olmuşdu. 1970-ci ilə qədərki 50 il ərzində isə 4 milyard manata çatmışdı. 1970-1979-cu illərdə sənaye istehsalının ümumi həcmi 1945-ci ildən 1969-cu ilədək olan bütün dövr ərzində 1,3 dəfədən çox olmuşdu.

Sənayedə əmək məhsuldarlığı 1,7 dəfə yüksəlmiş, məhsul artımının dördü üç hissəsindən çoxu bunun hesabına əldə edilmişdir. 1980-ci ilin əvvəllərindən bu göstərici hesabına artım 80 faizə çatmışdı.

Kənd təsərrüfatında əsaslı dəyişikliklər baş vermişdi. On ildə 1969-cu ildən sonra kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 2,1 dəfə çoxalmışdı.

Onillik ərzində təkəv məhsul artımı 6,9 milyard manata çatmışdı ki, bu da əvvəlki səkkiz il ərzində istehsal edilmiş bütün məhsulun həcminə bərabərdir.

Pambıq istehsalı 1969-cu ildəkinə nisbətən 2,5 dəfə artmışdı. 1970-1979-cu illərdə dövlətə əvvəlki on ildəkindən çox

¹ Bax. Reyhan Mirzozadə. Azərbaycanı dünyaya saydıran insan. Bakı, 1998, s. 12.

² Bax. Heydər Əliyev və Gəncə. Bakı, 1999, s. 24-64.

¹ Bax. Reyhan Mirzozadə. Azərbaycanı dünyaya saydıran insan. Bakı, 1998, s. 29.

pambiq satılmışdı. Bu illər ərzində əvvəlki 25 ildəkinə nisbətən 3,4 dəfə çox üzüm, 2,2 dəfə çox tərəvəz tədarük edilmişdi.¹

1960-cı illərdə respublikanın iqtisadiyyatı tənəzzülə uğramışdı və bu böhranlı vəziyyət davam edirdi. Respublikanı bu böhranlı vəziyyətdən çıxartmaq üçün zəruri tələbi kimi qarşıda dururdu. Azərbaycanın XX əsr tarixinə 1969-cu il dönüş mərhələsi kimi daxil oldu. Respublikanın dinamik inkişafı və iqtisadi sahədə yeni nailiyyətlərin əldə edilməsi üçün kompleks proqramların hazırlanmasında Heydər Əliyevin yorulmaz fəaliyyəti, təşəbbüskarlığı və yüksək təşkilatçılıq işi öz bəhrələrini verdi.

1970-1985-ci illər Azərbaycanın quruculuq tarixinə öz parlaq səhifələrini yazdı. Azərbaycan Respublikasının inkişafının və tərəqqi etməsinin tənzimlənməsi barəsində mərkəzi hökumət qarşısında məsələlər qaldırıldı və yeni qərarlar ləvazim edildi. Qəbul edilmiş qərarlara uyğun olaraq inkişaf proqramları hazırlandı.

Bu gün tam əminliklə söyləmək olar ki, Azərbaycanın dövlət suverenliyi və iqtisadi müstəqilliyi, sistemli şəkildə artan xarici iqtisadi əlaqələri, dünya iqtisadiyyatına get-gedə daha dərinlən inteqrasiya olunması hələ 1970-1985-ci illərdə təməli qoyulmuş xalq təsərrüfatı potensialına əsaslanır. Sənaye və kənd təsərrüfatının artan istehsalı, xalq təsərrüfatının bütün sahələrində keyfiyyət göstəricilərinin yüksəlməsi 70-80-ci illərdə Azərbaycanın inkişafının nə qədər dinamik olduğunu əks etdirirdi.² Ümumittifaq əmək bölgüsündə respublikanın payı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı.

1985-ci ilin göstəricilərinə görə əmək məhsuldarlığı 1970-ci ilə nisbətən 2,1 dəfə, kənd təsərrüfatında 1,8 dəfə artmışdı. Ümumittifaq göstəriciləri isə müvafiq olaraq, 15 və 27 faiz idi. Xalq təsərrüfatında mənfəət, bütövlükdə, 335 faiz artmışdı.

¹ Bax. Reyhan Mirzozadə. Azərbaycanın dünyaya saydırın insan. Bakı, 1998. S. 29.

² Bax. Heydər Əliyev. Məilliklərin qovuşuğunda. Bakı, 2001, s. 18-19. Əlavə məlumat üçün bax. Heydər Əliyev. Sovet Azərbaycanı 50 ildə. Bakı, 1970; Heydər Əliyev. Azərbaycan partiyası təşkilatının mübariz vəzifələri. Bakı, 1978; Heydər Əliyev. Azərbaycan SSR kənd təsərrüfatının və bütün iqtisadiyyatının daha dinamik inkişafını təmin etməli. Bakı, 1979; Heydər Əliyev. Azərbaycan SSR-nin və Azərbaycan Kommunist Partiyasının 60 illiyi. Bakı, 1980; Heydər Əliyev. Sovet Azərbaycanı Bakı, 1981; Heydər Əliyev. Azərbaycan KP MK plenumunda məruzə 2 dekabr, 1981. Bakı, 1981; Heydər Əliyev. Azərbaycan Kommunist Partiyasının XXX qurultayının Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin hesabatı. Məruzə. Bakı, 1981. Heydər Əliyev. Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin plenumunda məruzə. 22 oktyabr, 1982-ci il. Bakı, 1982.

Halbuki, orta ümumittifaq göstəricisinə görə əhalinin hər nəfərinə düşən gəlir cəmi 164 faiz artmışdı.¹

1970-80-ci illərdə Respublika iqtisadiyyatının əldə etdiyi uğurların miqyası əvvəlki illərdən ölçüyəgəlməz dərəcədə fərqlənirdi. Əgər doqquzuncu beşillikdə sənaye məhsulunun bir faiz artımının qiyməti 45 milyon manata (rubla) bərabər idisə, on birinci beşillikdə bu rəqəm təqribən 100 milyon manat (rubl) təşkil edirdi. Bu artım səkkizinci beşilliyin müvafiq göstəricisindən 3,3 dəfə çox idi.

Sənaye məhsullarının artırılması, iqtisadi inkişafın yüksəldilməsi məqsədi ilə texniki tərəqqini şərtləndirən və onun güclənməsini təmin edən elmi-texniki baza möhkəmləndirilirdi. Belə ki, 1982-ci ilin əvvəllərində sənayedə 73 elm-istehsal və istehsal birliyi yaradılmışdı. Bunların tərkibində isə 264 iri müəssisə var idi. Elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsi sənayenin ümumi məhsulunun xüsusi çəkisinin 1970-ci ildəki 22 faizdən 1980-ci ildə 24 faizə, 1985-ci ildə isə 28 faizə çatmasına səbəb olmuşdu. Tarixi baxımdan qısa bir müddətdə Azərbaycan iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf etmiş yüzlərlə iri zavod, fabriklər iqtisadiyyat sahələri yaranmışdı. Azərbaycan bu illərdə neft məhsulları, neft avadanlıqları, nasos boruları, əlvan metallar, sintetik kauçuk, elektrik mühərrikləri, tikinti materialları, məişət kondisionerləri, avtomobil hissələri, mineral kübrələr, çini-saxsı, xalça və xalçaçılıq məmulatı istehsalı üzrə SSRİ-də aparıcı yerlərdən birini tuturdu. Azərbaycanda istehsal olunan 350 adda məhsul dünyanın 65 ölkəsinə ixrac olunurdu. Milli gəlirin ümumi həcmi 2,5 dəfə artmışdı. Respublikada sənaye istehsalı, həmçinin, əmək məhsuldarlığı iki dəfə, xalq istehlakı mallarının istehsalı isə üç dəfə artmışdı. Kənd təsərrüfatında ümumi məhsul 2,7 dəfə artmış, əmək məhsuldarlığı iki dəfədən artıq çoxalmışdı. 250-dən çox iri zavod, fabriklər və istehsal sənədləri tikilmişdi. İki milyondan çox adam öz yaşayış tərzini yaxşılaşdırmışdı.

¹ Bax. Heydər Əliyev. Məilliklərin qovuşuğunda. Bakı, 2001, s. 19.

Həmin dövrdə Azərbaycanda hər gün 41 min ton neft, 37 milyon kubmetr qaz çıxarılırdı. 2200 ton polad tükülür, 69 min metr boru, 4900 avtomobil təkəri, 2700 ton mineral kübrə, 968 məişət kondisioneri, 734 soyuducu istehsal olunur, 546 metr parça toxunurdu. Bakı Məişət kondisionerləri zavodunun fəaliyyətdə başlaması respublikada elektrotexnikanın inkişafına tökmək və iqtisadi inkişafa çox mühüm stimül yaratmışdı.¹

Həmin illərdə elektrik enerjisinin istehsalı sahəsində çox mühüm işlər görülmüşdü. O dövrdə Mingəçevirdə hər birinin gücü üç yüz meqavat olan 8 böyük enerji bloku yaradıldı. Kür su elektrik stansiyası inşa edildi. Yenikənd su-elektrik stansiyasının tikintisi üçün 1979-cu ildə qərar qəbul olundu, lakin sonrakı illərdə bu iş yarımçıq qaldı.

Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra, Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə bir daha həmin məsələnin üzərinə qayıdıldı və 1994-cü ildə Avropa Yenidənqurma və inkişaf Bankından güzəştli kredit alınaraq Yenikənd su-elektrik stansiyasının inkişafı davam etdirildi. Möhtərəm Prezidentimizin bilavasitə bu işə rəhbərliyi ilə 2001-ci ilin mayında Yenikənd su-elektrik stansiyası işə salındı. 2006-cı ilin may ayında həmin stansiyanın açılışında cənab Prezidentimiz özü şəxsən iştirak etmişdir.

Həyatımızın bütün sahələrində əsaslı dönüş yaradılması üçün respublikada yüksək ixtisaslı kadrlara böyük ehtiyac var idi. Yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Moskvanın, eləcə də SSRİ-nin digər şəhərlərinin 170 aparıcı elm və təhsil ocağına 3500 azərbaycanlı oğlan və qız göndərilmişdi. Hər il ali təhsil almaqdan ötrü respublikadan kənara 800-dən artıq tələbə göndərilirdi. Gənc azərbaycanlı övladlarının ali hərbi məktəblərdə təhsil alınmasına xüsusi diqqət yetirilirdi. Gənclərin Respublikadan kənarda təhsil almağa göndərilməsindən məqsəd gələcəkdə ölkəmizin yüksək ixtisaslı kadr potensialının artırılmasından ibarət idi.

Heydər Əliyevin fəaliyyətində azərbaycançılıq inkişaf etdirmək əzmi bu istiqamətdəki işlərin uğurla yerinə yetirilməsindən ibarət idi. Respublikanı müstəqil, sərbəst, azad yaşayış tər-

zinə aparan yollar bunlar idi. Bu yolları o zaman hamı dərk etmirdi. Əlbətdə, mərkəzi rəhbərlik həmin işləri təhlil etsəydi Azərbaycan Respublikasının inkişafına yol açan bu imkanlardan bizi çox asanca məhrum edə bilirdi. Lakin Heydər Əliyev bu yolu elə seçmişdi ki, mərkəzi rəhbərlik onu çox gec başa düşə bilirdi. Bu elə belə də oldu. Mərkəzi rəhbərlik Azərbaycanı müstəqilliyə aparan yolları 1990-cı ildə düyub yanvarın 20-də, Həder Əliyev Respublika rəhbərliyində təmsil olunmadığı məqamdan istifadə edərək xalqın əzmini qırmaq üçün Azərbaycana qisasçılıq əhval-ruhiyyəli, qaniçən təbiətli çox böyük ordu qüvvəsi yeritdi. Nahaq qanlar tökdü. Lakin binası Həder Əliyev tərəfindən qoyulan azadlıq yolunu kəsə bilmədi. Xalqın azadlıq səsinin dalğaları altında 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycanın müstəqilliyi elan olundu. Bu Heydər Əliyevin Azərbaycana tarixi xidmətlərinin məntiqi bəhrəsi idi. Təsədüfi deyildi ki, SSRİ dövlətinin dağılması ərəfəsində bir çox müxəssislər hansı müttəfiq respublikaların iqtisadiyyatının müstəqillik şəraitində özünü təmin etməyə qadir olduğunu müəyyən etməyə cəhd göstərirdilər. Aparılan təhlillər göstərir ki, keçmiş SSRİ-də cəmi 2 respublika tam müstəqil olaraq öz iqtisadiyyatını idarə edə bilər. Bu respublikalardan biri məhz Azərbaycan idi.¹ Bu, tarixi bir etiraf idi. Bu Heydər Əliyev siyasətinin tarixi qələbəsinin etirafı idi. Bu Heydər Əliyev şəxsiyyətinin qələbə əzminin etirafı idi! Həqiqətən də Azərbaycan Sovet dövründə inkişafının ən bariz nəticəsi oldu ki, həmin dövrdə yaranmış iqtisadi, elmi-texniki və mədəni potensial respublikamızın tam müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərməsi üçün möhkəm zəmin yaratmışdı.²

Azərbaycan Respublikasında Heydər Əliyev tərəfindən yaradılmış iqtisadi inkişaf bazası ilə müstəqillik dövründə iqtisadiyyatın dirçəlişi üçün olduqca münbit bir şərait mövcud idi. Bunun sayəsində 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycanda iqtisadi potensialın möhkəmləndirilməsini, həmçinin, respublikada

¹ Bax, Heydər Əliyev. Minilliyin qovuşuğunda. Bakı, 2001. s. 21-23.

¹ Bax, Heydər Əliyev. Minilliyin qovuşuğunda. Bakı, 2001. S. 24.

² Bax, Yeno orada, s. 24.

yararmış sabitlik şəraitində ölkəmizə olan inam və marağın artmasını təmin etmək məqsədi ilə «Əsrin müqaviləsi» adlanan ilk neft kontraktları imzalanmışdır. Dövlət neft strategiyasının həyata keçirilməsində və reallaşdırılmasında ən böyük məsuliyyət Dövlət Neft Şirkətinin (ARDNS) üzünə düşür. Neft strategiyasının səmərəli nəticələr əldə etməsi işində şirkətin birinci vitse-prezidenti İlham Əliyevin xüsusi rolu, əməyi və fəaliyyəti vardır. Neft strategiyasının həyata keçirilməsi yolunda bir çox çətinlikləri uğurla aradan qaldırıb gələcək perspektivləri pozitiv baxımdan təhlil edən İlham Əliyev Respublika Sarayında «Əsrin müqaviləsi»nin beşinci il dönümünə həsr edilmiş təntənəli mərasimdəki çıxışında deyir: «Müstəqil Azərbaycanın bu günü və sabahı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən neft strategiyasının hazırlanması və həyata keçirilməsinin fəal iştirakçıları kimi biz əvvəlki nəsillərin görkəmli nailiyyətlərini inkişaf etdirir və gələcək nəsillər üçün güzarının təməlini qoyuruq... «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə olunmuş nailiyyətlər göz qabağındadır. Gələcək haqqında isə təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, 30 il ərzində Azərbaycan «Əsrin müqaviləsi»dən bütün gəlirin 80 faizini, xarici neft şirkətlərinin hamısı birlikdə isə 20 faizini götürür.»¹

«Əsrin müqaviləsi» müstəqil Azərbaycan Respublikasının həyatında böyük bir qələbə, misilsiz bir nailiyyət idi. Heç kəsə asan gəlməsin ki, hansısa təşkilatlar bir-biri ilə rahatca anlaşma şəraitində bu müqaviləni imzalamış və Azərbaycanın mənfəəti naminə öz üzərlərinə belə məsuliyyətli öhdəliklər götürmüşlər. Əlbəttə, müqavilənin imzalanması və onun həyata keçirilməsinin təmin olunması işin görünən tərəfidir. İşin görünməyən tərəfləri isə daşı kəsəklilik, çətin yollardan keçib gəlməkdir.

Xarici neft şirkətlərinin Azərbaycan neftinə marağı hələ 1989-cu ildə meydana çıxmışdır. 1993-cü ilə qədər danışıqlar davam etsə də müqavilə şərtlərini praktik olaraq həyata keçirmək mümkün olmurdu. Çünki burada bu və ya digər tərəfin marağı tərəflərin özünü qane etmirdi. Müqavilə bağlayan tərəflər, bu müqavilədən daha çox öz şəxsi mənfəətlərinin təmin olunma-

sı məqsədi güdürdülər. Azərbaycanın mənfəəti bu zaman demək olar ki, nəzərə alınmırdı. Xarici neft şirkətləri müqavilədə mənfəətin birtərəfli qayda üzrə həyata keçiriləcəyi şəraitində özlərinin gələcək təminatını sübhəli gördükdə müqaviləni imzalamırdı və həll olunmuş çətinləşirdi. Yalnız Heydər Əliyev hakimiyyətə yenidən qayıtdıqdan sonra bu məsələ gündəliyə gətirildi. Prezident o zaman aparılan mənasız danışıqları dayandırdı və müqavilə üzrə danışıqların davam etdirilməsini Dövlət Neft Şirkətinə tapşırırdı.¹ Ancaq bundan sonra, 1994-cü il sentyabrın 20-də «Gülüstan» sarayında Azərbaycanla Amerikanın «Amoko», «Yuniko», «Penzoyl», «Mak Dermet», Böyük Britaniyanın «Britiş Petroleum» və «Remko», Norveçin «Sto-toyl», Rusiyanın «LUKOyl», Türkiyənin «Türk petrolleri», Səudiyyə Ərəbistanının «Delta» şirkətlərinin yaratdığı konsorsium arasında tarixə «Əsrin müqaviləsi» kimi daxil olan neft müqaviləsi imzalandı. Sonradan müqaviləyə Yaponiyanın «İtoçu» və Amerikanın «Eksson» və «Amerada hess» şirkətləri də qoşuldular.²

Müqavilə imzalandı, şərtlər həyata keçirilməsi reallaşdı. Lakin Azərbaycana uzanan cinayətkar əllər müqavilə şərtlərinin həyata keçirilməsinin qarşısını almaq üçün hər cür tərxiatçılıq törətməyə hazır idilər və belə əməliyyatlar keçirilməsi üçün dəridən-qabıqdan çıxırdılar. Müqaviləyə imza atıldıqdan bir neçə gün sonra Azərbaycanda dövlət çevrilişinə cəhd edildi. Gənc Azərbaycan Respublikası cinayətkarlara layiqli cavab verə bildi. Dövlət çevrilişi yatırıldı və cinayətkarlar uzun müddət Azərbaycandan kənarda gizlənsələr də Azərbaycana qayıtarıdılar, layiqli cəzalarını aldılar. Növbəti dəfə isə cinayətkarlar firkin terror aktı həyata keçirdilər. Parlament sədrinin müavini Afiy-əddin Cəlilov və Prezident yanında xüsusi idarənin rəisi Şəmsi Rəhimov terrorun qurbanı oldular. 1995-ci ilin martında xarici qüvvələr və daxili irtica birləşib ikinci dəfə dövlət çevrilişini həyata keçirməyə cəhd göstərdilər. Azərbaycan bu dəfə öz

¹ Bax. İlham Əliyev böyük siyasətə: realiaqlar və perspektivlər, Bakı, 1999, s. 41-45.

¹ Bax. İlham Əliyev böyük siyasətə. Realiaqlar və perspektivlər. Bakı, 1999, s. 44.

² Bax. İlham Əliyev böyük siyasətə. Realiaqlar və perspektivlər. Bakı, 1999, s. 47.

dövlətçiliyini layiqincə müdafiə edə bildi. Qiyamçıların bir qismi tutuldu, bir qismi məhv edildi, bir qismi isə xarici ölkələrə qaçdı. Aydın məsələdir ki, bu təxribat və çevriliş cəhdləri başqa məqsədlərlə yanaşı «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsinə mane olmaq məqsədi daşıyırdı. Buna görədir ki, terrorçular öz cinayətkar planlarından əl çəkmişdir. Prezidentin keçəcəyi körpünün altına partlayıcı maddə qoyuldu. Lakin bu əməliyyat baş tutmadı, qarşısı alındı. Prezidentin təyyarəsinə «Strela» raketini ilə vurmaq cəhdi baş tutmadı, küləyin səmti buna mane oldu.¹ Neft müqaviləsi belə bir çətin şəraitdə həyata keçirildi. Haqq qalib gəldi. Haqqa dayanan Heydər Əliyev idrakı qalib gəldi. İlham Əliyevin düzgün istiqamətə səmtlənmiş strateji çevikliyi qalib gəldi.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti dünyanın ən uzunömürlü şirkətlərindən biri olmaqla respublikanın neftçixarma, neft emaledici və maşınqayırma komplekslərini özündə birləşdirir. Neft şirkətində bu gün **80 minə** yaxın adam çalışır. ARDNŞ Azərbaycanın quru sahəsində və Xəzərin Azərbaycan sektorunda neftli-qazlı yataqların ehtiyatı, istehsalın layihələşdirilməsi və istismar quyularının ucaldılması, neft və qazın emal edilməsi, eləcə də elmi-tədqiqat işləri ilə bağlı bütün məsələlərə məşğul olur. Bu gün Respublika Prezidenti Heydər Əliyevin məqsədyönlü siyasətinin nəticəsidir ki, ölkədə iqtisadi inkişaf öz səmərəsini verir. Artıq, biz elə bir həddə çatmışıq ki, ölkədə yoxsulluğun azaldılması barədə prespektiv planlar üzərində iş görməyə real imkanlarımız vardır. Cənab prezidentimiz «Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə dövlət proqramı»nın təqdimatına həsr olunmuş ümummilli konfransdakı nitqində göstərir ki, «Apardığımız iqtisadi islahatlar nəticəsində indi Azərbaycanda özəl bölmənin payı istehsalda 70 faiz, o cümlədən, sənayedə 50 faiz təşkil edir. Kənd təsərrüfatında istehsalın 99 faizi özəl sektora məxsusdur. Ticarətdə də eyni ilə bu qədərdir. Tikintidə özəl sektorun payı təxminən 65 faizdir. Nəqliyyatda da bu qədərdir. Bunlar bizim iqtisadi islahatların çox gözəl nəticəsidir. Azərbaycanda infrastruktur inkişaf edir, şəhərlər abadlaşır. Yoxsulluğun aradan qaldırılması bizim üçün

¹ Bax, İlham Əliyev böyük siyasətdə. Reallıqlar və perspektivlər. Bakı, 1999, səh. 48-49.

hərlər abadlaşır. Yoxsulluğun aradan qaldırılması bizim üçün əsas vəzifələrdən biridir.»¹

Son zamanlar Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin təməlinin qoyulması da Azərbaycan iqtisadiyyatında yeni dirçəliş yaranmasının mühüm mərhələlərindən biri kimi nəqib əhval-ruhiyyə yaradır Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü Qafar Əliyev bu barədəki iqtisadi inkişaf perspektivlərini təhlil edərkən bu nəticəyə gəlir ki, Azərbaycanın neft sənayesində 30 il müddətində 60 milyard ABŞ dolları məbləğində investisiya qoyulacaq və 2010-cu ildən başlayaraq ölkəmiz hər il dünya bazarına 50 milyon tona qədər neft çıxaracaq.»²

Bütün bunların hamısından məqsəd birdir - müstəqil Azərbaycanın iqtisadi inkişafını yüksəltmək, respublikamızı qabaqcıl dünya ölkələrinin öncül sıralarında görmək!

¹ Bax: Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə dövlət proqramının təqdimatına həsr olunmuş ümummilli konfransda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti», 26 oktyabr, 2002-ci il.

² Bax: Qafar Əliyev. Bakı-Tbilisi-Ceyhan üç qardaş və müttəfiq dövlətin həyat yoludur. «Azərbaycan» qəzeti 18 sentyabr, 2002-ci il.

1. Heydər Əliyevin 1969-cu ildən Respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrdən ölkənin inkişafı yolunda atılan uğurlu addımlar Azərbaycanın gələcəkdə müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoymasına məqsədli daşmışdır.

2. Azərbaycan Respublikasının sərbəst inkişaf yoluna qədəm qoyması Heydər Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi 1969-cu il dövründən başlanır.

3. Azərbaycan Respublikasında baş verən bu günkü iqtisadi dirçəliş ölkəmizin iqtisadiyyatında 1969-cu ildən bəri yaranmış ənənələrin müasir dövrdəki davamından ibarətdir.

4. İqtisadiyyatda müstəqil inkişafın bərqərar edilməsi sosial həyatda müstəqil düşüncə tərzinin formalaşmasına təsir göstərən başlıca amillərdən biridir.

5. Heydər Əliyevin Respublikaya rəhbərlik etdiyi 1969-82-ci illər dövründə tikilən və istifadəyə verilən çoxsaylı sənaye müəssisələri iqtisadi dirçəliş yaranmasına çox böyük tökan verdi.

6. İstehsal müəssisələrinin yaranması və istifadəyə verilməsindən məqsəd xalqın rifahının yaxşılaşdırılmasından ibarət idi.

7. Xalqın maddi rifahının get-gedə yaxşılaşması 1969-82-ci illərdə xalqın müstəqilliyini bərqərar etmək və onun sərbəst düşüncə imkanlarını formalaşdırmaq yolunda atılan addımlardan idi. Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasətinə söykənən bu hərəkət hər gün baş verirdi, artırdı, çoxalırdı. Onun idarəetmə mexanizmi elə incəliklə istiqamətləndirilmişdi ki, o zamankı mərkəzi hökumət hələ onu uzun müddət aşkar edə bilməmişdi.

8. Heydər Əliyev Azərbaycanda kadr hazırlığı sahəsində çox mühüm işlər görürdü. Hər il 800 nəfərdən artıq gənc yüksək təhsil almaq üçün respublikadan kənara göndərilirdi.

9. Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində hələ, Sovet dövründə Azərbaycan Respublikası özünün müstəqil inkişaf təminatını yarada bilmişdi.

10. 1969-82-ci illər dövründə və ondan sonrakı vaxtlarda iqtisadi inkişafın təmin olunması vətəna xidmət, xalqın mənafeyi naminə çalışmaq nümunəsi olmaqla azərbaycançılığın başlıca istiqamətlərindən birinə çevrilmişdi.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev. Minilliklərin qovşağında. Bakı, 2001.

2. Heydər Əliyev. Sovet Azərbaycanı 50 ildə. Bakı, 1970.

3. Heydər Əliyev. Azərbaycan partiya təşkilatının mübariz vəzifələri. Bakı, 1978.

4. Heydər Əliyev. Azərbaycan SSR kənd təsərrüfatının və bütün iqtisadiyyatının daha dinamik inkişafını təmin etməli. Bakı, 1979.

5. Heydər Əliyev. Azərbaycan SSR-in və Azərbaycan Kommunist Partiyasının 60 illiyi. Bakı, 1980.

6. Heydər Əliyev. Sovet Azərbaycanı. Bakı, 1981.

7. Heydər Əliyev. Azərbaycan KP MK plenumunda məruzə. 2 dekabr 1981., Bakı, 1981.

8. Heydər Əliyev. Azərbaycan Kommunist Partiyasının XXX qurultayına Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin hesabatı. Məruzə. Bakı, 1981.

9. Heydər Əliyev. Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin plenumunda məruzə. 22 oktyabr 1982-ci il. Bakı, 1982.

10. Heydər Əliyev və Gəncə. Bakı, 1999.

11. Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə dövlət proqramının təqdimatına həsr olunmuş ümummilliyet konfransında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti», 26 oktyabr, 2002-ci il.

12. İlham Əliyev böyük siyasətdə: realiaqlar və perspektivlər. Bakı, 1999.

13. Reyhan Mirzəzadə. Azərbaycanı dünyaya saydıran insan. Bakı, 1998.

14. Qafar Əliyev. Bakı-Tbilisi-Ceyhan üç qardaş və müttəfiq dövlətin həyat yoludur. «Azərbaycan» qəzeti 18 sentyabr, 2002-ci il.

ELM MAARİF VƏ MƏDƏNİYYƏT SAHƏSİNDƏKİ NAILİYYƏTLƏR AZƏRBAYCANÇILIĞIN TƏZAHİRÜ KİMİ

Müstəqil Azərbaycanın həm dövlətini, həm siyasətini, həm iqtisadiyyatını, həm də elm və mədəniyyətini yalnız haqqıq ali təhsil, haqqıq bilik almış adamlar inkişaf etdirib irəlidə bilərlər.

Heydər Əliyev

Heydər Əliyev Azərbaycanda maarifin, təhsilin çiçəklənməsinə, mədəni irsin qorunub saxlanmasına və onun müasir dövrdə yaranmış ənənələrlə zənginləşməsinə, gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasına daim böyük diqqət və qayğı ilə yanaşmışdır. Azərbaycan elminin inkişafı Azərbaycançılıq ideyalarının ümumbəşəri dəyərlərlə inteqrasiya olunmasının ən mühüm və real istiqamətlərindən biridir. Odur ki, Heydər Əliyev cəmiyyətin inkişafında elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərini çox həmişə yüksək qiymətləndirmişdir. Alimlərin yaradıcı əməyi həmişə Heydər Əliyev tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş, onlara böyük qayğı göstərilmişdir. Respublikada Elmlər Akademiyasının müstəqil bir elmi mərkəz kimi formalaşması Azərbaycan elminin çiçəklənməsi yolunda mühüm bir mərhələ idi. Bu müqəddəs məbədgağı qorumaq, elmi tədqiqatların potensialının genişləndirilməsinə münbət şərait yaratmaq rəhbərin təşəbbüskarlığı sayəsində həyatın tələbatına çevrildi. Heydər Əliyev Azərbaycan alimlərinin böyük elmi nailiyyətlərini nəzərə alaraq göstərir ki, «İqtisadiyyatın, elmin, maarif və mədəniyyətin bütün sahələrində xalqımızın çox böyük tərəqqisi 1945-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının yaranması üçün şort oldu. Elmi fikir fədaləri, Azərbaycan elm və mədəniyyətinin görkəmli xadimləri M.Mirqasımov, Y.Məmmədəliyev, H.Hüseynov, U.Hacıbəyov, Səməd Vurğun, M.Topçubaşov və başqaları Akademiyanın təşkilində və təşəkkülündə böyük rol oynadılar. Azərbaycan elminin inkişafında, elmi idarələr şəbəkəsinin genişləndirilməsində, elmi kadrların yetişdirilməsində... görkəmli alimlərin xidmətləri misilsiz-

dir.»¹ Fəraməz Maksudov haqlı olaraq yazır ki, «...Əgər bütünlükdə XX əsr Azərbaycanda elmin sürətli inkişafı əsri hesab edilirsə, onun ən məhsuldar dövrü Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərlik etdiyi illərə düşür. Heç kəs üçün sirt deyil ki, Heydər Əliyev hansı vəzifəni daşmasından, harada işləməsindən asılı olmayaraq həmişə elmin, mədəniyyətin, ədəbiyyatın himayədarı olub. O elm və texnikanın, mədəniyyətin və maarifin, ədəbiyyat və incəsənətin inkişafı məsələlərini həlli məqamlarında yüksək professionalıq göstərmiş, cəmiyyətin, xalqın inkişaf zəminini elmdə, intellektə görmüşdür.»²

Azərbaycan Respublikasının Elmlər Akademiyası elmin, mədəniyyətin beşiyi kimi formalaşaraq, yarandığı yarım əsrdən bir az artıq müddətdə zəngin ənənələr qazanmışdır. Azərbaycan Elmlər Akademiyasında dünya elminin inkişafına yeni töhfələr verən böyük alimlər yetişmişdir. Burada respublikanın çox böyük elmi potensialı formalaşmışdır. Azərbaycanın adının dünyada tanınmasında, Azərbaycan elmi ilə birlikdə Azərbaycançılıq ideologiyasının dünyada yayılmasında bu Akademiyanın həm də tarixi bir rolu vardır. Akademiyada formalaşmış zəngin milli-mənəvi və elmi yaradıcılıq ənənələrini davam və inkişaf etdirmək milli-mənəvi sərvətimizi yaşatmaq, qorumaq və zənginləşdirmək deməkdir. Ancaq 1990-1992-ci illərdə Azərbaycanda hegomonluq edən qaragüruhçular dövlətçiliyimizi xəyanət etdikləri kimi, torpaqlarımızın qəsb olunmasına şərait yaratdıqları kimi, milli sərvətimiz olan Elmlər Akademiyasının varlığını da şübhə altında qoymuşdular.

Hətta iş o yerə gəlmişdi ki, Akademiyanın bağlanması açıq-aşkar labüd hesab edən fikirlər də ortaya çıxmışdı. Lakin bu elm mərkəzini dünya işığına həsrət qoymaq onlara nəsis olmadı. Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra Akademiya özünün ikinci həyatını və demək olar ki, həyatının ən şərəfli dövrünü yaşamağa başladı. Cənab prezidentimizin alimlərlə görüşü həyatını aramağa, axtarmağa həsr etmiş insanların özünü də həyata qaytardı. Cənab prezidentimizin 1995-ci ildə Akademiya alimləri ilə birlikdə Azərbaycan dili barədə müzakirələr

¹ Bax, Heydər Əliyev. Sovet Azərbaycanı. Bakı, 1981.

² Bax Fəraməz Maksudov. Elmlər Akademiyasının itibahı Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. «Respublika» qəzeti 16 avqust 1998-ci il.

apardığı anlarda milli varlığını bərpa etməkdə olan Akademiyada azərbaycançılıq ideyaları canlanmağa başladı. Heydər Əliyev Azərbaycanın Elmlər Akademiyasını özümüzə qaytardı, ana dilimizin adını özümüzə qaytardı, ana dilimizin özünü özümüzə qaytardı.

Uzun illər Akademiyada yaddan çıxılmaz həqiqi və müxbir üzvlüyə seçkilər Heydər Əliyevin bilavasitə bu işə rəhbərliyi ilə 2001-ci ildə həyata keçirilməyə başladı.

Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası 2001-ci ildə Heydər Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə Milli Elmlər Akademiyası adlandırıldı.

Cənab prezidentimizin 4 yanvar 2003-gü il əmri ilə Milli Elmlər Akademiyasının statusu müəyyən edilmişdir. Bu fərmanın birinci bəndində göstərilir ki, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Azərbaycan Respublikasında elmin inkişafını təşkil və təmin edən, dövlətin elmi və elmi-texniki siyasətini həyata keçirən, Azərbaycan Respublikasındakı bütün elmi müəssisələrin və ali məktəblərin elmi tədqiqat fəaliyyətlərini əlaqələndirən və istiqamətləndirən, Azərbaycan Respublikasını xarici ölkələrdə elmi və elmi-texniki fəaliyyət sahəsində təmsil edən ali dövlət elmi təşkilatıdır.

Göründüyü kimi, həmin fərmanın Akademiyanın canlanmasına və inkişafına çox böyük imkan və şərait yaradılmış, Azərbaycan elminin dünya elminə inteqrasiyası üçün geniş yollar açılmışdır. Azərbaycan elminin dünyaya inteqrasiyası sayəsində isə azərbaycançılıq ideyalarının dünyaya yayılmasına, bu ideyaların 50 milyonluq dünya azərbaycanlılarının milli sərəvətinə çevrilməsinə həqiqi yollar açılır.

Cənab prezidentimizin Akademiya alimlərinə qayğısı gün-böğün artır. Akademiyanın həqiqi üzvlərinin və mübir üzvlərinin maaşlarının artırılması, Akademiyada çalışan digər işçilərin vəzifə maaşlarının artırılması bu qayğının bariz təzahürüdür.

Heydər Əliyev Azərbaycan elminin inkişafında böyük xidmətləri olan H.B.Abdullayevin, P.Ə.Əzizbəyovanın V.S.Əliyevin, H.Ə.Əliyevin, H.M.Araslının, Z.M.Bünyadovun, C.B.Quliyevin, İ.M.Orucovanın, Ə.C.Sultanovun, İ.B.Şahtaxlinskının

adlarını həmişə məhəbbətlə çəkmiş, onları nəsilərə nümunə göstərmişdir¹.

Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1970-80-ci illər dövründə Bakıda Rus dili və ədəbiyyatı İnstitutu (indiki Slavyan Universiteti), İnşaat Mühəndisləri İnstitutu (İndiki Memarlıq və İnşaat Mühəndisləri Universiteti) Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutu (indi Naxçıvan Dövlət Universiteti), yaradıldı. Ali məktəblərin şəbəkəsinin genişləndirilməsi gənc nəslin təlim-tərbiyəsinin inkişaf etdirilməsi sahəsində geniş perspektivlər açdı. Azərbaycan xalqı təhsilə, mədəniyyətə meylli bir xalqdır. Bu meylin gücləndirilməsini və xalqın milli-mənəvi sərəvəti olan ziyalıların potensialının artırılması qayğısına qalmaq, həmin mənada xalqın mənafeyinin ifadə olunmasında rəhbər mövqeyinin bariz nümunəsini təcəssüm etdirir.

Xalqın mənəvi tərbiyəsində bədii yaradıcılıq nümunələrini yüksək qiymətləndirən dahi rəhbər bu sahədə fəaliyyət göstərmiş görkəmli Azərbaycan ədibləri Səməd Vurğun, Rəşad Rza, Mirvarid Dilbazi, Məmməd Rahim, Məmməd Səid Ordubadi, Cəfər Cabbarlı, Süleyman Rəhimov, Mehdi Hüseynzadə, Mirzə İbrahimov, Əbülhəsən, Əli Vəliyev, İmran Qasimov, Ənvər Məmmədخانli, İlyas Əfəndiyev, İsmayıl Şıxlı, Hüseyn Abbaszadə, İsa Hüseynov, Əhməd Cəmil, Nəbi Xəzri, Bəxtiyar Vahabzadə, İslam Səforli, Adil Babayev, Hüseyn Arif Hüseynzadə, Qabil, Nəriman Həsənzadə, Cabir Novruz, Fikrət Qoca, Əkrəm Əyrisli, Anar, Maqşud və Rüstəm İbrahimbəyovların yaradıcılığını nümunə göstərmişdir.²

Heydər Əliyev klassik şair və mütəfəkkirlərimizin yaradıcılığını gənc nəsələ örnək hesab etmiş, ümumbəşəri ideyaların mənimlənməsində onların yaradıcılığına ehtiyac olduğunu göstərmişdir. 1972-ci ildə Bakıda Nəriman Nərimanovun 100 illik yubileyi keçirildi və onun əzəmətli abidəsi ucaldıldı.

1973-cü ildə Nəsiminin 600 illik yubileyi keçirildi. 1982-ci ildə Nizaminin 840 illik yubileyi keçirildi və Bakının mərkəzi

¹ Bax. Heydər Əliyev. Sovet Azərbaycanı. Bakı, 1981, s.127

² Bax. Heydər Əliyev. Sovet Azərbaycanı. Bakı, 1981, s.135-136

meydanlarından birində onun özəmətlı abidəsi ucaldıldı. 1996-cı ildə Füzulinin 500 illik yubileyinin keçirilməsi Azərbaycan mədəniyyətinin qorunması və bu mədəniyyətin nəsilərə örməyən edilməsi rəhbərini azərbaycanlı mövqeyinin parlaq şəkildə təcəssümüdür. 1970-80-ci illərdə Heydər Əliyevin tariximizə, mədəniyyətimizə, milli mənəviyyətimizə olan yüksək hörmət və ehtiramının təcəssümü kimi, Bakının görkəmli yerlərində Məşədi Əzizbəyovun, Qəzəncilər Musabəyovun, Cəfər Cabbarlının, Hüseyn Cavidin, Mehdi Hüseynzadənin, Səttar Bəhlulzadənin, Şuşada Molla Pənah Vəqifin heykəlləri qoyuldu.

Bütün bunlar milli mədəniyyətimizə hörmət və ehtiram əlaməti olamqla yanaşı, gənc nəslin təlim və tərbiyəsində misilsiz xidmət nümunəsi idi. Heydər Əliyev təvsiyə edir ki, bütün sonrakı işimizi, ictimai rəyi nəzərə almaqla adamların əhval-ruhiyyəsini, istəyini yaxşı bilməklə qurmaliyiq. Bu işə işə yaradıcı münasibət, adamların yaradıcılıq fikrini və yaradıcılıq təşəbbüsünü inkişaf etdirənin çox mühüm amildir¹.

Milli mənəvi mədəniyyətimizin öyrənilməsi, insanlarda fəallıq və təşəbbüskarlığın yaranmasına təsir göstərən tərbiiyə amildir. Heydər Əliyev belə bir fikri gənclərimizə təvsiyə edir ki, fəal mövqə şəxsiyyətin əqidəsini, onun iradə zənginliyini, ideya-mənəvi düşüncələrini və keyfiyyətlərini ifadə edərkən insana yeni-yeni məsələləri irəli sürüb həll etməkdə, *çətin şəraitdə özünü itirməməkdə, qabiliyyətli hərəkət etməkdə, öz üzərinə məsulyyət götürməkdə* kömək edir. Fəal mövqə bəşəriyyətin hazırladığı bütün mənəvi sərvətlər ilə öz daxili aləmini zənginləşdirməyi tələb edir².

Heydər Əliyev elm, mədəniyyət, incəsənət adamlarına da im yüksək qayğı və diqqətlə yanaşmış, onlara özlərinin layiq olduğu həqiqi qiyməti vermişdir. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi keyfiyyətlərini yaşadan, davam və inkişaf etdirən, onu ümumbəşəri dəyərlərlə qovuşduran yaradıcı insanların qiymətləndirilməsi bütölkədə Azərbaycan cəmiyyətinin mənəvi inkişaf

səviyyəsinin yüksəlməsinə yollr açır. Bəşər mədəniyyətinin zənginləşməsinə böyük təsir göstərən qədim Azərbaycan abidələrini qiymətləndirilməsi milli mədəniyyətimizin çiçəklənməsinə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Möhtərəm prezidentimizin sərəncamı ilə yazıçı və şairlərdən Elçin Əfəndiyevə, Məksud İbrahimbəyovə, Rüstəm İbrahimbəyovə, Hüseyn İbrahimoğlu, Əkrəm Əylisliyə, Yusif Vəkilova «Xalq yazıçısı» (23 may 1998), Hökümə Billuriyə, Fikrət Qocaya, Söhrab Tahirə «Xalq şairi» (23 may 1998), incəsənət adamlarından, Ağaxan Abdullayevə, Şəfiqə Axundovaya, Aftəndil İsrailiyə, İlhamə Quliyevə, Gülsən Qurbanovaya, Bəsti Cəfərovyaya, Qərinə Kərimovaya, Ramiz Məlikovə, Təranə Muradoovaya, Niyaməddin Musayevə, Ramiz Novruzovə, Cənnət Solimovaya «Xalq artisti» (24 may 1998), radio-televiziyaya şirkətinin əməkdaşlarından Sabir Ələsgərovə, Qarasim Tağızadəyə «Xalq artisti», Ağadadaş Ağayevə, Həqiqət Əgərzadəyə, Nailə İslamzadəyə, Rafiq Həşimovə, Bəxtiyar Şərifzadəyə «Əməkdar artisti» (4 noyabr 1998) fəxri adları verilmişdir.

2002-ci il dekabrın 24-də bir qrup incəsənət işçilərinə fəxri adlar verilmişdir. 10 nəfər «Xalq artisti», 41 nəfər «Əməkdar artisti», 4 nəfər «Əməkdar incəsənət xadimi», 9 nəfər «Əməkdar mədəniyyət işçisi» fəxri adlarına layiq görülmüşdür. Bunların içərisində Məmmədbağır Bağırzadə, Mələkxanım Eyyubova, Nəzəri Dostəliyeva, Zülfiyə Xənbabəyevə, Könül Xasıyeva, Aygün Kazımova və başqa tanınmış sənətkarların adları vardır.

Cənab prezidentimizin sərəncamı ilə görkəmli elm xadimlərindən Fəraməz Məqsudov «İstiqlal» ordeninə (19 mart 200), Yaqub Mahmudov «Şöhrət» ordeninə (13 fevral 199), İbrahim Səfərov «Şöhrət» ordeninə (27 avqust 1998), Ziya Bünyadov «İstiqlal» ordeninə (18 dekabr 1998), Kamal Talibzadə «Şöhrət» ordeninə (13 avqust 1998) layiq görülmüşlər.

Respublikamızın bir qrup mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinə də vətənin yüksək adları verilmişdir. Anar Rzayev «İstiqlal» ordeni, (13 mart 1998), Arif Babayev «Şöhrət» ordeni, (19 fevral 1998), Rəsim Qəçənov «Şöhrət» ordeni, (21 may 1998), Həsən Məmmədov «Şöhrət» ordeni, (21 noyabr 1998), Tükəzban İsmaylova «Şöhrət» ordeni, Hacı Xanməmmədov

¹ Bax: Heydər Əliyev. İctimai rəyi döndərən öyrənməli. Bakı, 1982, s. 20-21.

² Bax: Heydər Əliyev. Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması, mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri. Bakı, 1979, s.15

«Şöhrət» ordeni, (24 iyun, 1998), Gülxar Həsənova «Şöhrət» ordeni, (9 dekabr, 1998), Fıraqiz Əhmədova, «Şöhrət» ordeni, (22 sentyabr, 1998), Müslüm Maqomayev «İstiqbal» ordeni, (17 avqust, 2002), Süleyman Ələsgərov «Şöhrət» ordeni, (21 fevral, 1999), Cənəli Əkbərov «Şöhrət» ordeni, Şəfiqə Məmmədova «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşlar.

Ədəbiyyat, incəsənət və mədəniyyət xadimlərindən bir qrupuna isə cənab prezidentimizin qayğısı ilə fərdi təqaüdlər verilir. Fərdi təqaüd alanlar içərisində aşağıdakı kimi görkəmli şəxslərin adları vardır: Sara Aşurbəyli, Çmnaz Babayeva, Ələviyyə Babayeva, Sofiya Vəsirzadə, Hökümə Billuri, Rəhilə Həsənova, Tükəzban İsmayilova, Tokay Məmmədov, Qılman Musayev, Məhluqə Sadiqova, Manaf Süleymanov, Tamilla Şirəliyeva, Tofiq Tağızadə, Altay Məmmədov, Hacı Xanməmmədov, Hüsyn Abbaszadə, Nəbi Xəzri, Əzizə Cəfərzadə, Muxtar Dadaşov, Fıraqiz Əhmədova, Süleyman Ələsgərov, Həbil Əliyev, Zərəş Həməzəyeva, Gülxar Həsənova, Maral Rəhmanzadə və başqaları.

Cənab prezidentimiz, həmçinin yaradıcı gənclərin də fərdi təqaüdlə təmin olunmasına şərait yaratmışdır. Prezidentimizin müvafiq qərarı ilə gənc yazıçılardan Akif Əhmədov, Fəxri Əliyev, Mübariz Cəfərov, Əhməd Kərimov, Musa Quliyev, Murad Mahmudov, Asif Məmmədov, Güllü Məmmədova, Salman Novruzov, Orxan Sadiqov fəxri təqaüd almağa layiq görülmüşdür.

Möhtərəm prezidentimizin müvafiq sərəncamları ilə Qara Qarayev 80 illik, Niyazinin 90 illik, Rauf Hacıyevin 80 illik, Rəsul Rzanın 90 illik, Cəfər Cabbarlının 100 illik, Süleyman Rəhimovun 100 illik yubileylərinin keçirilməsi qərara alınmışdır.

Aşıq sənətinin inkişafında müstəsna rolu olmuş Aşıq Ələsgərin 175 illik yubileyinin keçirilməsi barədəki sərəncam milli-mənəvi qaynaqlarımızın öyrənilməsi yolunda atılan çox mühüm addımlardan biridir.

«Kitabi - Dədə Qorqud»un 1300 illik yubileyinin 2000-ci il aprelin 9-da Bakıda təntənəli şəkildə keçirilməsi milli mənəvi irsimizin öyrənilməsi və mənimsənilməsi fonunda azərbaycançılıq ideyasını özündə əks etdirən qədim mədəniyyət abidələrimizə göstərilən böyük diqqət və qayğının təzahürüdür.

Heydər Əliyevin bütün fəaliyyəti Azərbaycan xalqının mənafeyinə yönəldilmişdir. O, istər təsərrüfat, istər sənaye, istər iqtisadiyyat, istər mədəniyyət və mənaəviyyat, istər elm və təhsil sahələrinin, bütövlükdə, həyatın bütün sahələrinin inkişafında var qüvvəsi ilə çalışmış, yalnız bir amala xidmət etmişdir. O da xalqın mənafeyindən ibarət olan azərbaycançılıq amalı olmuşdur. Sovet ideologiyasının milli dillərin inkişafı qarşısında sədlər yaratdığı dövrlərdə Heydər Əliyev ana dilimizin inkişafı qayğısına qalmışdır. Müstəqil Azərbaycanın bütün mənəvi sərəvətləri kimi, ana dilinin inkişaf etməsinə çox mühüm qayğı və diqqət göstərirdi. Rəsmi idarələrdə rus dilinin hökm sürdüüyü zamanlarda, rus dilinin, hətta, məişətdə kökləndiyi anlarda bu da hətta şəxsiyyət və dilimizin inkişaf etməsi, onun ümumxalq, ümummilli xarakter qazanması, hamının sevib işlətdiyi bir informasiya vasitəsinə çevrilməsi barədə düşünürdü və bunun konkret yollarını da göstərirdi. Heydər Əliyev göstərirdi ki, «Dil xalqın böyük sərvətidir. Ədəbi dilin tərəqqisi olmadan mənəvi mədəniyyətin tərəqqisi mümkün deyildir.»

Heydər Əliyev Azərbaycan dilinin zənginləşməsinə və dil-dən istifadəyə daha çox meydan verilməsi ilə bağlı göstərir ki, «... Mədəniyyət və elmin səviyyəsi yüksəldikcə, həyatın axarı sürətləndikcə, dilin təkmilləşməsinə, inkişaf etməsinə və zənginləşməsinə, onun söz ehtiyatının genişlənməsinə daha çox qayğı göstərmək lazımdır. Bu da respublikamızın bütün ədəbiyyatçıların, Yazıçılar İttifaqının ən mühüm vəzifələrindən biridir. Azərbaycan ədəbi dilinin saflığına, kütlələrin nitq mədəniyyətinə daim qayğı göstərilməlidir»¹.

Heydər Əliyevin 1969-1982-ci illər ərzində Azərbaycan Respublikasına rəhbərliyi zamanı onun vətəno, xalqına, millətinə xidməti azərbaycançılığın bariz nümunəsi olmuşdur. Onun Moskvaya yüksək vəzifəyə dəvət edilməsi zamanı da Azərbaycana xidməti bütün fəaliyyətinin önündə aparıcı yer tutmuşdur.

¹ Bax, Heydər Əliyev. Sovet Ədəbiyyatının yüksək borcu və amalı. Bakı, 1981, s.42.

Qısa nəticələr

1. Gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunması azərbaycançılıq ideyalarının bərqərar olması yolunda mühüm istiqamətlərdən biridir.

2. Heydər Əliyev təlimində gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi Azərbaycan xalqına məxsus milli keyfiyyətlərin qorunub saxlanması və onun müasirliklə qovuşdurulub zənginləşdirilməsi zəminində həyata keçirilir.

3. Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideyalarının həyata keçirilməsi təliminə müvafiq olaraq ölkədə elmin inkişafına və yüksək ixtisaslı elmi kadrların yetişdirilməsinə çox böyük diqqət yetirilmişdir.

4. Görkəmli alimlərin, böyük fikir dahilərinin əsərlərinin nəşr edilməsi və yubileylərinin təntənəli keçirilməsi Heydər Əliyev tərəfindən bir ənənəyə çevrilmişdir. Milli mədəniyyətimizin inkişafı yolunda atılan bu addımlar azərbaycançılıq ənənələrinin zənginləşməsi baxımından cəmiyyət həyatında böyük nailiyyətlər əldə edilməsinə imkan yaradır.

5. Milli-mənəvi mədəniyyətimizin öyrənilməsi insanlarda fəallığın və təşəbbüskarlığın yaranmasına təsir göstərən mühüm tərbiyə amillərindən biridir.

6. Heydər Əliyevin gənc nəslin tərbiyəsi sahəsindəki tövsiyələri şəxsiyyətin fəal mövqə qazanmasına, çətin şəraitdə qətiyyətli hərəkət göstərərək çıxış yolları tapması, öz məsuliyyətini dərk etməsi sahəsində yaradıcı bir təlimdir.

7. Heydər Əliyev azərbaycançılığın əsas atributlarından biri olan ana dilinin inkişafına, zənginləşməsinə həmişə diqqətlə yanaşmışdır.

8. Milli mədəniyyətimizin, elmi potensialımızın inkişafı, eləcə də gənclərin vətənpərvərlik təşəbbüskarlığının artması yolunda rəhbərin bütün fəaliyyəti azərbaycançılığın və vətəne xidmətin bariz nümunələrindən ibarətdir.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev. Sovet Azərbaycanı. Bakı, 1981.
2. Heydər Əliyev. İctimai rəyi dərinədən öyrənməli. Bakı, 1982.
3. Heydər Əliyev. Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması, mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri. Bakı, 1979.
4. Reyhan Mirzəzadə. Azərbaycanı dünyaya saydıran insan. Bakı, 1998.
5. Heydər Əliyev. Sovet ədəbiyyatının yüksək borcu və əməli. Bakı, 1981.
6. Fəraməz Maqşudov. Elmlər Akademiyasının intibahı Nəydr Əliyevin adı ilə bağlıdır. «Respublika» qəzeti, 16 avqust 1998-ci il

GƏNC NƏSLİN VƏTƏNPƏRVƏRLİK TƏRBİYƏSİ

Hor bir vətənpərvər adam, millətini, xalqını sevən hor bir azərbaycanlı Azərbaycanın müstəqilliyinin daimi, dönməz olması üçün söz göstərməlidir.

Heydər Əliyev

Gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində, onların azərbaycançılıq ideyalarına yiyələnməsi sahəsində Heydər Əliyevin əməli fəaliyyəti mühüm bir mərhələ təşkil edir. Heydər Əliyev həmişə gəncləri həyatda fəallıq göstərməyə, çətin məsələləri səbr və təmkinlə, inamla həll etməyə çağırmış, bu yolda onları təlimatlandırmış və doğru, düzgün istiqamət vermişdir. Bu mənada hələ sovet hakimiyyətinin koskin dövrlərində ilk dəfə gənclərin fəal həyat mövqeyi barəsindəki təlimatın yaradılmasında təşəbbüskarlıq göstərmişdir. Bununla da Heydər Əliyev gənclərə mənəvi tərbiyənin əsaslarını öyütməklə, onların milli köklərə dərinləndirən bağlılığı üçün ideya zəmini hazırlayırdı. Heydər Əliyev göstərdi ki, «Şəxsiyyətin yüksək əxlaqi keyfiyyətlərinin formalaşması onun hərtərəfli və ahəngdar inkişafının çox mühüm bir cəhətdir.»¹ Heydər Əliyev tövsiyə edirdi ki, «Bizim mənəviyyatımız ictimai mənafə ilə şəxsi mənafeyi qırtılmaz tələrlə bir – birinə bağlıdır. İnsana xalqın səadətində uğrunda mübarizədə fəal mövqə tutmaqda kömək edir... Mənəvi tərbiyənin bütün sahələrinin inkişafına, ictimai istehsalın səmərəliliyinə fəal təsir göstərməlidir. Elə etmək lazımdır ki, əmək, təhsil, asudə vaxt, ailə məişət münasibətləri, bir sözlə, bütün həyat sahələri ideya məzmunu ilə zəngin olsun.»²

Heydər Əliyev fəal həyat mövqeyinə yiyələnməyi gənclərin mühüm vəzifəsi hesab edərək bütün detalları ilə onun təhli-

¹ Bax. Heydər Əliyev. Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri. Bakı, 1979, s. 14.

² Bax. Yeno orada s. 15.

lini verir. Fəal həyat mövqeyinin mənimsənilməsi yolunda gənc nəslin vəzifələrini müəyyən edir.

Heydər Əliyev göstərir ki, «fəal mövqə şəxsiyyətin inkişafına onun iradə zənginliyini, ideya-mənəvi düşüncələrini və keyfiyyətlərini ifadə edərək insana yeni-yeni məsələləri irəli sürüb həll etməkdə, çətin vəziyyətdə özünü itirməməkdə, qatıyətli hərəkət etməkdə, öz üzərinə məsuliyyət götürməkdə kömək edir.»¹ Fəal mövqə bəşəriyyətin hazırladığı bütün mənəvi sərvət ilə öz daxili aləmini daim zənginləşdirməyi tələb edir. Heydər Əliyevin fəal həyat mövqeyi barəsindəki təlimi, əslində azərbaycançılıq ideyalarının təməlinəndən ibarət idi. Heydər Əliyev bu tövsiyələri verərkən, ilk növbədə bütün gənclərin təmsilində azərbaycanlı gəncləri nəzərdə tuturdu. Onlara sərbəst düşüncə, nümunəvi əxlaq, bir-birinə inam, etibar, sadaqət, vətənpərvərlik hissləri tələq edirdi. Bu keyfiyyətlər olmadan, xüsusilə, sərbəst düşüncə və öz qüvvəsində inam kimi keyfiyyətlər olmadan, şübhəsiz, müstəqillik barədə bəhs etmək mümkün deyildir. Heydər Əliyev bütün bunları nəzərə alaraq, gənc nəslə ən yüksək mənəvi keyfiyyətlərə yiyələnməyi öyrətməklə, onları gələcək müstəqil həyat tərzinə, müstəqil quruculuğa, müstəqil dövlətin bünövrəsinin yaradılmasında iştirak etməkdə məqsədi daşıyan təşəbbüskarlığa və hərəkətə hazırlayırdı.

Heydər Əliyevin gəncləri sərbəst düşüncə prinsipləri ilə ictimai həyatdakı fəal mövqeyə səsləndiyi zamanlar kommunist ideologiyasının güclü təbliğati gedirdi. Həmçinin, gənclərə xeyali «yeni insan» formalaşması ideologiyası aşılanırdı. Milli-mənəvi keyfiyyətlərin hamısı bütövlükdə sovet adamlarının mənəvi keyfiyyətləri kimi qələmə verilirdi². Bu isə, şübhəsiz, həmişə abstrakt təsəvvür yaradırdı və adamları çəp-şəp salırdı. Belə bir dövrdə Heydər Əliyevin işıqlı zəkasına söykənən milli ideoloji baza formalaşdı. Milli idoloji bazasının yaran-

¹ Bax. Heydər Əliyev. Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri. Bakı, 1979, s. 15.

² Bax. Həqiqət Aslanov. İnkişaf etmiş sosializmdə zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsi. Bakı, 1985, Həsən Şirəliyev, Fəzail Vahidov. Ahəngdar inkişaf etmiş şəxsiyyət.

ması üçün Heydər Əliyev təlimində müxtəlif ölvərişli üsullardan istifadə edilməsi tövsiyə olunurdu. Məsələn, ictimai rəyin öyrənilməsi bu üsullardan biri kimi Heydər Əliyev təlimində mühüm yer tutur. Heydər Əliyev göstərir ki, ictimai rəyin öyrənilməsi hər bir kəsin gündəlik əməli işi deməkdir. Bu, xalqla, əmək kollektivləri ilə daim ünsiyyətdə olmaq deməkdir. Bu, müxtəlif şəraitdə, müxtəlif səviyələrdə hər kəsin öz vəzifəsinin həyata keçirilməsi deməkdir. Bütün bunlar işimizin kompleksini təşkil edir və bu, ictimai rəyi müntəzəm öyrənməyimizə imkan verir.

İctimai rəyin öyrənilməsi və nəzərə alınması hər zaman və hər bir şəraitdə lazımdır. İctimai rəy fərdi olaraq, hər bir kəsin haqqında yaranmış fikirlərin cəmiyyətlə, bütövlükdə götürüldükdə insan quruluşları və cəmiyyət haqqında fikir birliyi yaradılması və bununla əlaqədar xalqın milli-mənəvi keyfiyyətləri barədə obrazın formalaşdırılmasına bərabərdir.

Heydər Əliyev bütün bunları nəzərə alaraq Azərbaycan cəmiyyətində ən yaxşı ənənələrin yaranmasını, Azərbaycan cəmiyyətində ən inamlı azərbaycanlı obrazının formalaşdırılmasını tövsiyə etmişdir.

Heydər Əliyev həmişə zəngin milli-mənəvi keyfiyyətlərə malik olmaq üçün insanların birliyinin, həmrəyliyinin və bunun ardınca xalqın və millətin birliyinin vacib olduğunu tövsiyə etmişdir. Məhz Heydər Əliyev təlimində beynəlmillətlik adı altında milli birlik və mütəşəkkil ideyaları təmin olunmuşdur. Heydər Əliyevin bu barədəki tövsiyələrində aşağıdakı məqam xüsusi yer tutur: «Əsl vətənpərvər odur ki, xalqın mənafeyini ifadə etsin və bu mənafe uğrunda, bütün əmək adamlarının beynəlmillət birliyi uğrunda fəal mübarizə olsun. Öz ölkəsini əsl mənada yalnız o kəslər sevirlər ki, ölkə ilə bir nəfəs alır və bir qayğı ilə yaşayırlar, öz duyğularında, əqidə və işlərində möhkəm və ardıcıldılar.»¹

Heydər Əliyevin xalqın mənafeyi naminə yönəldilmiş ideoloji təlimdə gənclərə qayğı, gənc nəslə inam və etimad xüsusi yer tutur. Gənclərə xüsusi qayğı və hörmətlə yanaşan Heydər Əliyev 1996-cı ilin fevralında Ümumrespublika gənclərinin Bi-

rinci forumunda (kütləvi yığıncaq, qurultay) iştirak etdi, geniş nitq söylədi. Gənclərin həyatı, və qayğıları ilə maraqlandı. Gənclərə həyat yollarındaki çətinliklərdən qalib çıxmaq yollarını göstərdi və qiymətli tövsiyələr verdi. Heydər Əliyev gənclərə müraciətlə onların qarşısında duran gələcək perspektivləri, həmçinin gənclərə qayğı və diqqətin təzavürünü belə ifadə etmişdir:

«... Əziz balalar, gənclər, hamımız çalışacağıq, güman edirəm, mənimlə bərabər bütün hakimiyyət orqanlarının nümayəndələri də çalışacaqlar ki, sizin problemlərin həll olunmasını ardıcıl surətdə təmin edək, çalışacağıq və əlimizdə gələnə edəcəyik. O şey ki, bu gün edə bilməyəcəyik, onu bir neçə vaxtdan sonra edəcəyik, amma əmin olun ki, gənclərə qayğı, diqqət bundan sonra günbəgün, aybay, ilbəil artacaq. Çünki siz həqiqətən Azərbaycanın gələcəyisiniz. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir Azərbaycan vətənpərvəri Azərbaycanın gələcəyi haqqında düşünməlidir. Buna əmin ola bilərsiniz»¹.

Heydər Əliyev gənclərə öz tutub deyəndə ki, siz həqiqətən Azərbaycanın gələcəyisiniz-onu nəzərdə tutur ki, bu gün Azərbaycanlı gənclər milli-mənəvi keyfiyyətlərimizə yaxşı yiyələnmiş, onu davam və inkişaf etdirməlidirlər. Azərbaycan gəncləri Azərbaycanın milli-mənəvi sərvəti olan azərbaycanlı ideyalarını ümumbəşəri ideyalarla zənginləşdirib və cəlalayıb onu sonrakı nəsillərə çatdırmaq üçün bütün səylərini birləşdirməlidir. Azərbaycanlı gənclər üçün yaradılmış yüksək təhsil almaq imkanlarından onlar maksimum istifadə etməlidirlər. Bir vaxtlar gənclərimiz yüksək təhsil almaq üçün Moskvanın, həmçinin, Rusiyanın digər ali məktəblərinə üz tuturdularsa, bu gün Heydər Əliyev dünyanın ən inkişaf etmiş dövlətlərinin ali təhsil və elm müəssisələrinin qapılarını azərbaycanlı gənclərin üzünə açıq etmişdir. Hər il yüzlərlə gənc Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Böyük Britaniyanın, Almaniyanın, Fransanın, İtaliyanın, Yaponiyanın, Türkiyənin və digər ölkələrin ən nüfuzlu ali məktəblərində və elm mərkəzlərində təhsil almağa yollanırlar. Şübhə-

¹ Bax. Heydər Əliyev Xalqlar dostluğu ədəbiyyatlarının dostluğudur. Bakı, 1980, s. 37.

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti. 6 fevral 1996.

siz, azərbaycançılıq ideologiyası həmin gənclərin gələcəkdə doğma vətənə layəqətlə xidmət etməsinin məna və məntəqi bazası olacaqdır.

Heydər Əliyevin gənclərə tövsiyəsi odur ki, onlar dövlətin idarə edilməsi işində layəqətlə təmsil olunsunlar, vətənə, xalqa, doğma yurda əsl azərbaycanlı vicdanı ilə xidmət göstərsinlər. Heydər Əliyev gənclərin vətənə layəqətlə xidmət göstərməsini tövsiyə etməklə bu gün, sabah və tarixin bundan sonrakı mərhələlərində onların vəzifələrini də müəyyən edir. Gənclərin həyatdakı vəzifələrinin yerinə yetirilməsi ilə bağlı onların qarşısında duran Heydər Əliyev yolunu dəhşətli rəhbər belə müəyyənləşdirir: «Ancaq sizin qarşınızda çox böyük vəzifələr durur, qarşınızda böyük bir yol var. Yol hamar deyil, asfalt deyil, yol uzun yoldur, o yolu hər biriniz keçməlisiniz. Bu yol müstəqil Azərbaycanın gələcəyi yoludur. Hər bir Azərbaycan gənci öz həyat yolunu müstəqil Azərbaycan Respublikasının gələcək yolu kimi qəbul etməlidir və öz həyatını qurarkən, özünü həyatda fəaliyyətdə hazırlayarkən və fəaliyyətə başlayıb onu davam etdirərkən özü haqqında düşünməlidir, ailəsi haqqında da düşünməlidir, ancaq hər şeydən çox, hər şeydən artıq müstəqil Azərbaycanın bu günkü, gələcəyi haqqında düşünməlidir. Bu, sizin vəzifənizdir və güman edirəm ki, hər bir Azərbaycan gənci cəmiyyətdə, Vətəndə, ölkədə öz vəzifələrini layəqətlə yerinə yetirməyə çalışmalıdır.»¹

Heydər Əliyev dövlət müstəqilliyinin qorunmasının bütün gələcəyimiz üçün ən vacib vəzifə olduğunu göstərir və bu vəzifənin yerinə yetirilməsində gənclərin məvqeyini qatışdırır. Gənclərin məvqeyi bu məsələdə ondan ibarətdir ki, «Müstəqilliyi qoruyub saxlamaq üçün ölkəmizdə, respublikamızda vətəndaş həmrəyliyi, vətəndaş birliyi yaratmaq lazımdır, ictimai-siyasi sabitlik yaratmaq lazımdır, qanunların aliliyini yaratmaq lazımdır, sabitliyi təmin etmək lazımdır. Biz bunu edirmək və edəcəyik.»²

¹ Bax: «Azərbaycan» qəzeti, 6 fevral 1996.

² Bax: «Azərbaycan» qəzeti, 6 fevral 1996.

Heydər Əliyevin gənclərə tövsiyəsində ən əsas cəhətlərdən biri onların vətənpərvər olmasından, vətənpərvərlik ruhunda təlim, tərbiyə və təhsil almasından ibarətdir. Heydər Əliyev tövsiyə edir ki, «gənclərimiz milli ruhdə bütünləşməyə çalışsınlar, bizim milli-mənəvi dəyərlərimizin əsasında tərbiyələnməlidir. Gənclərimiz bizim tariximizi yaxşı bilməlidir, keçmişimizi yaxşı bilməlidir, dilimizi yaxşı bilməlidir, milli dəyərlərimizi bilməlidir. Milli dəyərlərimizi, dilimizi yaxşı bilməyən gənc vətənpərvər ola bilməz. Hər bir gənc vətənpərvər olmalıdır.»¹

Yeniyyətə və gənclərin təhsillə bağlı problemlərin həlli, istedadlı gənclərin aşkar edilməsi və onlara öz qabiliyyətlərini inkişaf etdirmələri üçün şərait yaradılması istiqamətində də əlaqədar dövlət orqanları ilə birgə ardıcıl işlər görülür. Xüsusi istedadlı malik şagird və tələbələrin ölkədən kənar təhsil almaları və ya təhsillərini davam etdirmələri üçün onlara kömək göstərilir.²

Gənclərə böyük diqqət və qayğının təzahürü kimi, Respublika Prezidentinin 1997-ci il 1 fevral sərəncamı ilə fevralın 2-nin Azərbaycan gəncləri günü elan edilməsi bu atalıq qayğısının parlaq sübutudur. Heydər Əliyevin gənclərə atalıq qayğısı bir daha onda özünü göstərir ki, 2 fevral 1996-cı il forumundan sonra gənclərin həyatı, təhsili, sosial və məişət qayğıları, həmçinin, vətənpərvərlik problemlərinin həlli istiqamətinə yönəlmiş 2 fevral 1999-cu il və 2 fevral 2002-ci il tarixli forumları keçirilmişdir.

Gənclərin yaxşı təhsil alması, yaxşı yaşaması, həyata dair nikbin nəzərlərlə baxması onların müstəqil Azərbaycanın layiqli davamçısı kimi fəaliyyət göstərməsinə təminat verən realılıqdır. Heydər Əliyev gəncləri əmin edir ki, «Azərbaycan dövləti, Azərbaycanın prezidenti gənclərimizin bütün hüquqlarının qorunmasının təminatçısı olub və bundan sonra da təminatçısı olacaqdır. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan gənclərinin yaxşı yaşaması, təhsil alması üçün, əmək fəaliyyəti göstərməsi üçün bundan sonra da əlimizdən gələni edəcəyik. İnanın ki, Azər-

¹ Bax: «Azərbaycan» qəzeti, 6 fevral 1996.

² Bax: Vəqif Əliyev. Gənclərin bəyramı gələcəyi ümidlərin bayramıdır. «Xalq qəzeti», 2 fevral 2002.

baycanın xoşbəxt gələcəyi var və bu xoşbəxt gələcəyin də qurucuları sizlərsiniz.»¹

Gələcəyin layiqli övladları olmaq üçün gənclərimiz elmi, bilikli, təhsilli, çevik təfəkkürlü olmalıdırlar. Heydər Əliyevin gənclərə tövsiyəsində elmə, biliyə, təhsilə, çevik təfəkkürə malik olmaq xüsusi yer tutur. Xüsusilə də həyatda qazanılan bütün ən yaxşı keyfiyyətlərinin vətənpərvərlik təbiiyyəsinə xidmət etməsi zəruri həyatı tələbat kimi qiymətləndirilir. Heydər Əliyevin bu barədəki tövsiyələrində deyilir: «Gənclər çox şeyi bilməlidirlər. Birinci növbədə, hər bir gənc vətənpərvər olmalıdır. İndi Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi yaşadıqı zamanda vətənpərvərlik hər bir insanın, xüsusən, hər bir gəncin ən ümdə borcu, vəzifəsidir. Ancaq vətənpərvərlik, gərək insanın qəlbində olsun. Borc o demək deyildir ki, vətənpərvərlik tələb edirsən, o da vətənpərvər olur. Yox. Mən bunu deyərəkən bildirmək istəyirəm ki, bütün təhsil ocaqlarında, gənclərlə məşğul olan bütün təşkilatlarda, vətənpərvərlik hissəsinin aşılınması, vətənpərvərlik hissəsinin hər bir gəncin qəlbində olması üçün lazımı tədbirlər görmək lazımdır... hər bir gənc əsaslı təhsil almalıdır. Hər bir gənc müasir həyatın tələblərini mənimsəməlidir. Hər bir gənc müasir həyatda iqtisadiyyat, siyasət sahələrində, sosial sahədə bütün yenilikləri, dünyada gedən prosesləri bilməlidir. Onda Azərbaycan xalqı daha da yüksələcək və on ildən, on beş ildən sonra siz, Azərbaycan gəncləri ölkəni idarə edəndə, bu sizin üçün asan olacaqdır.»²

Müdrək Prezidentimiz Heydər Əliyevin gənclərə diqqət və qayğısı bir daha onda özünü göstərir ki, dahi rəhbər xalqımızın, dövlətçiliyimizin, müstəqilliyimizin gələcək taleyini gənclərlə bağlayır. Möhtərəm prezidentimiz tam əminlik və qətiyyətlə göstərir ki, «Bizim gələcəyimiz gənclərə məxsusdur. Biz bu gün yaşayırıq. Bu gün dövləti, milləti idarə edirik, amma sabahı düşünməliyik. Gələcək üçün biz sağlam gənclik hazırlamalıyıq. Fiziki cəhətdən sağlam, mənəvi, əqli cəhətdən sağlam, düşüncə-

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 3 fevral 1998.

² Bax. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin gənclərə görüşü. «Xalq qəzeti», 3 fevral 2001.

əli gənclər hazırlamalıyıq.»¹ Cənab prezidentimiz Gənclərin yüksək təhsil almasına xüsusilə böyük diqqət yetirir, yuxarı balla ali məktəblərə qəbul olmuş gənclərlə görüşlər keçirir, onlara xüsusi prezident təqaüdləri verir.

Gənclərə diqqət və qayğının artdığı indiki şəraitdə onların yeni-yeni uğurlar əldə etməsi sahəsində perspektivlər də genişlənməlidir. Sovet dövründə azərbaycanlı gənclər, əsas etibarilə, öz dillərindən başqa rus dilini öyrənirdilərse, indi orta və ali təhsil müəssisələrində təhsil alan yeniyetmə gənclərimiz ingilis, fransız alman və başqa xarici dillərə mükəmməl yiyələnirlər. Gənclərimizin sərbəst şəkildə xarici dil sınaqlardan keçərək Amerikada, İngiltərədə, Fransada, Almaniyada təhsilini davam etdirməsi respublikamızın gələcək uğurlarından və nailiyyətlərindən xəbər verir. Bu gün gənclərimiz idman sahəsində çox böyük uğurlar əldə edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, təkcə 1997-ci ildə keçirilən beynəlxalq idman yarışlarında gənclərimiz 49 qızıl, 46 gümüş, 37 bürünc medal qazanmışlar.

Heydər Əliyevin atalığı qayğısından güc alan gənclərimiz dahi rəhbərimizin onlara olan etimadını yeni-yeni qələbə və nailiyyətlərlə doğrultmuşlar. Bu cəhətdən, 2000-ci ildə Avstraliyanın Sidney şəhərində keçirilən XXVII yay olimpiadasında qazanılmış uğurlar ölkəmizin idman salnaməsinə yazılmış yeni bir səhifə kimi qiymətləndirilməlidir. Bu olimpiadada Azərbaycan idmançıları iki qızıl və bir bürünc medal qazanaraq uzaq Sidneydə ölkəmizin bayrağını ucaldılar. Bu yarışlarda Zənfira Məftəhəddinova stend atıcılığı sahəsində olimpiya rekordunu təzələdi, qızıl medal qazandı. Boks yarışlarında 75 kiloqram çəki dərəcəsinə Vüqar Ələkbərov bürünc medal qazandı. 54 kiloqram çəki dərəcəsinə sərbəst güləşçimiz Namiq Abdullayev ABŞ idmançısı Samuel Hensonu məğlub etdi və Azərbaycan idmanına ikinci qızıl medalı qazandırdı. Bu idmançılarımızın böyük uğurlarının, bəlkə də başlanğıc mərhələsidir. Bundan sonra isə ümid edirik ki, idman nailiyyətlərimiz daha çox olacaq, Azərbaycan himni dünyanın hər yerində ucadan səslənəcək, Azərbaycan bayrağı hər yerdə ucalaraq qaldırılacaq, «Heydər Əliyev—Azərbaycan» sədaları hər yeri bürüyəcəkdir. Bu uğur-

¹ Bax: Şəhidəki Olimpiya idman kompleksinin tənənəli açılış mərasimində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti», 10 noyabr, 2002-ci il.

lar Heydər Əliyevin Azərbaycana xidmətinin bariz nümunəsidir, İlham Əliyevin idman sahəsindəki fəaliyyətinin parlaq nəticələridir. Azərbaycan Respublikası Baş Nazirinin Birinci müavini, gülüş federasiyasının prezidenti Abbas Abbasovun Sidney olimpiadası haqqındakı həyacanlı təsəvvüratında belə deyilir: «Açığını deyim ki, idmançılarımızın Sidney olimpiadasına hazırlığı qənaətbəxş idi. Biz Sidneyə yola düşməzdən öncə idmançılarımız ölkə başçısı, möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edildi. Ölkə rəhbərliyi tərəfindən göstərilən bu diqqət, qayğı hamını həyacanlandırmışdı və həmin dəqiqələrdə biz hamımız qələbə haqqında düşünürdük. Bu arzu, bu istəklə də XXVII yay olimpiadasının keçiriləcəyi uzaq Avstraliyanın Sidney şəhərinə yola düşdük.

Səmimi deyirəm: İlham Əliyevin vətənpərvərliyi məni heyran etmişdir. Hamını qayğıkeşliklə dinləyirdi. İdmançılarımıza ürək-dirək verir, onları qələbəyə inandırır: «Sizin qələbə-niz Azərbaycanın qələbəsidir» — deyirdi. İlham Əliyev narahat olsa da onu idmançılarımıza hiss etdirmir, hər sözündə, hər cümləsində onları qələbəyə səs-ləyirdi. Oktyabr ayının 18-də ölkəmizin başçısı Azərbaycan idmançılarının Sidneydə əldə etdiyi nailiyyətli çox yüksək qiymətləndirdi. İnanıram ki, 2004-cü ildə Afinada keçiriləcək olimpiadada da Azərbaycan idmançıları böyük uğurlar əldə edəcəkdir. O tarixi, möhtəşəm qələbələrlə dolu illərə Olimpiya Komitəsinin prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi sayəsində qovuşacağıq»¹.

2001-ci ildə voleybolçularımızın Avropa kubokunu alması da idman qələbələri silsiləsində növbəti uğurlarımızdan biri hesab edilə bilər. Gənclərə, xüsusən, idmançı gənclərə qayğının əyani təzahürlərindən biri də respublikamızın ayrı-ayrı yerlərində böyük, gözəl, müasir tələblərə cavab verən Olimpiya Komplekslərinin tikilib istifadəyə verilməsindən ibarətdir. Hazırda (2002-ci il iyul) Bakıda, Naxçıvanda, Olimpiya Kompleksləri tikilib gənclərin istifadəsinə verilmişdir. Gəncədəki, Şəkidəki Olimpiya Kompleksləri idmançılarımızın istifadəsinə verilmək üçün tikilib başa çatdırılmışdır. Respublikamızın ayrı-ayrı şəhərlərində tikilməkdə olan və tikilməsi nəzərdə tutulan Olimpiya Kompleksləri gənclərimizin böyük nailiyyətlər əldə edəcəyi zamanlar barədə qələbə təsəvvüratları yaradır.

Gənclərimiz idman nailiyyətləri əldə etməklə Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasına yiyələnir, vətənpərvərlik dərəsi keçir, həyat yollarında bərkiiyir və mətinləşir, onlarda qələbə əzmi gündən-günə artır və möhkəmlənir.

Azərbaycan gənclərinin Heydər Əliyev tövsiyələrinə sədaqəti, İlham Əliyev şəxsiyyətinə məhəbbəti bir də onda öz təcəssümünü tapır ki, onlar Yeni Azərbaycan Partiyasının yarıdıcı, qurucu xarakterli olduğuna özlərində dərin inam hissi yaratmışlar. Bunun nəticəsidir ki, bu gün gənclərimiz mütəşəkkillik və milli birlik partiyası olan Yeni Azərbaycan Partiyası ətrafında daha sıx birləşirlər. Partiyanın dayaqlarını yenilməz gənclik qüvvəsi ilə möhkəmləndirirlər. Təsədüfi deyildir ki, bu gün Yeni Azərbaycan Partiyası üzvlərinin 40 faizə yaxını gənc oğlan və qızlardan ibarətdir. Yeni Azərbaycan Partiyası gənclərimizin mənəvi dayağıdır, azərbaycançılıq ideologiyasının mənimşənilməsi məktəbidir, haqqın, ədalətin təminatçısıdır, müstəqilliyimizin və milli mütəşəkkiliyimizin təməlidir.

¹ Bax, İlham Əliyev diplomatiyasının nailiyyəti. Bakı, 2001, s. 166 – 169.

Qısa nəticələr

1. Gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində Heydər Əliyev əməli fəaliyyəti mühüm bir mərhələ təşkil edir.

2. Heydər Əliyevin gənclərin mənəvi tərbiyəsində fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılma sahəsindəki təlimi onların milli göklərə dərinləşməyə bağlılığı üçün ideya zəmini idi.

3. Heydər Əliyevin mənəvi tərbiyə sahəsindəki təlimində ictimai mənəfi ilə şəxsi mənəfi arasında qırılmaz əlaqələr yaradılması aparıcı yer tutmuşdur.

4. Heydər Əliyev təlimində gənclərin fəal həyat mövqeyinə yiyələnməsi vətəndaşlıq mövqeyinin təcəssümü kimi qiymətləndirilməlidir.

5. Fəal həyat mövqeyinin başlıca atributları aşağıdakılardan ibarət hesab olunur:

a) ictimai mənəfi ilə şəxsi mənəfi arasında vəhdət yaratmaq.

b) əməkdaş, təhsildə, ailə-məişət münasibətlərində nümunəvilik göstərmək.

v) asudə vaxtdan səmərəli istifadə etmək

q) əqidəsində möhkəmlik yaratmaq, ideya-mənəvi keyfiyyətlərində iradə zənginliyi yaratmaq

ğ) yeni-yeni məsələləri həll etməkdə təşəbbüskarlıq göstərməklə, nailiyyətlər qazanmaq

d) çətin məsələlərin həllində qətiyyətli hərəkət etmək

e) bəşəriyyətin hazırladığı bütün mənəvi sərvətlər ilə öz daxili aləmini daim zənginləşdirmək

6. Fəal həyat mövqeyi gənclərin mənəvi tərbiyəsində azərbaycançılıq ideyalarının bərqərar edilməsinin təcəssümü olmuşdur.

7. Fəal həyat mövqeyi, azərbaycançılıq ideyaları timsalında gənclərə sərbəst düşüncə, nümunəvi əxlaq, bir-birinə inam, etibar, sədaqət, vətənpərvərlik hissləri təlqin edir.

8. Heydər Əliyevin tərbiyə konsepsiyasında gənc nəslin mənəvi keyfiyyətlərə yiyələnməsi ilə onların gələcək müstəqil həyat tərzinə, müstəqil və sərbəst düşüncəyə, müstəqil qurucu-

luğa, müstəqil dövlətçiliyin bünövrəsinin yaradılmasında iştirak etmək məqsədi daşıyan təşəbbüskarlığa və hərəkətə hazırlanması başlıca yer tutmuşdur.

9. Heydər Əliyevin fəal həyat mövqeyi bərdəki təlimi ictimai həyatın bütün sahələrində iqtisadiyyatda, mədəniyyətdə, elm və təhsildə, təsərrüfatda, ictimai şüurda sərbəstlik, azadlıq və müstəqillik ideyalarının formalaşdırılmasına xidmət etmişdir. Bu ideyaların həyata keçməsi Azərbaycanın bir müstəqil dövlət kimi formalaşmasının ideya bazasının təmin etmişdir. Bu ideya bazası, bütövlükdə, azərbaycançılıq ideyalarının bərqərar olunması idi.

10. Heydər Əliyevin vətənpərvərlik tərbiyəsində əsasını ictimai şüurun sosial həyatla vəhdət bazasında azərbaycançılıq ideyalarının mənimsənilməsi və sərbəst, azad, müstəqil düşüncə əməllərinə malik olmaqla müstəqil, azad və suveren dövlətçilik yaratmaq yolunda insanların əzmkarlığını və təşəbbüskarlığını yetişdirmək kimi ideoloji bir konsepsiya təşkil etmişdir. Bu konsepsiyanın qısa formuluası belə bir məntiqə əsaslanır: azərbaycançılıq ideyaları-ictimai şüurda azadlıq, sərbəstlik və müstəqillik anlayışlarının formalaşdırılması- müstəqil dövlətçilik əldə edilməsi üçün mənəvi və sosial baza yaradılması.

11. Heydər Əliyevin vətənpərvərlik tərbiyəsində gənclərə, gəncliyə yaradıcı və aparıcı bir qüvvə kimi yetişmiş, müstəqil, azad, demokratik dövlətin bünövrəsinin yaradılmasında gəncliyin rolu xüsusi qiymətləndirilmişdir.

12. Heydər Əliyevin vətənpərvərlik tərbiyəsində gənclər sərbəst, azad, demokratik cəmiyyətin qurulmasında yalnız vasitə kimi nəzərə alınmır, həm də onlar bu cəmiyyətin varisləri, davamətdiriciləri kimi qiymətləndirilmişlər. Gənclər gələcəyin aparıcı qüvvəsi hesab edilir.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev. Sovet ədəbiyyatının yüksək borcu və amalı. Bakı 1981.
2. Heydər Əliyev. Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənavi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri. Bakı 1979.
3. Heydər Əliyev. İctimai rəyin dərinədən öyrənilməsi. Bakı, 1982.
4. Heydər Əliyev. Xalqların dostluğu ədəbiyyatların dostluğudur. Bakı, 1980.
5. Heydər Əliyevin Ümumrespublika Gənclərinin Birinci formulunda çıxışı «Azərbaycan» qəzeti, 6 fevral, 1996.
6. Heydər Əliyevin gənclərlə görüşündəki çıxışı. «Azərbaycan» qəzeti 3 fevral, 1998.
7. Şəkidəki Olimpiya İdman Kompleksinin təntənəli açılış mərasimində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti», 10 noyabr 2002-ci il
8. İlham Əliyev diplomatlarının naliyyətləri. Bakı, 2001.
9. Həqiqət Aslanov. İnkişaf etmiş sosializimdə zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsi. Bakı, 1985.
10. A. Sprikin fəlsəfə elmi və yeni insan tərbiyəsi. Bakı 1965.
11. Həsən Şirəliyev, Fazil Vahidov. Ahəngdar inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşması Bakı, 1987.
12. S. Paşayev. Kommunist əxlaqının nəzəri məsəlləri. Bakı 1978.
13. Ümumtəhsil məktəbləri şagirdlərinin kommunist tərbiyəsi. Bakı 1983.
14. Vaqif Əliyev. Gənclərin bayramı gələcəyə ümidlərin bayramıdır. «Xalq qəzeti», 2 fevral, 2002-ci il.

II BÖLMƏ

MÜSTƏQİL DÖVLƏTÇİLİK ZƏMİNİNDƏ AZƏRBAYCANÇILIQ IDEOLOGİYASININ FORMALAŞMASI

Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması tarixi bir zərurət kimi

Xalqımızın milli birliyi, vətəndaşlarımızın həmrəyliyi müstəqil dövlətimizin uğurlarının rəhnidir.

Heydər Əliyev

Yeni Azərbaycan partiyası 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvanda təsis olunmuşdur. Soyuqlu, qarlı, çovğunlu bir gündə partiyanın təsisçiləri və təssübkeşlərini Heydər Əliyev şəxsiyyətinə olan dərin hörmət, inam və ehtiram bir yerə toplamışdı. Cəlil Məmmədquluzadə adına Dövlət Dram Teatrının binasında keçirilən konfrans Azərbaycanın müxtəlif rayonlarından 55 nəfərədək qonaq da var idi. 550 nəfərdən çox adamın iştirak etdiyi bu yığıncaqda insanları Heydər Əliyev işığı, Heydər Əliyev dühası, Heydər Əliyev zəkası, Heydər Əliyev nəfəsi isindirirdi. Bu adamlara soyuq təsir edə bilməzdi, çünki onlar Heydər Əliyev ocağının başına toplaşmışdılar. Belə bir vaxtda partiyanı yaratmaq, formalaşdırmaq bir zərurət kimi qarşıda dururdu. Bu zərurət nədən ibarət idi?

1) 1991-ci ildə Azərbaycan öz müstəqilliyini elan etdi. Lakin bu zaman Azərbaycan xalqı həqiqi müstəqilliyə nail ola bilmədi. Çünki müstəqilliyin qorunub saxlanması onu elan etməkdən və rəsimləşdirməkdən qat-qat çətin idi. Azərbaycan öz müstəqilliyini təyin etsə də bu müstəqilliyi reallaşdırmıqdan ötrü keçilməli yolu tapmaq o zamankı rəhbərlərdən ötrü müşkül

bir iş idi. Bu ona görə müşkül idi ki, dövlətin başında duran şəxslər siyasi cəhətdən yetgin deyildi, dövlətçiliyi idarə etmək üçün zəngin ideoloji baza yox idi. Bundan əlavə rəhbərlikdə olan adamların böyük əksəriyyəti idarəçilikdə naşi idi. Qətiyyətsiz idilər, sosial həmişəlik yox verirdilər, əzmkar və təşəbbüskar deyildilər, baş hadisələrin tez-tez dəyişməsindən baş açma bilmirdilər, çox zaman da günahı bir-birinin boynuna atıb hadisələrin cərəyan etdiyi meydana qaçmağa çalışırdılar. Həmçinin, onlar kifayət qədər sosial bazaya malik deyildilər. Ona görə də cəmiyyətdə kaos baş alıb gedirdi. Bir sözlə, insanların fərdi şüuru ictimai şüur kimi formalaşdırıla bilməmişdi. Buna görə də həyat hadisələri öz çəvikliyi ilə insanların hadisələri qavrama imkanlarını çox-çox qabaqlamışdı. İctimai şüuru formalaşdırıb onu hadisələrin çəvikliyinə qarşı qoya bilən bir baza mövcud deyildi.

2) Belə bir şəraitdə Azərbaycana kənardan göstərilən təzyiqlər çoxalmışdı. Xalqımız böyük bir bəla ilə üzbuüz idi. Azərbaycanın varlığı təhlükə altında idi. Dağlıq Qarabağ məsələsi özü ilə böyük bir fəlakət gətirirdi. Ermənistanın təcavüzü davam edirdi. Azərbaycanın torpaqları bir-birinin ardınca işğal olunurdu. Günahsız insanlar qətlə yetirilirdi, öldürülürdü, şikəst olurdu. Qaçqınların sayı çoxalırdı. Ermənistanın dağlıq Qarabağdan, işğal olunmuş ərazilərdən adamlar qaçıb ölkənin içərilərinə pənah gətirirdi. Çoxları da yollarda itib-batırdı. Şəhərlər, kəndlər dağılırdı. İnsanlar maddi, mənəvi, psixoloji iflasa uğrayırdı. Min illər boyu xalqın yaratdığı maddi mədəniyyət abidələri məhv edilirdi.

3) Xarici təcavüzə birlikdə, ölkənin daxilində də bir kaos baş verirdi. Separatçı qüvvələr belə bir situasiyadan istifadə edərək ölkəni parçalanmaq həddinə gətirib çıxarmışdılar. Xarici qüvvələrin bilavasitə təsiri ilə separatçı dəstələr silahlı terror yoluna düşmüşdülər. Cənubda Talış-Muğan Respublikası kimi bədnam bir qurum hazırlanırdı. Şimalda sadvalçılar Şimal rayonlarının parçalanmasına cəhd göstərirdilər. Gəncədə, Qazaxda və başqa regionlarda xanlıq iddiasına düşüb quberniyalar yaratmaq istəyənlər peyda olmuşdu. Daxildən və xaricdən irticaçı qüvvələr birləşib Azərbaycanı məhv etmək planlarını həyata keçirməyə çalışırdılar. Təsəffü ki, Azərbaycanı xaricdən işğal

etmək və daxildən parçalamaq istəyənlər qüvvələrin qarşısını ala biləcək səriştəli, təcrübəli şəxsiyyət və milli lider yox idi. Azərbaycan məhvə doğru sürüklənirdi. Müstəqil dövlətçiliyin özünlə sarsılırdı.

4) Azərbaycan məhv olmaq təhlükəsi ilə üzlaşdığı belə bir zamanda müxtəlif siyasi partiyaların sayı artırdı. Onların sayı artıqca hər birinin də öz mənafeqi yaranırdı. Siyasi partiyaların sayı artıqca respublikada qarşıdurma daha da güclənirdi, parçalanma ehtimalı çoxalır, sabahkı günə ümid azalır. İnsanlar bir-birinə etibar etmirdilər, öz qüvvələrini düşməne qarşı yönəltmək əvəzinə, bir-birinə qarşı yönəldib özləri-özlərinə ziyankarlıq verirdilər. Adını «milli ordu» qoyan xırda-xırda silahlı dəstələr quldurluq və soyğunçuluq edirdilər, günahsız adamların qanını axırdırdılar. Gün olmazdı ki, neçə-neçə gəncin ölüm xəbəri gəlməsin. Ölkə bir tərəfdən kaos içində idi, digər tərəfdən yaxınaya dönmüşdü, çörək tapılmırdı, gündəlik məişət malları çətin əldə olunurdu, enerji qıtlığı isə bir tərəfdən insanları sıxırdı. Xəstəlik, səfalət, yoxsulluq, dağıntı ölkəni başına götürmüşdü. Qanunlar işləmirdi. Çox çətin bir vəziyyət yaranmışdı.

5) Ölkədəki dağıntılar, pozuculuq, pərakəndəlik, başlıbaşına insanları vətəndaş müharibəsi, qardaş qırğını həddinə gətirib çıxarmışdı. Sərbəst hərəkət etmək, evdən bayıra çıxmaq problemə çevrilmişdi. İnsanlar çox zaman hara gəldi baş götürüb getmək fikri ilə nəfəs alırdılar. Mənəvi həyat pozulduqca təsərrüfat da pozulurdu, iqtisadiyyat dağılırdı, dağıntıların həddi – hüdudu yox idi.

Belə bir vəziyyətin yoluna qoyulması, sübhəsiz çox çətin idi. Çünki cəmiyyətdə baş vermiş pərakəndəliyin, dağıntının, inamsızlığın, mənəvi iflasın qarşısını almaq üçün insanlarda sabahkı günə inam yaratmaq lazım idi, onların arasında münasibətləri bərpa etmək lazım idi, vətəndaş həmrəyliyi yaratmaq lazım idi, milli birlik yaratmaq lazım idi. Azərbaycan xalqına məxsus tarixi, milli münasibətləri və ənənələri bərpa etmək zərurəti qarşıda dururdu. Bunları etmədən cəmiyyəti iflasdan qurtarmaq mümkün deyildi. Bu bələdan xalqı ancaq onun minillik-

lər boyu qazandığı və çətin gün üçün saxladığı müdriklik xilas edə bilirdi. Xalq öz müdrikliyini, zamanın çətin sınaqlardan keçmiş, müəkkəb situasiyalardan çıxış yollarını işıqlı zəkası ilə aydınlaşdırən, insanların ümid çırağı olan Heydər Əliyev şəxsiyyətində tapdı. Yeni Azərbaycan Partiyası belə bir çətin, müəkkəb şəraitdə yarandı.

Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranmasının vəziyyəti və şəraiti Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü Qafar Əliyevin «YAP ümumxalq partiyasıdır» adlı məqaləsində ətraflı şərh edilmişdir. Qafar Əliyevin bu məqaləsində diqqəti cəlb edən belə bir məqam vardır ki, müəllif partiyanın yaranması zəruriliyini üç başlıca səbəbələ əlaqələndirir. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Azərbaycanı düşdüyü son dərəcə ağır daxili və xarici vəziyyətdən, vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən və parçalanmasından xilas etmək, ölkə daxilində milli-mənəvi həmrəyliyə, sabitliyə, vətəndaş sülhünə nail olmaq;

2. İctimai-siyasi prosesləri normal məcraya salmaq, cəmiyyətdə demokratikləşdirməyə nail olmaq, hüquqi demokratik cəmiyyət qurmaq, bazar iqtisadiyyatına keçmək, aqrar islahatları artırmaq, respublikanın təbii sərvətlərindən Azərbaycan xalqının mənafeyi naminə istifadə etmək;

3. Azərbaycan Respublikasını beynəlxalq miqyasda layiqincə təmsil etmək, Azərbaycanın dövlət maraqlarını region dövlətlərinin və digər maraqlı xarici dövlətlərin maraqları ilə uyğunlaşdıracaq siyasət yeritmək. Dağlıq Qarabağ problemini həll etmək, Azərbaycanın suverenliyini və müstəqilliyini qorumaq.¹

Yeni Azərbaycan Partiyası xalqın milli birlik, vətəndaş həmrəyliyi və mütəşəkkil partiyası oldu. Xalq bu partiya, onun yaradıcısı və memarı Heydər Əliyevə inandı. Onun ətrafında birləşdi. Xalq ilk növbədə, milli birliyə, vəhdətə, mütəşəkkiliyə möhtac idi. Bu partiya əvvəl yaranmış partiyalar mütəşəkkillik yarada bilmədiyini üçün xalq onlara etimad etmədi.

¹ Bax: Qafar Əliyev. YAP ümumxalq partiyasıdır. «Azad Azərbaycan» qəzeti, 22 noyabr, 2002-ci il.

Ona görə də vaxtilə, səhvən həmin partiyaların ətrafına toplaşmış adamlar da həqiqət yolunun harada olduğunu başa düşüb Yeni Azərbaycan Partiyasının ətrafında toplaşmağa başladılar. Yeni Azərbaycan Partiyası yaranmasının tarixi zərurəti bunda idi. Yeni Azərbaycan partiyası qısa müddət ərzində əsl xalq partiyası oldu və onun lideri Heydər Əliyevi də xalq tezliklə təşkil göstərib hakimiyyətə dəvət etdi. Azərbaycan xalqı düşdüyü ağır bələlərdən, vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən, qarşılaşdığı fəlakətlərdən xilas yolunu yalnız Heydər Əliyevdə gördü. Azərbaycan ziyalıları, xalqın taleyini düşünən vətənpərvər insanlar zəngin dövlətçilik təcrübəsi olan Heydər Əliyevə müraciət etdilər. Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması və Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə ölkədə sabitlik bərqərar olundu, vətəndaş müharibəsi dayandırıldı, cəbhə xəttində atəşkəs əldə olundu, dövlət çevrilişi cəhdlərinin, terror aktlarının qarşısı alındı, ordu quruculuğunda əməli tədbirlər görüldü. Heydər Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyası yaradılmasının ikinci il-dönümü münasibəti ilə keçirilən Ümumrespublika müşavirəsində partiyanın yaradıldığı zamanı və şəraiti xarakterizə edərək deyir: «O vaxtlar Azərbaycan ağır vəziyyətdə olduğu dövrdə mən Naxçıvanda yaşayarkən mənə müraciət edən qruplar, ayrı-ayrı adamlar, ziyalılar Azərbaycanın tanınmış adamları çox olurdu. Azərbaycanın bir çox şəhərlərindən, rayonlarından mənə, Naxçıvana ardı-arısı kəsilmədən gələn məktublar elə bir şəraitdə gəlib çıxırdı ki, mən Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranmasına razılıq verdim. Bildiyimiz kimi, ümumiyyətlə, Naxçıvan qışda səxətlə olur. Ancaq o vaxtlar, o il Naxçıvanda səxtə daha şiddətli idi, hava çox soyuq keçirdi, elektrik enerjisi, yəni yox idi, heç nəyi qızdırmaq mümkün deyildi. Naxçıvan Dram Teatrı uzun müddət idi ki, işləmirdi. Biz teatrın o soyuq binasını açdıq, orada təsis konfransı keçirdik.

Mən bu hadisələrin bəzilərini xatırlayaraq onu qeyd etmək istəyirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycanda gedən ictimai-siyasi proseslərin içərisindən çıxan zərurətdir. Yeni Azərbaycan Partiyası bütün çətinliklərdən çıxdı. Sizin bu gün də çətinlikləriniz var, mən bunu hiss edirəm. Ancaq bunlara bax-

mayaraq bu partiya yaşayır, onun təşkilatı artıq formalaşdır və bu gün partiyanın ikinci ildönümünə çox mötəbər nümayəndə heyəti toplaşdır. Bu göstərir ki, o ideya ilə bağlı olan adamlar, təşkilatlar bütün çətinliklərin öhdəsindən gəlib öz məqsədlərinə nail ola bilərlər.»¹

Yeni Azərbaycan Partiyası ona görə qalib gəldi, ona görə yaradıcı bir partiya kimi formalaşdı ki, onun proqramı milli-mənəvi dəyərlərimizdən güc alır, ənənələri isə tarixi köklərimizə bağlanır. Ona görə də Yeni Azərbaycan Partiyası tezliklə xalq partiyasına çevrildi, dövlətçiliyimizin, milli birliyimizin və mütəşəkkiliyimizin mənafehinin müdafiəçisi olan siyasi-ideoloji bir qurum kimi təşəkkül tapdı. Yeni Azərbaycan Partiyasının 5-ci ildönümünə həsr olunmuş təntənəli yığıncaqda Heydər Əliyev bu partiyanın əsl xalq partiyası kimi fəaliyyət göstərməsi barədə deyir:

«Yeni Azərbaycan Partiyası sizin üçün, mənim üçün doğma bir partiyadır. Mən çıxışımın əvvəllərində bu partiyanın yaranması prosesini ona görə bir daha yada saldım ki, hamı bilsin – bu partiya hər kəs öz könlü, vicdanı, qəlbi ilə gəlməlidir. Hamı bilsin ki, bu partiya saflıq, saf mənəviyyət üzərində qurulmuş bir partiyadır. Bu partiya Azərbaycanın tarixi köklərinə, milli – mənəvi dəyərlərinə söykənən, ümumbəşəri dəyərlərdən bəhrələnen ümumxalq partiyasıdır. Bu, bir milli çərcivədə olan partiya deyil, Yeni Azərbaycan partiyası millətindən, dinindən, dilindən asılı olmayaraq Azərbaycanın hər bir vətəndaşı üçün doğma partiyadır.

Yeni Azərbaycan Partiyasının çox parlaq gələcəyi var. Yeni Azərbaycan Partiyası daim yaşayacaqdır. Mən əminəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasına yeni-yeni gənclər gələcəklər, bu partiyanın prinsiplərini gün-gündən yüksəklərə qaldıracaqlar və Yeni Azərbaycan partiyası Azərbaycanın gələcəyinə xidmət edəcəkdir.»²

Yeni Azərbaycan Partiyasını başqa ictimai-siyasi partiyalardan fərqləndirən əsaslı cəhət də budur. Məhz başqa partiyaların

¹ Bax: «Azərbaycan» qəzeti, 22 noyabr, 1994.

² Bax: «Xalq qəzeti» 2 dekabr, 1997.

bazası şəxsi mənafeələr üzərində qurulduğuna görə onlar xalqın mənafeyinə xidmət edə bilmədilər. Həmin partiyalar bu səbəbdən də gözəndən düşdülər. O partiyaların siyasi karyerası isə qeybətçilikdən, dedi-qodu yaratmaqdan, şər və böhtan yaxmaqdan irəli gedə bilmədi. Bir vaxt cəmiyyəti mənəvi iflasa gətirib çıxaran bu partiyaların özü, artıq, mənəvi iflası uğrayaraq parçalanır və parçalanmaqda davam edirlər. Yeni Azərbaycan Partiyası işə mütəşəkkillik partiyası olduğu üçün daim möhkəmlənir, mötənləşir, bərkiiyir, genişlənir, böyüyür. Heydər Əliyev, ümumiyyətlə, mövcud partiyaların ictimai-siyasi fəaliyyətini analitik təhlil süzgöcündən keçirərək deyir: «İndi Azərbaycanda qeyd olunmamış siyasi partiyalar çoxdur. Amma onlar da etiraf etməlidir və bu tam həqiqətdir ki, bunların əksəriyyəti ayrı-ayrı şəxslərin öz ictimai-siyasi fəaliyyətini həyata keçirmək üçün yaradılan partiyalardır. Ona görə də onlar heç vaxt geniş bir təsirə malik ola bilməzlər. Bunu yaradanlar və yaxud yaradan partiyadan yalnız öz şəxsi siyasi məqsədləri üçün istifadə edə bilər və bəziləri də bu gün istifadə edirlər.»¹

Yeni Azərbaycan Partiyası işində qətiyyətli, əməyində əzmkar, fəaliyyətində məqsədyönlü olduğu üçün müstəqilliyimizin aparıcı ictimai-siyasi partiyasına çevrildi. Müstəqilliyimizi daimi, dönməz və əbədi etmək üçün insanların səylərini birləşdirdi, inamlarını doğrultdu. Yeni Azərbaycan Partiyasının icra katibi Əli Əhmədovun dediyi kimi, «... partiya Azərbaycanın dövlət mənafeələrini üstün tutur və ölkəmizin inkişafı üçün bacardığı addımları atmağa çalışırdı. Qarşıda duran məqsəd də, əsas ideya da, amal da bunlardan ibarət idi. Başqa bir məqsəd yox idi. Yeni bizim üçün maraqlı olan partiya maraqlarının reallaşması deyildi, milli maraqlarımızın reallaşması, Azərbaycanı fəlakətə aparan proseslərin qarşısının alınması idi.»²

¹ Bax: Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının altıncı ildönümünə həsr olunmuş yığıncaqda Azərbaycan Prezidenti, YAP-ın sədri Heydər Əliyevin nitqi: «Xalq qəzeti», 24 noyabr 1998-ci il.

² Bax: Əli Əhmədov. YAP müxalifət partiyası kimi yaranmışdı, bu, Azərbaycanın problemlərini həll etmək istəyən insanların birliyi idi. «Xalq qəzeti», 16 oktyabr, 2002-ci il.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının Sədri Heydər Əliyevin YAP-ın II qurultayında dediği kimi, «...müstəqilliyi qoruyub saxlamaq, - mən dəfələrlə demişəm, onu bəyan etməkdən çox çətin olmuşdur. Bəli, 1991-ci ilin sonundan 1993-cü ilin iyununa qədər müstəqilliyi o vaxt hakimiyyətdə olanlar yaşatdılar. Amma nə qədər faciələr, nə qədər qanunsuzluqlar, nə qədər özbaşınaqlar oldu.

Bəziləri indi deyirlər ki, müstəqilliyi biz öldürmüşük. Əgər siz həqiqətən bu müstəqilliyi almışsınızsa, bəs bunu nə üçün qoruyub saxlaya bilmirdiniz? nə üçün? Təxminən 1 il 6-7 ay yaşı olan müstəqil Azərbaycan dövləti artıq dağılırdı, parçalanırdı, vətəndaş müharibəsi başlamışdı. Təbii ki, Azərbaycanın müstəqilliyi böyük təhlükə altında idi. Sizə bunları deyərək onu bildirmək istəyirəm ki, həqiqi müstəqillik ancaq bizim bu partiyanın 8 ili ərzində iqtidarda olaraq həyata keçirdiyi tədbirlər nəticəsində mümkündür. Ona görə də biz müstəqilliyin 10-cu ildönümünü artıq dünyada tanınmış, daxilə ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirmiş, ölkəni iqtisadi, siyasi böhrandan çıxarmış və nəhayət, 1995-ci ildən başlayaraq bütün sahələrdə inkişafı təmin etmiş bir müstəqil Azərbaycan dövləti olaraq qeyd etdik. Bunlara görə də bizim əsasımız vardır deyək ki, Yeni Azərbaycan Partiyası, bizim hamımız və təbii ki, Azərbaycanın Prezidenti və partiyanın sədri müstəqilliyin həyata keçirilməsinin əsas qüvvəsidir və təkcə onun qorunub saxlanması yox, Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi ağır şəraitdə inkişaf etməsinin təminatçısıdır.»¹

Yeni Azərbaycan Partiyası humanist prinsipləri rəhbər tutan, demokratik ideyalara sadıq qalan, azərbaycanlıq ideyaları bazasındakı milli ideologiyaya əsaslanan bir partiyadır. Yeni Azərbaycan Partiyasının ali məqsədi Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi və müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli yol tutması, demokratik hüquqi, dünyəvi dövlətin qurulması, sabit və sosial yönümlü iqtisadiyyatın yaradılması, irqindən, milliyətindən, sosial mənşəyindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq şəxsiyyətin hüquq və azad-

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 23 noyabr 2001.

lıqlarının hərtərəfli və etibarlı müdafiəsinin təmin edilməsi, qanunçuluq, möhkəm əmin-amanlıq, ictimai həmrəylik və firavan həyat üzərində qurulmuş vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması və insanların müstəqil dövlətinin ətrafında birləşdirilməsindən ibarətdir.¹

Yeni Azərbaycan Partiyası humanist prinsiplərinə görə zamanın partiyasıdır, yaradıcı xarakterinə görə bu günümüzün və gələcəyin partiyasıdır, mövqeyinə görə xalq partiyasıdır, ideoloji prinsiplərinə görə Azərbaycanın partiyasıdır. Partiyanın indi 300 minə yaxın üzvü vardır. Yeni Azərbaycan Partiyası, xüsusən gənclərin buraya könüllü surətdə cəlb olunması ilə dəim möhkəmlənir, zənginləşir və güclənir.

Yeni Azərbaycan Partiyasının məqsəd və vəzifələri, təşkilatı prinsipləri, təşkilatı quruluşu, rəhbər orqanları barədəki müddəalar, hüquqi statusu, həmçinin proqramı onun 1999-cu il dekabrın 21-də keçirilmiş I qurultayında qəbul olunmuş nizamnaməsində və proqram sənədində öz ifadəsini tapır.

¹ Bax. Yeni Azərbaycan Partiyası. Nizamnamə. Proqramı, Bakı, 2000. s.5

Qısa nəticələr

1. Yeni Azərbaycan Partiyası tarixi bir zərurətdən yaranmışdır.
2. Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranmasında tarixi zərurət xalqın milli birliyinin və mütəşəkkiliyinin formalaşdırılması üçün meydana gəlmiş tələbatdan ibarət idi.
3. Yeni Azərbaycan Partiyasının fəaliyyətində ən aparıcı istiqamət milli birlik və mütəşəkkillik yaratmaq proqramının həyata keçirilməsi idi. Partiya öz qarşısında duran bu tarixi vəzifəni çox böyük müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmişdir.
4. Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradıcısı, təşkilatçısı, qurucusu və memarı dahi rəhbərimiz Heydər Əliyevdir.
5. Yeni Azərbaycan Partiyası milli birlik və mütəşəkkillik yaratmaqla yanaşı dövlətçiliyimizin inkişaf etməsi və dövlətçilik ənənələrinin yaranması sahəsində çox böyük tarixi vəzifələrin həyata keçirilməsinin bilavasitə təşkilatçısı olmuşdur.
6. Yeni Azərbaycan partiyası çox çətin və mürəkkəb bir tarixi dövrdə yaranmışdır. Bu dövrdə, bir tərəfdən Azərbaycan Respublikası parçalanıb bölünməsi və vətəndaş qarşudurması təhlükəsi ilə üzbuüz idi, digər tərəfdən xalq azadlıq, müstəqillik və sərbəstlik ideyaları ilə təlatümə gəlirdi.
7. Yeni Azərbaycan Partiyası xalqın mütəşəkkilliyini və milli birliyini bərqərar etməklə, Heydər Əliyevin illərdən bəri hazırladığı müstəqillik, azadlıq və sərbəstlik ideyalarının həyata keçirilməsində aparıcılıq vəzifəsi kimi tarixi məsuliyyəti öz üzərinə götürmüşdür.
8. Yeni Azərbaycan Partiyası öz üzərinə düşən tarixi vəzifələri yerinə yetirməklə ümumxalq partiyasına çevrildi.
9. Yeni Azərbaycan Partiyası xalqın mənafeyinə, müstəqil dövlətimizin mənafeyinə xidmət edən bir partiya kimi öz parlaq vəzifələrini uğurla yerinə yetirib qələbə qazandıqca müxalifət partiyalarına inam azalmağa başlamış, həmin partiyaların nümayəndələri onları tərk edərək uzaqlaşmış, bir çoları isə Yeni Azərbaycan Partiyasına üz tutmuşlar. Müxalifət partiyaları arasında milli birlik və ümumxalq mənafeləri olmadığı üçün onlar-

da daim parçalanma baş verir. Yeni Azərbaycan Partiyası isə mütəşəkkil olduğu üçün möhkəmlənir və güclənir. Yeni Azərbaycan Partiyası möhkəmləndikcə və yeni uğurlar qazandıqca müxalifətin sosial bazası zəifləməyə və getdikcə aradan çıxmağa başlamışdır.

10. Yeni Azərbaycan Partiyası bu günümüzün və sabahımızın partiyasıdır. Partiyanın rəhbər orqanlarına gənc siyasi – ideoloji elitanın avanqardı özünün təşkilatçılığı, təkminliliyi, əzmkarlığı və yenilməzliyi ilə müasir diplomatiya tariximizdə yeni bir mərhələnin başlanğıcını qoyan İlham Əliyevin təmsil olunması ilə bu partiyanın dayaqları gənclik ordusunun hesabına daim möhkəmlənir və mötənləşir.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyası yaradılmasının ikinci ildönümünə həsr olunmuş yığıncağındakı nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 22 noyabr, 1994.
2. Heydər Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyası yaradılmasının beşinci ildönümünə həsr olunmuş yığıncağındakı nitqi. «Xalq qəzeti», 2 dekabr, 1997.
3. Heydər Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyası yaradılmasının altıncı ildönümünə həsr olunmuş yığıncağındakı nitqi. «Xalq qəzeti», 24 noyabr 1998.
4. Heydər Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyasının II qurultayındakı nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 23 noyabr, 2001.
5. Yeni Azərbaycan Partiyası. Nizamnamə, Proqram. Bakı, 2000.
6. Əli Əhmədov. YAP müxalifət partiyası kimi yaranmışdır, bu, Azərbaycanın problemlərini həll etmək istəyən insanların birliyi idi. «Xalq qəzeti», 16 oktyabr, 2002-ci il.
7. Qafar Əliyev. YAP ümumxalq partiyasıdır. «Azad Azərbaycan» qəzeti, 22 noyabr, 2002-ci il.

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ
HƏMRƏYLİYİ

Bütün azərbaycanlıların indi dünyada bir vətəni var. O da müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır. Bir dövləti var. Bu, müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır. Onun dövlətidir.

Heydər Əliyev

Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi ideyasının reallaşdırılması Azərbaycançılıq ideologiyasının başlıca prinsiplərindən biridir. Azərbaycançılıq ideologiyasının bünövrəsini milli birlik və müştəşəkillik təşkil edir. Məhz Yeni Azərbaycan Partiyası yarandığı gündən müştəşəkilliyin, milli birliyin bərqərar olunmasının həyata keçirilməsi məqsədini qarşısına qoymuşdu. Yeni Azərbaycan Partiyası bu möhtəşəm məqsədini həyata keçirdi və qalib gəldi. Milli birlik və həmrəylik ideyası Heydər Əliyev təliminin azərbaycançılıq ideologiyasında həmişə aparıcı yer tutmuşdur. Bu ideyalara hələ Heydər Əliyevin fəaliyyəti ilə Sovet dövründə zəmin hazırlanmışdı. Həmin ideyaların reallaşması özünün zamanını gözləyirdi. Sovet dövlətinin dağılması prosesində belə bir zaman mərhələsi yetişdi. 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycanın müstəqilliyini elan edən kontitusiya aktı qəbul edildi. Lakin müstəqilliyin əldə saxlanılması üzrə heç bir proqram hazırlanmamışdı. Belə bir proqramı o zamankı hakim qüvvələr hazırlaya bilməzdi. Çünki onların özləri də siyasi ideoloji və mənəvi cəhətdən buna hazır deyildilər. Azərbaycançılıq ideologiyası və onun prinsipləri həmin dövrdə rəhbərlik edən şəxslər tərəfindən dərk olunmamışdı. Odur ki, müstəqillik sadəcə olaraq, elan edildi və onun arxasınca milli birlik üzərində dirçəliş yaratmaq yerinə fəlakətlər başlandı. O zaman respublika rəhbərliyində təmsil olunmayan və təqiblərə, təzyiqlərə məruz qalan Heydər Əliyev tarixən özünün yetişdirdiyi azərbaycançılıq ideyalarının bərqərar olunması üçün yaranmış reallığa biganə qala bilməzdi və biganə qalmadı. Dövlətçiliyin qorunub sax-

lanmasında ilkin addım olan milli birlik, həmrəylik və mütəşəkkillik ideyalarının həyata keçməsi imkanlarını reallaşdırdı. 1991-ci il dekabrın 16-da Naxçıvanda Heydər Əliyev tərəfindən təsis edilən Dünya Azərbaycanlılarının həmrəylik günü tezliklə Respublikada özünə çoxlu tərəfdarlar qazandı və dekabrın 25-də o zamankı Respublika Ali Soveti Naxçıvanda çıxarılan qərarı təsdiq etdi. Bu, xalqın bütövlüyünün əks-sədası idi, birliyə çağırışın təsir qüvvəsi idi, insanların əsrlər boyu qəlbinin dərinliklərindən keçib gələn qovuşmaq və birləşmək arzusunun təməli idi. Şübhəsiz bu birlik və mütəşəkkillik ideyaları cəmiyyətdə öz sosial təsirini göstərməyə bilməzdi. Sonrakı proseslərdə xalqın Heydər Əliyev ətrafında birləşməsi həmin ideyaların sosial həyat hadisələrinin reallığı ilə necə səsələdiyini əyani şəkildə sübuta yetirdi. Milli birlik ideyaları həyat həqiqətləri ilə təsdiq olunduğu sonrakı mərhələdə sosial sabitlik yarandı. Cəmiyyət iqtisadi sahədə yüksəliş əldə etdi, siyasi-ictimai sahədə yeni uğurlar qazandı. İctimai-siyasi sabitliyin yaranması milli birliyin daha böyük arenada zəfər çalmasına yol açdı. Dünya Azərbaycanlılarının Bakıda möhtəşəm bir qurultaya toplaşması tarixdə çox böyük milli və ideoloji əhəmiyyətli bir hadisəyə çevrildi. Bu ideyanın həyata keçməsi və reallaşması Heydər Əliyev ideyalarının yeni bir təntənəsi, növbəti bir qələbəsi idi. 2001-ci il may ayının 23-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayının keçirilməsi barədə tarixi bir sərəncam imzalandı. Sərəncamda Azərbaycan xalqının milli birlik arzuları tarixi bir hadisə kimi təhlil edilərək ictimaiyyətin nəzərinə çatdırılır. Həmçinin, mütəşəkkillik dövründə bu ideyaların həyata keçməsi imkanlarının daha real olduğu göstərilir. Dünya Azərbaycanlılarının birliyinin əldə edilməsi ilə respublikamızın həyatında tarixi, sosial, iqtisadi nailiyyətlər qazanılması üçün ümidləri doğruldu. Həmin sərəncam xalqımızın həyatında çox mühüm tarixi hadisə olduğuna görə, həmçinin Heydər Əliyev məktəbində onun zəruri material olduğunu nəzərdə alaraq bütövlükdə həmin sərəncam buraya daxil edilir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİNİN DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ I QURULTAYININ KEÇİRİLMƏSİ HAQQINDA SƏRƏNCAMI

Bu il ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında əlamətdar hadisə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyin 10 illik yubileyi geniş qeyd olunur. Azərbaycan Respublikası prezidentinin 20 mart 2001-ci il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin onuncu ildönümünə həsr edilən tədbirlər planı təsdiq olunmuş və onun həyata keçirilməsi üçün ölkəmizin bütün güşələrində əməli işlər aparılır. Azərbaycanın onillik müstəqil inkişaf yolunun təhlilinə həsr olunmuş elmi simpozium və konfranslar keçirilir, bu müddət ərzində əldə olunmuş nailiyyətləri əks etdirən sərəngilər, kinofilmlər nümayiş etdirilir, çap məmulatı hazırlanır, müxtəlif kütləvi tədbirlər təşkil edilir.

Bütün obyektiv çətinliklərə, bu və ya digər problemlərə baxmayaraq tarixi baxımdan olduqca qısa bir müddət-on il ərzində xalqımızın əvəzsiz milli sərvəti olan müstəqilliyin qorunub möhkəmləndirilməsi, desmokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruluşunun həyata keçirilməsi, yeni iqtisadi münasibətlər sisteminin yaradılması, ölkədə ictimai-siyasi sabitliyin bərqərar edilməsi, əhalinin təhlükəsizliyinin və rifahının təmin edilməsi sahələrində qazanılmış nailiyyətlər Azərbaycanın intensiv inkişaf dövrünə qədəm qoymasına imkan yaratmışdır. Bu gün qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycanda artıq sosial-iqtisadi inkişafın yeni mərhələsinin möhkəm təməli qoyulmuş və ölkəmiz müstəqil inkişaf yolu ilə inamla irəliləyir. Azərbaycan müstəqil dövlət kimi bütün dünyada tanınır və dünya birliyində öz layiqli yerini tutur. Müstəqilliyimiz sarsılmaz, dönməz xarakter almışdır. Müstəqil inkişaf yolunda atılmış hər bir uğurlu addım xalqımızı azad, müstəqil Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyinə dərin nikbinlik və böyük inamla baxmağa ruhlandırır, ona yeni güc, qüvvət verir. Azərbaycan Respublikasının hər bir uğuru dünyanın hansı ölkəsində yaşamasından asılı olmayaraq bütün həmvətənlərimizin də qəlbələrində böyük qürur və iftixar hissi doğurur.

Bütün dünya azərbaycanlılarının əcdadlarının məskəni, tarixi vətəni olan Azərbaycan soydaşlarımızın daimi diqqət mərkəzindədir.

Ölkəmizin inkişaf və tərəqqi yolundakı nailiyyətlərində dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan, ürəklərində Azərbaycan əməlini daşıyan bütün həmvətənlərimizin də öz payı vardır. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında dünyanın ayrı-ayrı ölkələrinə səpələnmiş soydaşlarımız barədə doğma atalıq duyğuları bəsləyir, öz qarşısında övladlıq borclarını layiqincə yerinə yetirə bilmələri üçün onlara lazımı imkanların yaradılmasına səy göstərir.

Azərbaycanlılar minilliklər boyu özlərinin doğma torpağı olan tarixi Azərbaycan ərazisində yaşayaraq dünya sivilizasiyasına böyük töhfələr vermişlər. Müharibələr, inqilablar, hərbi münaqişələr, dünyada gedən müxtəlif ictimai-siyasi proseslər nəticəsində Azərbaycan parçalanmış, azərbaycanlıların bir qismi öz yurd-yuvalarından didərgin salınmış, deportasiyalara məruz qalmış, bir-birindən ayrı düşmüşdür. İş tapmaq, təhsil almaq məqsədi ilə doğma yurdu tərk edərək başqa ölkələrdə qərar tutub yaşayan azərbaycanlılar da vardır. Beləliklə də azərbaycanlılar tarixi Azərbaycan torpaqlarından bütün dünyaya yayılmışlar. Hal-hazırda onlar dünyanın bir çox ölkələrində yaşayırlar. Rusiyada, Ukraynada, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin digər ölkələrində, Baltıyanı ölkələrdə, Avropada, Amerikada, Şərqi ölkələrində iri Azərbaycan icmaları yaranmışdır.

Öz doğma yurdunda yaşayan azərbaycanlılar başqa ölkələrdə məskunlaşmış həmvətənləri ilə həmişə maraqlanmış, onlarla əlaqələr yaratmaq arzusu ilə yaşamışlar. Lakin keçmiş Sovet dövlətinin qadağaları bu arzunun həyata keçirilməsinə imkan verməmişdir. Sovet rejiminin zəifləməyə başladığı 80-ci illərin sonlarında Azərbaycan xalqı öz həmvətənləri ilə əlaqələr yaratmaq üçün səylərini artırdı. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi 16 dekabr 1991-ci il tarixli qərarı ilə həmin səylərin böyük əhəmiyyətini nəzərə alaraq dekabrın 31-ni Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü elan etdi. Sonra bu bayramın bütün ölkədə rəsmi qeyd edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti də qərar qəbul etdi.

kasının Ali Soveti də qərar qəbul etdi. Beləliklə, 1991-ci ildən etibarən Azərbaycanda hamımız üçün əziz bir bayram olan 31 dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü təntənə ilə qeyd olunur. Bu bayram ayrı-ayrı ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələr qurmaq, onlar arasında birlik və həmrəylik yaratmaq işində mühüm rol oynayır.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasət sahələrində fəaliyyəti, əldə etdiyi uğurlar bütün dünya azərbaycanlılarının milli şüurunu, özünüdərkini, ana torpağı Azərbaycana bağlılığını günü-gündən möhkəmləndirir. Azərbaycan icmalarının ayrı-ayrı ölkələrdə fəaliyyət göstərən cəmiyyətləri, klub və dərnəkləri soydaşlarımızın və həmvətənlərimizin təşkilatlanması, səylərinin birləşdirilməsi, onların fəaliyyətinə məqsədyönlü xarakter verilməsi yolunda faydalı iş aparır, məskunlaşdıqları ölkələrdə Azərbaycanı daha yaxından tanımaq üçün müxtəlif tədbirlər görür. Bu qurumlar bir-biri ilə, habelə, Azərbaycan Respublikasının hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqələr yaradır, əməkdaşlıq etməyə səy göstərirlər. Müstəqil Azərbaycan Respublikası isə bütün dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinə nail olmaq üçün öz üzərinə düşən tarixi missiyayı yerinə yetirməyə çalışır. Həmin yolda bu vaxta kimi atılmış addımların nəticələrinin təhlili göstərir ki, xaricdəki Azərbaycan diasporunda imkanlarından geniş istifadə olunması, müstəqil Azərbaycan Respublikasının həyatının müxtəlif sahələrində meydana çıxan problemlərin həllində onun fəal iştirakının təmin edilməsi, ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun daha da artmasına xidmət edən mütəşəkkil, səmali bir qüvvəyə çevrilməsi yolunda hələ çox iş görülməlidir. Belə bir işin məqsədyönlü və uğurlu yerinə yetirilməsi isə ilk növbədə həmin sahədə toplanmış təcrübənin hərtərəfli müzakirə və təhlil edilib müvafiq strateji proqramın hazırlanmasını tələb edir.

Xaricdə yaşayan soydaşlarımızın və həmvətənlərimizin Müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsi, dünya azərbaycanlıları arasında birliyin və həmrəyliyin təmin olunması, habelə, Azərbaycan icmaları, cəmiyyət və birliklərinin fəaliyyətinin gücləndirilməsi və əlaqələndirilməsi ilə bağlı məsələlərin müzakirə edilməsi

qələndirilməsi ilə bağlı məsələlərin müzakirə edilməsi zərurətini nəzərə alaraq qərara alıram:

1. 2001-ci il noyabrın 9-10 da Bakı şəhərində Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayı keçirilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatı Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının keçirilməsi məqsədi ilə işçi qrupu yaratsın, iş planı hazırlayıb təsdiq etsin və onun yerinə yetirilməsində nəzarət etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər kabineti bu sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

Heydər Əliyev

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 23 may, 2001-ci il*

Qurultayda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi problemləri ilə bağlı geniş ictimaiyyətə, həmçinin dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılara çatdırılması vacib olan global məsələlər barəsində geniş nitq söylədi. Heydər Əliyevin nitqində dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinə və birliyinə nail olmaq, həm də milli müstəqilliyimizə nail olmaq kimi qiymətləndirilir. Milli müstəqilliyimizin bundan sonrakı mərhələlərdə daimi olmasında birliyin, müştəqilliyin başlıca amilə çevrilməsinin, həmçinin, dünya azərbaycanlıları ilə həmrəy olmağın tarixi bir zərurət olması tam bir aydınlıqla işıqlandırılır. Əlbəttə, milli azadlığa can atmaq və onu əldə etmək arzuları Azərbaycan xalqının tarixən ən başlıca amalı olmuşdur. Bu amala qovuşmaq imkanları isə XX əsrdə, xüsusilə, həyatı bir reallıq kəsb etmişdir. 1918-ci ildə Demokratik Azərbaycan Respublikasının yaradılması, 1945-ci ildə Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatının baş verməsi və nəhayət, 1991-ci il oktyabrın 18-də müstəqilliyin elan olunması xalqın azadlıq arzularını doğrulmağa necə can atmasının ən vacib təcəssümündən ibarətdir. Heydər Əliyev təlimi həyatı reallığa söykənərək bir daha öyrədir ki, qələbə əldə etmək üçün birləşmək, müştəqkil olmaq, həmrəyliyə qoşulmaq ən optimal yoldur, xalqın tarixdə dəsiyacağı ən böyük məsuliyyətdir. Bu

məsuliyyəti dərk etmək qələbədir, bu məsuliyyəti real həyata şamil etmək böyük-böyük nailiyyətlər qazanmağın açarıdır. Heydər Əliyev təlimi bizə bunu öyrədir. Hər kəs özünün həyat fəaliyyətində məsuliyyətlidirsə, demək hamı öz işində məsuliyyətlidir. Hamının bütövlükdəki məsuliyyəti isə tarixi qələbələr, uğurlar, nailiyyətlər deməkdir. Məhz ümumi birliyə nail olmaqla, ümumi müştəqkilliyə nail olmaqla biz Azərbaycanımızı dünyanın qabaqcıl ölkələri sırasına aparıb çıxara bilərik. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təlimini həyata düzgün tətbiq etməklə yeni nailiyyətlər əldə edə bilərik. Heydər Əliyev təlimində milli birlik və həmrəylik ideyalarının yolları açıqlığı və aydınlığı ilə göstərilir. Doğrudur, Sovet dövründə bu məsələləri qabartmaq çox çətin idi. Çünki, bu imperiya dövləti yol verə bilməzdi ki, buraya daxil olan bir qurum özünün müstəqilliyi və milli varlığı barədə düşünsün. Lakin Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təlimi güclü idi və bu təlimi öyrətməklə azərbaycançılıq ideyalarının bərqərar olunmasına gedən yolları açıq və aydın şəkildə görmək mümkündür. Heydər Əliyev Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayındakı nitqində göstərir ki, «Biz Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlılar öz həmvətənlərimiz haqqında daim düşünmüşük. Uzun illər Sovetlər İttifaqı kimi böyük bir super dövlətin tərkibində ikən xaricdəki soydaşlarımızla, həmvətənlərimizlə əlaqə saxlamaq mümkün olmadığı halda, biz daim düşünmüşük ki, müxtəlif ölkələrdə azərbaycanlılar necə yaşayırlar, nə edirlər və məhdud imkanlardan istifadə edərək onlarla əlaqələr qurmağa çalışmışıq.

1991-ci ildə Sovetlər İttifaqının dağılması və Sovetlər İttifaqının tərkibində olan 15 müttəfiq respublikanın öz müstəqilliyini əldə etməsi, Azərbaycan xalqının milli-azadlıq arzularının yerinə yetməsi, Azərbaycanın öz müstəqilliyini bəyan etməsi və 1920-ci ildə itirilmiş müstəqilliyi bərpa etməsi bizə imkan verdi ki, müxtəlif ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılarla öz əlaqələrimizi genişləndirək, onlarla həmrəyliymizi bildirərək və dünya azərbaycanlılarının daha da həmrəy olması üçün öz xidmətlərimizi göstərək. Biz hələ müstəqilliyimizin ilk aylarında, 1991-ci il dekabr ayının 31-də Dünya azərbaycanlılarının

həmrəylik günü haqqında qərar qəbul etdik. Biz o vaxtdan bu günə böyük bayram kimi qeyd edirik və o vaxtdan da dünyada yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrimiz tədricən inkişaf etməyə başladı. Bunlar hamısı Azərbaycanın müstəqilliyinin və Azərbaycan xalqının milli azadlığının nəticəsidir.»¹

Heydər Əliyevin nitqində dünya Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi azərbaycançılıq ideyaları zəminində şərh olunur. Cənab prezidentimiz belə bir məsələyə diqqəti cəlb edir ki, Azərbaycanın müstəqillik əldə etdiyi on il ərzində bütün qələbələr bilavasitə, milli birlik, müstəqillik və vətəndaş həmrəyliyi sayəsində qazanılmışdır. Həmrəylik, birlik və müstəqillik Azərbaycan xalqına bundan sonra da hər bir zaman lazımdır. Məhz müstəqil dövlətçiliyimizin bundan sonra da uzun ösrlər boyu yaşamasından ötrü, inkişaf edib zənginləşməsindən ötrü birlik, müstəqillik və həmrəylik zəruri amildir. Heydər Əliyev öyrədir ki, bu gün mövcud çətinliklərimizin aradan qaldırılması üçün, torpaqlarımızı qəsb etmiş azğın düşməni dəf etmək və müstəqillik lazımdır. Babalarımız təsadüfi deməyiblər ki, «Birlik harada, dirilik də orada»

Cənab prezidentimiz hadisələrə təhlil edərək göstərir ki, bu gün Azərbaycanda neft strategiyası uğurlar əldə edərsə, xarici investorlar ölkəmizə üz tuturlarsa, ipək yolunun bərpası həyata keçirilirsə, bu müstəqillik və birlik sayəsində əldə olunmuş müstəqilliyimizin bəhrəsidir.

Bu gün dünyanın bir çox ölkələrində azərbaycanlılar məskunlaşmışsa, buna da təbii bir proses kimi baxmaq lazımdır. Çünki cəmiyyətdə baş verən bir çox ictimai-siyasi proseslərin nəticəsində insanların müəyyən qismi miqarsiya şəraitində yaşamağa başlamışdır. Bu proses o zaman baş vermişdir ki, onda Azərbaycan müstəqil olmamışdır. Təzyiqlərə, təsirlərə, müxtəlif cür assimilyativ hadisələrə məruz qalmışdır. Ancaq indi onlar məskunlaşdığı ölkələrdə normal yaşayış imkanları əldə etmişlər. Onlar dünyanın müxtəlif və bir-birinə yaxın olmayan ölkələrində məskun olsalar da onları bir amal birləşdirir. Bu da azər-

baycançılıq amalıdır. Qurultaya qədərki dövrlərdə azərbaycançılıq hissləri onların ayrı-ayrılıqdakı məişətlərində, həyatlarının müəyyən anlarında və bəzi adət və mərasimlərində xatırlana bilərdi. Ancaq bu gün dünyada həm də müstəqil Azərbaycan dövləti vardır. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin başlıca milli ideologiyası azərbaycançılıq ideyalarından ibarətdir. Məhz müstəqil Azərbaycan dövlətində bərqərar olunmuş azərbaycançılıq ideologiyası dünya azərbaycanlılarını bu amalin zəminində birliyə, müstəqilliyə, həmrəyliyə çağırır. Dünya azərbaycanlılarının bir amal ətrafında birliyə çağırılması o demək deyildir ki, biz həmin adamları bir yerə toplayıb bir dövlətə birləşdiririk. Bu amal odur ki, dünyanın ayrı-ayrı yerlərində yaşayan azərbaycanlılar özlərinin azərbaycanlı olduqlarını öz mənliklərində daim yaşatsınlar, milli-mənəvi dəyərlərimizi qorusunlar və yaşatsınlar, bu müqəddəs ideyaları saxlasınlar. Bunun üçün onların icmalarının, qruplarının, birləşmələrinin və diasporlarının formalaşması məqsədə uyğundur. Belə olduqda onlar bir-biri ilə daha yaxından əlaqə saxlaya bilər və bir-birinin dərdlərinə şərik olurlar. Bütün azərbaycanlıların bir-biri ilə əlaqə saxlaması azərbaycançılıq işığında onların bir-birinə yaxınlaşmasını təmin edə bilər. Hər bir icmanın, qurumun, diasporun müqəddəs vəzifəsi Müstəqil Azərbaycan Dövlətinin mənafeyi naminə bütün söylərini birləşdirməkdən və məqsədyönlü iş görməkdən ibarətdir.

Bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətinin mövcudluğu dünya Azərbaycanlılarını azərbaycançılıq ideologiyası ətrafında bir yerə toplamağa qadir olan mənəvi-ideoloji bir qüvvədir. Beləliklə, Azərbaycan təzyiqlər altında olan zaman onun xalqı arasında diferensiasiya baş vermişsə bu gün artıq, müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması ilə dünya azərbaycanlıları arasında inteqrasiya prosesi baş verməkdədir. Dünyada yaşayan hər bir azərbaycanlı azərbaycançılıq ideyalarını yaşatmaqla öz doğma ata-baba yurduna ehtiram göstərməyi olar. Bu gün bütün dünya Azərbaycanlıları fəxrlə deyə bilər ki, onların müstəqil Azərbaycan adlı bir vətəni var. Bu gün bütün azərbaycanlılar fəxr edə bilər ki, onları bir amal uğrunda, bir məsləkə sözləyən Hey-

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 10 noyabr, 2001.

dər Əliyev kimi ulu bir rəhbəri vardır. Heydər Əliyev özünü dünya azərbaycanlılarına tutaraq deyir ki, «Əziz dostlar, müsləqil Azərbaycan həmişə sizin dayaq yeriniz olacaq, pənah gətirdiyiniz yer olacaqdır və təbii ki, Azərbaycanda biz də sizi özümüzün elçiləri hesab edirik, sizə çox ümidlər bəsləyirik, sizə arxalanırıq, sizi özümüzdə dayaq hesab edirik».¹

Bəli, bu gün dünya azərbaycanlılarının hər biri müstəqil Azərbaycan Respublikasını özünün müqəddəs torpağı və əzəli vətəni hesab etməyə haqqı vardır.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik gününün təsis edilməsi və bu həmrəyliyi əməli işlə təsbit edən qurultayın Bakıda çağırılması çox böyük tarixi əhəmiyyət daşıyan bir hadisədir. Azərbaycanlıq ideologiyasının yayılmasında, tarixi və milli ənənələrimizin bərqərar olunmasında və yaşanmasında, sosial, iqtisadi, maddi və mənəvi əlaqələrimizin genişlənməsində, müstəqilliyimizin daha da möhkəmlənməsində və çiçəklənməsində dünya azərbaycanlılarının həmrəy olmasının çox böyük rolu və əhəmiyyəti vardır.

Heydər Əliyev 2001-ci ilin sonunda dünya azərbaycanlılarına müraciətində göstərir ki, «Dünya azərbaycanlılarının birliyi və həmrəyliyin əsasını azərbaycanlıq və Azərbaycan dövlətçiliyi ideyaları təşkil edir. Bu ideya əsasında azərbaycanlıların tarixi Vətənlə və öz aralarında birliyin yaradılmasını nəzərdə tutur.

Dünya azərbaycanlılarının ən mühüm, müqəddəs vəzifələrindən biri Azərbaycan xalqının tarixi nailiyyəti, bütün dünya azərbaycanlılarının mənəvi-siyasi iradəsinin nəticəsi olan müstəqil dövlətçiliyi qoruyub saxlamaqdan, milli dövlətçiliyimizin dünya birliyində özünəməxsus yer tutmasına çalışmaqdan ibarətdir.

Bu gün öz tarixinin məsul və şərəfli oyanış mərhələsini yaşayan dünya azərbaycanlıları vahid bir xalq, bir millət, bir tarixi Vətəni təmsil edir. Azərbaycanlılar dünyanın bütün ölkələ-

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 10 noyabr, 2001.

rində Azərbaycan mədəniyyətinin, dilinin, adət-ənənələrinin, mentalitetinin layiqli daşıyıcıları kimi çıxış etməlidirlər.»¹

Qurultaydan sonrakı vaxtlarda mətbuatda gedən təhlillərdə, rəylərdə, fikir və mülahizələrdə belə bir cəhət xüsusi yer tutur ki, dünya azərbaycanlılarının nümayəndələrinin bir yerdə toplaşması onların Heydər Əliyev ətrafında birləşməsi deməkdir, azərbaycanlıq ideologiyasına Heydər Əliyev işığında yiyələnməsi deməkdir. Mahmud Kərimov «Azərbaycanın inkişafı milli birlik, milli həmrəylik üzərindədir» adı məqaləsində deyildiyi kimi, «Dünyanın müxtəlif ölkələrindən gələn azərbaycanlıların nümayəndələri bir səsle milli liderimiz Heydər Əliyev ətrafında sıx birləşməli olduğumuzu bir daha təsdiq etdilər».²

İngiltərədəki Azərbaycan diasporu rəhbərlərindən biri şair, alim, Edinburq Universitetinin professoru Qulamrza Səbri Təbrizi «Xalq qəzeti»nə verdiyi mühasibəsində deyir ki, «Möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə belə bir möhtəşəm tədbirin Bakıda keçirilməsini biz vaxtında atılmış düzgün addım kimi yüksək qiymətləndirir və güman edirik ki, xaricdəki Azərbaycan diasporunun fəllaşmasında bunun səmərəsini tezliklə görəəcəyik. Dünyanın hansı ölkəsində yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlı müstəqil Azərbaycan Respublikasını özünün Ana Vətəni, onun dövlət başçısını isə özünün prezidenti hesab edir.»³

Bu haqlı məntiqdır. Doğurdan da bu gün dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar üçün Müstəqil Azərbaycan Respublikasını ölkəmizin başçısı möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev doğma vətən kimi tanıdırsa, bütövlükdə, dünya azərbaycanlılarının ümummilli lideri və Prezidenti də Heydər Əliyevdir.

Vaxt ötcək, zaman gələcək, bu tarix yaşayacaq. Bu tarix yaşadıqca, Heydər Əliyev bu xalqın daimi, tarixi rəhbəri və ümummilli lideri olacaqdır. Çünki bu təməli Heydər Əliyev yaşıdır və Heydər Əliyev də yaşadacaqdır. Bu gün müstəqil Azər-

¹ Bax. «Respublika» qəzeti, 29 dekabr, 2001.

² Bax. «Xalq qəzeti», 30 dekabr, 2001.

³ Bax. «Xalq qəzeti», 9 noyabr, 2001.

baycan Respublikası bütün dünyada yaşayan azərbaycanlı soydaşlarımızın ümid yeri olduğu kimi, Müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev də onların hamısının pənahidir.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi gününün təsis edilməsi və eləcə də I Qurultayın Bakıda çağırılması ilə dünyada yaşayan soydaşlarımızın birlikləri, icmaları, diasporları canlanmağa, təşkilatlanmağa başlamışdır. Bəzi məlumatlara görə bu gün dünyanın əksər ölkələrində 250-dən artıq Azərbaycan mədəniyyət mərkəzləri və cəmiyyətləri fəaliyyət göstərir. Bu cəmiyyətlər, və mərkəzlər, qruplar, dərnəklər son zamanlar, xüsusilə, fəallıq göstərir, Azərbaycanla bağlı müxtəlif səpkidə tədbirlər keçirirlər. Qurultaya qədərki müddətdə müxtəlif ölkələrdə azərbaycanlıların 5 konqresi keçirilmişdir. Qurultayda həmin konqres nümayəndələrindən çoxu iştirak edirdi. Bu konqreslərin gündəliyində, bir qayda olaraq, dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi və birliyi məsələsi qoyulmuşdur. Ancaq istər qəbul edilən qərarların həyata keçirilməsi və istərsə də bütün dünya azərbaycanlılarına əhatə etməsi baxımından həmin konqreslərin heç biri Bakıda keçirilən qurultayla müqayisə edilə bilməz.

Xarici ölkələrin Azərbaycan cəmiyyətləri və dərnəkləri sırasındakı diaspor fəaliyyəti yenidir. Həqiqət bundan ibarətdir ki, xaricdəki soydaşlarımızın dərnək, cəmiyyət və nəhayət, diaspor fəaliyyəti ancaq cənab Prezidentimiz Heydər Əliyevin xarici ölkələrə səfərləri zamanı bu ölkələrdəki soydaşlarımızla olan görüşlərdən sonra təşkilatlanmağa başlamışdır. Bu qurumlar arasında azərbaycanlılıq ideyaları anlaşıldıqca, mənimsənilməyə, yayıldıqca onların fəaliyyətində genişlənmə baş verir. Heydər Əliyevin azərbaycanlılıq ideologiyası müstəqil Azərbaycan Respublikasında xalqın mütəşəkkilliyini bərqərar etdiyi kimi, bütün dünyada yaşayan çoxsaylı soydaşlarımızı da həmrəyliyinin formalaşmasına yol açır. Azərbaycan Respublikası üçün bu həmrəylik və milli mütəşəkkillik vacibdir, lazımdır, gərəkdir. Dünyada yaşayan azərbaycanlıları birləşdirmək və mütəşəkkil etməkdən ötrü bir günün nuru gərəkdir. Bu günün nuru Heydər Əliyevin işıqlı zəkasıdır. Onun uzaqgörən siyasətidir. Məhz bu uzaqgörənliyin sayəsində bu gün xarici ölkələrdə

Azərbaycan diasporları yaranır, sabah isə bunlar hamımızın tarixi vətənimizin mənafeyinə xidmət edən lobbilərə çevriləcəkdir.

Diaspor sözü ictimai-siyasi mənali bir termdir. Diaspor sözü mənşəcə yunan dilinə məxsusdur. Lügəti mənası yayılma deməkdir. Diaspor anlayışına xalqın müəyyən qisminin etnik cəmiyyət kimi vətəndən xaricdə mövcud olması (yaşaması) məzmunu daxildir. Diasporlar müxtəlif təsir və təzyiqlərlə bağlı insanların öz ata-baba yurdlarını tərk edib başqa ölkələrdə yaşamaq məcburiyyətində qaldığına bağlı tarixi-sosial amillər və hadisələrlə bağlı olaraq yaranmışdır.

Diaspor termini dilimizdə son on ildə daha çox səslənməyə başlamışdır. Odur ki, mövcud lügətlərimizdə bu söz qeydə alınmamışdır. Diaspor sözü müxtəlif sosial-tarixi hadisələrlə bağlı məcburi miqrasiyaları ifadə edən bir termin kimi işlədilsə də bu gün həmin termin ictimai-siyasi məzmun kəsb etmişdir. Belə ki, hər hansı xarici ölkədə yaşayan bir etnik təbəqənin nümayəndələri arasında bir birləşdirici vasitə (mədəniyyət mərkəzləri, təşkilatları, məktəb, informasiya əlaqələri, klublar və digər birliklər) mövcud deyilsə, onların sayının az və ya çoxluğundan asılı olmayaraq bu təbəqə etnik cəmiyyət kimi formalaşmağa bilməz. Odur ki, etnik cəmiyyət kimi formalaşmaqdan ötrü hər hansı xarici ölkədə yaşayan soydaşları əlaqələndirən vasitə və təşkilatların olması vacibdir. Əlaqələndirici amillərin təşkilata çevrilməsi isə bu qrupdan olan insanların milli-mənəvi, tarixi ənənələrin yaşadılmasına şərait yaradır, bunların tarixi vətənlə əlaqə və münasibətini formalaşdırır. Məhz bu gün diaspor sözünün qazandığı ictimai-siyasi məzmun bundan ibarətdir. Şübhəsiz azərbaycanlı soydaşlarımızın dünya ölkələrinə miqrasiyası (yayılması) prosesi yüz illər əvvəlki tarixlərə bağlıdır. Ancaq diaspor anlayışının formalaşması, bizim təəvvürümüzə əks-səda tapması prosesi müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranmasından sonrakı mərhələnin ictimai-siyasi hadisələri ilə bağlıdır. Başqa sözlə, Azərbaycan diasporunun təşkilatlanması və Azərbaycanda diaspor anlayışının formalaşması Respublika Prezidenti Heydər Əliyevin tarixlərdə nümunə olan milli birlik və mütəşəkkillik sahəsində ölçüyəgəlməz fəaliyyəti ilə bağlıdır.

Azərbaycanlı soydaşlarımız hələ yüz illər bundan əvvəl məcburiyyət üzündən yaxın Şərq və başqa ölkələrdə məskunlaşmalı olmuşlar. Azərbaycanlı əhalinin xarici ölkələrə miqrasiyasına, daha çox XIX əsrin ikinci onilliyindən sonrakı dövrlərdə xüsusən, Azərbaycanın Şimal və Cənub hissələrinə ayrıldığı zamanlardan başlamışdır. Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra 1920-ci ildə bolşevik terrorizminin qorxusu bir çox soydaşlarımızın ailələri ilə birlikdə xüsusilə, ziyalı təbəqənin ölkədən mühacirət etməsinə səbəb oldu. Uzun illər ötdükdən sonra insanlar bir-birinə qovuşduran məqamlar yetişdi. Müstəqil dövlətin cəmiyyəti insanları yaxınlaşmasına mane olan sədləri aradan qaldırdı. Bu gün bir çox xarici ölkələrdə Azərbaycan cəmiyyətinin təşkilatlanması üçün federasiyalar yaranır. Buna nümunə olaraq Almaniyada Azərbaycan cəmiyyətlərini, Ukraynada Ukrayna azərbaycanlılarının konqresini, Rusiya azərbaycanlılarının milli-mədəni muxtariyyətini, Estoniyada yerləşən «Qürbət» Azərbaycan cəmiyyəti kimi qurumları nümunə göstərmək olar.

Bu gün azərbaycanlılar dünyanın 70-ə yaxın ölkəsində yaşayırlar. Onların əsas hissəsi ABŞ, Rusiya, Avropa və MDB ölkələrində məskunlaşmışlar.

Bu gün diaspor sahəsində bir çox problemlər də vardır. Bu problemlərin başlıcası soydaşlarımız arasında hələ də milli birliyin olmamasından ibarətdir. Mətbuatda verilən informasiyaya görə artıq Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində «xaricdəki həmvətənlərlə münasibətdə Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasəti» haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu da qəbul olunmaq üzrədir. Qanunun ayrı-ayrı maddələrində xaricdəki diasporların təşkilatlanmasına, formalaşmasına kömək və həmvətənlərimizin milli-mənəvi hüquqlarının qorunması, xaricdə Azərbaycan məktəb və siniflərinin açılması, doğma dilimizdə teleradio verilişlərinin şəkili lazımcıca öz əksini tapmışdır. Xaricdəki çoxmilyonlu soydaşlarımızın təşkilatlanmasına kömək məqsədi ilə son on ildə bu sahə ilə məşğul olan bir neçə dövlət qurumları da yaranmışdır. «Dünya Azərbaycanlı Gənclərinin Beynəlxalq Həmrəyliyi» cəmiyyətinin prezidenti Tofiq Əlizadənin məlumatına görə 1996-cı ildə yaranmış

bu cəmiyyət tərəfindən xaricdəki diasporlarımızın təşkilatlanmasında gənclərimizin milli birliyinin təşkili məqsədi ilə 1996-2001-ci illər ərzində 50-dən çox dövlət əhəmiyyətli tədbirlər keçirilmişdir.¹

Təşkilatlanma işinin qaydaya salınması məqsədi ilə Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayında geniş tərkibdə əlaqələndirmə şurası yaradıldı. Bu gün öz işinə uğurla başlayan bu şura sübhəsi ki, gələcəkdə də öz fəaliyyətini genişləndirəcəkdir.

Tarixi vətənxə xidmət, azərbaycançılıq ideyalarının yayılmasında öz səylərini birləşdirmək hər bir Azərbaycan övladının müqəddəs vəzifəsinə çevrilmişdir.

Azərbaycan diasporunun təşkilatlanması və genişlənməsi onun gələcəkdə lobbi kimi formalaşmasına yol açır.

Lobbi sözü mənşəcə ingilis dilinə məxsusdur. Lüğəti mənası qeyri-rəsmi söhbətlər, xəbərlər, iclasdan xaric görüşmələr deməkdir. Lobbi sözü, bir qayda olaraq, parlamentdə və s. ictimai-siyasi yığıncaqlarda nümayəndələrin istirahəti, bir-biri ilə görüşməsi, fikir mübadiləsi və s. üçün iclas zalı xaricində olan otaqlar mənasında işlədilmişdir.

Lobbi sözü bu gün ictimai siyasi təşkilat anlayışı kəsb edərək yeni bir siyasi məzmun qazanmışdır. Bu məzmunu uyğun olaraq lobbi sözü ABŞ-in qanunverici orqanlarında iri monopoliyalar, kontor və agentlik sistemi mənasında işlədilir. Lobbiyə monopoliyaların maraqları üzrə müxtəlif yollarla bu və ya digər qərarların və qanunların, dövlət sifarişlərinin qəbul olunması işində qanunvericilərə və dövlət məmurlarına təsir göstərən təşkilatlardır. Lobbiyə, həmçinin bu konor və agentliklərin vəkilləri adlandırılır.

Azərbaycan diasporu şəbəkəsində hələ ki, lobbiçilik mövcud deyildir. Lakin erməni diasporları artıq çoxdan özlərinin fitnəkar lobbiələrini yaradaraq hətta xaricdən də Azərbaycana qarşı maddi və mənəvi təsirlər göstərməkdən çəkinmirlər. Hər cür yolla Azərbaycanda gedən sosial-iqtisadi yüksəlişin qarşısına sədd qoymaq kimi çirkin niyyətlərdən çəkinmirlər.

¹ Bax, «Respublika» qəzeti, 30 dekabr, 2001.

Bu gün Azərbaycanı bəzi müxalif qüvvələri bu sahədə heç də ermənilərdən geri qalmırlar. Onlar dəridən-qabıqdan çıxaraq kiməsə başa salmaq istəyirlər ki, ölkədə milli birlik yaranmayıb və xaricdəki diasporlarda bu heç mümkün olmayacaqdır. Bu məntiqsizliklə güman ki, müxalifət heç özü-özünü inandırma bilməyəcəkdir. Ancaq çarə nədir? Onlar xaricdəki erməni ağalarından, ermənilərə qulluq edən lobbilərdən aldıkları pulların müqabilində nəşə deməlidirlər axı! Məsələ bundadır ki, yalan ayaq tutur, amma yeriyə bilmir. Müxalifət də heç zaman yeriməyib. Sürünə-sürünə gəlib, sürünə-sürünə də gedəcəkdir.

Azərbaycanın birliyi və mütəşəkkilliyi isə ümumazərbaycan hərəkatı kimi Heydər Əliyevin işıqlı zəkasından qüvvət alıb daim inkişaf edəcək, genişlənəcək, zənginləşəcək, artacaq, 50 milyonluq bir millətin övladlarının ideoloji məktəbi olacaqdır.

Qısa nəticələr

1. Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi və birliyi Azərbaycançılıq ideologiyasının başlıca prinsiplərindən biridir.

2. Bütün Azərbaycanlılarının həmrəyliyi və birliyi təmin edən Heydər Əliyev təliminin milli dirçəliş və özünü dərk ideyaları hələ də rəhbərimiz ölkəyə başçılıq etdiyi 1969-cu ildən bəri həyata keçməyə başlamışdır.

Dünya Azərbaycanlılarının birlik və həmrəylik ideyalarının real həyata praktik təbii olunması da məhz onun bünövrəsini yaradan dahi rəhbərimizə nəşib oldu. 1991-ci il dekabrın 16-da bu barədə Naxçıvanda qərar verildi. Dekabrın 25-də Respublika Ali Soveti bu qərarı qəbul etdi və təsdiqlədi. 2001-ci il noyabrın 9-10-cu günləri isə bu ideya I Qurultaya toplaşmış Dünya Azərbaycanlılarının nümayəndələrinə bir çağırış proqramı kimi çatdırıldı.

3. Dünya Azərbaycanlılarının həmrəylik gününün dekabrın 31-nə təyin edilməsinin mənası həmin bayram gününün bütün Azərbaycanlıların yaddaşına həmişəlik həkk olunaraq ikiqat bayram sevincinə çevrilməsindən ibarətdir.

4. Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi gününün təsis edilməsi bütün Azərbaycanlıları birliyə səsləyən ümumdünya çağırışıdır. Heydər Əliyevin milli birlik təliminin bəyannaməsi olan bu çağırış şüurları oyadır və öyrədir ki, xalq müstəqil, azad və sərbəst olduqda bütövləşir, birlik yollarını tez axtarıb tapır, mütəşəkkil olur.

Heydər Əliyev ideyalarının həyata keçirilməsi ilə Azərbaycan xalqı əsrlər boyu öz müstəqilliyi saxlayacaq, birlik və mütəşəkkillik özmini daim möhkəmləndirəcəkdir.

6. Heydər Əliyevin milli birlik və mütəşəkkillik ideyalarının zaman-zaman həyata keçirilməsi dahi rəhbərin ölkəyə başçılıq etdiyi dövrdə özünün reallığını mərhələ-mərhələ təcəssüm etdirir.

a) 1969-1982-ci illərdə xalqın əməkdə, zəhmətdə ümumi məhsul bolluğu yaratmaqda, elm, mədəniyyət, iqtisadiyyat və

digər sahələrdə ümummilliy xarakterli qələbələrin öldə olunmasında

b) müstəqilliyin elan edildiyi 1991-ci ildən Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının çağırılması dövrünədək olan müddətdə bu ideyaların bütün dünyaya bəyan edilməsi və həmrəylik gününün təsis olunmasında

v) müasir mərhələdə Dünya Azərbaycanlılarının diaspor təşkilatlarının yaranmasında, genişlənməsində və bundan sonra lobbiçiliyin təməlinin qoyulmasında

7. Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyinə və birliyinə nail olmaq məqsədi daşıyan Heydər Əliyev təlimi bütün Azərbaycanlıların tarixi vətənlə əlaqəsinin möhkəmlənməsində Yeni Azərbaycanın bütövlük və birlik əqidəsinin bərqərar olunmasına aparən qalib bir ideoloji sistemdir.

Ə d ə b i y a t

1. Heydər Əliyevin Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayındakı nitqi. «Azərbaycan» qəzeti, 10 noyabr, 2001.

2. Heydər Əliyevin Dünya Azərbaycanlılarına müraciəti «Respublika» qəzeti, 29 dekabr 2001.

3. Mahmud Kərimov. «Azərbaycanın inkişafı milli birlik, milli həmrəylik üzərindədir. «Xalq qəzeti», 30 dekabr.

4. Qulamrza Səbri Təbrizi ilə müsahibə. «Xalq qəzeti» 9 noyabr, 2001.

5. Tofiq Əlizadənin Dünya azərbaycanlı gənclərinin beynəlxalq həmrəyliyi haqqındakı məlumatı. «Respublika» qəzeti, 30 dekabr 30 dekabr 2001.

6. Vaqif Arzumanlı. «Azərbaycan diasporu», Bakı, 2001.

7. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı. Bakı şəhəri, 9 – 10 noyabr 2001-ci il. Qurultay sənədlərinin layihələri. Bakı 2001.

8. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı. Bakı şəhəri, 9-10 noyabr 2001-ci il. Məruzə. Bakı, 2001.

AZƏRBAYCANIN AVROPA ŞURASINDA TƏMSİL OLUNMASI

Azərbaycanın Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvlüyünə qəbul edilməsi, heç şübhəsiz, ölkəmizdə hüquqi, demokratik və dünyəvi dövlət quruculuğuna verilən dəstək olub cəmiyyət və dövlət həyatının bütün sahələrində Avropa dəyərlərinin bərqərar edilməsi işini daha da sürətləndirəcək, respublikamızın bu nüfuzlu beynəlxalq təşkilata hərtərəfli və səmərəli əməkdaşlığına yeni təkan verəcək, Azərbaycan haqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması xalqımızın zəngin mədəni irsinin Avropa və dünyada tanıtılması üçün geniş imkanlar yaradacaqdır.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına yolu əsas etibarilə 1996-ı il iyulun 28-dən, yəni ölkəmiz Avropa Şurası Parlament Assambleyasında xüsusi dəvətli qonaq statusu aldığı vaxtdan başlanmışdır. Həmin il iyulun 13-də tam hüquqlu üzvlük üçün müraciət olunmuş və nəhayət 2000-ci il iyunun 28-də Avropa Şurası Parlament Assambleyasında bu müraciət təmin edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistan 1996-cı il yanvarın 26-da xüsusi dəvətli qonaq statusu almış, tam hüquqlu üzvlük xahişi ilə həmin il martın 7-də müraciət etmişdir. Buna baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə görə hər iki ölkənin üzvlük məsələsi eyni vaxtda qəbul edilmişdir. Azərbaycan və Ermənistanın Avropa Şurasına qəbulu ilə bu təşkilatın üzvlərinin sayı 43-ə çatmışdır. Əhalisinin sayına əsasən, AŞPA-da Azərbaycanı 6 deputat təmsil edir. Əlifba sırası ilə düzülən AŞ üzvlərinin arasında Azərbaycanın yeri 5-ci sıradır.¹

Avropa şurasına üzv olmaq həmin ölkədə hüquqi dövlətin, vətəndaş cəmiyyətinin qurulmasını, insan hüquqları və azadlıq-

larına hörmətlə yanaşılma prinsipini öhdəliyə götürmək deməkdir. Bu baxımdan da Azərbaycan üzünü Avropaya tutmaqla müstəqilliyi yolunda ikinci ən böyük nailiyyətini qazanmış oldu.

Avropa Şurası Avropada insan hüquqlarının bərqərar olunmasında, əməkdaşlığın inkişafında, sivil cəmiyyətin təşəkkül tapmasında müstəsna rol oynamış mühüm regional beynəlxalq təşkilatdır. Avropa Şurasının fəaliyyətində mühüm mərhələlərdən biri də Avropada sosializm sisteminin dağılması ilə başlanmışdır. Bu mərhələdə üzvlərinin sayı və hüdudları genişlənməmiş Avropa Şurasının əhəmiyyətinin artması ilə yanaşı, onun problemləri də çoxalmışdır. Avropa Şurasına Azərbaycan Respublikasının üzv olması şəksiz ki, ölkəmizin irəliyə doğru atdığı addımdır.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin AŞPA-dakı nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyevin dediyi kimi: «Avropa Şurasında Azərbaycanın üzvlüyü ölkədə aparılan demokratik prosesləri daha da irəlilətməyə, Azərbaycan cəmiyyətinin demokratikləşməsinə, ölkə qanunvericiliyinin Avropa qanunvericiliyi ilə uyğunlaşmasına yardım edir və eləcə də Azərbaycanın Avropa ölkələri icmasına daha dərin inteqrasiyası yolunda atılan bir addımdır.»¹

Ölkəmizin Avropa Şurasına qəbulundan xeyli vaxt keçmişdir. Avropa şurasına üzv olduğu bu müddət ərzində Azərbaycan cəmiyyətinin demokratikləşməsində çox mühüm irəliləyişlər baş vermişdir.

1993-cü ildən bəri prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə aparılan hüquqi islahatlar öz bəhrəsini verdi. 2001-ci il yanvarın 25-də Azərbaycan Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü oldu, dövlət bayrağımız Avropa dövlətlərinin bayraqları ilə yanaşı qaldırıldı. Bir məsələni xüsusi qeyd etməliyik ki, Respublikamızın Avropa ailəsinə qoşulması üçün bəzi dövlətlərin uzun müddət getdiyi yolu Azərbaycan qısa bir müddətdə keçdi.

¹ Bax. «Xalq qəzeti», 10 noyabr, 2000-ci il.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 24 yanvar 2002-ci il, s. 2.

Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv kimi qəbul olunması yalnız bizim üçün deyil, ümumilikdə Qafqaz regionu üçün əlamətdar bir hadisədir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Yunanistanın səfirini qəbul edərkən dediyi sözlər də bu baxımdan çox maraqlıdır: «... Biz Avropa Şurasında olmaq istəyirik, amma Avropa Şurasına da lazımdır ki, Azərbaycan orada olsun. Əgər biz oraya lazım olmasaydıq, heç Avropa Şurası da bizimlə ittifaq qurmazdı.»¹

Konstitusiyamızın 12-ci maddəsində insan hüquqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi olduğu təsbit edilmişdir. Sivil Avropa dövlətləri ilə eyni sırada addımlamaq üçün konstitusiyamızda vətəndaşların bərabərlik, şəxsi toxunulmazlıq, mülkiyyət, mənzil, nigah, əmək, istirahət, sosial təminat, mədəniyyət, təhsil, söz, mətbuat, sərbəst toplaşmaq, şərəf və ərəfənin müdafiəsi və başqa hüquq və azadlıqlarına dair müddəalar öz əksini tapır. Biz Avropa Şurasına qəbul olunmaqla sivil dünyaya qovuşuruq.

Avropa Şurasının Parlament Assambleyası hər hansı dövləti üzvlüyə qəbul edərkən ona ilkin olaraq tövsiyəedici qətnamə təklif edir. Bir qayda olaraq, qəbul prosesi bir sıra mühüm öhdəliklərin yerinə yetirilməsi ilə şərtləndirilir.

Yeni qanunlarımıza görə nəinki azad insanların, hətta həbsxanalarda cəza çəkənlərin də hüquqlarının müdafiəsi diqqət mərkəzindədir.

Ölkəmizdə aparılan islahatlarda Avropa Şurasının müstəna rolunu köməyi var. Son illər qəbul olunmuş sənədlər sübut edir ki, Azərbaycanda demokratiklik dövlətin bərqərar olunması üçün mümkün sayılan hər şey edilir. Avropa birliyi və başqa beynəlxalq təşkilatların 200-ə qədər konvensiya, müqavilə, saziş və digər hüquqi-normativ sənədlərini nəzərə almaqla hazırlanan qanunlarımız beynəlxalq hüquq normalarını əldə rəhbər tutur.

Ölkəmizin problemlərinin, tarixi həqiqətlərin, haqq səsimizin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması üçün bir il əvvəl respublikamızda Milli Məclis deputatlarından ibarət parlament nümayəndə heyəti yarandı. Avropa Şurasının parlament

nümayəndə heyəti ARDNS-in birinci vitse-prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə deputatlar Səməd Seyidovdan, Gültəkin Hacıyevadan, Naira Şahtaxtinskayadan, Vaqif Səmədoğludan, Qulamhüseyn Əliyevdən ibarət təsdiq edilmişdir.

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının ilk iclaslarında iştirak edən Azərbaycan nümayəndə heyətinin fəalyyəti çox tez nəzərə çarpdı. Respublika Milli Məclisi, «Bomba terrorizmi ilə mübarizə haqqında» və «Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən, diplomatik agentlərə yönəldilmiş cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında» beynəlxalq konvensiyalara qoşulmaq barədə məsələ müzakirə etdi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti isə həmin konvensiyaları imzaladı. Beləliklə, ölkəmiz daha iki Avropa konvensiyasına qoşuldu.

AŞPA-nın sessiyasında müştəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə, transmilli və iqtisadi cinayətkarlığa qarşı mübarizə məsələlərinin müzakirəsində tutarlı, arqumentlərlə zəngin məruzə ilə çıxış edən Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyev xüsusi vurğulayırdı ki, Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal edəndən sonra «Dağlıq Qarabağ» və ətraf rayonlarda qeyri-qanuni əməliyyat keçirilir. Sessiyada Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbərliyinin regionda narkobizneslə bağlı gətirdiyi sübut və dəlillər elə inandırıcı səsləndi ki, onlar Avropa dövlətlərinin nümayəndələrinin marağına səbəb oldu. Ermənistan nümayəndələrinin isə çaşqın vəziyyətə saldı. Erməni tərəfi güclü məntiq qarşısında aciz qalaraq elə bir arqument gətirə bilmədilər.

Azərbaycan nümayəndə heyəti Avropa Şurasına üzv olduğu müddətdə daha bir uğur qazanıb. Deputat qrupumuzun söyləri noticəsində AŞPA-nın 2001-ci il sentyabr ayında keçirilən iclasında Avropa birliyi ölkələrinin təmsilçiləri Azərbaycan ərazi bütövlüyünü rəsmi surətdə tanıdılar.

Fikrimizi bir qədər də konkretləşdirsək onda deməliyə ki, Azərbaycan Avropa Şurasında təmsil olduğu bu müddət ərzində öz imicini təsdiq etmişdir. Ölkəmiz üçün iki mühüm sənəd-Azərbaycan-Ermənistan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Av-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 11 noyabr 2000-ci il.

ropa Şurasında müzakirəçi, habelə qaçqın və köçkünlərin təhsil hüququ ilə bağlı ciddi sənədlər qəbul olunmuşdur. Avropa Şurası tərəfindən bu sənədlərin qəbul olunması Azərbaycan deputat qrupunun gərgin diplomatik əməyi ilə mümkün olub. Onlar erməni deputatlarının bütün cəhdlərini və müqavimətlərini qıra-raq, Avropa Şurası tribunasında Azərbaycan həqiqətlərini Avropa birliyi dövlətlərinin təmsilçilərinə çatdırırlar, *ermənilərin məkrli yalanlarını ifşa edirlər*.

Onu da əlavə edə bilərik ki, Azərbaycanın Avropa Şurasında fəaliyyəti səmərəli qurularaq ölkəmizin Avropaya inteqrasiyasını intensivləşdirib. Avropa Şurasının rəhbərləri, Avropa dövlətlərinin deputatları ilə işgüzar əlaqələr və isti münasibətlər yaradırlar. Bu fəaliyyət ermənilərin uzun illər Azərbaycan barədə saxta surətdə formalaşdırdığı mənfəi obrazı darmadağın edərək, xalqımızın sivil, dövlətimizin müasir, Avropa Birliyinə layiq dövlət olduğunu sübut etdi, ona rəğbət qazandırdı. İnanırıq ki, Azərbaycanın nümayəndə heyəti Avropa Şurasında ölkəmizin şöhrətini daha yüksəklərə qaldıracaq.

İLHAM ƏLİYEVİN AVROPA ŞURASINDA FƏALİYYƏTİ

Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olduqdan sonra, ölkəmizin haqq səsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması üçün respublikamızın Milli Məclis deputatlarından ibarət parlament nümayəndə heyəti yaradı. Avropa Şurasında ölkəmizi təmsil edəcək, nümayəndə heyətinə ARDNS-in birinci vitse-prezidenti, Milli Olimpiya Komitəsinin sədri, millət vəkili İlham Əliyev rəhbər seçildi.

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının ilk iclaslarında iştirak edən Azərbaycan nümayəndə heyətinin, xüsusilə də bu heyətin sədri, İlham Əliyevin fəallığı tezliklə dünya ictimaiyyətinin və siyasət adamlarının diqqətini cəlb etdi. AŞPA-nın sessiyasında mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə, transmilli və iqtisadi cinayətkarlığa qarşı mübarizə məsələlərinin müzakirəsində tutarlı, arqumentlərlə zəngin məruzə ilə çıxış edən, Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyev xüsusi

vurğuladı ki, Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal edib. Bundan sonra Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonlarda qeyri-qanuni əməliyyat keçirilir. İlham Əliyev sessiya iştirakçılarına bildirdi ki, narkotik bitkilərin yetişdirilməsi, emalı və onların qanunsuz ötürülməsi, qanunsuz silahlı birləşmələrin təşkil olunması regionda kriminogen təhlükə yaradır. Səssiyada Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbərinin regionda narkobizneslə bağlı gətirdiyi sübut və dəlillər elə inandırıcı səsləndi ki, onlar Avropa dövlətlərinin nümayəndələrinin marağına səbəb oldu. Ermənistan nümayəndələrini isə çaşqın vəziyyətə saldı. Erməni tərəfi güclü məntiq qarşısında aciz qalaraq elə bir arqument gətirə bilmədilər.

İlham Əliyev sessiyada məsələ qaldırdı ki, Avropa Şurası və Avropa Birliyi, müvafiq beynəlxalq qurumlar təcəvüzkar Ermənistanla güclü təsir göstərməli, onun işğal etdiyi torpaqlardan geri çəkilməsinə nail olmalı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunmalıdır, yüz minlərlə qaçqınlar və köçkünlər ev-şiklərinə qaytarılmalı, ədalət öz yerini tutmalıdır.

Milli Məclisin AŞPA-dakı nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyev 26 yanvar 2002-ci il tarixdə AŞPA-nın sessiyasındakı çıxışında demişdir: «...Avropa Şurasına daxil olunduğu zaman Azərbaycan öz üzünə öhdəlik götürmüşdür ki, insan hüquqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan təşkilatların siyasi məhbus hesab etdiyi şəxsləri azad edəcək və ya onların işi ilə bağlı yeni məhkəmə prosesi keçirəcəkdir... Vurğulamaq istəyirəm ki, bir il əvvəl Avropa Şurasına qəbul olunarkən Azərbaycanın öz üzünə götürdüyü öhdəliklər, o cümlədən, məhbuslar barədə öhdəliklər yerinə yetirilir... Azərbaycanda siyasi məhbuslar yoxdur. Burada siyasi məhbus kimi təqdim olunan şəxslər müxtəlif cinayətlər, o cümlədən terror aktları, qətl, təcavüzkar separatçılıq kimi cinayətlər törətmişlər...»¹

Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri cənab İlham Əliyev AŞPA-nın 2002-ci il yay sessiyasındakı fəaliyyətinin konkret tərəfləri mövcuddur. İlham Əliyev Dağlıq Qarabağa da-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 26 yanvar 2002-ci il.

ir ardıcıl və dəyişməz mövqe nümayiş etdirərək bir sıra real nəticələrə nail olmuşdur. Azərbaycan parlamenti nümayəndə heyəti başçısının AŞPA-nın 2001-ci ilin aprelində keçirilən yaz sessiyasında Avropada müəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə, eləcə də transmilli və iqtisadi cinayətkarlığa mübarizə mövzusunda etdiyi çıxışının doğurduğu rezonansı yada salmaq kifayətdir. İlham Əliyevin çıxışının yaratdığı qüvvətli təsiri nümayəndə heyətində təmsil olunan deputatlar da etiraf etmiş, onlardan biri həmin günü Azərbaycanın AŞPA-dakı ən uğurlu günü kimi qiymətləndirmişdir. İlham Əliyev həmin çıxışında AŞPA üçün yeni olan bir aspekti işıqlandıraraq Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal edən Ermənistanın bu ərazidən cinayətkar məqsədlər üçün istifadə etdiyini öndə çəkərək erməni silahlı qüvvələrinin öz nəzarətlərində saxladıkları ərazilərin narkotik maddələrin yetişdirilməsi və yayılması üçün tranzit məkan çevrildiyini söyləmişdir. Nümayəndə heyətində təmsil olunan müxalifətçi deputatlardan biri sonralar «Azərbaycan» qəzetinə verdiyi müsahibəsində etiraf etmişdir ki, İlham Əliyevin bu çıxışı erməniləri çox çaşdırmışdı ki, onlar buna heç bir reaksiya verə bilməmişlər.

İlham Əliyev Dağlıq Qarabağ ərazisindən narkotik maddələrin becərilməsi, saxlanması və ticarəti məqsədi ilə istifadə edilməsi, bölgədəki ekoloji tarazlığın ermənilər tərəfindən bilərəkdən pozulması, terrorizmə və vandalizmə yol verilməsi barədə ən mötəbər tribunalardan səslənən çıxışları ilə ermənilərin iç üzünü açılmasına, onların beynəlxalq ictimaiyyət qarşısında təcridə ifşa olunmasına nail ola bilmişdir. AŞPA kimi mötəbər məclislərdə Azərbaycan parlament nümayəndə heyətinin üstünlükləri hətta erməni siyasətçilərinin özləri tərəfindən də etiraf edilmişdir.

Təbii ki, Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin bu gün belə ciddi uğurlara nail olması gələcəkdə hakimiyyətin varisi kimi ona böyük dividendlər də gətirəcək. Təsədüfi deyil ki, bu gün yüz minlərlə qaçqın İlham Əliyevin Dağlıq Qarabağ məsələsi ilə bağlı addımlarını yaxından izləyir, onun təmsalında Azərbaycanın yaxın gələcəyinin ən ümidverən siyasət liderini görür.

Cənab İlham Əliyevin əldə etdiyi yüksək nailiyyətlər təkcə bugünkü fəaliyyətinin nəticəsi deyil, onun uzun illərdən bəri apardığı ardıcıl və davamlı siyasətinin bəhrəsidir. Azərbaycan torpaqlarının 20 faizinin Ermənistan tərəfindən işğal edilməsini, bir milyon insanın doğma yurdundan didərgin düşməsini dəfələrlə ən mötəbər məclislərin tribunalərindən səsləndirən cənab İlham Əliyev həm də Ermənistanın təcavüzə başladığı andan dəfələrlə erməni terrorçu qrupları tərəfindən Azərbaycana qarşı 32 terror aktının törədildiyini, nəticədə yüzlərlə adamın öldürüldüyünü, on minlərlə azərbaycanlının yaralandığını xatırlatmışdır. Azərbaycana qarşı erməni terrorundan beynəlxalq terrorizmə gedən yolun cizgiləri İlham Əliyev tərəfindən hələ 1997-ci ildən başlayaraq şərh edilirdi.

Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı icmasının nümayəndələrinin Strasburqa gətməsi, Avropa parlamentlərinin məclisində görüşlər keçirərək Azərbaycan gerçəkliklərini car çəkməsi siyasi təbliğat baxımından kifayət qədər önəmli faktdır. Sessiyada cənubi Qafqaz regionu qaçqınlarının problemi kontekstində olsa belə Dağlıq Qarabağ probleminin müxtəlif aspektlərinə işıq salınması müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Cənab İlham Əliyev bu vacib məqamı incə diplomatik faktla, eyni zamanda koskin və bütün çıpaqlığı ilə qabarda bilmişdir: «Qaçqın probleminin yaranmasının əsas səbəbi düşmənçilikdir. Azərbaycanın təmsalında qaçqın və məcburi köçkünlərin meydana gəlməsinin səbəbi Ermənistanın hərbi təcavüzü, erməni işğalçıları tərəfindən həyata keçirilən etnik təmizləmə, terrorçuluq, separatçılıq və Azərbaycan ərazisinin işğal edilməsidir».¹

Cənab İlham Əliyevin və onun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı fəaliyyətlərində qazandıqları nailiyyətlər göz qabağındadır. Azərbaycan deputat qrupunun rəhbəri İlham Əliyev qrupun Avropa Şurasındakı fəaliyyətini ümumiləşdirərək belə demişdir: «Hesab edirəm ki, biz kifayət qədər uğurlu işləmişik. Azərbaycan üçün

¹ Bax, «Azərbaycan» qəzeti, 13 iyul 2002-ci il.

çox vacib olan sənədlər hazırlamışdır. Avropa Şurasının dəstəyini tam şəkildə almışdır.¹ Cənab İlham Əliyevin Avropa Şurası Parlament Assambleyasında iki il müddət ərzində qazandığı böyük uğurlar bu gün öz parlaq nəticəsini vermişdir. 2003-cü il yanvarın 27-də cənab İlham Əliyevin Avropa Şurası Parlament Assambleyası Sədrinin müavini və büro üzvü vəzifəsinə seçilməsi buna parlaq sübutdur. İnanırıq ki, cənab İlham Əliyev bəda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti bundan sonra daha böyük uğurlar və nailiyyətlər əldə edəcəklər.

AVROPA ŞURASINDA AZƏRBAYCANŞÜNASLIĞA DAİR MÜZAKİRƏ EDİLƏN MƏSƏLƏLƏR

Azərbaycan nümayəndə heyətinin Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı fəaliyyətində ən önəmli məqamlardan biri də, Azərbaycan həqiqətlərinin beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması istiqamətində AŞPA-nın sessiyalarında Azərbaycanşünaslığa dair məsələlərin obyektiv və ətraflı müzakirələrini təşkil edir. Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul edilməsindən ötən müddət ərzində bu sahədə Avropa Şurasındakı parlament nümayəndə heyətimiz xeyli işlər görmüşdür. Milli Məclisin AŞPA -dakı nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyevin hələ 2002-ci ilin yanvar ayında verdiyi müşahidəsinə bəsləndəki sözlərlə desək, «Azərbaycan nümayəndə heyəti bir il ərzində burada çox böyük işlər görübür. Burada bir çox sənədlər qəbul olunubdur. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının iclasında biz, xüsusilə, Dağlıq Qarabağ məsələsi ətrafında öz kəskin mövqeyimizi bildirmişik. Sevindirici hal odur ki, artıq Dağlıq Qarabağ məsələsi gündəliyə salınıbdir. Yaxın vaxtlarda bu məsələ ilə bağlı məruzəçi təyin ediləcək, məruzə hazırlanacaqdır.»²

Azərbaycan Avropa Şurasına daxil olmaqla, cəmiyyətin daha da demokratikləşməsi, insan hüquq və azadlıqlarının daha etibarlı və dolğun təminatı, həyatda keçirilən islahatların cə-

miyyətin bir çox sahələrini daha ciddi əhatə etməsi istiqamətində söylərini artırmışdır. Ancaq əfsuslar olsun ki, bu mötəbər qurumun divarları arasında da həqiqətə ikili münasibətin toza-hümləri görünməkdədir. Cənab İlham Əliyev bu vacib məqamı incə diplomatik faktla eyni zamanda kəskin və bütün çıpaqlığı ilə qabarda bildi.

Məlumdur ki, Avropa siyasətçiləri dəfələrlə Dağlıq Qarabağ probleminin AŞPA-nın müzakirəsinə çıxarılmasının zəruriyyətini vurğulamışdır. Artıq bu mötəbər qurumda dayaq və etibarını itirməyə başlayan erməni tərəfi həmin təklifin əleyhinə olduğunu gizlətməmişdir.

Beynəlxalq təşkilatların konfliktli münasibətlərinə gəldikdə cənab İlham Əliyev demişdir ki, «Avropa birliyinin hər bir ölkəsi bu məsələyə obyektiv yanaşsa hər şey aydın olar. Axı kimin təcavüzkar, kimin işğalçı olduğu, kim-kimin ərazisini zəbt etdiyi aydındır. Faktıdır ki, Ermənistan Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal etmişdir, bir milyon azərbaycanlı qaçqın var, 900 şəhər və kənd qarət olunmuş və dağılmışdır. Ona görə də hesab edirik ki, burada heç bir tərəfdən ikili standartlar olmamalıdır və münasibətin üstündən sükutla keçilməməli, onun səbəbləri gizlədilməməlidir.»¹

AŞPA-dakı Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri İlham Əliyev AŞPA-nın sessiyasında məsələ qaldırmışdır ki, Avropa Şurası və Avropa birliyi, müvafiq beynəlxalq qurumlar təcavüzkar Ermənistanı güclü təsir göstərsinlər, onun işğal etdiyi torpaqlardan geri çəkilməsinə nail olmalı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunmalı, yüz minlərlə qaçqınlar və köçkünlər evşiklərinə qaytarılmalı və ədalət öz yerini tapmalıdır.

23 yanvar 2003-cü ildə Avropa Şurası Parlament Assambleyasının ən nüfuzlu siyasi qruplarından biri olan demokratlar qrupunda cümə axşamı günü AŞPA-nın sessiyasında müzakirə ediləcək. «Azərbaycanda siyasi məhbuslar» məsələsinin ilkin müzakirəsi keçirilmiş, AŞPA-nın Hüquqi Məsələlər və İnsan Hüquqları Komitəsinin Azərbaycan üzrə məruzəçisi Corc Kler-

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 26 yanvar 2002-ci il.

² Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 24 yanvar 2002-ci il.

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 13 iyul 2002-ci il.

taytın hazırladığı məruzəyə münasibət bildirilmişdir. Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri İlham Əliyev müzakirədə çıxış etmişdir. İlham Əliyevin çıxışı müxtəlif ölkələrin deputatları tərəfindən dəstəklənmişdir. Demokratlar qrupu sessiyasında müzakirəyə çıxarılaçaq məruzənin yekdilliklə tam əleyhinə olduğu barədə qərar qəbul edilmişdir.

İlham Əliyev Azər TAC-ın müxbirinə qısa müsahibə verərək demişdir:

«Bildiyiniz kimi, bu gün səhər tezdən Avropa Demokratlar qrupunun iclası keçirilmiş, «Azərbaycanda siyasi məhbuslar» məsələsi müzakirə olunmuşdur. Mən çıxışında qrup üzvlərinin diqqətinə çatdırdım ki, Azərbaycan bu məsələnin sessiyada müzakirəyə çıxarılmasının qəti əleyhinədir. Biz belə hesab edirik ki, Azərbaycan üzrə məruzə qeyri obyektiv xarakter daşıyır. Azərbaycan bununla heç cür razılaşa bilməz. Azərbaycandakı mövcud rəy onu göstərir ki, Azərbaycan ictimaiyyətinin əksər hissəsi bu məsələyə mənfi münasibət bəsləyir. Mən bu məsələ ilə bağlı müxtəlif dillərdə çıxış edərək bildirdim ki, Azərbaycan nümayəndə heyəti Avropa Demokratlar Qrupundan qarşıdakı müzakirədə bu məruzənin əleyhinə çıxmağı tələb edir. Qrup yekdilliklə bu qərarı qəbul etdi. Deyə bilərəm ki, AŞPA-nın ən nüfuzlu qruplarından olan Avropa Demokratlar Qrupunun 78 nəfər üzvü qərar qəbul edibdir ki, yanvarın 24-dəki müzakirə zamanı bu məruzənin əleyhinə səs versin. Hesab edirəm ki, bu bizim üçün böyük uğurdur və qarşıdakı müzakirədə onun bizə böyük köməyi olacaqdır.»¹

2002-ci il yanvarın 24-də AŞPA sessiyasının səhər iclasında «Terrorizmə qarşı mübarizə və insan hüquqlarına hörmət» məsələsi geniş müzakirə olunmuşdur. Azərbaycan parlament nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyev iclasda çıxışında demişdir: «... Avropada bizim ümumi evimizdə elə ölkələr vardır ki, onlar terrorizmdən döşətlə əziyyət çəkmişlər. Azərbaycan bu ölkələrdən biridir. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın 1 milyon sakini qaçqın vəziyyətinə düşmüş, Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistanın hərbi qüvvələri

tərəfindən işğal olunmuşdur. Yüzlərlə səhər və kənd tamamilə dağılmışdır. Bundan əlavə, Erməni terrorçu təşkilatları Azərbaycan ərazisində dəfələrlə terror aktları törətmişlər. Metroda, avtobuslarda, qatarlarda, bəzələrdə və digər yerlərdə törədilmiş terror aktları nəticəsində 2000-dən çox günahsız Azərbaycan vətəndaşı, o cümlədən qadınlar və uşaqlar qətlə yetirilmiş, 10 minlərlə adam xəsarət almışdır. Elə bilirik ki, Avropa şurası bu məsələyə və eləcə də Avropa Şurasının üzvü olan bir dövlətin, yəni Ermənistanın Avropa Şurasının üzvü olan digər dövlətin-Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğal altında saxlanması faktına öz münasibətini bildirməlidir.»¹

Avropa Birliyi Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü təsdiq edən bir neçə bəyənətlə çıxış etsə də, həmin sənədlərdə Ermənistanın təcavüzkar fəaliyyəti, işğalçı siyasəti pislənilməmişdir.

UĞURLAR VƏ NARAHAHLIQ

Avropa Şurasına üzv olmağımız bütövlükdə Azərbaycanın mövqeyinin daha güclü səslənməsinə, eyni zamanda, respublikamızın daxilində müsbət proseslərin sürətlənməsinə böyük fayda vermişdir. Son illərdə Azərbaycan iqtidarının apardığı uğurlu xarici siyasət nəticəsində beynəlxalq təşkilatların və xarici dövlətlərin ölkəmizə müsbət münasibəti formalaşmışdır. Beynəlxalq məkanda özünü sivil, demokratik, modern bir ölkə kimi təsdiqləyən Azərbaycan artıq dünya birliyini təcavüzkar Ermənistanı terrorçu, nüvə və narkotik qaçaqmalçılığı himayə edən dövlət kimi təqdim edə bilər. İndi tam əminliklə demək olar ki, Erməni lobbisi və onun fitvası ilə fəaliyyət göstərən qurumlar və ayrı-ayrı fəxşlər Azərbaycan həqiqətləri qarşısında arqumentsiz və acizdirlər.

Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə nümayəndə heyətimizin Avropa Şurasının Parlament Assambleyasında əldə etdiyi uğurlar və yay sessiyası zamanı Ermənistanın

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 24 yanvar 2002-ci il.

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 26 yanvar 2002-ci il.

teror şəbəkəsinə aidiyyəti ilə bağlı sənədin qəbul edilməsinin xüsusi əhəmiyyəti erməni lobbisini narahat edir. AŞPA rəhbərliyinin və bu qurumun rəsmi mövqeyinin Azərbaycan yönümlü olması erməni təbliğatının bu təşkilatdakı effektivliyinə heçə endirib. Bu fakt son sessiyanın gedişində daha qabarıq nəzərə çarpıb. AŞPA-nın müxtəlif komitələrinin rəhbərləri, eləcə də xarici dövlətlərin təmsilçiləri Azərbaycanın işğala məruz qalmasını və bir milyon qaçqının öz yurdlarına dönmək haqqına malik olmalarını deməklə yanaşı, Azərbaycanda aparılan iqtisadi, siyasi, hüquqi islahatların müsbət nəticələrindən də xəbərdar olduqlarını qeyd ediblər. Azərbaycan nümayəndə heyətinin aktiv fəaliyyəti ilə müşayiət olunan AŞPA-nın yay sessiyası müddətində məkrli münasibət yalnız Andreas Qrossun məruzəsində hiss olunub. Azərbaycan üzrə monitorinq qrupunun üzvü olan bu şəxs indiyədək özünün dövlətimizə qarşı qarozlu mövqeyi ilə seçilib. Erməni lobbisinin Azərbaycanla bağlı söylədiyi iftiraları sözbəsöz öz nitqlərində, məruzələrində təkrarlayan Andreas Qross sonuncu çıxışında ölkəmizə qarşı barışmaz münasibətini nümayiş etdirib. Məruzəyə əlavə olunan yeni bənd isə Azərbaycan müxalifətinin sərəsəm iddiaları əsasında ortaya çıxan Nardaran hadisələri ilə bağlıdır.

Ermənistanın terror şəbəkəsinə himayə etməsi ilə bağlı sənədi Avropa Şurası Parlament Assambleyasında qəbul etdirilməsi, qurumun rəhbərliyinin Azərbaycanpərəst mövqə nümayiş etdirilməsinə nail olması, Avropa Şurasının baş katibi Valter Şvimmeler «cənab Əliyev, siz beynəlxalq aləmdə artıq böyük nüfuz sahibisiniz»-deməsi, İlham Əliyevin AŞPA-nın yay sessiyasındakı fəaliyyətinin hansı səviyyədə keçməsinə bir daha ortaya qoyur. Azərbaycanda müxalifətin «məğlubiyyət «kimi qiymətləndirdiyi, Azərbaycan nümayəndə heyətinin AŞPA-dakı fəaliyyəti bu münasibətinin qışqıncılıqdan yarandığını təsdiqləyir.

Elementar həqiqətləri qara çalarda, tam əksinə ictimaiyyətdən sırımaq müxalifətin əsas fəaliyyət metodudur. Erməni lobbisinə xidmət etdiyi açıq-əşkar bəyan edən Andreas Qrossun cəfəng və sərəsəm fikirlərini qəzet mənsətlərində verən müxalifət mətbuatı dövlət mənafeyinə münasibətini belə nümayiş etdirir. Bu gün ölkə müxalifəti Azərbaycanın Avropa Şurası ilə

hansısa problemlərinin olması ilə bağlı şayiələr yaymaqdadır. Lakin müxalifətin narahatçılığı milli maraqlarla diktə olunan narahatçılıq deyil. Bunu daha çox AŞPA-Azərbaycan, konkret halda isə A. Qross – Azərbaycan münasibətlərinin küncə yuvarlanması perspektivindən doğan vəcd ilə izah etmək mümkündür.

AŞPA-nın sosialistlər qrupunun rəhbəri, britaniyalı deputat Terri Devisin Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə məruzəçi təyin edilməsini də nümayəndə heyətimizin növbəti uğuru saymaq olar. İnanmaq istərdək ki, məruzəçi və onun başçılıq etdiyi qrupun bilavasitə münaqişə regionunda aparacağı fəaliyyət nəticəsində kimin təcəvüzkar, hansı tərəfin isə təcəvüz qurbanı olduğu barədə həqiqətən Avropa kürsüsündən səslənəcəyinə bəslədiyimiz ümidlər əbəs olmayacaqdır. İlham Əliyev Azərbaycan nümayəndə heyətinin başlıca məqsədi haqqında demişdir: «Azərbaycan nümayəndə heyətinin başlıca məqsədi Ermənistanın təcəvüzkar kimi tanınmasına nail olmaq və onun işğal etdiyi torpaqları azad etməkdir»¹

Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı parlament nümayəndə heyəti bu təşkilatın sədri cənab Piter Şiderə ünvanladığı müraciətdə A. Qrossdan narazılığını belə əsaslandırılmışdır ki, A. Qross Azərbaycana münasibətdə ifrat barışmaz mövqedə duran, hər şeyi mənfəi çalarlarda görə, nümayəndələrin, bütün rəylərini irəlicədən şübhə altına aldığı nümayişkarana şəkildə bürüz verən şəxsdir. İyunun 24-də keçirilən iclas zamanı büro və daimi komitənin dəyərləndirmə məruzəsi ilə çıxış edən A. Qross mövzuya birbaşa dəxli olmadan, əvvəllər də etdiyi kimi² Azərbaycanla əlaqədar böhtan xarakterli bəyanat vermiş, sona qədər təhqiq olunmamış faktları öz tərəfindən bir az da şirirdib təhrif edərək Azərbaycanla bağlı əsas olmayan təəvvürlər yaratmağa çalışmışdır.

Ölkəmizin parlament nümayəndələri A. Qrossla iş birliyinin arzuolunmaz problemlər yaradacağına mümkünliyünü nəzərə alaraq onunla gələcək əməkdaşlıqdan imtina etmişlər.

¹ Bax, «Azərbaycan» qəzeti, 11 iyul 2002-ci il.

² Bax, «Azərbaycan» qəzeti, 17 yanvar 2002-ci il.

Bugünkü fəaliyyəti düşmənin dəyirmanına su tökməkdən ibarət olan ölkə müxalifəti bu mövzunu «körükləyib» alovlandırmaq istəsə də, məqsədinə müəssər ola bilməmişdir. Azərbaycan öz haqq işini müdafiə etməyi bacarır. Bu yolda ən müxtəlif qüvvələrin badaləq gəlmək şəkərinə baxmayaraq, Azərbaycan öz haqq işini müdafiə edəcəkdir.

ÖLEYHDARLARIN ÖKS MÖVQEYİ

Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı Azərbaycan parlamenti nümayəndə heyətinin davamlı və məqsədyöndü fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş uğurlar, dövlətçiliyimizin və müstəqilliyimizin düşmənlərinin kəskin müqaviməti və qərəzli təbliğat kompaniyalarına baxmayaraq göz qabağındadır. Azərbaycan parlamenti nümayəndə heyəti tərəfindən Ermənistanın terror şəbəkəsini himayə etməsi ilə bağlı sənədi AŞPA-da qəbul edilməsi, qurumun rəhbərliyinin Azərbaycanpərəst mövqə tutmasına nail olunması bu uğurların bariz nümunələrindəndir.

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 2002-ci il yay sessiyası müddətində məkrli düşmən mövqeyi yalnız Andreas Qrossun məruzəsində hiss olunub. Erməni lobbisinin Azərbaycanla bağlı söylədiyi iftiraları öz nitqlərində, məruzələrində təkrarlayan Andreas Qross sonucunu çıxışında da ölkəmizə qarşı bərişmaz münasibətini nümayiş etdirir. Məruzəyə əlavə olunmuş yeni bənd Azərbaycandakı müxalifətin qərəzli iddiaları əsasında ortaya çıxan hadisələrə bağlıdır. Xüsusi nəzərə çarpan məqam odur ki, A.Qross Azərbaycan dövlətinin əleyhinə yönəlmiş mülahizələrini elə Azərbaycan vətəndaşlarının məlumatları əsasında hazırladığını bəyan edib. Müxalifət təmsilçilərinin Andreas Qrossla əməkdaşlığı seperatçı Əlikram Hümətovun və vətəne xəyanətdə günahlandırılan Rəhim Qaziyevin «siyasi məhbus» kimi tanınmasından başlanıb və bu gün daimi qaragüruhçuların təxribatlarını müdafiə kompaniyasınadək davam edir.

Azərbaycan həqiqətləri qarşısında tərksilah olan erməni lobbisinin istinadgahı indi Andreas Qross və ölkəmizin mənafeyinə xələl gətirən hər hansı bir addımı atmağa həvəsə razılan müxalifətdir. Müxalifətin söylədiyi hər bir əsassız fikir, ar-

qumentsiz dəlil erməni lobbisi üçün təbliğat vasitəsinə çevrilir və bu cəfəng mülahizələr yoxlanılmadan ən ali kürsülərdən səslənir. Düzdür, bu kimi cəfəng fikirlər göstərilən effekti doğurur, lakin iki məqamı xüsusi nümayiş etdirir: birinci, erməni lobbisi heç bir vaxtla Azərbaycan əleyhinə kompaniyadan əl çəkmək niyyətində deyil; ikincisi, Azərbaycan müxalifətinin təmsilçiləri iqtidara qarşı mübarizədə ittifaqa girməyə, nəhayət ki, «müttəfiq» tapıblar.

Milli məclisin AŞPA-dakı nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyevin bu haqda dedikləri diqqətəlayiqdir. «...təəssüflər edirəm ki, bizim müxalifətimizin mövqeyi Ermənistan nümayəndələrinin mövqeyi ilə üst-üstə düşür. Yəni ermənilər burada bu fürsətdən istifadə edərək Azərbaycanı ləkələmək istəyirlər. Müxalifət isə Azərbaycanda oturub Azərbaycan dövlətinin əleyhinə işlər aparır. Çalışır ki, Azərbaycanı burada gözəndə salın. Bu da mümkün olmayacaqdır.»¹

Hələ seperatçılıqda və vətəne xəyanətdə ittiham edilən cinayətkarların «siyasi məhbus» elan edilməsi ilə bağlı erməni lobbisinin Azərbaycana qarşı başladığı kompaniyaya dəstək verərək ölkə müxalifətinin mövqeyi ittimaiyyətdən üçün təəccüblü görünürdü. Bu münasibət son vaxtlar artıq «təəccüb» mərhələsindən «nifrət» etarına qədəm qoyub. Ölkə əhvalisi üçün tam aydındır ki, müxalifət cılız şəxsi mənafeyini ödəmək xatirinə hətta vətənin mənafeyini ayaqlamağa və məkrli düşmən qüvvələrlə əməkdaşlığa hazırdır.

Azərbaycanın adına atılan qara ləkə, vətənimizin bütövlüyü uğrunda şəhəd olən qəhrəmanlarımızın ruhunun təhqir edilməsi, ən acınacaqlı durumda yaşayan qaçqınlarımızın haqq səsinin batırılması, ərazimizin işğalına bəraət verilməsi... Budur, Andreas Qross məruzəsinin əsas tezisləri və Azərbaycan müxalifətinin «böyük nailiyyət» kimi dəyərləndirdiyi məqamdır.

Bir məqamı da unutmayaq: müdrik liderimiz Heydər Əliyevin uğurlu fəaliyyətini diplomatiyada eni əzmlə davam etdirən İlham Əliyevin gördüyü işlər vətəne xidmətin ən yüksək nümunəsi və vətənpərvərlik dərşidir. Bundan nəticə çıxarmağa isə Azərbaycanda çoxlarının ehtiyacı var.

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 25 yanvar 2002-ci il, s. 2.

Qısa nəticələr

1. Azərbaycanın Avropa Şurasında təmsil olunması tariximizin yeni bir səhifəsini təşkil edir.

2. Müstəqil Respublikamız Avropa Şurasında təmsil olunmaqla Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya bəyan olunması imkanları əldə etmişdir.

3. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında müzakirə edilən bütün məsələlərdə Azərbaycanın maraqları, ölkəmizin mənafeyi və Azərbaycançılığın ideya-siyasi baxımdan təbliği qlobal məsələlərdən birinə çevrilmişdir.

4. Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasında bərabər-hüquqlu bir üzv kimi təmsil olunması Heydər Əliyev müdrikliyinin və uzaqgörən siyasətinin bəhrəsi və parlaq qələbəsidir.

5. Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasında təmsil olunması ölkəmizdə insan hüquqlarının beynəlxalq və humanist prinsiplər üzrə qorunmasına, xarici ölkələrlə iqtisadi, sosial, mədəni, elmi, diplomatik səviyyələrdə əməkdaşlıq yaratmaq sahəsində bərabər hüquqlar verir.

6. Yeni siyasi dövrün görkəmli lideri İlham Əliyevin Avropa Şurasındakı nümayəndə heyətinin başçısı təyin edilməsi, eləcə də Avropa Şurası Parlament Assambleyası sədrinin müavini və biro üzvü seçilməsi beynəlxalq diplomatiya tarixində mühüm bir dönümün başlanğıcını qoymuşdur.

7. Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasında təmsil olunması gənc suveren dövlətin demokratik əsaslar üzərində qurulmasını və ən yaxşı ənənələrinin davam və inkişafına real zəmin yaranması imkanlarını bütün dünyaya nümayiş etdirdi.

8. Azərbaycan nümayəndə heyətinin Avropa Şurasındakı fəaliyyəti, xüsusilə, torpaqlarımızı qəsb etmiş bədnam düşmənlərimizin dünya ictimaiyyəti qarşısında açıq-aşkar ifşa edilməsi yeni dövrdə İlham Əliyev diplomatiyasının parlaq təntənəsi və qələbəsi kimi qiymətləndirilməlidir.

9. Avropa Şurasında İlham Əliyev diplomatiyasının qələbə əldə etməsi Heydər Əliyev məktəbinin bu böyük davamçısının XXI əsrin siyasi lideri kimi formalaşmasını bütün parlaqlığı ilə təcəssüm etdirir.

10. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında müzakirə edilən bir çox məsələlər barədə parlament nümayəndələrinin birmənalı olmayan çıxışları Azərbaycan nümayəndəliyi tərəfindən təmkinlə, səbrlə qarşılıqlı, inandırıcı, tutarlı, məntiqli dəlillərlə təkzib edərək beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinin Azərbaycan tərəfinə yönəldilməsinə zəmin yaradılır. Beynəlxalq ictimaiyyət Azərbaycan tərəfinin tutarlı dəlilləri təmsalında kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu bütün aydınlığı ilə dərk edir.

11. İlham Əliyevin diplomatik uğurları və nailiyyətləri sayəsində dünya ictimaiyyətinin Azərbaycan xalqına, Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan dövlətçiliyinə meyli, rəğbəti, inamı və etiqadı get-gedə artır, çoxalır və güclənir.

12. Avropa Şurası dünya ictimaiyyətinə Heydər Əliyev həqiqətlərini çatdırmaqla İlham Əliyevin diplomatiyaya gətirdiyi yeni istiqamətlər dünya siyasətçilərinin diqqət və marağını özünə cəlb edir.

Avropa Şurasında Heydər Əliyev həqiqətləri birmənalı şəkildə qarşılandığı kimi İlham Əliyev diplomatiyasının qələbə əzminə möhkəm və qəti bir inam formalaşmışdır.

Ədəbiyyat

1. «Xalq qəzeti» 10 noyabr, 2000.
2. «Azərbaycan» qəzeti, 24 noyabr, 2002.
3. «Azərbaycan» qəzeti, 11 noyabr, 2000.
4. «Azərbaycan» qəzeti, 26 noyabr, 2002.
5. «Azərbaycan» qəzeti, 13 iyul, 2002.
6. «Azərbaycan» qəzeti, 26 yanvar, 2002.
7. «Azərbaycan» qəzeti, 24 yanvar, 2002.
8. «Azərbaycan» qəzeti, 11 iyul, 2002.
9. «Azərbaycan» qəzeti, 17 yanvar, 2002.
10. «Azərbaycan» qəzeti, 25 yanvar, 2002.

III BÖLMƏ

AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI MİLLİ
İDEOLOGİYANIN TƏMƏLİ KİMİ

Azərbaycan dövlətinin milli ideologiyasının özöylül, əsasını təşkil edən Azərbaycançılıqdır. Dövlətçilik, milli-mənəvi dəyərlər - bunlar hamısı Azərbaycançılıq anlayışının tərkib hissələridir.

Heydər Əliyev

AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASININ
ƏSAS ATRİBUTLARI

Milli ideologiyamızın bütövləşməsində, formalaşmasında, inkişafında və zənginləşməsində azərbaycançılıq ideologiyası aparıcı bir xətt təşkil edir. Milli ideologiya millətin xarakterini, tarixi-ənənəvi və mənəvi dəyərlərini, milli psixologiyasını özündə ümumiləşdirməklə bərabər dövlətçiliyimizin də ideoloji bazasını təşkil edir. Azərbaycançılıq ideologiyası xalqın milli-mənəvi və psixoloji varlığını təcəssüm etdirən bir bazadır. Milli ideologiya bu baza üzərində bərqərar olunmuş fəaliyyətdir. Milli ideologiyanın bütün funksiyaları azərbaycançılıq ideyalarına əsaslanır, ondan güc alır, onun bazasında reallaşır.

Yeni Azərbaycan Partiyasının Nizamnaməsi və Proqramında Azərbaycançılıq anlayışı vətəncilik prinsipi ilə bir vəhdətdə götürülür. Həmin prinsiplərin bütün Azərbaycan xalqına şamil olunmasının aparıcı istiqamətləri göstərilir. Burada deyildiyi kimi, «Yeni Azərbaycan Partiyası dilindən, dinindən, etnik və sosial mənşəyindən asılı olmayaraq Azərbaycan dövlətinə və onun qanunlarına tabe olan, ölkəmizdə və onun hüddurlarından kənarında yaşayan bütün Azərbaycan vətəndaşlarını Azərbaycan xalqı, Azərbaycanı isə onların ümumi, bölünməz vətəni, doğma yurdu hesab edir.

Partiyamız Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrinin, milli əxlaqı minalitetinin, dilinin, dinin qorunmasına hamı üçün ümumi Vətən hesab olunan və xalqımızın dövlətçilik hissini, dövlət rəmzinə yaşadan vahid Azərbaycan dövləti ilə bağlıdır. Azərbaycan dövləti bizim milli varlığımızın, birliyimizin, dinc və firavan həyatımızın təmin edilməsinin, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının qorunmasının yeganə, etibarlı vasitəsidir. Odur ki, partiyanın üçüncü əsas prinsipi özündə milli, mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri əks etdirən azərbaycançılıq və vətəndaşçılıqdır.»¹

Heydər Əliyev Yeni Azərbaycan partiyası yaradılmasının altıncı ildönümünə həsr olunmuş tənənəli yığıncaqda ki nitqində azərbaycançılığın milli ideologiya üçün baza təşkil etməsi barədə fikrini qısa, aydın, tutarlı, məntiqli və lokanik şəkildə belə ifadə edir: «Azərbaycan dövlətinin milli ideologiyasının özəyini, əsasını təşkil edən azərbaycançılıqdır. Dövlətçilik, milli-mənəvi dəyərlər, ümumbəşəri dəyərlər - bunlar hamısı azərbaycançılıq anlayışının tərkib hissələridir.»²

Azərbaycançılıq və bu anlayışa daxil olan bütün elementlər, öz karakterinə görə tarixi birləşmə kateqoriyasıdır. Yəni azərbaycançılıqla bağlı milli-mənəvi və psixoloji keyfiyyətlər Azərbaycan cəmiyyətində həmişə aparıcı mövzu olmuşdur. Lakin bu kateqoriya müəyyən məhsət problemləri səviyyəsində dərk olunmuşdur. Onun ümummilli xarakteri isə millətin özünün bütövlüyü, suverenliyi, sərbəstliyi, azadlığı şəraitində meydana çıxır. Milli azadlıq milli mənafələrin reallaşmasının münbit zəminidir. Bu mənada, Azərbaycanda müstəqil Dövlət yarandıqdan sonra azərbaycançılıq ideyalarının ümummilli xarakteri meydana çıxmış və bu ümummilli azərbaycançılıq ideyaları özünün hərəkətverici qüvvəsi olan milli ideologiyaya formalaşdırılmışdır. Azərbaycançılıq ideyaları ümummilli xarakter almadan, azadlığın yaratdığı münbit şəraitdən qidalanmadan milli ideologiya kimi formalaşmaq imkanına malik deyildir. Təbliğatçı üçün yaddaqalan başlıca arqument bu olmalıdır ki, milli ideolo-

¹ Bax, Yeni Azərbaycan Partiyası. Nizamnamə, Proqram. Bakı, 2000 s. 26-27.

² Bax, «Xalq» qəzeti, 21 noyabr, 1998-ci il.

logiya azərbaycançılıq ideyalarının hərəkətverici qüvvəsidir. Azərbaycançılıq ideyaları hələ, Azərbaycanın Sovet İmperiyası tərkibində nəfəs aldığı vaxtlarda Heydər Əliyev tərəfindən canlandırılırdı, müstəqillik mərhələsində isə onun ümummilli xarakter alması məhz Heydər Əliyev tərəfindən istiqamətləndirildi. Heydər Əliyevin yaratdığı münbit şərait azərbaycançılıq bazasının hərəkətverici qüvvəsi olan milli ideologiyaya – dövlətçiliyin aparıcı ideologiyasını yetişdirdi. Azərbaycançılıq ideologiyası barədə tədqiqat aparmış Səlahəddin Xəlilov Azərbaycançılığın müstəqil dövlətçilik şəraitində formalaşma imkanları barədəki fikirlərini aşağıdakı kimi ifadə etmişdir: «Azərbaycançılıq təlimi Azərbaycan dövlətçiliyi ilə sıx surətdə bağlıdır. Müstəqil Azərbaycan dövləti olmadan azərbaycançılıq da açıq, dinamik bir proses kimi yaşaya bilməz. İmperiyanın tərkibində olduğu azərbaycançılığın ancaq bəzi elementləri, həm də ancaq kiçik ictimai miqyaslarda, dillərdə, ayrı-ayrı insanların mənəvi aləmində yaşaya bilər. Müstəqil milli dövlətin sayəsində isə bu ayrı-ayrı elementlər bütün cəmiyyətdə miqyasında, ictimai-siyasi proseslərə vəhdətdə, dövlət siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi ortaya çıxır»¹

Azərbaycanın görkəmli ideoloqu Ramiz Mehdiyev Azərbaycançılığın bir sıra vacib funksional cəhətlərini analitik yolla təhlil edərək oxucunun diqqətinə çatdırır.

Azərbaycançılıq ideologiyasının funksional tərəfləri Ramiz Mehdiyevin «XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində yeni dünya nizamı və milli ideya» adlı məqaləsində ümumiləşdirilərək aşağıdakı kimi şərh edilir:

Birincisi. «Azərbaycançılıq» ideyasının bir neçə müstəqil cəhəti göstərilir. Həmin cəhətlər bunlardır: əsasən antropoloji (etnologiya), etnoqrafik, sosial psixologiya, linqvistik çərçivəsində nəzərdən keçirilən etnomədəni cəhət; sosiologiya, politologiya, cəmiyyətin sosial quruluşu haqqında digər elmlərin köməyi ilə açılan coğrafi-siyasi cəhət və s.

¹ Bax S. Xəlilov. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq məfkürəsi. Bakı, 2002, s. 8.

İkincisi. Azərbaycançılıq bu gün bizim qarşımızda döqiq ifadə edilmiş ideya kimi durur. Bu ideyanın tarixlə və onlarca xalqın qədimdən bəri bir ərazidə yaşaması, onların ümumi mentalitetə və tələbat strukturuna söykənən ümumi psixologiya ilə şərtlənən öz bölgüsü var.

Üçüncü. Azərbaycançılıq ideologiyası mühüm funksional elementlərlə zəngindir. Bunların mahiyyəti ölkəni mənəvi və fiziki baxımdan zəiflətmək cəhdlərindən qorumaqdır. Bu ideologiya unitar, hüquqi və demokratik dövlət kimi Azərbaycanın möhkəmləndirilməsinə və inkişafına yönəldilmişdir.

Dördüncüsü. «Azərbaycançılıq müstəqil və bənzərsiz Azərbaycan sivil dövlətlər sırasına çıxaracaq bir yoldur.

Beşincisi. Azərbaycançılıq xalqımızın çox əzab-əziyyətlə nail olduğu tarixi sərətdir. O, real müstəqilliyə mane olmaq, vahid, bölünməz Azərbaycanı qoruyub saxlamaq və möhkəmləndirmək üçün vasitədir.

Altıncısı. Azərbaycançılıq xalqın dövlətyaradıcı mənafeələrinin, ümumiliyi və demokratiyanın, sərbəst iqtisadiyyatın, sosial həyat şəraitinin inkişafı uğrunda mübarizəsinin məqsədidir.

Yeddincisi. Azərbaycançılığın məhiyyəti müxtəlif xalqların, mədəniyyətlərin, ənənələrin, konfessiyaların vəhdətidir.

Sakkızıncı. Azərbaycançılığın gücü ondadır ki, xalqın milli-mədəni eyniyyətini həm müdafiə etməyi, həm də qoruyub saxlamağı bacaran dövlət insanların fərdi sosial-mədəni meyillərini üzvi şəkildə birləşdirməyə qadirdir.

Ramiz Mehdiyev milli ideologiyanın təməli olan azərbaycançılıq ideologiyasının bütövlükdə və bir vəhdətdə şərh edir, milli ideologiyanın xalqın həyatında yaradıcılıq, quruculuq və fəaliyyət amili olduğu aşağıdakı kimi göstərilir: «Millətin gücünü təkə onun birliyi və monolitliyi ilə deyil, həm də milli özünüdərkli və mentalığı yenidən yaratmaq və qorumaq səyləri müəyyən edir. Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev bizə məhz bu həqiqəti çatdırır.»¹

Azərbaycançılıq və onun fəlsəfi, sosial, tarixi, psixoloji, milli, mədəni və digər tərifləri barədə mətbuatda müxtəlif cür rəylər vardır. Bütün bu rəylərdə, fikir və mülahizələrdə bir cə-

hət əsasdır ki, azərbaycançılıq milli mənafeələrimizə xidmət nümunəsidir. Azərbaycançılıq *milli varlığımız, mövcudluğumuz, dilimiz, mədəniyyətimiz, mədəniyyətimiz, vətənpərvərlik keyfiyyətlərimizdir*. Azərbaycançılığı bilmək, öyrənmək, duymaq, mənimsəmək və həyata, milli ideologiyamıza tətbiq və şamil etmək üçün Heydər Əliyev təlimini öyrənmək lazımdır.

Biz artıq, müstəqil dövlətçiliyimizin ikinci onilliyini yaşayırıq. Müstəqil yaşamaq, milli dövlətçiliyi inkişaf etdirmək, milli adət və ənənələri qoruyub saxlamaq və zənginləşdirmək, onu gələcək nəsillərə çatdırmaq hər zaman xalqımızın tarixi ideali olmuşdur. Bu ideal uzun müddət şirin bir arzu kimi ürəklərdə yaşaya-yasaya yalnız XX əsrin sonuncu onilliyində həqiqətə çevrildi. Artıq biz elə bir tarixi mərhələyə yetişmişik ki, xalqımıza məxsus ümumbəşəri ideyaların bir tərəfdən dünya sivilizasiyasına inteqrasiya olunmasını, digər tərəfdən, dünya sivilizasiyasının ən yaxşı ənənələrinin milli zəmində mənimsənilməsinə təmin etmək gərəkdir.

Azərbaycan cəmiyyəti dünyaya Nizami, Tusi, Füzuli, Nəsimi, Bəhmənyar, Xətayi kimi ümumbəşəri ideyalar bəxş etmiş dahi şəxsiyyətlər, Qazan Xan, Koroğlu, Babək, Cavanşir kimi qəhrəmanlar, böyük alimlər, mütəfəkkirlər vermişdir. Müstəqil dövlətçilik ənənələri yarandıqca və inkişaf etdikcə bu böyük dühaların dünya sivilizasiyasına verdiyi töhfələr daha aydın şəkildə görünməyə başlayır.

Həmçinin, müstəqil dövlətçilik mərhələsində dünyadakı ümumbəşəri ideyalardan milli zəmində necə bəhrələnməyin konkret yolları və üsulları da gerçəkləşməyə başlayır.

Müstəqil dövlətçilik bunun üçün real və münbit bir zəmin yaradır.

Dövlətin müstəqil, azad yaşaması üçün bir çox amillər vacibdir. Bu amillərin ən başlıcası, dövlətçiliyin ideoloji bazasının yaradılmasından və formalaşdırılmasından ibarətdir. Həmin baza, hər şeydən əvvəl, uzun tarixi dövrlər ərzində xalqın psixologiyasında yetişən və cilalanan milli-mədəni dəyərlərə əsaslanır. Nə qədər ki, xalq öz dövlətçiliyinə malik deyil, həmin dəyərlər dərk edilməmiş qalır, milli psixologiyanın alt qatını

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002-ci il.

toşkil edir. Müstəqil dövlətçilik isə milli psixologiya zəminində yetişmiş milli ideologiyanın mənimlənməsini zəruriləşdirir. Milli ideologiya dövlətin və dövlətçiliyin yaşamasını, inkişafını və güclənməsini təmin edir. Azərbaycanda tarixən müstəqil dövlətçilik mərhələləri mövcud olsa da müəyyən səbəblər üzündən milli ənənələr ideologiya səviyyəsinə yüksələ bilməmişdir. Nəticədə müstəqil dövlətçiliyi uzun müddət qoruyub saxlamaq mümkün olmamışdır.

Azərbaycanın milli ideologiyası müstəqil dövlətçilik zəminində ilk dəfə zamanəmizin ən böyük siyasətçisi və dövlət xadimi Heydər Əliyev tərəfindən irəli sürülmüşdür. Möhtərəm prezidentimiz müstəqil dövlətçilik və milli ideologiya barədə fikirlərini belə ifadə etmişdir. «... müstəqilliyi elan etmək hər bir xalq üçün, hər bir ölkə üçün tarixi hadisədir, böyük xoşbəxtlikdir. Amma müstəqilliyi yaşatmaq və onu dönməz etmək, sarsılmaz etmək bundan da böyük vəzifədir, bundan da böyük xoşbəxtlikdir»¹

Heydər Əliyev milli ideologiyamızın formalaşmasında azərbaycanlıq ideyalarına yiyələnməyi zəruri amillərdən biri sayır. Beləliklə, azərbaycanlılığın başlıca parametrləri aşağıdakılardan ibarətdir; dövlətçilik, milli mədəni dəyərlər, ümumbəşəri dəyərlər. Azərbaycanlılıq ilkin bir anlayış olmaqla dövlətçiliyin sabitləşməsinə, möhkəmlənməsinə və çiçəklənməsinə, dilimizin qorunub saxlanması və zənginləşməsinə, milli-mədəni dəyərlərimizin mənimlənməsinə və dünya sivilizasiyası ilə inteqrasiyasına, eləcə də insanlarda milli vətənpərvərlik hisslərinin formalaşmasına xidmət edən zəruri şərtlər kompleksidir.

Azərbaycanlıq ideologiyası haqqında bəhs edərkən *azərbaycanlıq*, *azərbaycanlı* və *Azərbaycan vətəndaşı* terminlərinə də münasibət bildirmək lazımdır.

¹ Bax. «Xalq qəzeti», 24 noyabr, 1998.

Azərbaycanlılıq termini ilə xalqın və millətin ideoloji bazasını təşkil edən bütöv bir sistem başa düşülür. Xalq öz milli mənliliyini bu ideologiyanın mənimlənməsində tapır.

Azərbaycanlı anlayışında xalqın milli mənsubiyyəti əks olunur. *Azərbaycanlılar tarixən yaşadıkları ərazidə məskunlaşmış insan qruplarının sintezi əsasında min illər bundan əvvəl etnik bir vahid kimi formalaşmışlar*. Bu gün Azərbaycanın ümumbəşəri dəyərlərini, dilini, milli və mədəni mədəniyyətini mənimləyən, onun dövlətçiliyinə ehtiram göstərən, şüurunda vətənpərvərlik hissləri yaşayan insanlar azərbaycanlılar adlanırlar. Azərbaycanlılar həm indiki Azərbaycan ərazində, həm də dünyanın müxtəlif yerlərində məskunlaşmışlar. Azərbaycanlılıq ideyalarına ehtiramla yanaşmaq, onu mənisəmək və qəlbində pozulmaz bir əhəmiyyət kimi yaşatmaq dünyadakı hər bir azərbaycanlının müqəddəs borcudur. Azərbaycanlılıq ideyaları dünya azərbaycanlılarının mütəşəkkiliyidir, vəhdətidir və birliyi-dir.

Azərbaycan vətəndaşı anlayışı konstitusiyamızda təsbit olunmuşdur. Azərbaycan vətəndaşları Azərbaycan Respublikasının hüdüdlərində yaşayan, dilindən, dinindən, irqindən asılı olmayaraq bərabər hüquqlar daşıyan insanlardan ibarətdir. Bütün Azərbaycan vətəndaşları Azərbaycanın dövlət mənafeyinə xidmət etməyə, dövlət atributlarına və milli mənafehlərinə ehtiram göstərməyə, ərazi bütövlüyünün qorunması yolundakı vətəndaşlıq mükəlləfiyyətlərini yerinə yetirməsinə borcludurlar.

Azərbaycanlılığın bütöv bir sistem kimi bərqərar olunmasında onun özünə məxsus atributları vardır. Bu atributlar, aşağıdakı amillərdə özünü təcəssüm etdirir:

1. Azərbaycanın Dövlət rəmzləri

Azərbaycanın Dövlət rəmzləri bunlardır:

- Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı.
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 23-cü maddəsində Dövlət rəmzləri aşağıdakı kimi təsvir edilir və təsbit olunur:

I. Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı, Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi və Azərbaycan Respublikasının Dövlət himnidir.

II. Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı bərabər enli üç üfüqi zolaqdan ibarətdir. Yuxarı zolaq mavi, orta zolaq qırmızı, aşağı zolaqyaşıl rəngdədir və qırmızı zolağın ortasında bayrağın hər iki üzündə ağ rəngli aypara ilə səkkizguşəli ulduz təsvir edilmişdir. Bayrağın eninin uzunluğuna nisbəti 1:2-dir.

III. Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağının və Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri, Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin musiqisi və mətni konstitusiyaya qanunu ilə müəyyən edilir.

Konstitusiyamızın «Dövlət rəmzlərinə hörmət» bəndəki 75-ci maddədə isə deyilir: hər bir vətəndaş Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərinə - gerbinə və himninə hörmət etməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərini hər kəs bilməlidir. Bütün Azərbaycan vətəndaşları bu rəmzləri bilməli, ona ehtiram göstərməlidir. Bu rəmzlər bütün dünya azərbaycanlılarını birliyə, mütəşəkkilliyə, vahidliyə, bölünməzliyə dəvət edən milli və mənəvi duyğularımızın, arzu və istəklərimizin təəcəssümüdür. Ona görə də bu rəmzlərin mənimənilməsi bütün azərbaycanlılar üçün vacib və zəruri şərtlərdən biridir. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri azərbaycançılığın açandır.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri barədə Misir Mərdənov və Əsgər Quliyevin yazdığı «Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri» adlı kitabda ətraflı bəhs edilmişdir. Burada isə bəzi tarixi məqamlara toxunmağa ehtiyac vardır.

1) Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı haqqında

1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurası tərəfindən Azərbaycan İstiqlal bəyannaməsini qəbul edərək onun müstəqilliyini bəyan etdi. Bu zaman Bakıda hakimiyyət bolşevik-daşnak

xuntası kimi qruplaşmalardan ibarət olan Bakı Xalq Kommissarları Sovetinin əlində idi. Odur ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk milli hökuməti və Milli Şurası 1918-ci il iyunun 16-da Gəncəyə köçdü. 1918-ci il iyunun 17-də Fətəli Xan Xoyskinin rəhbərliyi ilə Müvəqqəti milli hökumət və Milli Şura yaradıldı. Milli Şuranın qərarı ilə qanunvericiliyə və icra hakimiyyəti Azərbaycanın müvəqqəti hökumətinə verildi.

Fətəli Xan Xoyskinin rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Müvəqqəti Hökumətinin 21 iyun 1918-ci il tarixli qərarı ilə üzərində ağ rəngli aypara və səkkizguşəli ulduz təsviri olan qırmızı rəngli bayraq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bayrağı kimi qəbul edildi.

1918-ci il sentyabrın 15-də türklərdən və azərbaycanlılardan təşkil olunmuş xilaskar missiyalı Qafqaz İslam Ordusunun köməyi ilə Bakı düşmənlərdən təmizlənir, üç gün sonra Azərbaycan hökuməti Gəncədən Bakıya köçür.¹ 1918-ci il noyabrın 9-da Azərbaycan Xalq cümhuriyyətinin Nazirlər Şurası Azərbaycanın yeni üçrəngli - mavi, qırmızı, yaşıl zolaqlardan ibarət və üzərində ağ rəngli aypara və Səkkizguşəli ulduz təsviri olan milli bayrağın təsdiq edilməsi barədə qərar qəbul etdi.²

1920-ci il aprelin 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süqut etdi və həmin il may ayının 3-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyinin rəsmi olan üçrəngli bayraq, Azərbaycan Parlamentinin binası üzərindən endirildi. Onun əvəzinə, üzərində oraq-çəkik nişanı olan qırmızı bolşevik bayrağı qoyuldu.

Üçrəngli Azərbaycan Respublikası bayrağının yenidən ucaldılması kimi müqəddəs bir vəzifə tarixlərin yaddaşında da im yaşayacaq böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevin öhdəsinə düşür. Dövlət bayrağımız 70 il sonra, hələ Azərbaycan Respublikası ikinci dəfə müstəqilliyini bərpa etməmişdən əvvəl 1990-cı il

¹ Bax. Misir Mərdənov, Əsgər Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri. Bakı, 2001, s. 51.

² Bax. Misir Mərdənov, Əsgər Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri. Bakı, 2001, s. 52; həmçinin bax: Fətəli Xan Xoyski. Həyat və fəaliyyəti. (sonad və materiallar), Bakı, «Azərbaycan» jur., 1998, s. 32.

noyabrın 17-də qədim Azərbaycan diyarı Naxçıvanda böyük dövlət xadimi və dünya siyasətçisi Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı kimi qəbul edildi və ucaldıldı.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının vəsatəti və tələbi ilə 1991-ci il fevralın 5-də Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti «Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu»nu qəbul etdi. Bu qanunla üçrəngli milli bayrağımız Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı kimi qəbul edildi. Müstəqilliyimizin rəmzi olan bu bayraq bütün Azərbaycan üzərində dalgalanmağa başladı. Qısa tarixdə mürəkkəb bir yol keçmiş bu bayraq, bütün Azərbaycan vətəndaşları və bütün azərbaycanlılar üçün tarixlər boyu öz müqəddəsliyini saxlayacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı bərabər ölçülü mavi, qırmızı, yaşıl rəngli zolaqlardan, qırmızı zolağın hər iki tərəfində ağ rəngli aypara və ağ rəngli səkkiz guşalı ulduz təsvirindən ibarətdir. Bu rənglərin hər biri özünəməxsus rənz bildirir.

Mavi rəng.

Mavi rəng qədim türk xalqlarında, o cümlədən, Azərbaycan xalqının həyatında, məişətində, mədəniyyətində, inam və etiqadında müqəddəsliyin nişanı kimi qəbul edilmişdir.

Ümumtürk kontekstinə müqəddəslik nişanı kimi daxil olmuş mavi rəng ta qədimdən bəri, həm də azərbaycanlılığın simvolu kimi tanınmışdır. Mavi (göy) rəngin müqəddəslik nişanına çevrilməsi qədim türklərin, o cümlədən, qədim azərbaycanlıların Göy Tanrı inamları ilə bağlı şəkildə inkişaf etmişdir. Xalqımızın qədim mədəniyyət abidəsi olan «Kitabi Dədə-Qoqud»da öz izlərini açıq və aydın şəkildə saxlayan tanrı inamında (dinində) göy rəngin müqəddəsliyi bir daha özünü təcəssüm etdirir. Tanrı sözünün özünün də qədim türk xalqlarında yayılmış mənalarından biri mavi anlayışını bildirməkdən ibarət olmuşdur.

Qədim yazılı nümunələrdə, hətta, **tanrı** sözünün özü də **göy** sözü ilə yanaşı işlənir: **üzə kök tanrı, asra yağız yar kıldıkda ekin ara kişiq oğlu kılınmış...** (Qədim türk lügəti - Kültünün abidəsi, 6.-L., 1969, s. 312) (Yuxarıda mavi səma

(göy) aşağıda qonur torpaq yarandıqda ikisinin arasında insan övladı yaranmış...)

Qədim türk (azərbaycanlı) təsəvvüründə göy işlədikcə görünən göy (tanrı) ilahi qüvvə hesab olunmuş və bu göyün altındakı yerlər ona tabe olan məkan kimi dərk edilmişdir. Bu mənada qədim türklərə (azərbaycanlılara) məxsus mifik təfəkkürə görə göylərin (tanrının) altında nə qədər yerlər varsa bu yerləri də tanrı (göy) onlara bəxş etmişdir. Məhz bu anlam və düşüncə qədim türkləri Şərqdən Qərbə doğru geniş yayılma prosesi keçməyə sövq etmişdir. Tanrının göy kimi təsəvvür olunması indinin özündə də allahın göydə olması təəssüratını aşağıdakı kimi deyimlərdə yaşadır. **O göy haqqı, O göydəki allah haqqı., Tanrı böyük altı gen, Yerin-göyün sahibi allah** və s.

Tanrı (göy) inamı VI-VIII əsrlərdə mövcud olmuş Göytürk dövlətində başlıca inam mənbəyi sayılmışdır. **Göy** (mavi) rəng bu anlayış üzrə müqəddəsləşmiş və insanların mədəni-məişət həyatında, psixologiyasında özünə möhkəm yer tutmuşdur. Odu ki, göy (mavi) rəng qədim Azərbaycan inanclarından biri kimi azərbaycançılığın rəmzi təmsalında Azərbaycan bayrağına daxil edilmiş, bayrağımızın təsvirində azərbaycançılığın təcəssümünə çevrilmişdir.

Beləliklə, dövlət bayrağımızda mavi (göy) rəng azərbaycançılığı bildirir. Möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyevin ideoloji konsepsiyasında azərbaycançılığa mühüm yer verilir, azərbaycançılıq milli ideologiyamızın özəyi və əsası adlandırılır.¹

Qırmızı rəng.

Azərbaycan Respublikasının bayrağındakı qırmızı rəng müasirliyin və bəşər mədəniyyətinə qoşulmağın rəmzi ifadəsi kimi qəbul olunmuşdur. Müasirləşmə, mahiyyətcə, əslində, Avropa elm, texnika və mədəniyyətinin ən yeni nailiyyətlərini dərinləndirən mənimsəməklə milli mədəniyyətimizi yaşatmağı, in-

¹ Bax, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyasının altıncı illəndirilməsinə həsr olunmuş geniş yığıncağındakı nitqi. «Xalq qozəti», 24 noyabr, 1998.

kısaft etdirməyi, ümumbəşəri dəyərlərdən yararlanmağı nəzərdə tutur.¹ Bu gün Avropa mədəniyyətinə qoşulmaq təkcə bu mədəniyyəti mənimsəmək və ona yiyələnmək kimi başa düşülməməlidir. Milli ideologiyamızın Heydər Əliyev təlimində göstəriləyi kimi, biz sadəcə, hazır şəkildə hansısa mədəniyyəti qəbul etmərik, öz milli-mənəvi dəyərlərimizi ümumbəşəri dəyərlərə qovuşdurmaqla, inteqrasiya etməklə, milli mənəviyyatımızı və mədəniyyətimizi zənginləşdiririk.

Deməli, Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağında *qırmızı zolaq, əslində, Azərbaycan milli mədəniyyətinin ümumbəşəri dəyərlərlə qovuşmasının və inteqrasiya olunmasının rəmzi təəcəssümüdür*. Milli-azərbaycançılıq ideologiyamızın Heydər Əliyev təlimində deyilir: «Ümumbəşəri dəyərlərlə milli-mənəvi dəyərlərin vəhdəti, sintezi bizim milli ideologiyamızın bu günü və gələcəyidir. ... Eyni zamanda, öz milli-mənəvi dəyərlərimizi ümumbəşəri dəyərlərlə birləşdirib, zənginləşdirib Azərbaycan xalqının ümumi dəyərlərini, mənəvi dəyərlərini yaratmalıyıq».²

Yaşıl rəng.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağındakı yaşıl rəngli zolaq Azərbaycan xalqının inam və iman yeri olan islami dəyərlərin rəmzi təəcəssümündən ibarətdir. «İslamçılıq ideyaları azərbaycanlıların milli mənlik şüurunun, milli istiqlal uğrunda mübarizə əzmiminin yüksəlməsinə, islam dünyası ilə mənəvi əlaqələrin yaranmasına və möhkəmlənməsinə kömək edən vasitə kimi dərk edilir və qiymətləndirilir».³ İslam dini çox güclü dünyəvi mahiyyətə malik olan inam sistemidir. Onlardan bəhrələnmək insanı mənəvi cəhətdən saflaşdırdığı kimi, sosial şəraitin, iqtisadi yüksəlişin maddi və mədəni nailiyyətlərin öldə olunmasına açıq-aydın dəlillər verir. İslam dəyərləri doğru və düzgün mənimsəməklə, cəmiyyətdə islami dəyərlərdən doğru və düzgün bəhrələnməklə maddi və mənəvi zənginləşməyə nail olmaq mümkündür. İslamçılıq islam aləminin, müsəlmançılığın

¹ Bax. M. Mordanov, Ə. Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri. Bakı, 2001, s. 81

² Bax «Xalq qəzeti», 24 noyabr, 1998-ci il.

³ Bax. M. Mordanov, Ə. Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri. Bakı, 2001, s. 84.

inam və iman yeridir. Heydər Əliyevin milli ideologiya təlimində islamçılığa belə bir qiymət verilir: « Şübhəsiz ki, müqəddəs kitabımızda, Qurani - şərifdə böyük əxlaqi normalar əks olunubdur. Onlardan səmərəli istifadə etmək lazımdır və onları yaymaq, inkişaf etdirmək lazımdır. Amma eyni zamanda, biz imkan verməməliyik ki, dini bəzi şəxsi məqsədlər üçün istismar etsinlər»¹

Ağ rəngli aypara və ağ rəngli Səkkizguşəli ulduz

Azərbaycanın Dövlət bayrağı üzərində bu rəmzlər Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin Gəncədə qəbul etdiyi (21 iyun 1918-ci il) qərara uyğun şəkildə təsvir olunmuşdur. Ağ rəngli aypara və səkkizguşəli ulduz rəmzi qədim Osmanlı imperatorluğunun, bayrağından hazır şəkildə alınmışdır.²

Tədqiqatçıların araşdırmalarında aypara simvolu Osmanlı İmperatorluğunun yaranmasına aid – bir əfsanə ilə əlaqələndirilir.³ Ancaq ay özü qədim türklərdə müqəddəs sayılmışdır. Bəzi türk qəbilə və tayfa ittifaqlarında ay bir inam mənbəyi kimi qəbul edilmişdir. Qədim türk yazılı abidələrində bu inamın izləri ilə bağlı, hətta, ay tanrı (ay ilah) ifadəsi də işlədilmişdir: güclük iki yarıq gün ay tənriyə (iki güclü işıqlı ilahi günəş və ay), Ay sayı iki gün ay tənri yarıq küçün almatın yarıyur (hor ayın iki günü ilahi Ay öz işıq gücünü özü ilə götürmədən gəzir). (Qədim türk lügəti L, 1969, s. 24).

Ay anlayışı qədim mifoloji təfəkkürdə inam yeri olduğu üçün müqəddəsləşmiş və güman ki, əfsanəyə görə yox, ancaq müqəddəsliyə görə hələ Osmanlı imperatorluğunun bayrağında rəmz kimi təəcəssüm olunmuşdur. Ay, həmçinin, türk xalqları ilə yanaşı, bir çox Şərqi xalqlarında da müqəddəs sayılmış və ona sitayiş olunmuşdur.

¹ Bax. «Xalq qəzeti», 24 noyabr, 1998-ci il.

² Bax. M. Mordanov, Ə. Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri. Bakı, 2001, s. 85.

³ Bax. M. Mordanov, Ə. Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri. Bakı, 2001, s. 86.

Səkkizguşəli ulduz barədə də tədqiqatçılar arasında müxtəlif rəylər vardır. Misir Mərdənov və Əsgər Quliyev «Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri» adlı kitabında səkkizguşəli ulduzla bağlı rəylər ümumiləşdirilir və belə bir fikrin üzərində dayanılır ki, səkkizguşəli ulduz nişanı günəşin rəmzi təsvirindən ibarətdir.¹

Qədim türklərdə günəşin və ayın ilahiləşdirilərək müqəddəs bir varlıq kimi onlara səcdə edilməsi bayrağın təsvirində öz təcəssümünü tapır. Bayraqda günəş və ay simvollarından istifadə olunması aya və günəşə inamın kütləviləşdirilməsi, daimiləşdirilməsi və əbədləşdirilməsi motivləri ilə bağlıdır.

Beləliklə, Azərbaycan bayrağındakı göy rəng azərbaycançılıq, qırmızı bayraq milli dəyərlərin ümumbəşəri dəyərlərlə qovuşmasını (müasirliyi), yaşıl rəng islamçılıq, aypara və səkkizguşəli ulduz isə qədim azərbaycanlılarda müqəddəsləşdirilən ayın və günəşin rəmzi ifadəsini bildirir.

2) *Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi haqqında*

Gerb sözü mənşəcə Avropa dillərinə məxsusdur (herb - polşa, Erbi - alman). Lüğəti mənası *vorəsəlik* dkməkdir. *Gerb* sözü dövlətçilikdə bir dövlətin, şəhərin, nəslin fərqləndirici rəmzi nişanı kimi, əsas etibarə isə bayraqda, möhrdə, pul vahidində və s. təsvir edilir.²

Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi haqqında əsasnaməsi 23 fevral 1993-cü il tarixli 516 saylı Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təsdiq edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi palıd budaqlarından və sünbüldən ibarət qövşün üzərində yerləşən Şərq qalxanının təsvirindən ibarətdir. Qalxanın üstündə Azərbaycan Respub-

likasının Dövlət bayrağının rəngləri fonunda Səkkizguşəli ulduz, ulduzun mərkəzində alov təsviri vardır.

Gerbin rəngli təsvirində ulduz ağ, alov qırmızı, palıd budaqları yaşıl, sünbüllər sarı rəngdə verilmişdir. Qalxanın və ulduzun sağa qalxanları, qalxanın düymələri və palıd qozaları qızıldır.

Gerbin təsvirində qalxan müdafiə üçün işlədilən milli döyüş aləti kimi rəmzi mənə daşıyır. Qalxanın içərisindəki dairəvi mavi, qırmızı və yaşıl rənglər milli bayrağımızda olduğu kimi, azərbaycançılığın (müasirliyi), milli dəyərlərimizin ümumbəşəri dəyərlərlə inteqrasiyanı və islamçılıq təcəssüm etdirir. Səkkizguşəli ulduz günəşin rəmzidir. Alov isə bir tərəfdən, Azərbaycanın təsəvvürlərdəki «Odlar yurdu» təcəssümüdürsə, digər tərəfdən, od bərkət, işıq, xeyirxahlıq rəmzi hesab olunur. Od bir çox Şərq xalqlarında, o cümlədən, Azərbaycan xalqında müqəddəslik rəmzinə çevrilmişdir. Azərbaycan xalqının bəzi tarixi məşit ənənələrində də odun müqəddəs olması təsəvvürləri yaşayır. Məsələn, Novruz bayramında tonqal yandırmaq, yumurta boyamaq, gəlin köçəndə çırağ yandırmaq odun müqəddəsliyinə dəlalət edir.

Dövlət gerbimizdə təsvir olunan palıd əzəmət, mənlük, sünbül isə ruzi, bərkət rəmzidir.

Dövlət gerbi dövlətin mühüm atributlarından biridir. Onun işlənmə mexanizmi də müəyyən edilmiş qanun və əsasnamə ilə tənzim olunur. «Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi haqqında əsasnamə»yə uyğun olaraq, gerbin rəngli və ağ-qara təsvirindən iki formada istifadə olunur: a) gerbin qabarıq təsviri; b) gerbin adi təsviri «Əsasnamə»yə görə Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin qabarıq təsviri aşağıdakı yerlərə vurulur:

- 1) Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin iqamətgahına və xidməti otağına
- 2) Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin binasına, iclas salonuna və Baş Nazirin xidməti kabinetinə
- 3) Azərbaycan Respublikası Parlamentinin binasına, iclas salonuna və Parlament sədrinin xidməti otağına
- 4) Azərbaycan Respublikasının bütün məhkəmələrinin, hərbi tribunalların binalarına, məhkəmə iclaslarının salonlarına,

¹ Bax. M. Mərdənov, Ə. Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri. Bakı, 2001, s. 887.

² Bax. Словарь иностранных слов. М., 1989.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsi, Ali məhkəməsi və Ali İqtisad Məhkəməsi sədrlərinin xidməti kabinetlərinə

5) Yerli nümayəndəli dövlət orqanlarının binalarına və iclas salonlarına

6) Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda dövlət orqanlarının binalarına

7) Azərbaycan Respublikasının diplomatik və ticarət nümayəndəliklərinin, konsulluq idarələrinin binalarına

Azərbaycan Respublikası Dövlət gerbinin təsvirlərindən aşağıdakı hallarda istifadə olunur:

1) Azərbaycan Respublikasının Dövlət möhüründə, bütün dövlət orqanlarının möhürlərində

2) Azərbaycan Respublikası Qanunlarının, Parlament qərarlarının, fərman və sərəncamlarının blanklarında

3) Azərbaycan Respublikası Prezidenti Aparatının, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər kabinetinin, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsinin, Ali Məhkəmənin, Ali İqtisad Məhkəməsinin, yerli icra və seçkili dövlət orqanlarının, məhkəmə və prokurorluq orqanlarının, bütün digər dövlət təşkilatlarının sənədlərinin blanklarında (binaların lövhələrində)

4) Azərbaycan Respublikası Milli Bankının biletlərində və metal pul vahidlərində, Azərbaycan Respublikasının qiymətli kağızlarında, dövlət istiqraz vəərəqlərində və lotereya biletlərində

5) Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının pasportunda, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına verilən diplomatik və xarici pasportlarında

6) Azərbaycan Respublikası Parlamentinin rəsmi əmrlərində

7) Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində müəyyən edilmiş hallarda dövlət sərhəd nişanlarında

8) Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət gerbinin təsvirinin mütləq vurulması olduğu başqa hallar da nəzərdə tutula bilər.

9) Bu göstərilən hallardan başqa, Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsvirindən istifadə hüququ Azərbaycan Respublikasının Parlamenti tərəfindən verilib bilər.¹

3) Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni haqqında

Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin sözlərini Əhməd Cavad (1892 - 1937) yazmışdır. Himnin sözlərinin ilkin variantı 1919-cu ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin mətbəəsində nəşr olunmuş «Milli nəğmələr» kitabında «Vətən marşı» adı ilə getmişdir. Himnə musiqini dəhi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyov 1919-cu ildə yazmışdır. Bu marş 1989-cu ildə bəstəkar Aydın Əzimov tərəfindən bərpa edildi.

Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti həmin marşı öz iclasında geniş müzakirə etdi və qəbul etdiyi «Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni haqqında» 25.05.1992-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının qanunu ilə təsdiq etdi.²

Marşın ilk variantı aşağıdakı kimi olmuşdur:

Vətən marşı

Azərbaycan, Azərbaycan
Ey qəhrəman övladın Vətəni (2)
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız
Üç rəngli bayrağınla məsud yaşa (2)
Binlərlə can qurban oldu
Sinən hər bə meydan oldu
Hüququn dərk edən əfrad
Hərə bir qəhrəman oldu

¹ Məlumatlar Misir Mordanov və Əsgər Quliyevin «Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri» kitabından götürülmüşdür. Bax. Bakı, s. 105-107

² Daha ətraflı məlumat üçün bax. Misir Mordanov və Əsgər Quliyevin «Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri» kitabından götürülmüşdür. Bax. Bakı, s. 112-131.

Sən olasan gülüstan
Sənə hər dəm can qurban
Sənə bir çox məhəbbət
Sində tutmuş məkan

Namusunu hifz etməyə
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir
Şanlı Vətən!

«Vətən marşı» kimi adlanan bu ilk variant Üzeyir Hacıbəyov tərəfindən təkmilləşdirilmiş və özü də «Azərbaycan marşı» adlandırılmışdır. «Azərbaycan marşı»nın mətni aşağıdakı kimi olmuşdur:

Azərbaycan marşı

Azərbaycan, Azərbaycan
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni
Səndən ötrü can versməyə cümlə hazırız
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadız
Üç rəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu
Şinən hər bə meydan oldu
Hüququndan keçən əsgər
Hər bir qəhrəman oldu

Sən olasan gülüstan
Sənə hər dəm can qurban
Sənə bir çox məhəbbət
Sində tutmuş məkan
Namusunu hifz etməyə
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan, Azərbaycan!

«Azərbaycan marşı» müstəqil Azərbaycan Respublikasının himni kimi qəbul edilərkən mətnin üçüncü bəndində yenidən iki dəyişiklik edilmişdir:

«Azərbaycan marşı variantında» (1919-cu il)
Sən olasan gülüstan

Sənə hər dəm can qurban
Sənə bir çox məhəbbət
Sində tutmuş məkan...
Azərbaycan Respublikasının Dövlət himnində (1992-ci il)
Sən olasan gülüstan
Sənə hər an can qurban
Sənə min bir məhəbbət
Sində tutmuş məkan...¹

Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin mətni Azərbaycan Respublikası Prezidenti İcra Aparatının humanitar siyasət şöbəsinin rəhbəri prof. Fatma Xanım Abdullazadənin təşəbbüsü ilə ingilis və rus dillərinə tərcümə olunmuş və nəşr edilmişdir.»²

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev dövlətçiliyimizin atributlarından bəhs edərkən deyir: «Mən bu gün bildirmək istəyirəm ki, 1918-1920-ci illərdə Azərbaycanda hakimiyyətdə olmuş Xalq Cümhuriyyətinin bugünkü nasillərə qoyub getdiyi ən dəyərli miraslardan biri Azərbaycanın bu gün biz qəbul etdiyimiz qanunla istifadə etdiyimiz dövlət himnidir və bir də Azərbaycanın dövlət bayrağıdır.»³

2. Azərbaycan dili

Azərbaycan dili tarixən dövlət dili olub-olmamasına baxmayaraq, insanlar arasında ünsiyyət və informasiya vasitəsi kimi işlənmişdir. Ayrı-ayrı dövlətlərdə təzyiç və təsirlərə məruz qalsa da dəyişməmiş, öz daxili quruluşunu qoruyub saxlaya bilmişdir. Bu dildə ümumbəşəri ideyaları təcəssüm etdirən və Azərbaycan milli mədəniyyətinin qızıl fonduna daxil olan sayəsiz-hesabsız bədii sənət nümunələri yaradılmışdır. Müstəqillik

¹ Ətraflı məlumat üçün bax, Misir Mordanov və Əsgər Quliyev «Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri» kitabından götürülmüşdür. Bax, Bakı, s. 131-133

² Bax, Azərbaycan (Azərbaycan, ingilis və rus dillərində) ensklopedik soraq kitabı Bakı, 1998. S. 17

³ Bax Sitaq Misir Mordanov və Əsgər Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri kitabından götürülmüşdür. (Bax, s. 134.

dövründə Azərbaycan dilinin imkanları daha da genişlənməmiş, yazılı və şifahi ənənələri inkişaf etmişdir. Azərbaycan dilinin mənimsənilməsinə şifahi nitqin zənginliklərinə nail olmağın xüsusi əhəmiyyəti vardır. Nitq birbaşa təfəkkürlə bağlıdır. Şifahi nitqin güclü inkişafı çevik təfəkkürün formalaşmasına çox güclü təsir göstərir. Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlətçilik ənənələri formalaşdıqca şifahi nitqin inkişaf perspektivləri də genişlənir. Ölkə Prezidentinin ana dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında 18 iyun 2001-ci il tarixli fərmanı dilin inkişafına daha güclü təkan vermişdir. Azərbaycançılıq ideologiyasında ana dilimizin rolu Heydər Əliyev təlimində bəriz şəkildə ifadə olunur. Milli ideologiyamızın Heydər Əliyev təlimində ana dilimiz haqqında deyilir: «Milli-mənəvi dəyərlərimiz bizim ana dilimizdir, Azərbaycan dilidir... hər bir azərbaycanlı rus dilini, ingilis dilini, başqa dilləri mükəmməl bilərək onlardan istifadə edərsə, o öz doğma Azərbaycan dilinə diqqətini və hörmətini azaltmamalıdır. Əksinə, öz doğma dilini daha mükəmməl bilməli və ona daim hörmət etməlidir.»¹

Azərbaycan dili tarixən öz inkişaf mərhələlərində çox zəngin bir yol keçmiş, tarixin müəyyən məqamlarında isə bir sıra təsir və təzyiqlərə məruz qalmışdır. Müstəqillik əldə etdiyimiz dövrdən sonra isə bu dilin inkişafında tamam yeni bir mərhələ başlamışdır.

Dünya dilləri içərisində Azərbaycan dili quruluşca mükəmməl qramatik sistemə malik olan dillərdən sayılır. Bütün dünya dilləri başlıca olaraq, öz quruluşuna görə üç əsas sistem üzrə bölünür: köksözlü dillər, analitik və analitik-sintetik dillər, sintetik dillər. Köksözlü dillərdə anlayışları ifadə etmək üçün çoxlu kök sözlərin mövcudluğu tələb olunur. Analitik və analitik-sintetik dillərdə köklə yanaşı mənə və anlayışların bildirilməsi üçün sözün əvvəlinə, ortasına və sonuna şəkilçilərin qoşulması tələb olunur. Sintetik dillərdə isə bir kök üzərinə bir silsilə şəkilçilər qoşulur. Belə dillərdə yeni mənə və anlayış bildirilməsi üçün az kök tələb olunur, həmçinin, sözün əvvəli və ortası şə-

¹ Bax. «Xalq qəzeti», 24 noyabr 1998-ci il.

kilçi daşıyıcısı kimi iştirak etməkdən azaddır. Yeni və çoxlu sözlərin törəməsi, həmçinin, çoxlu mənə və anlayışların ifadəsi üçün bu sistem ən əlverişli və ən asan bir mexanizmdir. Azərbaycan dili məhz belə bir quruluşa - sintetik sistemə malik olan dildir. Bu sistem Azərbaycan dilində çox-çox qədim dövrlərdə formalaşmışdır. Eramızdan sonrakı minilliklərdə, xüsusən, II minillikdə Azərbaycan dili bir çox sınıtı və təzyiqlərə məruz qalmışdır. Azərbaycan dövlətçiliyi müstəqillikdən məhrum olduğu dövrlərdə dilimizə çoxlu ərəb, fars sözləri daxil olmuş, XIX əsrdə isə onları rus dili alınmaları əvəz etmişdir. Azərbaycan müstəqilliyini əldə edən dövrdən dilimizə rus sözlərinin intensiv daxil olması prosesi dayanmağa başlamışdır. Bir dilə başqa dildən o zaman çoxlu sözlər keçir ki, söz alan dil asılı vəziyyətdə olsun. O dildən çox söz keçir ki, onun nüfuzu üstün olsun. Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra dövlət onun rəhbəri və lideri Heydər Əliyevin sayəsində nüfuz qazanmağa başlamışdır. Eləcə də ana dilimizin nüfuzu genişlənməmiş və sərbəst inkişaf perspektivləri artmışdır. Azərbaycan dili öz nüfuzunu bərpa etdikdən sonra bu dilə, artıq, başqa dillərdən keçən söz axını dayanmış, yeni anlayışlar bu dilin daxili imkanları sayəsində ifadə olunmağa başlamışdır. Digər tərəfdən, ana dilimizin işlənmə imkanları güclənmiş, şifahi nitq zənginləşməyə başlamışdır. Şifahi nitqin zənginliyi təfəkkürün çevikləşməsinə təsir edən əsas amillərdən biridir. Cənab Prezidentimizin dil haqqındakı fərmanı ana dilimizin işlənməsi, zənginləşməsi və inkişafı qarşısında tarixdə misli görünməmiş böyük bir perspektiv açır.

Ana dilimizin bu günkü müstəqil və sərbəst inkişafı onun ən qədimdə formalaşmış çevik mexanizminin inkişafına çox böyük imkanlar yaradır.

3. Milli mənəvi keyfiyyətlər

Milli mənəvi keyfiyyətlərimiz azərbaycançılığın daxili atributlarından biridir. Azərbaycançılıq ideologiyasının Heydər Əliyev təlimində milli-mənəvi keyfiyyətlərimiz barədə deyilir:

«Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz əsrlər boyu xalqımızın həyatında, yaşayışında formalaşmışdır, xalqımızın fəaliyyətində formalaşmışdır. Milli-mənəvi dəyərləri olmayan millət həqiqi millət, həqiqi xalq ola bilməz.¹ ...Azərbaycan xalqı cürbəcür hökmdarların əlində olubdur, tarix boyu nə qədər əziyyətlər çəkibdir. Ancaq dilini də, öz mənəvi-əxlaqi mentalitetini də saxlayıbdir, bütün əxlaqi normalarını hamısını saxlayıbdir. Bu, xalqımızın nə qədər dərin kökləri olduğunu göstərir. Bizim borcumuz bu ideologiyayı təbliğ etmək, bu ideologiyayı genişləndirmək, bu ideologiyayı inkişaf etdirmək, insanları başa salmaqdır.»²

Azərbaycanın milli mənəvi keyfiyyətləri əsrlərdən bəri formalaşmış, xalqın sosial həyatına, məişətinə daxil olmuşdur. Milli mənəvi keyfiyyətlər Azərbaycan xalqını fərqləndirən, onun xarakterini qabarıqlaşdıran əlamətlərdən ibarətdir. Milli mənəvi keyfiyyətlər Azərbaycan xalqının daxili etikətlərindən ibarətdir. Azərbaycan xalqına məxsus ən başlıca milli mənəvi keyfiyyətlər aşağıdakılardan ibarətdir:

- a) mərdlik, köməksizə humanistlik
- b) sözünəbütövlük, əhdinə sadıqlıq
- c) qonaqpərvərlik, əliaçıqlıq, səxavətlik
- ç) böyüyə hörmət, ehtiram, kiçiyə qayğı
- d) ailəyə sədaqətlik və bağlılıq
- e) dostluğa möhkəmlik
- ə) vətəna, torpağa bağlılıq
- f) düzlüyə aparan inam və etiqadın müqəddəsliyi
- j) abır, həya, ismət və onun qorunması

Bütün bu keyfiyyətlər Azərbaycan xalqının həyatında öz dərin izləri ilə yaşayır. Həmçinin bu keyfiyyətlər Azərbaycan xalqının qədim yazılı mənbələrində, folklorunda, bədii yaradıcılıq nümunələrində özünün bariz təəcəssümünü tapır.

¹ Bax: «Xalq qəzeti». 24 noyabr 1998-ci il.

² ¹ Bax: «Xalq qəzeti», 24 noyabr, 1998.

4. Mill mənəvi keyfiyyətlərin ümumbəşəri dəyərlərlə inteqrasiyası (qovuşması)

Azərbaycançılığın daxili atributlarından biri də milli-mənəvi keyfiyyətlərin ümumbəşəri dəyərlərlə vəhdətindən, qovuşmasından və inteqrasiyasından ibarətdir. Ümumbəşəri dəyərlərin azərbaycançılıq atributları ilə qovuşması o demək deyildir ki, biz dünya sivilizasiyasına məxsus bütün keyfiyyətləri qəbul etməyə hazırıq. Biz o keyfiyyətləri qəbul edirik ki, həmin keyfiyyətlər azərbaycançılıq ideyalarını zənginləşdirə bilsin. Hər bir xalqın özünə məxsus olan keyfiyyətləri, adət və ənənələri mövcuddur. Dünya xalqlarının ən yaxşı təcrübəsində ümumiləşən, sınaqlardan keçən və Azərbaycan cəmiyyətində qəbul edilən, humanist prinsiplərlə, ədalətliklə, qarşılıqlı hörmət və ehtiramla cəlalanmış keyfiyyətləri mənimsəmək vacib və zəruridir. Lakin əxlaqi və etik cəhətdən uyğun gəlməyən, humanist prinsiplərdən uzaq olan, insanların biri-birinə yaxınlaşmasına mane olan keyfiyyətlər, sözsüz ki, cəmiyyət tərəfindən qəbul edilə bilməz. Bu gün dünya sivilizasiyasında azərbaycançılıq ideyalarını zənginləşdirə biləcək keyfiyyətlər çoxdur və biz onları qəbul etməyə boruluyuq. Möhtərəm prezidentimiz ümumbəşəri ideyaların inteqrasiyası ilə əlaqədar olaraq göstərir: «... biz tarixi köklərimizdən heç vaxt ayrıla bilmərik. Biz tarixi köklərimizi həmişə iftixar hissi ilə qiymətləndirməliyik və tarixi köklərimizin mənasını dünyaya bəyan etməliyik, yaymalıyıq, təbliğ etməliyik, onlarla fəxr etməliyik. Eyni zamanda öz milli-mənəvi dəyərlərimizi ümumbəşəri dəyərlərlə birləşdirib, zənginləşdirib Azərbaycan xalqının ümumi dəyərlərini, mənəvi dəyərlərini yaratmalıyıq.»¹

Sözsüz ki, bəşəriyyət birtərəfli qaydada yaşaya bilməz. Bu gün Azərbaycançılıq ideyalarının ümumbəşəri dəyərlərlə zənginləşməsinə ehtiyac olduğu kimi, başqa xalqların da Azərbaycançılıq ideyalarından bəhrələnməyə biləcəyi çox mühüm keyfiyyətlər vardır.

¹ Bax: «Xalq qəzeti» 24 noyabr, 1988-ci il.

Heydər Əliyev azərbaycanlı əxlaqı, azərbaycanlı xarakteri barədə bəhs edərkən onların dərin ictimai köklərə bağlı olduğunu göstərir: «Azərbaycan xalqı cürbəcür hökmdarların əlində olubdur, tarix boyu nə qədər əziyyətlər çəkibdir. Ancaq dilini də, dinini də, öz mənəvi-əxlaqi mentalitetini də saxlayıbdır, bütün əxlaqi normalarını - hamısını saxlayıbdır. Bu, xalqımızın nə qədər dərin kökləri olduğunu göstərir. Bizim borcumuz bu ideologiyayı təbliğ etmək, bu ideologiyayı genişləndirmək, bu ideologiyayı inkişaf etdirmək, insanlara başa salmaqdır.»¹

5. Vətənin ərazi bütövlüyü

Vətənin ərazi bütövlüyü, hər şeydən əvvəl, vətənpərvərlik təbiiyyəti, vətəndaşlıq qururu, vətən qarşısında, xalq qarşısında hər kəsin öz mənəvi borcunu yerinə yetirməsindən ibarətdir.

Azərbaycançılığın atributlarından biri olan vətənin ərazi bütövlüyü prinsipinə əsas etibarilə, bunlar daxildir:

- a) tariximizə və tarixən yaranmış coğrafi ərazilərimizə bə-lədlik
- v) ərazi bütövlüyünün və dövlətçiliyin qorunması
- q) vətən torpağına məhəbbət

Azərbaycançılıq ideyalarının Heydər Əliyev təlimində və-tənpərvərlik duyğuları, vətəndaşlıq borcu, vətənin mənafeyi çox yüksək mənəvi amal kimi qiymətləndirilir. Cənab Prezidentimiz göstərir ki, «Dövlətçilik hər bir vətəndaşın qəlbində olmalıdır. Ona görə hər bir vətəndaş vətənpərvərlik hissləri ilə yaşmalıdır və bizim partiyamız bütün dövlət orqanları, **bütün təbliğatımız** Azərbaycanca dövlətçiliyi inkişaf etdirmək üçün hər bir vətən-daşda milli vətənpərvərlik hisslərini yaratmalıdır. Milli vətən-pərvərlik hissləri hər bir vətəndaşda o qədər güclü olmalıdır ki, hər bir vətəndaş milli mənafeyi öz şəxsi mənafeyindən, öz şəxsi yaşayışından, öz şəxsi həyatından - hər şeydən üstün tutsun.»²

Milli dövlətçilik, milli keyfiyyətlər, onların ümumbəşəri dəyərlərlə inteqrasiyası və eləcə də vətənin ərazi bütövlüyünü təcəssüm etdirən atributlar dövlətin müstəqilliyi zəminində mövcuddur. Müstəqil dövlətçilik olmadıqda həmin atributlar da tənəzzülə uğrayır.

Bu atributlar milli mənafehlərə xidmət edib onu canlandırdığı üçün müstəqil olmayan xalqlar daim milli azadlıq mübarizəsinə qoşulmağa meylli olurlar. Milli azadlıq mübarizəsi isə tarixdə böyük şəxsiyyətlər tərəfindən həyata keçirilir və reallığa tətbiq olunur. Azərbaycan Respublikasının müstəqil bir dövlət kimi mövcudluğu məhz böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Azərbaycançılıq ideyalarının daxili atributları yaratmaqla biz Azərbaycan adını əbədiləşdirmiş olarıq. Bu mənada, cənab Prezidentimiz bütün azərbaycanlılar üçün örnəkdir.

Azərbaycançılıq ideyalarının bütünlüklə həyata keçirilmə-sində Heydər Əliyev kursunun öyrənilməsi və dərk olunması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Heydər Əliyev kursu bütövlükdə bir təlim sistemidir. Həmin təlimin öyrənilməsi, mənimisənilməsi, bütün Azərbaycan vətəndaşları üçün zəruridir, bütün azərbaycan-lılar üçün vacibdir. Çünki həmin təlimdə nəzəri ideyalarla prak-tikanın vəhdəti mövcuddur. Heydər Əliyev təlimində nəzəri ideyalar və müddəalar praktik cəhətdən həyata tətbiq olunur, nəticələr isə cəmiyyətin inkişafına mütərəqqi təsir göstərməklə özünü doğruldur. Heydər Əliyev təliminin gücü onun cəmiyyət həyatında özünü doğrultmasındadır. Buna görə də Heydər Əliyev təlimini mənəvi-ideoloji cəhətdən bütün dünya azərbaycanlı-larının həyatına tətbiq etmək mümkündür. Bu təlimdən irəli gələn dinamik inkişaf praktikasını isə müstəqillik əldə etmiş xalq-lar özlərinin sosial həyatında yaradıcılıqla tətbiq edib ondan faydalana bilərlər.

¹ Bax. «Xalq qəzeti», 24 noyabr 1998-ci il.

² Bax. «Xalq qəzeti», 24 noyabr 1998-ci il.

Qısa nəticələr

1. Azərbaycançılıq ideologiyası milli ideologiyamızın bazasını, əsasını və bünövrəsini təşkil edir.
2. Azərbaycançılıq ideyaları xalqımızın məişətində, həyatında, psixologiyasında ideyalar şəklində həmişə mövcud olmuşdur.
3. Azərbaycan xalqının psixologiyasına, məişətinə və əxlaqi keyfiyyətlərinə xas olan ideyalar azadlıq, sərbəstlik və müstəqillik şəraitində ideoloji sistemə çevrilə bilməmişdir.
4. Azərbaycan xalqına məxsus milli-mənəvi keyfiyyətlər Azərbaycançılıq ideologiyasının bazasıdır. Azərbaycançılıq ideyalarının ideoloji sistemə çevrilmək prosesi Heydər Əliyev təliminin yaradıcı xarakteri sayəsində həyatda öz praktik təsdiqini tapmışdır.
5. Milli ideologiya müstəqil dövlətçilik zəminində milli birlik və müstəqilliyin formalaşdırılması, dövlətçiliyin davam və inkişaf etdirilməsi üçün aparıcı ideoloji sistemdir. Milli birlik, mütəşəkkillik və müstəqillik milli ideyalarımızın bazası və aparıcı amillərindəndir.
6. Milli ideologiya milli dövlətçilik zəminində yaranır. Milli dövlətçilik mövcud olmadığı mərhələlərdə milli ideologiyanın atributları azərbaycançılıq ideyaları təmsalında yaşamışdır.
7. Müstəqillik, azadlıq və sərbəstlik kimi münbit zəmin mövcud olduqda azərbaycançılıq ideyaları, fikir və düşüncələri, mənəvi-əxlaqi keyfiyyətləri bütövləşib azərbaycançılıq ideologiyasına çevrilir.
8. Müstəqillik, azadlıq və sərbəstlik bazasında milli dövlətçilik yaranıb möhkəmləndikcə, onun dövlətçilik əsənləri inkişaf etdikcə, azərbaycançılıq ideologiyası əsasında dövlətçilik əsənlərinin yaşaması, mövcud olması və inkişaf etməsinin ideoloji sistemi olan milli ideologiya formalaşır.
9. Milli ideologiya dövlətçiliyin yaşamasına, dövlətçilik əsənlərinin inkişafına və zənginləşməsinə xidmət edir.

10. Azərbaycançılıq ideologiyası ilə milli ideologiyanın hüdudu, sərbəstlik, azadlıq və müstəqillik şəraitinin yaranmasından milli dövlətçilik əsənlərinin formalaşmasına qədər olan mərhələni əhatə edir.

11. Azərbaycançılıq ideologiyası azərbaycançılıq ideyalarının, milli ideologiya ilə azərbaycançılıq ideologiyasının ardıcıl davamıdır.

12. Milli ideologiya öz yaradıcı xarakterinə görə azərbaycançılıq ideologiyasının avanqard hissəsini təşkil edir.

13. Milli ideologiya konsepsiyası Azərbaycanın müstəqil dövlətçilik tarixində Heydər Əliyev dühasına məxsus ən böyük kəşflərdən biridir.

14. Azərbaycançılıq ideologiyasının bütün xarakter əlamətləri, varislik əsənləri, milli və özünəməxsus amilləri, onun hərəkətverici prinsipləri və bütün daxili mexanizmi bu ideologiyaya təcəssüm etdirmə atributlarda ifadə olunur.

15. Azərbaycançılıq ideologiyasının daxili atributları bunlardır:

a) Azərbaycan Respublikasının Dövlət atributları: 1) Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı; 2) Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi; 3) Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni.

b) ana dili

c) milli-mənəvi keyfiyyətlər

ç) milli-mənəvi keyfiyyətlərin ümumbəşəri dəyərlərlə inteqrasiyası

d) vətənin ərazi bütövlüyü

16. Heydər Əliyev təlimində güc alan azərbaycançılıq ideologiyası bütün Azərbaycan xalqının birliyinin və mütəşəkkilliyinin bərqərar olunmasına xidmət etdiyi kimi, dünyanın yaxın və uzaq ölkələrində məskun olmuş 50 milyonluq azərbaycanlının da birlik və həmrəyliyinin ideoloji bazasını təşkil edir.

17. Heydər Əliyev təlimində cəmiyyət həyatına aid baxış və konsepsiyaların təhlili, bu baxışdakı fikir və mülahizələrin təsdiqi üçün ən etibarlı mənbə cənab Prezidentimizin öz çıxışlarından, məruzələrləndən və fikirlərindən ibarətdir.

Ədəbiyyat

1. «Xalq qəzeti», 24 noyabr, 1998.
2. Yeni Azərbaycan Partiyası. Nizamnamə, Proqram. Bakı, 2000.
3. Səlahəddin Xəlilov. Heydər Əliyev və azərbaycanlıq məfkurəsi. Bakı, 2002.
4. «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002.
5. Misir Mərdanov, Əsgər Quliyev. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri. Bakı, 2001.
6. Словарь иностранных слов. М., 1980.
7. «Azərbaycan» (Azərbaycan, ingilis və rus dillərində). Ensiklopedik soraq kitabı (red. prof. Fatma Abdullazadə). Bakı, 1998.

MİLLİ İDEOLOGİYA HAQQINDA

Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi milli ideologiyası, mən bu gün cəsarətlə deyə bilərəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının məramnaməsində öz əksini tapıbdir. Bizim həm xarici siyasətdə, həm ictimai-siyasi sahədə, həm sosial-iqtisadi sahədə gördüyümüz işlər həmin bu milli ideologiyanın üzərində qurulur.

Heydər Əliyev

Milli ideologiya hər bir xalqın milli maraqlarını, milli mənafeyini, milli və tarixi ənənələrini, milli düşüncəsini, milli psixologiyasını və milli dünyagörüşünü ifadə edən baxışlar sistemidir. Hər bir xalqın milli ideologiyasında, şübhəsiz ki, onun milli mənafeyi və milli maraqları aparıcı yerdə durur. Bu milli mənafe və maraqların içərisində milli və tarixi ənənələr yaşayır. Eyni zamanda, milli ideologiyaların bazasında ümummilli düşüncələri birləşdirən milli psixologiya dayanır. Milli ideologiyanın bütün daxili mexanizmi milli dünyagörüşü formalaşdırır. Hər bir milli ideologiya, bütövlükdə, öz xalqına və millətinə xidmət edir. Hər bir milli ideologiyada onun xidmət etdiyi xalqın obrazı canlanır. Milli ideologiya, şübhəsiz ki, hər bir xalqda birdən-birə yaranmır və birdən-birə bütövlənib sistem təşkil edə bilmir. Milli ideologiyalar, tarixi dövrlərdən və mərhələlərdən keçərək formalaşır, bütövləşir və sabitləşir. Milli ideologiyanın ilkin rüseyimi xalqın həyatında, mənəvi varlığında, məişətində və psixologiyasında milli ideyalar şəklində canlanır. Milli ideologiyalar xalqın istək və arzularını, mənəvi keyfiyyətlərini, əqidə və inamlarını, əxlaqi məziriyyətlərini və davranışlarını, sosial həyat tərzinin ən ümumi əlamətlərini özündə əks etdirir. Milli ideyalar hər bir insan cəmiyyətində və kollektivlərində möv-

cuddur. Ayrı-ayrı kollektivlərdə və insan cəmiyyətlərində mövcud olan ideyalar zaman keçdikcə, insan kollektivləri ümumiləşdikcə, bütövləşdikcə ümumxalq ideyalarına çevrilir. Ayrı-ayrı kollektivlərə məxsus ideyalarda ən ümumi əlamətlər birləşir və onlar bütövlükdə xalq ideologiyası şəklində təşəkkül tapır. Xalqın birliyi, mütəşəkkilliyi, bütövlüyü onun dövlətçiliyinin yaranmasını zəruriləşdirdiyi anda, xalqın bütövləşməsi də baş verir. Xalqın bütövlüyü zəminində onun daxilindəki etnik təbəqələr arasında ayırsızlıq və fərdilik psixologiyası oriyib gedərək yox olur. Belə bir prosesin gedişində ümumxalq ideologiyası bütün etnik təbəqələrin hamısının bütövlükdə malı olur. Bununla da ümumxalq ideologiyası ümummilliyə ideologiyaya çevrilir. Ümummilliyə ideologiya xalqın bütövlüyü və mütəşəkkilliyi şəklində bərqərar olduğundan dövlətçilik ideologiyasına çevrilir. Başqa sözlə, milli ideologiya, öz xarakterinə görə ümumxalq ideologiyasının aparıcı, yaradıcı və avanqard hissəsi kimi formalaşır.

Bütün bu cəhətləri ümumilikdə, Azərbaycan milli ideologiyasına da şamil etmək mümkündür. Azərbaycan xalqında onun milli ideyaları ta qədim zamanlarda, eramızdan çox-çox əvvəlki minilliklərdə mövcud olmuş insan cəmiyyətində onun özünə məxsus ictimai ideyalar şəklində formalaşmışdır. Bu ideyalar Azərbaycan cəmiyyətində qorxmazlıq, mərdlik, özkarlıq, səxavətlik, sadəqəblilik, qonaqpərvərlik, alıcanlıq, humanistlik, cəmiyyət üzvlərinə hörmət və ehtiram, ağıllılıq, və müdriklik kimi keyfiyyətlərlə öz təəcəssümünü tapmışdır. İnsan cəmiyyətləri və kollektivləri bütöv bir xalq formalaşdırdıqda həmin keyfiyyətlər, tam şəkildə, xalqın ümumi əxlaqi, psixoloji və mədəni sərvətinə çevrilir. Azərbaycanın milli ideologiyasının əsasında duran bu keyfiyyətlər bütövlükdə, Azərbaycan cəmiyyətinə xasdır və onun ümummilliyə mənafələrini ifadə edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, bəzən, hətta, bizə milli ideologiyanın lazım olub-olmaması məsələsinə tərəddüdlə yanaşanlara da rast gəlmək olur. «Bakinski raboçi» qəzeti redaksiyasının xahişi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyevlə aparılan müsahibədə də məhz belə bir sual verilir: «Sizcə bu gün bizə milli ideologiya lazımdır?»

Ramiz Mehdiyev cavabında bildirir ki, «Hüquqi dövlətdə hamı üçün məcburi olan vahid ideologiyadan əsla söhbət gedə bilməz. Bu, demokratiya və siyasi pluralizm prinsiplərinə zidd olardı. Bununla yanaşı, qloballaşma dövründə ümummilliyə ideyalara tələbatı rədd edən iddialarla da razılaşmaq olmaz. İndi hətta inkişaf etmiş ölkələr və xalqlar da milli həyatın bir çox güclü amilləri olan ümummilliyə ideyalardan imtina etməmişlər. Zənimcə, ictimai-siyasi və iqtisadi münasibətlərin transformasiyası dövrünü yaşayan ölkələr və xalqlar üçün güclü, canlı, cəlbədiçi ümummilliyə ideyalar, xüsusilə, zəruridir... ümummilliyə ideyaların səmərəli və bəhrəli olması üçün onlar müəyyən meyarlara cavab verməlidir: əhalinin müxtəlif təbəqələri üçün inteqrativ, anlaşılıq, vətəndaşların mənafələrinə və tələblərinə yaxın olmalıdır.»¹

Məhz bunun üçün də ideologiya milli xarakter daşıyaraq cəmiyyətin bütün təbəqələri tərəfindən dərk edilərkən qəbul edilə bilər. Milli ideologiya cəmiyyət həyatına zor gücü ilə tətbiq edilməməlidir. Milli ideologiyanın bünövrəsi xalqın mədəni varlığından qidalınmalıdır. Milli köklərə bağlı olmalıdır. Əks təqdirdə ideologiyanın milliliyindən bəhs etmək mümkün deyildir. Sözsüz ki, demokratik cəmiyyətdə müxtəlif-müxtəlif qrupların, ayrı-ayrı partiyalar ətrafında toplaşanların özünəməxsus ideyalarının və əqidələrinin mövcudluğu mümkün olan bir haldır. Lakin söhbət milli ideologiyadan gedirsə, onun formalaşmasında ümummilliyə ideyaları, milli-mədəni keyfiyyətlərin cəmiyyət həyatındakı rolu və mövqeyi mütləq nəzərə alınmalıdır.

Burada incə bir məqama toxunmağa da ehtiyac vardır. Bu məqam odur ki, ideologiya barəsində bəhs edilərkən ideyalar, ümumxalq ideologiyası və milli ideologiya terminləri işlədilir. Milli ideologiya anlayışının aydın başa düşülməsi üçün həmin terminlərin mənasının açılmasına xüsusi ehtiyac hiss olunur. Həmin terminlərin mənasını Azərbaycan ideologiyası təmsilində aşağıdakı kimi izah etmək mümkündür:

¹ Bax: Ramiz Mehdiyev. «Azərbaycanın siyasi gələcəyi Heydər Əliyevin fəal tərəfdarları və ardıculları ilə bağlıdır». «Azərbaycan qəzeti», 1 oktyabr, 2002-ci il.

1. Hər bir xalqda, onun tarixi mərhələlərində formalaşmış ilkin keyfiyyətlər bu xalqı təmsil edən insan kollektivləri və cəmiyyətləri arasında ictimai ideyalar kimi mövcud olmuşdur. İctimai ideyalar ictimai münasibətlərin, insanların məişət həyatının və cəmiyyətdə formalaşmış ictimai psixologiyanın vəhdəti kimi təzahür tapır. Azərbaycan cəmiyyətində ta qədimdən formalaşmış ictimai ideyalar onun folklorunda, nağıl və dastanlarında, adət və ənənələrində, məişətində və mərasimlərində əks olunan bütün xoş məramlı keyfiyyətlərində təcəssüm olunur. İnsan cəmiyyətləri və kollektivləri bütövlükdə ictimai ideyalar bütün cəmiyyətin ümumi keyfiyyətləri şəklində təzahür tapan ideyalara çevirir.

2. Ümumxalq ideyaları Azərbaycan ideyaları timsalında Azərbaycançılıq ideologiyası kimi başa düşülür. Azərbaycançılıq ideologiyası, bütövlükdə, özünəməxsus milli və mənəvi keyfiyyətlər zəminində Azərbaycan xalqını səciyyələndirir. Azərbaycan cəmiyyətində tarixən formalaşmış bütün keyfiyyətlər, məhz, onun ümummillisi sərvəti kimi dərk olunur. Məsələn, deyək ki, mərdlik, cəsurluq, igidlik, səxavətlik, müdriklik, başqalarına hörmət və ehtiram, eləcə də bir çox ümumbəşəri ideyalar Azərbaycan xalqında olduğu kimi, başqa xalqların da milli-mənəvi keyfiyyətləri sırasına daxil ola bilər. Lakin, Azərbaycan cəmiyyətində formalaşmış milli mənəvi keyfiyyətlər onun özünə məxsusluğu ilə ölçülür. Bu keyfiyyətlər, Azərbaycan xalqının tarixən yaranmış mənəvi sərvətləri olan abidələrdə yaddaşlara həkk olunmuşdur. Belə ki, məsələn, «Kitabi Dədə Qorqud» dastanlarında ifadə olunan Dədə Qorqud müdrikliyi, Qazan Xan igidliyi, Qaraca Çoban qeyrətliyi, Beyrək sədaqətliyi, Burlaxatun dəyanətliyi, Selcan xatun cəsarətliyi, Bayandur Xan alicənablığı məhz Azərbaycan cəmiyyətində yaranmış mənəvi keyfiyyətlərin təcəssümüdür. Bunu başqaları ilə müqaisə etmək olar, ancaq Azərbaycan cəmiyyətindən kənarında olanlara şamil etmək çətinidir. Bunun kimi «Koroğlu» dastanındakı Azərbaycan oğullarının qeyrətliyi, dönməzliyi, yeməzliyi, sözüünə bütövlüyü, eləcə də qadın qəhrəmanlarına məxsus sədaqətlik, qeyrətlik və igidlik keyfiyyətləri məhz

Azərbaycan cəmiyyəti üçün səciyyəvi olan tarixən qazanılmış mənəvi sərvətlərimizdir.

Həmçinin, böyük Nizaminin, Həsənoğlunun, Nəsiminin, Füzulinin, Bəhməyanın, Tusinin yaratdığı ümumbəşəri ideyalar Azərbaycan xalqına məxsus milli mənəvi sərvətlərdir. Həmin ideyalardan dünyanın başqa xalqları bəhrələnirsə, bu Azərbaycan ideologiyasının bəşəriyyətə verdiyi mənəvi sərvətlər kimi qiymətləndirilməlidir. Azərbaycançılıq ideologiyası Azərbaycan xalqının milli-mənəvi keyfiyyətlərinin təcəssümü sayıldığı kimi, onların ümumbəşəri keyfiyyətləri hamının olmağa layiqdir.

3. Milli ideologiya Azərbaycançılıq ideologiyasının tərkib hissəsidir, onun avanqard tərəfidir, aparıcı qüvvəsidir, hərəkətverici mexanizmdir. Milli ideologiya ümumxalq ideologiyasının ən ümumi olan tərəfidir. Milli ideologiya ümumxalq ideologiyasının bütöv bir sistemidir. Ümumxalq ideologiyası cəmiyyətdəki kollektivləri əhatə edir, milli ideologiya isə onu bütövləşdirir, hamının malıdır. Azərbaycan cəmiyyətində milli ideologiyanın mənası onun cəmiyyət üzvlərinə bütövlükdə şamil edilməsi ilə bağlıdır. Belə ki, məsələn, Azərbaycan cəmiyyətində müxtəlif etnosların tarixən ümumi bir ərazidə yaşayıb ümummillilik dəyərlərindən faydalandıqları məlumdur. Milli şüurun formalaşmasında şübhəsiz, cəmiyyətin qabaqcıl insanların, mütəfəkkirlərin və ziyalıların böyük rolu olmuşdur. Heydər Əliyev cəmiyyətdə ictimai və milli şüurun formalaşması prosesində ziyalı insanların rolunu xüsusi qiymətləndirərək göstərir ki, «Xalqımız öz böyük şəxsiyyətləri vasitəsi ilə Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamış, zənginləşdirmiş və bu gün ümumbəşəri dəyərlərin bir hissəsinə çevirmişdir...¹ Xalqımızın görkəmli mütəfəkkirləri, publisistləri, jurnalistləri, yazıçıları və satirikləri mətbuat vasitəsi ilə milli şüurun, mənəviyyatın və mədəniyyətin formalaşmasına və inkişafına güclü tökan vermişlər. Ümummillilik dəyərlər etnoslar arasındakı mənəvi-psixoloji fərqləri aradan qaldırır və onların vahid ictimai ideyalar əsasında

¹ Bax: Heydər Əliyev Müstəqillik yolu. Bakı 1997. S.102

da formalaşmasına təminat verir. Heydər Əliyev göstərir ki, «Azərbaycan əhalisinin çoxminli tərkibi bizim sərəvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və saxlayacağıq. Çalışacağıq ki, bu sərəvətimiz əbədi olsun».¹ Cəmiyyətdə həmişə ictimai şüurun inkişafı ictimai varlığın fəaliyyətindən, sosial hadisələrin çevikliyindən və dinamikliyindən daim asılı olur. İctimai varlıq nə qədər fəal, çevik və dinamik olursa, ictimai şüur da o qədər irəli gedir. Milli ideologiya da ictimai şüurun bir tərkib hissəsi kimi o zaman bütün cəmiyyət üzvlərinin malına çevirir ki, cəmiyyətin özündə dinamiklik olsun. Nizami Cəfərov yazır ki, «bu gün ölkədə tarixən təcrübə olunmuş, və və ya digər konkret coğrafiyada lokallaşmış qeyri-türk mənşəli etnoslar yaşayırlar və həmin etnoslar özlərinin aktiv nümayəndələrinin şəxsində Azərbaycan xalqının tərkibinə daxililər.»² Azərbaycan cəmiyyətində fəallıq, dinamiklik və çeviklik, xüsusilə, müstəqillik dövründə hədsiz dərəcədə güclənmişdir. Ona görə də Azərbaycançılıq ideologiyası kimi formalaşmış milli-mənəvi keyfiyyətlər müstəqillik dövründə daha çox bütün cəmiyyət üzvlərinin tarixi və milli-mənəvi sərəvətinə çevrilmişdir. Ümumxalq ideologiyası cəmiyyətin sərbəst inkişafı mərhələsində formalaşır. Ümumxalq ideologiyasının formalaşması xalq həyatında böyük bir tarixi mərhələ təşkil edir. Milli ideologiya isə ümumxalq ideologiyasının bütün cəmiyyət üzvlərinə şamil olduğu təqdirdə formalaşır. Buna görə də milli ideologiyanın bazası milli dövlətçiliyin bərqərar olunması ilə bağlıdır. Milli ideologiya cəmiyyətdə özünəməxsus yer tutan bütün etnosların ümumi milli sərəvətinə çevrildiyi üçün həm də dövlətçilik əhəmiyyəti daşıyır. Dövlətçiliklə özvi mərhələdə olan milli ideologiya dövlətçiliyin mənafehinə və maraqlarına xidmət edir. Bu o deməkdir ki, milli ideologiyası mənimsəmiş bütün cəmiyyət üzvləri həmin milli ideologiyanın təmsil olduğu dövlətçiliyin mənafehinə müdafiə edir. Həqiqətən də bu gün Azərbaycan cəmiyyəti müstəqil milli dövlətçiliyimizin mənafehinə qorumaqla milli ideologiyamıza sahib hesab olunur.

¹ Bax: Heydər Əliyev Müstəqillik yolu. Bakı 1997. S.61-62.

² Bax: Nizami Cəfərov. Azərbaycançılıq məsələləri. Bakı 2001 s. 19

Müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin milli ideologiyası dövlətçilik ənənələrinin çox çevik şəkildə formalaşdığı qısa bir müddət ərzində yaranmışdır.

Milli ideologiyamızın tezliklə formalaşması, sabitləşməsi və sistem kimi bərqərar olunaraq cəmiyyətin mənafehinə, dövlətçiliyimizin mənafehinə xidmət göstərən bir mexanizmə çevrilməsi Heydər Əliyev düşüncəsinin çox böyük tarixi bir nailiyyətidir.

Azərbaycançılıq ideologiyası bərqərar olunmadan, dövlətçilik yaranmadan milli ideologiya yaranı bilməzdi. Azərbaycançılıq ideologiyası xalq həyatı boyu mərhələ-mərhələ yaranmışdır. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etməyə başladığı 1969-cu ildən sonra isə Azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşmasına mübit bir zəmin əmələ gəlmişdir. Heydər Əliyevin ölkədə yaratdığı sosial-iqtisadi dirçəliş insanlarda sərbəst düşüncə, azad fikir, müstəqil quruculuq əhval-ruhiyyəsi yaradırdı. Bu isə Azərbaycançılığın bir ideologiya kimi sürətlə cəmiyyətdə özünə yer tapmasına mübit bir zəmin idi. Eyni zamanda, insanlar əmək kollektivlərində ümumi zəhmətə qoşulmaqla birlik və müstəqillik əldə edirlər, özlərində vətənin inkişaf etməsi naminə ümumi fikir formalaşdırırlar. Azərbaycan cəmiyyətində azərbaycanlı təsəvvürü geniş bir ölçüdə bitkinləşirdi. Xalq özünün kim olduğunu, dərk etməyə başlayırdı. Çox zəngin tarixi və milli-mənəvi sərəvətlərə malik olduğunu bütün mənəsi ilə anlayırdı. Bütövlükdə, xalq özünün tarixi keçmişini və müasirliyini dərk edib anlayırdı. Xalq özünü dərk etdikcə, cəmiyyət özü-özünü anladıqca öz böyük oğlu Heydər Əliyevin təmsalində azərbaycanlı obrazını yaratmağa başlayırdı. Xalq özünün obrazını yaratdıqca daha çox özü-özünü dərk edirdi və özünü dünyaya tanıdırırdı. Xalqın həyatındakı bu mərhələ böyük Heydər Əliyev mərhələsindən ibarətdir. Heydər Əliyevin böyük uzaqgörənliyi sayəsində Azərbaycançılıq ideologiyasının sürətlə bərqərar olunması müstəqillik dövründə dövlətçilik ənənələrinin dinamikliyini və çevikliyini təmin edərək milli ideologiyanın formalaşmasına güclü tökan verdi. Heydər Əliyev, milli ideologiyanın bünövrəsində azərbaycançılığın dayandığını,

«Azərbaycan dövlətinin milli ideologiyasının özünü, əsasını təşkil edən azərbaycançılıqdır», sözləri ilə ifadə edir.¹

Milli ideologiyanın ümummillə mənafezlə xidmət göstərməsi, ümummillə mənafezləri qorumaq vəzifəsini öz üzərinə götürən dövlətçiliyimizin mənafezlərinə xidmət etməsi Heydər Əliyev təlimində çox aydın şəkildə şərh edilir. Heydər Əliyev təlimində göstərilir: «Bu milli ideologiya nədən ibarətdir?»

Birinci dövlətçilik. Dövlətçilik bu gün və gələcəkdə bizim hər bir vətəndaşımızın, cəmiyyətin, dövlətin əsas vəzifəsidir. Dövlətçilik Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaqdır, Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirməkdir. Dövlətçilik hər bir vətəndaşın qəlbində olmalıdır. Ona görə hər bir vətəndaş vətənpərvərlik hissləri ilə yaşamaq və bizim partiyamız, bütün dövlət orqanları, bütün təbliğatımız Azərbaycanı dövlətçiliyi inkişaf etdirmək üçün hər bir vətəndaş milli vətənpərvərlik hissləri yaratmalıdır. Milli vətənpərvərlik hissləri hər bir vətəndaşda o qədər güclü olmalıdır ki, hər bir vətəndaş milli mənafezi öz şəxsi mənafeyindən, öz şəxsi yaşayışından, öz şəxsi həyatından-hər şeydən üstün tutsun.²

Heydər Əliyev təlimində göstərilən kimi, milli ideologiyamızın ikinci tərkib hissəsi bizim milli-mənəvi dəyərlərimizdir. Milli-mənəvi dəyərlərimiz dedikdə, burada inam və etiqadımız, böyük şəxsiyyətlərimizin və müfəkkirlərimizin yaratdığı ümumbəşəri ideyalar və milli mədəniyyətimiz, adət-ənənələrimiz, milli əxlaqi keyfiyyətlərimiz nəzərdə tutulur.

Heydər Əliyev təlimində milli ideologiyamızın bir şəxsi də ümumbəşəri ideyalardan ibarət hesab olunur. Ümumbəşəri ideyalar həm bəşəriyyətin qazandıqı ən böyük nailiyyətlərdən bizim bəhrələndiyimiz keyfiyyətlərdən, həm də Azərbaycan xalqının yaratdığı və bəşəriyyətin müəyyən mənəvi ehtiyaclarının ödənilməsinə xidmət edən keyfiyyətlərdən ibarətdir.

Azərbaycanın milli ideologiyasının ən mühüm cəhətlərindən birini, Heydər Əliyev təlimində göstərilən kimi, ümumbəşəri

¹ Bax: «Xalq qəzeti» 24 noyabr. 1988-ci il

² Bax: «Xalq qəzeti» 24 noyabr. 1988-ci il

şəri dəyərlərlə bərabər Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərinin vəhdəti və sintezi təşkil edir.¹

Heydər Əliyev təlimində milli ideologiyamızın əsasının Azərbaycançılıq anlayışı ilə bağlı olduğu göstərilir. Həmçinin, Azərbaycançılıq anlayışına dövlətçilik, milli-mənəvi dəyərlər, ümumbəşəri dəyərlər aid olunur.²

Hər bir ideologiya tarixi, milli-mənəvi, sosial və psixoloji köklərə bağlı olduğu kimi, özünə məxsus dünya görüşə və fəlsəfi əsaslara da malikdir. Məhz milli ideologiyaların əsaslandığı fəlsəfi baza onun dünyabaxış sistemini müəyyən edir.

Fəlsəfi bazanın həyatı reallıqla mütənəsibliyi milli ideologiyanın uzun ömürlü olmasını təmin edir. Milli ideologiya inandırıcı olduqda uzunömürlülük qazanır. Milli ideologiya humanist prinsiplərə əsaslandıqda onun yaşamaq haqqı olur. Milli ideologiya təmsil etdiyi insan cəmiyyətinin mənafeyinə xidmət göstərdikdə uzun ömürlü olur. Milli ideologiyanın uzun ömürlü olması onun təmsil etdiyi dövlətçiliyin uzun ömürlü olmasını şərtləndirir. Azərbaycan tarixində, şübhəsiz ki, müstəqil hakimiyyət mərhələləri mövcud olmuşdur. Xüsusən, II minillik dövründə ayrı-ayrı hakimiyyət sülalələri mövcud olmuşdur. Məsələn, Ağqoyunlular, Qaraqoyunlular, Atabəylər, Səfəvilər, XVII-XVIII əsrlər mərhələsindəki xanlıqlar və s.

Bu dövrlərdə hakimiyyətdə olan tayfa və sülalələr vahid milli ideologiya formalaşdırıb bilməmişlər. Ona görə mərkəzləşdirilmiş dövlət yaratmaq çətin olmuş, bir çox hallarda isə həmin tayfalar və hakimiyyətlər arasında kəskin münaqişələr baş vermişdir. Nəticədə həmin hakimiyyətlərin özləri tarixdə ciddi və dərin iz qoymaqdan həyat səhnəsindən silinib getmişlər. Şah İsmayıl Xətayi dövründə isə, hətta, güclü mərkəzləşdirilmiş dövlət yaradılmasına baxmayaraq milli ideologiya formalaşmamışdı. Sarayda isə İran-fars islam ideologiyası güclü təsirə malik olmuşdur. Ona görə də Şah İsmayıl Xətayidən sonra ölkədə Azərbaycan dövlətçiliyi özünü möhkəmləndirə bilmədi. Doğru-

¹ Bax: «Xalq qəzeti» 24 noyabr. 1988-ci il

² Bax: «Xalq qəzeti» 24 noyabr. 1988-ci il

dur, həmin dövrdə Azərbaycan dilinin inkişafı intişar tapmışdı. Azərbaycanlılıq ideyaları cəmiyyət həyatında canlanmağa başlamışdı. Lakin bu ideyaların bütöv bir sistem kimi milli dövlətçilik ideologiyasına çevrilməsinin fəlsəfi bazası mövcud olmamışdı. Milli ideologiyaya əsaslanmaq şərti ilə öz dövlətçilik ənənələrini yarada bilməyən hakimiyyət isə sonrakı dövrlərdə öz milli təəsübkeşliyini itirməyə məruz qaldı. Bunlar bu gün də bizim üçün, Azərbaycan xalqı üçün tarixin ibrət dərsləri təmsilindəki hadisələr kimi yaddaşlarda qalır.

Milli ideologiya mövcud olmadıqda və ya onun bünövrəsini təşkil edən fəlsəfi baza real həyat zəmini üzərində qurulmadıqda onun arxasında böyük və qüdrətli imperiyalar uzun müddət cəmiyyət həyatında öz müvazinətini və tarazlığını saxlaya bilməyib süquta uğrayırlar. 70 ildən artıq hökumətlik edən Sovet İmperiyasının da taleyi belə oldu. Sovet İmperiyası, əslində zor aləti idi. Xalqların hüquq və azadlıqlarını, sərbəstliyini və müstəqilliyini onların əllərindən almışdı. Sovet İmperiyasının fəlsəfi dayağı Marksın materialist fəlsəfəsinə əsaslanırdı. Materialist fəlsəfənin kökü və başlıca məsələsi materiyanın əsas, əzəli və əbədi olmasını sübuta yetirməkdən ibarət idi. Materialist fəlsəfə buna əsaslanıb insanlara təlqin etməyə çalışırdı ki, ideyalar materiyyaya görə formalaşır və dəyişir. Materiya dəyişirdi, ədəyə dəyişən. Bu isə əslində yaradıcı təfəkkürü kölgə altına qeyvurdu, tarixdə şəxsiyyətin rolunu heçə endirməyə gətirib çıxarırdı. Yaradıcı ideyaların mövcud olmasını şübhə altına alan bu fəlsəfi konsepsiya, əslində dövlətçiliyin bir ictimai hadisə kimi davam və inkişaf etməsinə də şübhə ilə yanaşırdı. Odur ki, Marksizm təlimində dövlətin ölüm getməsi haqqında bir fantastik fikir də yaranmışdı. Lenin Marksı şərh edərək yazırdı: «Biz bilirik ki, birgəyaşayış qaydalarını pozmaqdan ibarət olan hadisələrin əsas ictimai səbəbi kütlələrin istismar edilməsidir, onların ehtiyac və yoxsulluğudur. Bu başlıca səbəb aradan qaldırıldıqda, o cür hadisələr də labüdənlə ölüm getməyə başlayacaqdır. Biz bunların nə zaman və nə kimi təcridliklə ölüm ge-

dəcəyini bilmirik, lakin bilirik ki, bunlar ölüm gedəcəkdir. Bunlar ölüm getdikcə dövlət də ölüm gedəcəkdir.»¹

Sovet ideologiyası yaradıcı ideyaları inkar edən Marksist fəlsəfəsi üzərində qurulduğu üçün həyatı realıqla uyğun gəlmirdi və cəmiyyətdə özünün doğrulduğunu sübut edə bilmirdi. Sovet ideologiyası gecə və gündüz bütün kütləvi informasiya vasitələri ilə, məktəblərdə, idarələrdə, müəssisələrdə və hətta məişətdə təbliğ edilməsinə baxmayaraq özünün yalançı məzmununu adamların beyninə yeridə bilmirdi. Ona görə də Sovet dövləti güclü zorakılıq aləti olmasına baxmayaraq cəmiyyət həyatında müvazinətini saxlaya bilmədi və süqut etdi.

Xalqları özünə qul etmək məqsədinə yönəldilmiş faşist ideologiyası da özünün itirici xarakterinə görə cəmiyyət həyatında özünə daimi mövqə qazana bilmədi. Hitlerin «Mayn kampf» (Mənim mübarizələrim) adlı kitabında ifadə olunmuş faşist ideologiyası mürtəcə alman filosofu və ideoloqu Nitsşenin qatı millətçilik fikirləri ilə dolu olan, cəmiyyətdə zidd fəlsəfi düşüncələri üzərinə qurulmuşdu.

Faşist ideologiyası zülm və qəsbkarlıq təlqin edirdi. Başqa millətlərə qarşı kin, nifrət və qəzəb təlqin edirdi. Bütövlükdə, faşist ideologiyası zülm üzərində qurulmuşdu. Zülm haqsızlıqdır. Zülm ədalətsizlikdir. Zülm insan təbiətinin cəmiyyətdəki inikasına çevirən azadlığın, və müstəqilliyin ziddindədir. Ona görə də zülm insan cəmiyyəti ilə birlikdə addımlaya bilməz. Dünya işi isə heç zaman zalımların çiyində gedə bilməz. Məhz faşist ideologiyası zülmə yoğrulub zalıma xidmət etdiyinə görə yaşaya bilmədi. Məhv oldu. Tarixlərdə və xalqların yaddaşında isə nifrət və qəzəblə xatırlanan bir hadisəyə çevrildi.

Bu gün torpaqlarımızın 20 faizinin çoxunu qəsb etmiş erməni təcavüzkarları prinsip etibar ilə sələflərinin işini davam etdirirlər. Ermənilər həmişə öz qonşularına xain gözlə baxıb onun malına qəsd etməyə çalışmış, özge torpaqlarını qəsb etməyə cəhd göstərmişlər. Ermənilər öz xəyanətkarlıq əməllərini həmişə onları himayə edən ağalarına sədaqət andı kimi qəbul

¹ Bax, Lenin. Dövlət və inqilab. Bakı, 1969. s. 95.

Mübariz Yusifov

etmişlər. Ermənilərin qəsbkarlıq niyyətləri və xəyanətçilik əməlləri aşağıdakı kimi tarixi faktlarda çox bariz şəkildə ifadə olunur. Ermənilər «Böyük Ermənistan» yaratmaq uğrunda Türkiyə və İrana qarşı Rusiya hökumətinə silahlı yollarla kömək edib Türkiyənin məğlubiyətinə çalışırdı. 1812-ci ildə Kırımın ruslar tərəfindən zəbt edilməsinə fəal kömək edən ermənilər Rusiya hökuməti yanında özlərinə böyük etibar qazandılar. Rusiya dövləti 1881-86, 1877-78-ci illərdə Türkiyə və 1826-1828-ci illərdə İranla müharibələrdə də ermənilərə söykəndi. Ermənilərin bu «xidmət»inin əvəzində Rusiya hökuməti 1828-ci ildə İrandan, 1829-cu ildə Türkiyədən 90 min erməni götürüb İrəvan-Naxçıvan xanlığı ərazisinə yerləşdirdi və 20 mart 1828-ci ildə həmin xanlıqların ərazisini erməni vilayəti elan etdi. Halbuki, o vaxta qədər bu vilayətdə 1114 kənddən ancaq 62-si erməni kəndi idi. Dağıdılmış, əhalisi qırılmış 359 müsəlman kəndində ermənilər məskunlaşdırıldı. Bunun nəticəsidir ki, artıq, 1918-ci ildə bu ərazidə yaşayan əhalinin sayı ermənilər – 775, azərbaycanlılar – 575 min nəfər təşkil edirdi. Ermənilər müsəlmanları qırıb qalanlarını da qovmağa başladı. Müsəlmanlar İrana, Türkiyəyə qaçmağa başladı. 1905-ci ilin fevralında Bakıda, İrəvanda, Naxçıvanda, Zəngəzurda, Tibilisidə, müsəlman qırğınları baş verdi. 1906-cı ildə qırğın daha da genişləndi mart, iyul aylarında İrəvan quberniyasını, Dağlıq Qarabağ, Gəncə, Qazax qozalarını бүürdü. Ermənilər 1917-ci ilin mart ayında 35 min nəfərlik bir qoşun korpusu yaradıb İrəvan ətrafı rayonlarının, Göycə gölü ətrafının, Naxçıvanın, Zəngəzurun. Dağlıq Qarabağın, Şuşanın və s. yerlərin əhalisini, qılınca çəkib qırmağa, damlara doldurub yandırmğa başladılar».¹

Bu kiçik epizodda ermənilərin necə qəddar, qaniçən, zalım, qəsbkar, xain olduqlarını təsvirdə bütün aydınlığı ilə canlandırmaq mümkündür. Ermənilər bu gün də çirkin və qara niyyətlərini davam etdirmək üçün hər bir alçaqlığa və vicdansızlığa gedirlər. Ancaq zülm heç bir vaxt cəmiyyətdə əbədi bərqərar deyildir. Ona görə də onlar bizim torpaqlarımızın daimi

qəsbkarları ola bilməzlər. Heydər Əliyev göstərir ki, «faşistliyin, vəhşiliyin dərəcəsi yoxdur. Erməni işğalçılarının hərəkəti məhz bunu sübut edir.»¹ Haqq və ədalət heç bir zaman zülmə tabe olmamış və tabe olmayacaqdır. Odur ki, erməni irticası və zülmü də çox davam edə bilməz. Heydər Əliyevin işıqlı dühası bütün qaranlıqları yarmağa qadirdir. Heydər Əliyev dühası haqq və ədalətin ziyasıdır. Bu işığın qarşısında zülmə və haqsızlığa aman yoxdur. Geci-tezi ədalət zəfər çalacaq, Heydər Əliyev tapşırıqlarını, tövsiyələrini və göstərişlərini özünə bayraq edən Azərbaycan xalqı qələbə qazanacaqdır!

Heydər Əliyev təliminə əsaslanan Azərbaycanın milli ideologiyası haqqa, ədalətə, insanlar arasında humanizmin bərqərar olmasına söykənir. Ona görə də bu ideologiya təmsil etdiyi dövlətçiliyi daim yasaqacaq, onu inkişaf etdirəcək və əsrlər boyu onun çiçəklənməsinə təminat yaradacaqdır. Heydər Əliyevi təlimindən güc alan milli ideologiya konsepsiyası həyati reallığa əsaslanır. Xalq uzun əsrlər boyu milli-mənəvi keyfiyyətləri özündə cəmləşdirir. Bu milli-mənəvi keyfiyyətləri ümumbəşəri ideyalarla qovuşdurur. Eyni zamanda bütöv bir sistem kimi mövcud olan insan cəmiyyətinə azərbaycançılıq zəminində yaranmış ümumbəşəri ideyaları bəxş edir. İnsan cəmiyyəti həmişə reallığa söykənən bəşəri ideyalardan faydalanmağa ehtiyac duyur. Odur ki, bəşəri ideyaların dünya siviliziyasına inteqrasiyası bütövlükdə insan cəmiyyətinin mənəvi zənginliyinə xidmət edən tarixən qazanılmış bir sərvət kimi qiymətləndirilməlidir. Heydər Əliyev ideyalarını mənimsəyib onu özünün sosial həyatına tətbiq etmək əzmində olan Azərbaycan cəmiyyətində bu gün bəşəriyyətə töhvə veriləcək zəngin mənəvi keyfiyyətlər mövcuddur. Eləcə də Azərbaycan cəmiyyəti dünya sivilizasiyasında mövcud olan ən zəruri mənəvi keyfiyyətləri böyük məmnuniyyətlə özünün milli-mənəvi keyfiyyətlərinə qovuşdurmaq mərhələsindədir. Bu, milli ideologiyamızın Heydər Əliyev təlimindən doğan zərurət kimi qəbul edilməlidir. Milli

¹ Bax. Talib Musayev. XX əsrdə ermənilər tərəfindən xalqımızın başına gətirilən faciələr. Bakı, 1999, s. 7-8.

¹ Bax. Heydər Əliyev. Mütəqillik yolu (tortib edənələr: Şahlar Əscərov, Solahəddin Xəlilov) Bakı, 1997, s. 82.

ideologiyamızın həyata keçirilməsinin fəlsəfi bazası da məhz Heydər Əliyev təliminin əsaslandığı obyektiv reallıqdır. Heydər Əliyev təlimində yaradıcı ideyalar böyük üstünlük verilir. İnsanlara, onların fəaliyyət mövqeyinə, təşəbbüskarlığına, əzmkarlığına, mənəvi keyfiyyətlərinə böyük diqqət yetirilir. Heydər Əliyev təlimində insanın intellekti, ağılı, idraki, düşüncəsi, daimi dinamik inkişafın, daxili mexanizmi kimi götürülür. İnsana dəyişdirilən yox, dəyişdirən bir varlıq kimi yanaşılır. İdeyalar sükunətdə yox, hərəkətdə olan dəyişdirən bir amil kimi qiymətləndirilir. Tarixdə şəxsiyyətin rolu onun ideyalarının, intellektinin, yaradıcı təfəkkürünün dinamikliyi baxımından qiymətləndirilir. Heydər Əliyev tarixdə şəxsiyyətin rolunu qiymətləndirərkən göstərir ki, «XX əsr sona çatır. Bu əsrdə xalqımız çox böyük mərhələlərdən, imtahanlardan, sınaqlardan keçib və nəhayət öz milli azadlığına, dövlət müstəqilliyinə nail olubdur. Bütün mərhələlərdə Azərbaycan xalqını yaşadan, irəliyə aparən, xalqımıza güc, ruh verən Azərbaycan xalqının böyük şəxsiyyətləri, böyük alimləri və dahi insanları olmuşdurlar.»¹ Heydər Əliyev təlimində ideyalar fəvqəlbəşəri, əlçatmaz, cəmiyyətin tək-tək üzvlərinə xas olan bir məhsul və sərəvət kimi qiymətləndirilmir. Heydər Əliyev göstərir ki, ideyalar, onların məhsulu olan nəzəri fikirlər həyata təbiiq edildikdə özünün reallığını, həqiqiliyini, obyektivliyini sübut edir. Heydər Əliyev göstərir ki, «Elmi axtarışın səmərəliliyini yüksəltmək, öz əməyində yüksək nəticələrə nail olmaq, bu nəticələrin praktikada tətbiqini sürətləndirmək alimlərin ən mühüm vəsifəsi və borcudur»² həmçinin, nəzəriyyə ilə praktikanın vəhdəti Heydər Əliyev təlimində qəti şəkildə öz ifadəsini tapır. Heydər Əliyev göstərir ki, «Sözlə işin, nəzəriyyə ilə praktikanın vəhdəti cəmiyyətin inkişafında əsas amildir.»³ Heydər Əliyev elmin səmərəliliyini nəzəriyyə ilə praktikanın vəhdəti zəmnində qiymətləndirir. «Hər bir alim qiymətlidir. Hər bir alimin ypratdığı elmi əsərlər özünəməxsus qiymət alır. Ancaq nəzəriyyəni təcrübə ilə birləş-

¹ Bax. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu. Bakı, 1997, s. 19

² Bax. Doryadan damlalar. (törtüçü cümlə: Bəxşeyiş Ələmşahov, Nizami Bəxşeyişoğlu, Bakı, 1999 s. 65.

³ Bax. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu. Bakı, 1997, s. 85.

dirən, nəzəri fikirləri tətbiq edə bilən və onlardan əməli nəticə götürə bilən, cəmiyyətə, ölkəyə, xalqa konkret fayda göstərən insanlar alimlərin sırasında xüsusi yer tutur.»¹

Heydər Əliyev döənə-döənə göstərir ki, bizim milli mənəviyyatımız, yaradıcı təfəkkürün məhsulu olan bəşəri ideyalar bizim mənəvi sərəvətimizdir. Heydər Əliyev təlimində deyilir ki, «Xalqımızın keçirdiyi tarixi yol, əldə etdiyi mədəni, intellektual potensial, inkişaf səviyyəsi böyük mədəni sərəvətimizdir.»² Heydər Əliyev xalqın ictimai təfəkkürünün məhsulu olan milli mənəvi keyfiyyətlərimizin ümummilliyi sərəvətimiz olduğu barədəki fikrini belə ifadə edir: «Mən bu gün bir azərbaycanlı kimi, özüm də həm milli mənəvi dəyərləri həm də ümumbəşəri dəyərləri cəm edən bir insan kimi deyirəm ki, bizim xalqımızın mənəvi, əxlaqi məntəməti onun ən böyük sərəvətidir, xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri onun milli sərəvətidir.»³

Heydər Əliyev tərəfindən eyni zamanda, görkəmli fikir daşıyıcıları, söz xəzinədarlarının yaratdıqları Azərbaycanın milli sərəvəti kimi qiymətləndirilib: «Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığında Azərbaycanın bütün milli xüsusiyyətləri, eyni zamanda ümumbəşəri dəyərləri əks etdirirdi fikirlər bizim milli ideologiyalarımızın əsasıdır və həmin ideologiyanın yaranması üçün böyük bir vasitədir, böyük bir sərəvətdir». Xalqımız, tariximiz nə qədər yaşayacaqsa, Hüseyn Cavidin irsi də bir o qədər yaşayacaq və xalqımız ondan istifadə edəcək. Hüseyn Cavidin yaratdığı əsərlər Azərbaycan xalqının mənəvi sərəvətidir.»⁴ Eyni haqla bu gün deməliyə ki, cəmiyyətimizin formalaşmasına özünün tarixi bəhrəsini vermiş Heydər Əliyev dühası Azərbaycan xalqının ən böyük milli və mənəvi sərəvətidir! Özü də azərbaycançılıq ideyalarına məxsus bütün milli-mənəvi keyfiyyətlərlə birlikdə ümumbəşəri dəyərləri birləşdirmiş və nəsil-

¹ Bax. Doryadan damlalar. Bakı, 1999 s. 64-65.

² Bax. Doryadan damlalar. Bakı, 1999 s. 18.

³ Bax. «Xalq qəzeti», 24 noyabr, 1998.

⁴ Bax. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu. Bakı, 1997, s. 129.

lərə örnək olan Heydər Əliyev şəxsiyyəti xalqımızın ən bənzərsiz sərvətidir!

Heydər Əliyev şəxsiyyəti respublikamıza rəhbərlik etdiyi bütün fəaliyyəti dövründə nəzəriyyə və təcrübəni vəhdətdə inkişaf etdirmişdir. Məhz nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdətinə əsaslanan Heydər Əliyev Milli ideologiyası özünün dünyəviliyi ilə, reallığı ilə, humanistliyi ilə, yaradıcı və qurucu xarakteri ilə daim dövlətçiliyimizə xidmət edəcək, zənginləşdikcə zənginləşəcək və doğma Azərbaycanımızın çiçəklənməsində öz tarixi vəzifəsini ləyaqətlə yerinə yetirəcəkdir.

Qısa nəticələr

1. Milli ideologiya milli ideyalar və ümumxalq ideologiyası zəminində yaranaraq yaradıcı xarakter daşıyır və bilavasitə dövlətçiliyimizə xidmət edir.

2. Milli ideologiya xalqın bütün təbəqələri üçün, bütün milli-etnik tərkibi üçün ümumiləşdirici xarakterə malikdir. Ona görə də milli ideologiya, bütövlükdə hamıya aid olan, xalqın bütün nümayəndələrinin hər birinin maraq və mənafeələrini ifadə edən, onları birləşdirən bir ideya sistemi kimi formalaşmışdır.

3. Milli ideologiya dövlətçilik zəminində yaranır və dövlətçiliyə xidmət edir. Hər bir dövlətçilik isə onun təmsil etdiyi xalqın bütün nümayəndələrinin maraq və mənafeələrinin keşiyində dayanır.

4. Milli dövlətçilik zəminində milli ideologiya o zaman yaranır və bərqərar olunur ki, dövlətin özündə bu dövlətçiliyi səciyyələndirən ənənələr yaranmış olsun.

5. Hər bir milli ideologiya özünün fəlsəfi-ictimai bazasına söykənir və bununla da onun cəmiyyətdəki mövqeyi bəlli olur.

6. Hansı xalqın dövlətçilik ideologiyasına çevrilmiş milli ideologiyası həqiqətə və reallığa əsaslanırsa, ədalətlik, humanizm və dünyəvilik prinsiplərinin bərqərar olunmasına xidmət göstərsə, o ideologiya öz dövlətçiliyinin yaşamasını, çiçəklənməsini və zənginləşməsini zəruri edir. Milli ideologiyalar bəşəriyyətə zidd prinsiplərə əsaslanırsa, onun təmsil etdiyi dövlətçilik də məhvə düşər olunmağa məhkumdur.

7. Azərbaycan milli ideologiyası ədalətlik, humanizm və dünyəvilik prinsipləri üzərində bərqərarlıdır. Ona görə də bu milli ideologiya öz dövlətçiliyini uzun dövrlər boyu yaşatmağa, zənginləşdirməyə və ona qələbələr qazandıрмаğa qadirdir.

8. Azərbaycan milli ideologiyası Heydər Əliyevin obyektiv gerçəklik prinsiplərinə söykənən, yaradıcı ideologiyası fəal həyat mövqeyinə arxalanan, nəzəriyyə ilə praktikanın vəhdətinə əsaslanan fəlsəfi baza üzərində qurulmuşdur. Azərbaycan

milli ideologiyası bu xalqın təmsil etdiyi bütün insanların bütölkədə mənafeyinə xidmət edir. Ona görə də bu ideologiya mil-lətçilik ideologiyasından tam uzaq olan baxışlar sistemidir.

9. Azərbaycan milli ideologiyasının formalaşmasında xalqın milli-mənəvi keyfiyyətindən doğan ictimai dəyərlər, eləcə də tarixi şəxsiyyətlərin yaratdığı ümumbəşəri dəyərlər, dünya sivilizasiyasında qazanılmış ən mühüm nailiyyətlərin həyat-da sınaqdan keçmiş və özünü doğrultmuş təcrübəsi dayanır.

10. Milli ideologiyamız, bütövlükdə bizim tarixi qələbə-mizdir, bu günkü mənəvi sərvətimizdir. Ən böyük milli və mənəvi sərvətimiz isə ideologiyamızın formalaşmasında öz xalqına tarixi tövflərini bəxş etmiş Heydər Əliyev dühasıdır. Tarixdə şəxsiyyətin roluna yüksək qiymət verən Heydər Əliyev şəx-siyyəti Azərbaycan xalqının ən bənzərsiz sərvətidir!

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyasının yara-dılmasının 6-cı il dönümünə həsr olunmuş yığıncaqdakı nitqi «Xalq» qəzeti 24 noyabr. 1988
2. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu (tərtib edənlər: Şah-lar Əsgərov, Səlahəddin Xəlilov, Bakı 1997
3. Ramiz Mehdiyev. Azərbaycanın siyasi gələcəyi Hey-dər Əliyevin fəal tərəfdarları və ardıcılları ilə bağlıdır. «Azər-baycan» qəzeti, 1 oktyabr 2002-ci il.
4. Səlahəddin Xəlilov. Heydər Əliyev və Azərbaycançı-lıq mədəniyyəti. Bakı, 2002
5. Əhməd Vəliyev. Bəsirət ünvanı. Bakı, 2002
6. Dəryadan damlalar (tərtib edənlər: Bəxşeyiş Ələmşah-ov, Nizami Bəxşeyiş oğlu) Bakı, 199.
7. Misir Mərdanov, Əsgər Quliyev. Azərbaycan Respub-likasının Dövlət rəmləri. Bakı, 2001
8. Nizami Cəfərov. Azərbaycançılıq məsələləri. Bakı, 2001.
9. Nizami Cəfərov. Azərbaycanlılar: etnokulturoloji bir-liyinin siyasi-ideoloji üfüqləri. Bakı, 2001.
10. Talib Musayev. XX əsrdə ermənilər tərəfindən xal-qımızın başına gətirilmiş faciələr. Bakı, 1999

MİLLİ İDEOLOCIYA VƏ AZƏRBAYCANÇI ELİTA

Biz öz daxili siyasətimizdə çalışırıq ki, Azərbaycanın dövlət quruculuğu, cəmiyyətin təşkil edilməsi və iqtisadiyyatın inkişafı dünya dövlətlərinin təcrübəsi əsasında olsun və beləliklə də Azərbaycan Respublikası dünya miqyasında öz layiqli yerini tuta bilsin.

Heydər Əliyev

Heydər Əliyevin azərbaycançılıq fəaliyyətində aparıcı istiqamətlərdən biri də siyasi-ideoloji elitanın formalaşdırılmasından ibarətdir. Müstəqil dövlətçiliyimizin bazasında milli ideologiyamızın və Azərbaycançılıq ideyalarının formalaşması, eləcə də onun mənimsənilməsi üçün siyasi-ideoloji elitanın yaradılması tarixi bir zərurətdir. Azərbaycanın daxili və xarici siyasətinin tənzim olunmasında, iqtisadiyyatımızın inkişaf etdirilməsində, milli-mənəvi keyfiyyətlərimizin ümumbəşəri ideyalarla birləşdirilməsində, müstəqil dövlətimizin uzun dövrlər boyu yaşamasının təmin olunmasında siyasi-ideoloji elitanın yaradılması çox mühüm tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Siyasi-ideoloji elitani formalaşdırmadan müstəqil dövlətçiliyimiz zəminində yaradılmış milli-mənəvi dəyərlərimizi, azərbaycançılıq ideyalarını, sosial və iqtisadi inkişaf nailiyyətlərimizin ən qabaqcıl keyfiyyətlərini gələcək nəsələ çatdırmaq imkanlarına nail ola bilmərik. Siyasi-ideoloji elita müstəqil Azərbaycan Respublikasında yaradılmış siyasi, ideoloji, maddi, mənəvi, sosial sahələrdə qazanılmış əhəmiyyətlərimizin varisliyi kimi formalaşmışdır.

Müstəqil Azərbaycan dövlətimizin ideoloji bazasının yaradılması dövlətçiliyimizin müxtəlif istiqamətlərdə möhkəmlənməsi, inkişafı və çiçəklənməsi üçün bir çox perspektivlərin meydana gəlməsini şərtləndirmişdir. Bunlardan biri də müstəqil Azərbaycanın milli siyasi-ideoloji elitasının formalaşdırılmasıdır. Bu proses öz xarakterinə görə azərbaycançılıq ideyalarının

mənimsənilməsi və real həyata tətbiq olunmasının canlı təzahürü və məntiqi davamıdır. Azərbaycan Respublikası hələ Sovet dövründə, xüsusilə, Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə, elm, mədəniyyət, iqtisadiyyat, sənaye, kənd təsərrüfatı və bütövlükdə ictimai həyatın bir çox sahələrində çox böyük uğurlar əldə etmişdir. Azərbaycan Respublikasında görkəmli elm, mədəniyyət xadimləri, ideoloji sahədə bir çox aparıcı və tanınmış rəhbər kadrlar yetişmişdir. Bütün bunlar ümumilikdə siyasi-ideoloji elitanın sosial bazasından ibarət idi. Ancaq müstəqil Azərbaycanı təcəssüm etdirən elita hələ mövcud deyildi. Elitar mədəniyyət, elm, sosial proseslər, ideologiya, siyasət və başqa sahələr birbaşa mərkəzin-Moskvanın idarəçiliyinə tabe idi. Hər şey mərkəzin tapşırıqlarına müvafiq olan proqram üzrə həyata keçirilirdi və mərkəzə xidmət edirdi. Lakin Heydər Əliyevin çox böyük uzaqgörənliklə yaratdığı bu sosial bazanın mərkəzini, özəyini Azərbaycan elmi, Azərbaycan mədəniyyəti, Azərbaycanın mənafeyi, həmçinin bu mənafeyi həyata keçirməyə qabil və qadir olan azərbaycanlı kadrlar təşkil edirdi. Həmin sosial baza Heydər Əliyevin o zamandan yaratdığı, bünövrəsini qoyduğu azərbaycançılıq ideologiyası fonunda ərsəyə gəlirdi. Ancaq azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olub Azərbaycanın mənafeyinə xidmət edən elita tam şəkildə özünün formalaşma prosesini müstəqillik zəminində həyata keçirə bilirdi. Doğrudan da müstəqillik elan edildikdən sonra həyat özü hər şeyi sınaqdan keçirdi. Aydın oldu ki, azərbaycançılıq ideyaları bəziləri üçün şəxsi mənafe və şəxsi mənfəət düşüncəsindən və anlayışından o tərəfə keçməmişdir. O zaman hakimiyyətdə olan qüvvələr heç də Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi barədə düşünmürdülər. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü onları maraqlandırmırdı. Müstəqil Azərbaycan respublikasında əhəlinin mütəşəkkilliyi və milli birliyi barədə düşünmək onların ağına belə gəlmirdi. Şəxsi mənafe hər şeyi üstələmişdi, hakimiyyət hərisliyi gözlərinin qarşısından qalın pərdə çəkmişdi. Belə olduğu halda, dövlətin idarəçiliyini ələ keçirmiş şəxslər heç vaxt da milli siyasi-ideoloji elitanın nümayəndələri sayıla bilməzdilər. Ancaq ölkə xali deyildi. Azərbaycanın milli mənafeyi naminə çalışan və həyatını bu işə həsr etmiş oğullar xalqın içərisində idi. Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranması ilə həyatını Azərbaycanın mənafeyi naminə sərf edən vətən oğulları

rı seçildilər. Bu vətənə xidmət etmək üçün öz söylərini, əzmkarlıqlarını, qüvvə və iradələrini birləşdirirdilər. Heydər Əliyevin ətrafında birləşən həmin qüvvələrin fəaliyyəti sayəsində milli-siyasi elita formalaşmağa başladı. Müstəqil dövlətçiliyimizin bünövrəsinin möhkəmləndirildiyi Heydər Əliyev dövründə milli siyasi-ideoloji elita Heydər Əliyev ənənələri üzərində, Heydər Əliyevin yaratdığı baza üzərində bərqərar olunmağa başladı. Milli siyasi-ideoloji elitanın bünövrəsi Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideyalarına söykənir. Bu elita Azərbaycanın müstəqilliyinin davam etməsinə və müstəqil dövlətçilik zəminində yaranmış ənənələrin qorunub saxlanmasına, həmçinin, onun inkişaf etdirilməsi məqsədinə xidmət edir. Heydər Əliyev təlimində güc alan Azərbaycan elitası artıq, Sovet dövlətinin dayaqlarının laxladığı müddətdən dirçəliş prosesi keçirməyə başlamışdı. Sovet dövləti dağılmağa üz qoyanda artıq, Azərbaycan elitası öz vətəninə xidmət etmək erasının başlanğıcında dayandığını dərk etmişdi. Artıq Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideyalarının real həyata tətbiq olunma zamanının yetişdiyi duyulurdu. Ramiz Mehdiyev haqlı olaraq yazır ki, «Müstəqil Azərbaycanın siyasi elitası 1990-cı ilin yanvarından sonra Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun sabiq üzvü və Azərbaycan xalqının siyasi lideri, o vaxt təqiblərə məruz qalan Heydər Əliyev Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələndə formalaşmağa başlamışdır. Yanvar ayı SSRİ-dəki siyasi hakimiyyətin mahiyyəti və xarakterinin daha dərinləndirilməsi və Azərbaycan xalqının taleyi üçün ağır və kədər hissi keçirən siyasətçilərin yeni nəslinin meydana gəlməsi ayı oldu. Elə bu müəkkəb keçid dövrü də demokratik dəyərlər, sərbəst iqtisadiyyat, azadlıq və dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparmağa qadır olan müasir milli-siyasi elitanın mənəvi və siyasi amalının formalaşmasının başlanğıcı oldu. Elitar təbəqə hər bir xalqın öz ənənələrinə və maraqlarına uyğun şəkildə, onun mənafehlərinin qorunması istiqamətində fəaliyyət göstərən qüvvədir. Elitar təbəqə cəmiyyətin alimləridir, mütəfəkkirlərdir, yazıçılardır, şairləridir, ictimai fikir sahibləridir, qabaqcıl ziyalılardır, siyasətçi və ideoloqlardır. Cəmiyyətdə bu qüvvələr daim aparıcı olub. Elitar təbəqəsi olmay-

¹ Bax: Ramiz Mehdiyev XX əsrin sonu-XXI əsrin əvvəlində yeni dünya nazamı və milli ideya: dünən, bu gün və sabah. «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002-ci il.

an cəmiyyətdə sivilizasiya yarana bilməz, inkişaf və irəliləyiş baş verə bilməz. Azərbaycanda tarixən onun güclü elitar qüvvəsi və təbəqəsi olmuşdur. Məsələn, ümumbəşəri ideyaların yarıdıcısı olan Nizami, Xətib Təbrizi, Nəimi, Nəsimi, Xətayi, Füzuli, Vaqif, M.F. Axundov kimi şəxsiyyətlər tarixin elitar təbəqəsinin nümayəndələri olmuşlar. Azərbaycançılıq obrazının yaranmasında bu elitar təbəqənin formalaşdırdığı ictimai, siyasi, fəlsəfi fikirlər, həmçinin, ümumbəşəri ideyalar çox böyük rol oynamışdır. Ötən əsrlərin ənənəsinə müvafiq olaraq, XX əsrin əvvəllərində də Azərbaycanda çox böyük ideoloji qüvvəyə çevrilmiş elitar təbəqə yaranmışdı. Məhz bu elitar təbəqənin mövcudluğu nəticəsi idi ki, əsrin ikinci onilliyi mərhələsində Azərbaycanca dövlət müstəqilliyi bərqərar olundu. Lakin kommunist-bolşevik kabusu bu elitanın davm etməsinə və mövcudluğuna son qoymaq üçün çirkin yollar axtarırdı. Hakimiyyət başında duran kommunizm-bolşevik kabusu onun yolunu tapdı. Ona qarşı elan olunmamış terror müharibəsi təbiiq etdi. 1930-cu illərin sonuna doğru qanlı repressiya başlandı. Hüseyn Cavid, Cəfər Cəbbarlı, Mikayıl Müşfiq, Heydər Hüseynov, Bəkir Çobanzadə və başqa bir çox qabaqcıl şəxsiyyətlər-alimlər, mütəfəkkirlər, dövlət xadimləri ya fiziki cəhətdən məhv edildilər, ya da gədgəlgəlməyə yollandılar. Bundan isə cəmiyyət ziyan çəkdi. Bir insan ömrü qədər olan müddətə kimi xalqın mənafehinə xidmət edən yeni ziyalı nəslinin yetişməsi üçün vaxt lazım gəldi. Heydər Əliyevin 1969-cu ildə hakimiyyətə gəlməsi ilə azərbaycançılıq ideologiyasının bazasındakı elitar təbəqənin formalaşmasının təməli qoyuldu. 1990-cı il 20 yanvar hadisəsi 1937-ci il repressiyasının başqa şəkildəki davamına çevrildi. Lakin artıq, xalqın iradəsini qırmaq mümkün deyildi. Çünki bu iradə Heydər Əliyev təlimində, Heydər Əliyev əzəmətindən güc alırdı. Azərbaycanın müstəqilliyi Heydər Əliyev tərəfindən bərqərar olunduqdan sonra Azərbaycan elitasının formalaşmasında real perspektivlər yarandı. Ramiz Mehdiyev yazır ki, «Elitanın hər bir cəmiyyət üçün xarakterik olması aksiomdur. Onun əsasında insanların fiziki, psixoloji, intellektual, mədəni və digər fərqləri dayanır. Bununla yanaşı, elita xüsusi siyasi və təşkilati key-

fiyyətli ilə səciyyəlidir. Elita cəmiyyətin idarəetmə və siyasi, demokratik proseslərə təsir göstərmək bacarığı yüksək olan təbəqəsidir. Özü də elitanın formalaşması demokratiya prinsiplirinə zidd deyildir, çünki insanların sosial bərabərliyi bərabər imkanlar kimi başa düşülməlidir. «Elita xalqın milli sərvətidir.»¹

Müasir Azərbaycan elitası Heydər Əliyev məktəbindən təlimatlanmış, onun prinsiplərindən bəhrələnmişdir. Heydər Əliyev məktəbi dahi rəhbərin Azərbaycana xidmət etdiyi zaman formalaşmağa başlamışdır. Heydər Əliyevin bütün fəaliyyəti, onun tapşırıqları, tövsiyələri, bu məktəbin canlı vəsaitidir. Həmin məktəbdən mərhələ-mərhələ bütün xalq bəhrələnmiş və azərbaycançılıq dərslərini öyrənmişdir. Yeni nəslin nümayəndələri bu məktəbin elə bir mərhələsində maariflənməyə başlamışlar ki, həmin dövrdə müstəqillik bərqərar olunmuş, azərbaycançılıq ideyaları reallığa təbiiq olunmuş, müstəqil dövlətimizin ideoloji bazası olan milli ideologiya konsepsiyası yaradılmışdır. Yeni dövrün siyasi-ideoloji varisləri də məhz bu məktəbin yaradıcı xarakterindən bəhrələnmişlər. Heydər Əliyev məktəbinin yetirmələri bu xalqın mənafeyi naminə çalışan vətən övladlarıdır. Bu gün Heydər Əliyev məktəbində təlim gören yeni siyasi-ideoloji elitanın avanqardı kimi çevik təfəkkürə malik olan, təmkinliliyi, səbirliliyi, təşəbbüskarlığı, humanistliyi, vətənpərvərliyi, əzmkarlığı, iradəliliyi və yüksək təşkilatçılıq qabiliyyəti ilə geniş ictimaiyyətdə özünə böyük nüfuz qazandırmış Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini, Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti, Dövlət Neft Şirkətinin Birinci vitse-prezidenti, Millət vəkili İlham Əliyev şəxsiyyəti yetişmişdir. İlham Əliyev yeni dövrün siyasətçisidir. İlham Əliyev gənc siyasi-ideoloji elitanın avanqardı kimi, XXI əsrin siyasət aləmində ən çox tanınmış və ən çox məşhur olan siyasi xadimlərdən biridir.

İlham Əliyev Heydər Əliyev məktəbinin bilavasitə yetişdirməsidir. Həm də ən qabiliyyətli, ən erudusiyalı, ən istedadlı yetirməsidir. İlham Əliyevin siyasət aləmindəki nailiyyətlər Heydər Əliyev ailəsinin zəngin ənənələrinin davamıdır. Heydər

Əliyev ailəsi məşhur alimlərin yetişdiyi ailədir, dövlət xadimlərinin yetişdiyi ailədir, dünya siyasətinin önündə gedən dahi şəxsiyyətin ailəsidir, azərbaycanlıq ənənələrinin ən zəngin təcrübəsini özündə cəmləşdirmiş, köklü nəslin ailəsidir. Bu ailə və onun ənənələri, bütövlükdə bir məktəbdir, cəmiyyət məktəbidir, idarəçilik məktəbidir, vətənpərvərlik məktəbidir. İlham Əliyev bu məktəbin zəngin ənənələrindən bilavasitə bəhrələnmişdir. Eyni zamanda, İlham Əliyev çox yaxşı təhsil görmüşdür. İlham Əliyev vaxtilə dünyanın az qala ikidə birinə diplomat və siyasətçi hazırlayan Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunu bitirib. 23 yaşında həmin ali məktəbdə dərs demişdir. Eyni zamanda, elmi tədqiqatla məşğul olaraq alimlik dərəcəsi almışdır. İlham Əliyev bu gün siyasətçilərin, politoloqların bilməli olduğu xarici dillərə, xüsusən, ingilis dilinə çox yaxşı yiyələnmişdir. Çevik təfəkkürlü olması və ingilis dilini yüksək səviyyədə bilməsi siyasi arenalarda ona çox böyük nüfuz, hörmət və qələbələr qazandırmışdır. Bu gün siyasətçilər, ideoloqlar, politoloqlar, tanınmış ziyalılar və dövlət xadimləri İlham Əliyev şəxsiyyətinə dərin sevinclə və məhəbbətlə danışırlar. Ramiz Mehdiyev yazır ki, «İlham Əliyev yeni dövrün siyasətçisidir və tarixin mürəkkəb dövrü hələ tezliklə başa çatmayacaq ölkəyə gələcəkdə rəhbərlik etmək üçün bütün lazımı keyfiyyətlərə malikdir. İlham Əliyevin dövlətə, dövlətin inkişafı ilə bağlı baxışları məlumdur. Onun bütün başlıca arzu və istekləri Azərbaycan dövlətinin modernləşdirmək və ölkəni dünya miqyaslı mühüm qərarlar qəbul edən say-seçmə ölkələr birliyinə daxil etməkdir. O, fəaliyyətində ardıcıl və pragmatikdir, rasional və səmimidir. Onu fərqləndirən cəhət odur ki, o, fəaliyyət dairəsi məhdud olan məmur deyil, əksinə geniş baxışlara malik siyasətçidir. Onun üstünlüyü bundadır. Azərbaycana məhz belə siyasətçi gərəkdir»¹

Bu gün Azərbaycan respublikasında yaradılmış azad və demokratik cəmiyyət şəraitində bir çox mətbuat vasitələri fəaliyyət göstərir. Bu mətbuat, şübhəsiz, ictimai rəyin formalaşmasında çox mühüm rol oynayır. Çoxölcülü mətbuatda yaranmış

¹Ramiz Mehdiyev Adı göstərilən məqalə, «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar, 2002-ci il

¹«Azərbaycan» qəzeti, 10 yanvar, 2002-ci il

ictimai rəyə görə, yaxın gələcək üçün ən perspektivli siyasətçi kimi diqqəti cəlb edən, siyasi mühitimzdə yeni və orijinal nəfəsi ilə seçilən İlham Əliyev, xüsusilə, fərqlənir. O, artıq Azərbaycanın siyasi mühitində aparıcı bir və ciddi mövqeyə malikdir. İlham Əliyevi siyasət aləminə gətirən məhz respublikamızda gedən təbii proseslərdir, ölkənin müasir inkişaf mərhələsidir. «Zamanın önə çəkdiyi İlham Əliyevi zamanın özü yetişdirmiş, formalaşdırmış və cəmiyyətə təqdim etmişdir. İlham Əliyev, eyni zamanda, siyasi arenaya böyük məktəbdən keçib gəlmişdir. O, Heydər Əliyev kimi nəhəng bir şəxsiyyətin və siyasət ustasının təlim-tərbiyəsini görmüş, beşikdə ikən siyasi mühitin əhatəsinə düşmüş, gözünü siyasət meydanında açmış, siyasət dünyasında yaşamış, tələbəklik və gənclik illərini vaxtilə dünyanı idarə edən Moskvanın siyasi elitasında keçirmişdir. Başqa sözlə desək, İlham Əliyevi siyasətə gətirən mühit Böyük Siyasi Məktəb olmuşdur. İlham Əliyevin bir siyasətçi və bir siyasi xadim kimi eyni zamanda bir şəxsiyyət kimi, xarakter cizgiləri mətbuatda belə ümumiləşdirilmişdir. «İlham Əliyev yeni keyfiyyətləri özündə cəmləşdirən siyasi xadimdir. Onun cəmiyyətə və ictimai-siyasi proseslərə baxışlar sistemi başqalarından ciddi şəkildə fərqlənir. İlham Əliyevin baxışlar sistemi zəngindir, rəngarəngdir, müasir dünyanın üstün və demokratik dəyərlərinin milli kaloritlə vəhdətidir. Dözümlüdür, təmkinli və səbirlidir, dövlətçilikdə, taleyüklü problemlərimizin həllində qətiyyətli və prinsiplidir, adı həyatda isə sadə, səmimi, xeyirxah bir insandır. Bütün varlığı ilə vətənə və mənsub olduğu millətə bağlıdır.»¹

Əli Həsənov və Nazim İsayevin bir məqaləsində İlham Əliyevin Azərbaycan elitasının avanqardı kimi gələcək siyasi həyatda rolu və mövqeyi barədə deyilir: «Hakim Yeni Azərbaycan Partiyası sıralarında, xalq arasında getdikcə belə bir ideya özünə möhkəm tərəfdarlar və ardıcıl toplayır ki, xalqımızın ümummilli lideri, müstəqil dövlətimizin qurucusu və xilaskarı, Heydər Əliyev məktəbinin bacarıqlı şagirdi, dövlətin indiki siyasi kursunun layiqli davamçısı, Azərbaycan gənclərinin

sevimlisi İlham Əliyev hakimiyyətin varisliyinin təmin edilməsində əsas rol oynamaqlıdır. Xalq arasında, YAP daxilində Azərbaycanın gələcək siyasi taleyi, dövlət quruculuğu, müstəqillik, sabitlik, demokratiya yolu ilə inkişaf xəttinin davam etdirilməsi ilə bağlı əsl xalq hərəkatı genişlənməkdədir. Bu hərəkat özünün bariz ifadəsini İlham Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyasının ikinci qurultayında böyük yekdillik və ruh yüksəkliyi ilə partiya sədrinin birinci müavini seçilməsində və onun partiyanın və xalqın gələcək lideri olan edilməsində tapdı.»¹

Yeni Azərbaycan Partiyasının onuncu ildönümünə həsr olunmuş yubiley mərasimində Yeni Azərbaycan Partiyası idarə heyətinin üzvü, Milli Məclis Sədrinin birinci müavini Arif Rəhimzadənin çıxışında deyildiyi kimi, «Bu gün Azərbaycan Respublikasının ardıcıl inkişafını təmin etməyə qadir olan gənc siyasətçilər və dövlət xadimləri korpusu yaranmışdır. Siyasət meydanına dövlət işi təcrübəsinə malik istedadlı siyasətçilər çıxmışlar. Onların arasında xalq haqlı olaraq ilk növbədə İlham Əliyevin adını çəkir.»²

İlham Əliyev bir millət vəkili kimi öz xalqına sədaqətə xidmət göstərir, öz seçicilərinin qayğısına qalır, onların ümidlərinə və etimadını doğruldur, zəruri ehtiyaclarının aradan qaldırılması üçün əlindən gələni əsirgəmir. İlham Əliyev 14 sayılı Qaradağ seçki dairəsində Milli Məclisə deputat seçilmişdir. Rayonun mərkəzində Lökbatan qəsəbəsi yerləşir. O zaman, həətə, bu rayonun rəhbərliyinin etirafına görə qışda pəlçiqdən, yayda toz-torpaqdan tərponmək, nəfəs almaq mürümün deyildi. İlham Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü və köməkliyi ilə Qaradağ rayonunun iqtisadiyyatının dinamik inkişafında, əhəlinin məddi rifah halının yüksəldilməsində, büdcənin maliyyələşən təhsil, səhiyyə, mədəniyyət işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsində, təhsil, maarif, mədəniyyət və idman sahələrinin inkişafında və tərəqqisində mühüm irəliləyişlər baş vermişdir. İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə «Qaradağ rayonunun sosial-

¹ Bax. İlham Əliyev böyük siyasətdə: reallıqlar və perspektivlər. Bakı, 1999, s. 4-5.

¹ Heydər Əliyev və Azərbaycan milli elitəsi. «Azərbaycan» qəzeti, 23 dekabr 2001-ci il.

² Bax: Yeni Azərbaycan Partiyasının 10 illik yubileyində Arif Rəhimzadənin çıxışı «Xalq qəzeti», 28 noyabr 2002-ci il.

iqtisadi inkişafına yardım fondu» yaradılmışdır. Rayonda sosial problemlərin həll olunmasında, əhəlinin elektirik enerjisi, qaz, istilik, ictimai nəqliyyatla təmin olunmasındakı uğurlar, məhz həmin fondun fəaliyyəti ilə bağlıdır. Rayonda 20 kilometrlik Lökbatan-Qızıldaş yolu təmir edilmiş, həmin yol ilə şəhərin mərkəzinə və «20 yanvar» metro stansiyasına 2 rahat avtobus marşrutu açılmışdır. Rayonda, həmçinin, Səngəçal-Çeyilədağ qəsəbələrini birləşdirən avtomobil yolunda 4 körpü əsaslı təmir olunmuş, 17 kilometrlik Səngəçal-Çeyilədağ su xətti çəkilmiş, qaçqın və məcburi köçkünlər üçün qaz xətti çəkilmiş, Bakı-Astara yolundan Sahil qəsəbəsinə keçmək üçün birbaşa avtomobil yolu açılmışdır.

Rayon ərazisində təhsil alanlar üçün sosial-maddi təminatlar yaradılmış, şəhid, əlil, əsgər və aztəminatlı ailələrdən olan şagirdlərə pulsuz dərsliklər verilməsində İlham Əliyevin yaratdığı fondun böyük xidməti olmuşdur. Bundan əlavə, 223 saylı orta məktəbin şagirdlərinə 100 dəst məktəbli forması, 35 cüt ayaqqabı, 14 saylı internat məktəbinə 180 dəst gədekə, 25 yorğan, mətbəx dəsti verilmişdir.

İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə Qaradağ rayonunda imtiyazlı olanlara bir birmərtəbəli 50 mənzilli yaşayış binası istifadəyə verilmişdir. Sahil qəsəbəsindən 3 kilometr aralı məsafədə ayrılmış 10 hektar ərazidə 107 massivi qaçqın və məcburi köçkün ailələrindən olan müharibə əlillərinə və şəhid ailələrinə həmin evlər paylanmışdır.¹

İlham Əliyevin təşəbbüskarlığı və təşkilatçılığı sayəsində neft kontraktları çox böyük uğurlar əldə etmiş, həmçinin, bu kontraktlar vasitəsi ilə Azərbaycanın Avropa dövlətləri və Amerika Birləşmiş Ştatları ilə siyasi-iqtisadi və diplomatik əlaqələri respublikamızın maddi-mənəvi, sosial mənafeyinə xidmət edən bir zəmin üzərində qurulmuşdur.

İlham Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə bir çox idman uğurlarımız baş vermişdir. Sidneydəki uğurlu çıxışlar, voleybolçularımızın parlaq qələbələri, dünya və Avropa birinciliyi yarışlarında güləşçilərimizin yüksək adlar qazanması, 1999-cu ildə ye-

nietmə boksçuların Avropa çempionunda idmançılarımızın 4 qızıl, 1 gümüş, 4 bürünc medal qazanması hər bir azərbaycanlının qəlbini fərəh hissi ilə doldurur. İdmanın digər sahələri üzrə əldə edilən qələbələr gənclərdə bu günümüzdə inamı, gələcəyimizə ümidi artırır. Bakıda, Naxçıvanda, Gəncədə, Şəkidə müasir tələblərə cavab verən olimpiya komplekslərinin tikilib istifadəyə verilməsi gənclərdə vətənpərvərlik tərbiyəsini canlandırır. Onları daha cəsarətli edir, daha yenilməz olmağa çağırır, daha uğurlu olmağa səsləyir.

İlham Əliyev bütün fəaliyyəti ilə, bütün işgüzarlığı ilə, bütün təşəbbüskarlığı ilə, bütün humanist keyfiyyətləri ilə özündə Azərbaycanın ləyaqətli övladı obrazını formalaşdırmışdır. İlham Əliyev XXI əsrin siyasi xadimidir. Azərbaycanın siyasi-ideoloji elitasının avanqardı olan İlham Əliyev yeni əsrdə Heydər Əliyev ənənələrinin ən layiqli varisi və davamçısıdır. İlham Əliyevin bütün fəaliyyəti onun vətəndaşlıq mövqeyinin və azərbaycançılıq amalının təcəssümüdür.

¹ Bax: İlham Əliyev diplomatiyasının nailiyyəti. Bakı, 2001. s. 34-39.

Qısa nəticələr

1. Siyasi-ideoloji elita varislik prinsipinə müvafiq olaraq dövlətçiliyin mənafeələrinin qorunmasına xidmət edən milli, siyasi və ideoloji sistemini aparıcı siyasi və ideoloji təbəqəsi mənasında başa düşülür.

2. Siyasi-ideoloji elitanın mövcudluğu və fəaliyyəti müstəqil dövlətçilik şəraitində reallıq kəsb edə bilər.

3. Müstəqil dövlətçilik olmadığı təqdirdə milli elitar təbəqənin formalaşması və onun milli mənafeələrə xidmət göstərməsi çox böyük çətinliklərlə üzləşir. Azərbaycanda Milli siyasi-ideoloji elitanın formalaşma dövrü Sovet dövlətinin dağılması və müstəqilliyin bərqərar edilməsi mərhələsindən başlanır.

4. Siyasi-ideoloji elitanın milli xarakteri onun azərbaycançılıq ideologiyası bazasındakı fəaliyyətinə əsaslanır.

5. Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətinə rəhbərliyi dövründə yaranmış sərbəst düşüncə, müstəqil inkişaf və azad həərəkət ideyaları müstəqillik mərhələsində milli-siyasi ideoloji elitanı formalaşmasında baza rolunu oynamışdır.

6. Milli siyasi-ideoloji elitanın fəaliyyəti azərbaycançılıq ideologiyası bazasındakı müstəqillik və milli birlik prinsiplərinə əsaslanır.

7. Milli siyasi-ideoloji elitanın fəaliyyətində aparıcı xətt müstəqil dövlətimizdə yaranmış ənənələrin qorunub saxlanmasıdır, onun davam və inkişaf etdirilməsindən ibarətdir.

8. Elitar təbəqənin milli xarakter alması üçün münbit şərait müstəqillik, azadlıq və sərbəstlik bazasıdır. Müstəqillik, azadlıq, sərbəstlik olmadan elitar təbəqə milliləşə bilmir və həyat səhnəsindən çəkilib gedir. Müstəqillik, azadlıq və sərbəstlik davam etdikcə milli siyasi-ideoloji elita inkişaf edir, zənginləşir, ictimai şüurun yetkinləşməsinə çox böyük təsir göstərir.

9. Milli siyasi-ideoloji elita cəmiyyətin çox böyük mədəni, psixoloji, əxlaqi sərvətidir.

10. Heydər Əliyevin milli mənafeələrinin çiçəklənməsinə yönəldilmiş ictimai və siyasi fəaliyyətinin bəhrəsi olan bugünkü siyasi-ideoloji elitanın avanqardı Heydər Əliyev məktəbinin

layiqli davamçısı və varisi, yeni dövr diplomatiyasının ən qabaqcıl nümayəndəsi XXI əsrin gənc siyasətçisi kimi böyük şöhrət qazanmış İlham Əliyevdir.

11. Özünün bütün fəaliyyəti, işgüzarlığı, təmkinliliyi, öz mərkəzliyi, təşəbbüsçüluğu, təşkilatçılığı və humanist keyfiyyətləri ilə ləyaqətli azərbaycanlı obrazına çevrilmiş İlham Əliyev yeni dövrdə özünə Heydər Əliyev ənənələrinin layiqli davamçısı kimi böyük hörmət, ehtiram və məhəbbət qazandırmışdır.

Ədəbiyyat

1. İlham Əliyev böyük siyasətdə: reallıqlar və perspektivlər. Bakı, 1999.
2. İlham Əliyev diplomatiyasının nailiyyətləri. Bakı, 2001.
3. Ramiz Mehdiyev. XX əsrin sonu-XXI əsrin əvvəlində yeni dünya nizamı və milli ideya: dünən, bu gün və sabah. «Azərbaycan» qəzeti, 9 yanvar 2002.
4. Ramiz Mehdiyev XX əsrin sonu-XXI əsrin əvvəlində yeni dünya nizamı və milli ideya: dünən, bu gün və sabah. (ardı) «Azərbaycan» qəzeti, 10 yanvar 2002.
5. Əli Həsənov, Nazim İsayev. Heydər Əliyev və Azərbaycan milli elitası. «Azərbaycan» qəzeti 23 dekabr 2001.
6. Yeni Azərbaycan Partiyasının 10 illik yubileyində Arif Rəhimzadənin çıxışı. «Xalq qəzeti», 28 noyabr, 2002-ci il.

İLHAM ƏLİYEV HEYDƏR ƏLİYEV SİYASİ KURSUNUN VARİSİDİR

Mən nikbinəm və respublikamızın yaxın gələcəkdə öz inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoyacağıma inanıram.

İlham Əliyev

Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təlimindən bəhs edərkən varislik bərsində söz deməmək mümkün deyildir. Varislik öz xarakterinə görə tarixi-ictimai bir kateqoriyadır. Varislik sözünün kökü mənşəcə ərəb dilinə məxsusdur. Azərbaycan dilində onun hərfi anlamı ötürülmə, ardıcılıqla çatdırılma deməkdir. Varislik sözündən hüquqsünaslıqda, xüsusən daha çox istifadə olunur. Varislik sözü cəmiyyət həyatında geniş ictimai mənə qazanmışdır. Varislik sözünün ictimai mənası cəmiyyət həyatında qazanılmış uğurların, nailiyyətlərin gələcəyə ötürülməsi anlayışını ifadə edir. Varislik bu gün milli və mənəvi dəyərlərimizin zaman-zaman nəsillərdən-nəsillərə ötürülərək qorunub saxlanmasını və yaşamasını təmin edən ictimai amillərdən biridir. Varislik cəmiyyət həyatına məxsus mənəvi əlaqələri bərkidir, möhkəmlədir, onun davamlılığını tənzimləyir.

Bu gün milli ideologiyamızın bazasını təşkil edən azərbaycançılıq ideyaları varislik yolu ilə qədim dövrlərdən bəri gəlib çatmış milli-mənəvi dəyərlərimizin üzərində qurulmuş və bərqərar olmuşdur. Bu gün deyəndə ki, Azərbaycan xalqı hansı milli-mənəvi dəyərlərin varisidir? Deməyə haqqımız var ki, xalqımız çoxlu-çoxlu milli özünəməxsus və ümumbəşəri ideyaların varisidir. Azərbaycan xalqı zəngin əxlaqi keyfiyyətlərin - böyüyə hörmət, kiçiyə ehtiram, sözünəbütövlük, dönməzlik, mətinlik, qonaqpərvərlik, etibarlılıq, sadıqlıq, əliacılıq, səxavətçilik, doğruluq kimi yüksək mənəvi keyfiyyətlərin varisidir. Azərbaycan xalqı onun mənəvi keyfiyyətlərinin daşıyıcısı olan zəngin folklor, oynaq və rəngarəng, musiqi, incəsənət

nümunələrinin varisidir. Azərbaycan xalqı ümumbəşəri ideyalarla zəngin olan çox güclü bədii yaradıcılıq nümunələrinin varisidir. Varislik amili olmadan milli-mənəvi dəyərlərimiz və ümumbəşəri ideyalar bu günə gəlib çata bilməzdi. Bu gün bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz və ümumbəşəri ideyalarımız elə bir zirvə təşkil edir ki, dünya sivilizasiyasına qoşulduğumuz müstəqillik dövründə inkişaf etmiş ölkələrin mədəniyyətini sadəcə qəbul etmək və mənimsəmək məcburiyyətində deyilik. Biz bu gün varisi olduğumuz zəngin mədəniyyətimizlə dünya mədəniyyətinə qovuşmaq və milli-mənəvi keyfiyyətlərimizi ümumbəşəri ideyalarla zənginləşdirmək mərhələsindəyik. Varislik olmadan milli-mənəvi keyfiyyətlərimizin dünya mədəniyyətinin ən yaxşı nümunələri ilə qovuşdurulması və inteqrasiyası mümkün deyildir. Azərbaycançılıq obrazının bütövləşməsində və zənginləşməsində varislik amilinin çox mühüm tarixi və ictimai əhəmiyyəti vardır.

Bu gün fəxrli dəyə bilirik ki, milli-mənəvi keyfiyyətlərimizin ən ideal daşıyıcısı və bu keyfiyyətləri ümumbəşəri keyfiyyətlərlə qovuşduran və ideal azərbaycanlı obrazını özündə cəmləşdirən ən nümunəvi şəxsiyyət Heydər Əliyevdir. Heydər Əliyev bu mənada deyir ki, «Mən bu gün bir Azərbaycanlı kimi, özündə həm milli-mənəvi dəyərləri, həm də ümumbəşəri dəyərləri cəm edən bir insan kimi deyirəm ki, bizim xalqımızın mənəvi-əxlaqi məntəqəsi onun ən böyük sərvətidir, xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri onun milli sərvətidir».¹

Müasir müstəqillik mərhələsində azərbaycanlı obrazının formalaşması üçün, cəmiyyət həyatının inkişafı üçün zəruri olan arqumentlər milli-mənəvi dəyərlərimiz və ümumbəşəri keyfiyyətlərin qovuşmasından ibarətdir. Heydər Əliyev şəxsiyyəti isə bu keyfiyyətlərin nümunəvi obrazıdır.

Bu gün həqiqətən də azərbaycanlı obrazı yaranması üçün Azərbaycan xalqı çox böyük zəngin ənənələrin varisidir. Böyük şəxsiyyətlər bu ənənələri özlərində cəmləşdirir və hər bir xalq da onun mədəniyyəti və inkişafı da onun səviyyəsi də məhz böyük şəxsiyyətlərinə görə tanınır.

¹Bax. «Xalq qəzeti», 24 noyabr 1998-ci il.

Tarix boyu cəmiyyətin bütün ağırlığı böyük şəxsiyyətlərin, dahi insanların çiyinlərinə düşür. Onlar, həmçinin, cəmiyyət həyatında baş verən ən uğurlu işlərin, nailiyyətlərin aktiv daşıyıcısı, davamətdiricisi və varisləri olmuşlar. Varisliyi nəsillər boyu yaşadan böyük şəxsiyyətlərin və dahilərin özləri tarixdə böyük varislər olmuşlar. Bütün zamanlarda dahilər təkcə varisliyi yaşatmamışlar, həm də varislik ənənələrinə uyğun olaraq cəmiyyət həyatına çox böyük dəyişikliklər və irəliləyişlər gətirmişlər.

Azərbaycan xalqının malik olduğu zəngin irs təkcə keçmişin təcrübəsindən ibarət deyil. Keçmiş öyrənmək o demək deyil ki, biz yalnız, tarixin dərin qatlarında qalan qədim şəhərlərimizlə öyünməliyik. Tarixi hadisələrin hər biri gələcək üçün ibrət dərəcəsidir. Tarixi doğru-düzgün qavramaq və hadisələrin analitik təhlilini aparmaq gələcək inkişafın optimal proqramını hazırlamaq üçün təminat yaradır. Heydər Əliyevin bir şəxsiyyət kimi böyüklüyü həm də ondadır ki, o, tarixə yaradıcı şəkildə yanaşır və gələcək həyatın düzgün proqramını hazırlayıb cəmiyyətə təbiiq edir.

Bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılması, onu əbədi yaşatmağın yollarının öyrənilməsi və həyata keçirilməsi Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Müstəqil dövlətçilik cəmiyyət həyatına mexaniki surətdə təbiiq olunmur. Bu dövlətçiliyin yaranmasında, formalaşmasında və inkişafında tarixi varisliyin çox mühüm rolu vardır. Dövlət rəhbərinin böyüklüyü də ondadır ki, tarixi varisliyi cəmiyyət həyatına yaradıcı şəkildə təbiiq edir.

Beləliklə, bugünkü müstəqil dövlətçiliyimizin mövcudluğu tarixi varisliyin davamıdır. Varisliyin mövcudluğu isə obyektiv gerçəkliyin cəmiyyət həyatındakı praktik təcəssümdür. Artıq, Azərbaycan Respublikası özünün müstəqil dövlətçiliyinin ikinci onilliyini yaşayır.

Bu müddətdə müstəqil dövlətçiliyimizin bir çox yeni ənənələri yaranmışdır. Müstəqillik əldə etmiş ölkələrdə dövlətçilik ənənələrinin yaranması çətin bir prosesdir. Elə ölkələr vardır ki, onların müstəqillik dövrü bir neçə on illər boyu davam etsə də dövlətçilik ənənələri sabitləşməmişdir. Azərbaycan Respublika-

sında bu ənənələr hələ Heydər Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi ilk gündən başlamışdır. Bu ənənələr milli ideologiyamızın Heydər Əliyev təliminə əsaslanır. Heydər Əliyev təlimi xalqın tarixi mədəniyyətinə, milli mədəniyyətinə, mədəniyyətinə və onun yaratdığı ümumibəşəri dəyərlərə əsaslanır. Heydər Əliyev təlimində varislik və ənənə bir-birini tamamlayır. Heydər Əliyev təlimindəki varislik və ənənəçiliyin vəhdəti dövlətçilik sahəsində də ənənə yaranmasının bünövrəsini təşkil edir. Həmin ənənələr bütövlükdə bundan sonra da Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edəcək. Konkret olaraq, bu ənənələri aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar:

1. Azərbaycanın dövlətçilik bazası yaradılmış və möhkəmləndirilmişdir.
 2. Ərazi bütövlüyümüz üçün ən zəruri təminat əldə edilmişdir.
 3. Cəmiyyət həyatında sabitlik və əmin-amanlıq yaradılmışdır.
 4. Cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mədəni inkişafında mühüm nailiyyətlər qazanmışdır.
 5. Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə əlaqə və münasibətləri formalaşdırılmışdır.
 6. Azərbaycanın haqq səsinin dünyaya çatdırılması təmin edilmişdir.
 7. Cəmiyyətdə azad, ədalətli, demokratik mühit yaradılmışdır.
 8. Xalqın mütəşəkkillik və bütövlüyünün bünövrəsi qoyulmuşdur.
 9. Azərbaycanın milli-mənəvi keyfiyyətlərinin ümumbəşəri dəyərlərə qovuşması prosesində Azərbaycançılıq ənənələrinin inkişafı və zənginləşməsi üçün münbit şərait yaradılmışdır.
 10. Dövlətçilik ənənələrinin davam və inkişaf etdirilməsinin davamçısı olan milli siyasi-idioloji elita formalaşmışdır.
- Bütün bu nailiyyətlər Azərbaycan cəmiyyətində azərbaycançılıq və dövlətçiliyimizi qorumaq və saxlamaq üçün möhkəm zəmindir. Bu gün biz varislik bərədə danışıqda məhz milli və dövlətçilik ənənələrimizin gələcək dövrlərə ötürülməsinə nəzərdə tuturuq. Bunun üçün ilk növbədə, cəmiyyətin

bütövlüyü və dövlət müstəqilliyi vacib şərtləndirir. Bu gün müstəqil dövlətçiliyimiz Azərbaycan cəmiyyətinin bütövlüyü və mütəşəkkilliyi bazasında mövcuddur. Bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikası dünyanın 137 ölkəsi ilə diplomatik əlaqə saxlayır. Vyana Konvensiyasının iştirakçısı olan bütün dövlətlərlə konsulluq münasibətləri yaradılıb və bu iş davam etdirilir. Respublikamızda 63 xarici dövlətin səfirlikləri fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Respublikasının isə 21 xarici ölkədə səfirlik, baş konsulluq və daimi nümayəndəliyi var.¹ Müstəqil dövlətçiliyimizin bundan sonra da uzun dövrlər ərzində yaşamasına zəmin yaranması üçün varisliyin təmin olunması həqiqi mənada tarixi bir zərurətdir. Artıq Azərbaycan cəmiyyəti belə bir zərurətin vacibliyini duyur, hiss edir və dərk edir. Ancaq, çox zaman müxalifət bu zərurəti özü də bilə-bilə dolaşdırıb ictimaiyyətdə yanlış təsəvvür yaratmağa cəhd göstərir. Siyasi sistemini sabit olduğu ölkələrdə varisliyin zəruri bir amilə çevrilməsinin fəlsəfi və sosial əsaslarını izah edərkən Ramiz Mehdiyev yazır: «... siyasi sistemin sabit olduğu ölkələrdə hakimiyyətin varisliyi dövlətin və cəmiyyətin varisliyinin zəruri atributu kimi şərh olunur. Mustafa Kamal Atatürk güclü, demokratik və dünyəvi dövlət quraraq hakimiyyətin varisliyini təmin etmişdir.

Heydər Əliyev bu gün Azərbaycanda nəinki vətəndaş cəmiyyətinə və sərbəst iqtisadiyyata malik olan müstəqil, sivilizasiyalı və demokratik dövlət qurulması üçün bünövrə, həm də gələcəkdə konstruktiv müxalifətin varlığı təqdirində daha səmərəli olacaq partiya ənənəsinin əsasını qoymuşdur. Siyasi plüarizm sərbəst iqtisadiyyat və cəmiyyətin öz siyasi liderini azad şəkildə seçməsi üçün daha əlverişli şərait yaratmış Heydər Əliyev hakimiyyətinin varisliyinin mahiyyəti, bax bundadır.»²

Nəzərə almaq lazımdır ki, dövlətçilik ənənələrinin yaranması hakimiyyətin sadəcə mexanizmi deyil, həm də onun bütöv bir sistemidir. Bu sistemdə bütün mexanizmlər bir-biri ilə bağlıdır və biri digərini şərtləndirir. Əgər bu mexanizmdə bir boş-

¹ Bax. Vəli Həbibovlu. Demokratiya xalqımızın milli sərəvətidir. « Respublika» qəzeti, 14 sentyabr, 2002-ci il

² Bax. « Azərbaycan» qəzeti, 10 yanvar, 2002-ci il

luq qoyulmuş olsa idi həmin mexanizm hərəkət qüvvəsini itirirdi. Lakin müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlətçiliyin bazası onun milli ideologiyası və sosial iqtisadi inkişaf istiqamətləri ilə ehtəvə möhkəmləndirilmişdir ki, həmin mexanizm bütöv bir sistem daxilində uzun əsrlər boyu işləməyə qadirdir. Müstəqil Azərbaycan dövlətində yaradılmış ənənələrin hər biri özlüyündə keyfiyyətlərin ötürülməsi prinsipi kimi bərqərar olunmuş varisliyə əsaslanır. Bununla da dövlətçilikdə varisliyin mövcudluğu, dövlətin özünün mövcudluğunun və gələcək inkişafının təməlidir. Dövlətçilikdə varislik olmasa çox böyük çətinliklərə bəhsə yaranmış ənənələr puç olar. Belə halda dövlətçiliyi yaşatmaq olmaz, xalqın bütövlüyünü, varlığını və mövcudluğunu təmin etmək mümkün olmaz. Varislik dövləti, xalqı, milləti, vətənmizin bütövlüyünü qoruyub saxlamaq üçün bazadır. Heydər Əliyevin xalq, vətən, millət qarşısındakı ən böyük xidmətlərindən biri də məhz dövlətçilikdə varislik təməlinin yaradılmasından ibarətdir. Əli Həsənov və Nazim İsayev «Heydər Əliyev və Azərbaycanın milli elitası» adlı məqaləsində varisliyin bir tarixi zərurət olması ilə əlaqədar İlham Əliyevdən gətirilən belə bir sitata istinad edilir: «Qəti əminəm ki, Azərbaycan hakimiyyətin varisliyi mövcud olmalıdır. Azərbaycan rəhbərliyinin apardığı siyasət yeganə düzgün siyasətdir. Hazırda yeridilən xətt davam etdirilməlidir. İndiki siyasət bir çox yeniliklər üçün nəzərdə tutulan siyasət olmalıdır. Əks halda, Azərbaycan yenə də hərc-mərcliyə məruz qala bilər» («Известия», 19.05. 01)»¹

Müxalifət varislik məsələsini elmi, fəlsəfi, ideoloji bir amil kimi nəzərə almadan hakimiyyətin mexaniki ötürülməsi kimi vulqar bir ideya irəli sürüb cəmiyyətdə çətinlik yaratmağa çalışır. 2 mart 1999-cu il tarixli «Xalq qəzeti»ndə Yusif Hübətovla aparılmış bir müsahibədə jurnalist soruşur: «Bu gün müxalifət düşərgəsinin liderləri İlham Əliyevin siyasi fəaliyyət göstərməsinə qısqançlıqla yanaşır, siyasi varislik məsələsini özlərinə sərf edən tərzdə işıqlandırirlər.»

Bu suala aşağıdakı kimi cavab verilir:

¹ Bax. «Azərbaycan» qəzeti 10 yanvar 2002-ci il.

«—Əvvəla, bu gün hakimiyyətdə varislik məsələsini müzakirəyə çıxarmağa heç bir ehtiyac yoxdur. Prezident Heydər Əliyev hələ uzun müddət dövlət başçısı olacaq. Çünki Konstitusiyaya görə onun nöbəti prezident seçkilərində də öz namizədliyini irəli sürmək hüququ var. Digər tərəfdən, Prezident Heydər Əliyev varislik məsələsinə birmənalı münasibət bildirib: seçkilər zamanı xalq kimi istəsə onu da prezident seçəcək. Bununla belə, bu gün doğrudan da müxalifət liderləri İlham Əliyev özlərinə potensial siyasi rəqib hesab edirlər. Özlərini nüfuzdan salmış siyasətçilər İlham Əliyevin ünvanına qarayaxmalar söyləyir, bir növ, onu siyasət meydanından uzaqlaşdırmağa çalışırlar. Lakin, İlham Əliyevin istər siyasi fəaliyyəti, istər milli məclisin depuəti, istərsədə neft şirkətinin birinci vitse-prezidenti kimi gördüyü işlər göz qabağındadır. İlham Əliyevin yüksək intellektə malik olması, dərin biliyi, təşkilatçılıq qabiliyyəti, opponətlərini çox narahat edir. İlham Əliyevə qarşı qısqançlıq da məhz onun xalq arasında günbəgün artan nüfuzundan irəli gəlir. Müxalifət siyasətçiləri ərz edirlər ki, İlham Əliyevin siyasi varisliyə iddia etməyə haqqı yoxdur. Halbuki, Konstitusiyanın 100-cü maddəsində göstərilir ki, yaşı 35 dən aşağı olmayan Azərbaycan Respublikası ərazisində 10 ildən artıq yaşayan, seçkilərdə iştirak etmək hüququna malik olan, o cümlədən, ağır cinayətə görə məhkum olunmayan, başqa dövlətlər qarşısında öhdəliyi olmayan ali təhsilli, ikili vətəndaşlığı olmayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı ölkə prezidenti seçilə bilər. Göründüyü kimi, İlham Əliyevin özünün növbəti seçkilərdə prezidentliyə namizəd göstərilməsi üçün heç bir maneə yoxdur. Prezidentin oğlu olması onun siyasi fəaliyyət göstərməsinə heç cür mane ola bilməz. Bir çox dövlət başçılarının övladları, qohum-əqrabaları fəal siyasi fəaliyyət göstərirlər. Onların hakimiyyətin varisliyini iddia etmələri heç də təcüblə qarşılanmır. Bizdə isə özlərinin diskreditə etmiş siyasətçilər varislik məsələsindən şou düzəltmək istəyirlər. İlham Əliyev atasının yaratdığı partiyanın liderliyinə real namizədlərdəndir və burada qəribə heç nə yoxdur. İlham Əliyev gənclərin problemlərinin həllində həmişə yardımçı olmuşdur. Milli Olimpiya

Komitəsinin sədri kimi də göstərdiyi fəaliyyət ölkəmizə baş ucalığı gətirir. Bir sözlə İlahm Əliyev gənc olmasına baxmayaraq, elə bir mühitdə formalaşmış, yetkinləşmiş ki, elə bir siyasi məktəb keçib ki, onun gələcəkdə Azərbaycanda layiqli yerlərdən birini tutacağına heç kəsin şübhəsi olmamalıdır.»¹

Bəzi hallarda Azərbaycandan kənarında olan müəyyən qüvvələr də varislik məsələsini düzgün qiymətləndirə bilmirlər. Hətta bəzilərində elə gəlir ki, konstitusiyanın müəyyən maddələrində dəyişiklik edilməsi məqsədi ilə keçirilən 2002-ci il 24 avqust referendumu da hakimiyyətin texniki ötürülməsinə xidmət edir.

Bu yanlışlığın aradan qaldırılması və referendumun nəticələrinin düzgün qiymətləndirilməsi məqsədi ilə Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü Qafar Əliyevin «Bi- bi- si» dünyə xidmətinin rəhbəri cənab Mark Bayforda ünvanladığı savab, xüsusilə diqqəti cəlb edir. Məktubda göstərilən kimi, Azərbaycandan kənarında bəziləri yanlış olaraq belə hesab edirlər ki, konstitusiya dəyişiklikləri ilə bağlı maddələrdən biri guya Azərbaycanda hakimiyyətin prezident Heydər Əliyevin oğluna keçməsinə asanlaşdırmaqdan ibarətdir.²

Bir daha nəzərə almaq lazımdır ki, məqsədlə və ya məqsədsiz şəkildə irəli sürülən bu cür ittihamlar cəmiyyətin iradəsinə heç bir təsir göstərə bilməz. Cəmiyyət öz iradəsində yanlışlığa yol verməz, seçimində təsadüfləri qəbul etməz, iftiralara, böhtanlara və şərə uymaz, haqqın, həqiqətin qələbəsinə zəmin yaradır. Həqiqət budur ki, xalq doğrudan da İlahm Əliyevi sevir, onu qiymətləndirir. Azərbaycan cəmiyyəti İlahm Əliyevin təmsalında özünün gələcək liderini görür. Bu, faktdır, həqiqətin aşkar üzü olan reallıqdır. Bu reallıq, Azərbaycanın gələcəyini hansı siyasətçinin adı ilə bağlı olması barədə aparılmış sorğu ictimai rəyin təcəssümü kimi özünü göstərir. Sorğu barədə verilən informasiyada deyilir ki, «Azərbaycan Dövlət Quruculuğu və Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutundan bildirmişlər ki, institutun sosioloji ekspert qrupu «Dirçəliş -XXI əsr» jurnalının re-

¹ Bax, «Xalq qəzeti» 2 mart 1999

² Bax, Qafar Əliyev, «Bi-bi-si»-nin dünyə xidmətinin rəhbəri cənab Mark Bayforda «Azad Azərbaycan» qəzeti, 1 sentyabr, 2002-ci il.

daksiyası ilə birlikdə 2002-ci ilin noyabr və dekabr ayında Azərbaycan və rus dillərində sorğu anketi hazırlayıb 18 yaşından 25 yaşınadək 1952 respondentə paylamışdır. Anketdə bir sual verilmişdir: Azərbaycanın gələcəyini hansı siyasətçinin adı ilə bağlayırsınız? Anketə 8 siyasətçinin adı salınmışdır. Sorğunun nəticələrinə görə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, Milli Məclisin deputatı, Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti İlahm Əliyev 73,6 faiz səs toplayaraq siyahıda birinci yeri tutmuşdur.»¹

Bəli, bu reallıq İlahm Əliyevin həqiqi varis kimi ictimaiyyətdə böyük nüfuz qazanmasının mötəbər mənbəyidir, əsaslandırılmış dəlildir, inkaredilməz sübutdur.

Müxalifət isə varislik anlayışının sosial-siyasi tarixi və fəlsəfi mənalarnın açılmasına fikir verməkdən uzaqdır. Çünki bu anlayış və onun arxasında dayanan tarixi məntiqi funksiya müxalifəti qorxudur. Müxalifət nədən qorxur? Müxalifət qorxur ki, müstəqil dövlətçiliyimizdə az müddət ərzində yaranmış ənənələr davam və inkişaf edəcəkdir. Müxalifət ona görə qorxur ki, onun vətənpərvərlik hissləri yoxdur. Müxalifət hər an vətəni satmağa hazırdır. Necə ki, 1991-ci ildə, 1992-ci ildə, eləcə də 1993-cü ilin birinci yarısına kimi vətəni, torpağı, milləti satmağa gedirdilər. Bu gün yüzlərlə şəhidin qanı bu satqınlarnın boyundadır. Ölədn gedən torpaqlarımızın iniltisi onların günahlarıdır. Bir milyon qaçqının ağır güzəran içərisində olması onların günahlarının nəticəsidir. Müxalifət Azərbaycanda dövlətçiliyin daimi olmasını istəmir. Ona şübhə ilə baxır. Müstəqil Azərbaycanı yenidən boyunduruq altına salmaqdan çəkinmir və belkə elə çarəni də bunda görür. Müxalifətçilər «qorxurlar ki, cəmiyyətdə ardıcıl olaraq həyata keçirilən sosial-iqtisadi tədbirlər yaxın zamanlarda öz müsbət nəticələrini verəcək və destruktiv, bərişməz müxalifətin onsuz da məhdud olan sosial bazası əriyib gedəcək.»² Ancaq Azərbaycan Respublikasında Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə, onun dövlətçilik programı ilə elə bir təməl

¹ Bax: «Azad Azərbaycan» qəzeti, 25 dekabr, 2002-ci il.

² Bax: «Azərbaycan» qəzeti 23 dekabr 2001-ci il (Əli Həsənov, Nazim İsayev, Heydər Əliyev və Azərbaycanın milli elitası).

yaranıb ki, bu təməl dövlətçiliyimizi əsrlər boyu yaşadıcaq. Dövlətçilik ənənələri davam etdiriləcək. Müxalifət bu gün varislikdən danışırmır. Amma bilmir ki, Heydər Əliyev hələ 1992-ci ildə Yeni Azərbaycan Partiyasını yaradanda onu milli ideologiyamızın bazasında formalaşdırmışdır. Müxalifət bilmir ki, milli ideologiyamız elə varislik üzərində bərqərarlıdır. Müxalifət anlama bilmir ki, Heydər Əliyev hələ 1969-cu ildə ölkəyə rəhbərlik etdiyi ilk gündən özünün əməli fəaliyyətində azərbaycançılıq ideyalarını canlandırırdı. Onun kökündə isə ənənə və varislik dayanırdı.

Bu gün isə müstəqil dövlətimizdə dövlətçilik ənənələrinin yaradılması bu ideyaların həyata keçirilməsinin praktik və məntiqi davamıdır. Bütün bunlardan sonra, kimlər varis ola bilər? - sualına cavab tapmaq asandır. Varislik tarixdə o şəxsiyyətlərə mənsub olur ki, onlar özünün intellekti, ağılı, düşüncəsi, cəmiyyətə yararlılığı, təmkinliliyi, müdrikliyi, uzaqgörənliyi ilə seçilir. Cəmiyyətin ən yaxşı ənənələrini böyük şəxsiyyətlərin həyat təcrübəsində ümumiləşir, cəmləşir və gələcək nəsillərə ötürülür. Varislik missiyası böyük şəxsiyyətlər tərəfindən yerinə yetirilir. Xalq, millət, ölkə belə şəxsiyyətlərlə tanınır. Azərbaycan cəmiyyətində Nizami, Nəsimi, Füzuli, Xətayi, Tusi, Bəhmənyar kimi əhəli bu xalqın mənəvi irsinin daşıyıcıları, varisləri olmuşlar. Milli-mənəvi ənənələrimizin və ümumbəşəri ideyaların varisi olan böyük şəxsiyyətlərimizlə dünyada fəxr etməyə haqqımız vardır. Bu gün Azərbaycanda milli-mənəvi ənənələrimizlə yanaşı tamamilə yeni bir istiqamətli ənənələrimiz yaranmışdır. Bu da Heydər Əliyev şəxsiyyəti tərəfindən yaranmış dövlətçilik ənənələrindən ibarətdir. Müxalifət başa düşməmiş deyildir ki, həqiqətən Azərbaycanda dövlətçilik ənənələri mövcuddur. Hər bir ənənənin öz varisi olduğu kimi, dövlətçilik ənənələrini də davam və inkişaf etdirəcək varis olmalıdır. Müxalifət bu məntiqi qırmağa cəhd edir. Lakin məntiq məntiqtir. Onu şərlə, böhtanla qırmaq olmaz. Bu məntiq Heydər Əliyev düşüncəsindən güc alır. Müxalifət bilməmiş deyil ki, dövlətçilik ənənələrimizin varisi həqiqətən böyük şəxsiyyət olmalıdır. Cəmiyyət isə belə bir şəxsiyyəti artıq müəyyənləşdirib. Bu şəxsiyyət Heydər Əliyev məktəbinin ləyaqətli yetişdirilməsi, ağılı,

idrakı, məntiqi, mənəvi, səbrliliyi, humanistliyi, təşkilatçılığı, vətənpərvərliyi ilə özünə böyük nüfuz qazanmış İlham Əliyevdir.

Artıq Azərbaycan cəmiyyəti İlham Əliyevi vətənpərvər bir insan kimi, həqiqi vətəndaş kimi, güclü bir siyasətçi kimi gələcəyin lideri hesab edir. Təsədüfi deyildir ki, İlham Əliyev barədə formalaşan fikirlərdə və rəylərdə də onun həqiqi cəmiyyət adamı olması, insanları öz arxasında aparmaq qabiliyyətinə malik olması haqqında reallıqlar ifadə olunur. Bu keyfiyyətlər İlham Əliyev şəxsiyyətinin varisliyi barədə fikir və mülahizələri bir daha konkretləşdirir, dəqiqləşdirir və dərinləşdirir. Politoloq Azər Şahsuvarovlu haqlı olaraq yazır ki, «... artıq prezident Heydər Əliyev kursunu davam etdirəcək vətənpərvər gənc qüvvələr formalaşmışdır və heç şübhəsiz onların lideri cəmiyyətdə pragmatik və yenilikçi imici qazanmış siyasi proseslərə global yanaşan millət vəkili İlham Əliyevdir. Onun qısa zaman ərzində fəaliyyətinə nəzər salsaq, əmin ola bilərik ki, gələcək siyasi perspektivlərdə İlham Əliyev ölkənin həyatında keyfiyyətə yeni mərhələnin başlanğıcını qoymaq və milli dəyərlərinə sıx bağlı olan müasir Azərbaycanın inkişaf prosesinə tökan verərək onu davam etdirmək gücündədir.»¹ Milli Məclisin deputatı Vaqif İbadullayev İlham Əliyevin ictimaiyyətdəki böyük nüfuzunu və siyasət aləmindəki böyük nailiyyətlərini qiymətləndirərək yazır ki, «İlham Əliyevin xarizmatik potensialı iqtisadi çərçivələrin məhdudlaşdırmaq düşgün olmazdı. O, həm də Azərbaycanın ən yeni siyasi tarixinin aparıcı simalarından biri olduğunu sübut etmişdir. Onun Yeni Azərbaycan Partiyasının sosial dayaqlarının möhkəmləndirilməsində stimullaşdırıcı amil funksiyasını yerinə yetirən siyasi imici bunu qətiyyətlə söyləməyə əsas verir ki, İlham Əliyev müasir Azərbaycan siyasətində özünəməxsus yeri olan nadir siyasət adamlarından biridir.»²

¹ Bax: Azər Şahsuvarovlu. Neokonservatizm və Azərbaycan. «Respublika» qəzeti, 24 yanvar, 2002.

² Bax: Vaqif Abdullayev. Döyülməz fəaliyyət prinsipi. «Azərbaycan» qəzeti, 25 dekabr, 2001-ci il.

İlham Əliyev bütün mənəvi, intellektual, humanist, ümum-bəşəri keyfiyyətlərinə görə, özündə azərbaycanlılığın nümunəvi obrazını yaratdığına görə, Azərbaycan cəmiyyətində özünə ümumxalq məhəbbəti qazandığına görə varislik haqqı daşımağa daha artıq layıqdır. Nizami Xudüev İlham Əliyevin Heydər Əliyev məktəbində həqiqi bir siyasətçi, məharətli bir diplomat kimi yetişməkdə varislik haqqı qazanması barədə öz fikirlərini belə ifadə edir: «Sevindirici hal odur ki, ümummilli sabahlarımızın layiqli lideri kimi yetişən İlham Əliyev bütün sahələrdə - siyasətdə, diplomatiyada, dövlətçilik sərəştəsində olduğu kimi, canlı nitqlərində də atası Heydər Əliyevin layiqli davamçısı, həqiqi varisidir... Bir daha qeyd etmək istədim ki, İlham Əliyev Heydər Əliyevin həyat, siyasət, diplomatiya, dövlətçilik, bütövlükdə Azərbaycançılıq universitetlərini bitirib, özü də hamıdan yüksək səviyyədə, necə deyərlər bu sahədə heç, kimin ala bilmədiyi fərqlənmə diplomunu ala bitirib. Elə buna görə dünyada yaşayan əlli milyon azərbaycanlı içərisində daha çox İlham Əliyevin Heydər Əliyev davamçısı, varisi olmağa haqqı var.»¹

İlham Əliyev nələrin varisidir?

Birincisi, İlham Əliyev Heydər Əliyev ailəsinin mənsub olduğu böyük bir nəslin genetik varisidir. İlham Əliyev özü deyir ki, «Mən atamın varisiyəm, bizim ailənin varisiyəm, və bu məsuliyyəti, baxmayaraq ki, mənim atam prezidentdir, çox yaxşı dərk edirəm. Ona görə də deyirəm, bu varislik məsələsinə ailə nöqtəyi-nəzərindən baxmaq lazımdır.»²

İlham Əliyev Heydər Əliyev kimi dahi bir şəxsiyyətin, dünya siyasəti meydanında özünün böyük mövqeyi olan aparıcı bir siyasətçinin, Azərbaycan Respublikasında müstəqilliyin bərqərar olunması yolunda çox böyük, zəngin təcrübə toplanmış dövlət xadiminin ailəsində tərbiyə tapmışdır. İlham Əliyevin anası görkəmli alim, akademik olmuş, yaxın qohumları adlısanlı insanlar, böyük şəxsiyyətlərdir. İlham Əliyevin mühiti böyük şəxsiyyətlər, müdrik insanlar mühitidir. Belə bir mühitdə

¹ Bax: Nizami Xudüev, Sabaha inamla, Bakı, 2002, s. 44.

² Bax: İlham Əliyev, Böyük siyasətə: realiaqlar və perspektivlər, Bakı, 1999, S. 31.

yetişən və tərbiyə tapan İlham Əliyev özünün yüksək təhsili ilə, siyasət aləmindəki nailiyyətləri ilə ölkənin iqtisadi həyatındakı fəaliyyəti ilə nəinki təkcə Azərbaycan cəmiyyətində, eləcə də dünya siyasətçiləri və dövlət xadimləri arasında böyük hörmət və nüfuzə malikdir.

İkincisi, İlham Əliyev müstəqil Azərbaycan Respublikasında yaranmış dövlətçilik ənənələrinin varisidir.

İlham Əliyev Respublika Olimpiya Komitəsinin prezidenti kimi, Neft şirkətinin birinci vitse-prezidenti kimi, eləcə də Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycanı təmsil edən qrupun rəhbəri, Assambleya sədrinin müavini və büro üzvü kimi çox mühüm dövlətçilik işləri ilə məşğuldu. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlətçilik ənənələri yaranması prosesində İlham Əliyevin çox böyük rolu və mövqeyi olmuşdur. İlham Əliyevin bütün fəaliyyəti dövlətçilik ənənələrimizin davam və inkişaf etdirməsinə yönəldilmişdir. Rəhim Mehdiyev yazır ki, «İlham Əliyevin dövlətə, dövlətin inkişafı ilə bağlı baxışları məlumdur. Onun bütün başlıca arzu və istəkləri Azərbaycan dövlətini modernləşdirmək və ölkəni dünya miqyaslı mühüm qərarlar qəbul edən say-seçmə ölkələri birliyinə daxil etməkdir... İlham Əliyevin dəyərlər sistemində dövlət birinci yerdədir və bu, şəxsiyyət dəyərlərini istisna etmir. Bizim şəraitimizdə bu, götür-qoy edilmiş yoldur. «Güclü dövlət» və «dövlətin modernləşdirilməsi» - İlham Əliyevin dəyərlər sisteminin iki tərkib hissəsi, bax, bunlardır. Bunlara məsləhət, prezident Heydər Əliyevin xəttinə-güclü dövlət, sabit ictimai inkişaf və yeni təfəkkür tərzinin normalaşdırılmasına sadıqlıq kimi daha mühüm bir ideyanı da əlavə etmək olar.»¹

İlham Əliyevin dövlətçiliyin inkişafındakı böyük siyasi fəaliyyəti onu siyasət cəhətdən müstəqil Azərbaycan Respublikasında yaranmış dövlətçilik ənənələrinin varisi kimi yetişdirmişdir.

Üçüncüsü, İlham Əliyev milli birliyimizin, mütəşəkkilliyimizin və milli ideologiyamızın təməli olan Heydər Əliyev məktəbinin ideoloji varisidir. İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyası

¹ Bax: «Azərbaycan qəzeti» 10 yanvar 2002.

asının yaradılmasında, onun sosial bazasının genişlənməsində dayaqlarının möhkəmlənməsində çox böyük fəaliyyət göstərmişdir.

Həmişə gənclərimizin yaxın dostu, məsləkdəşi, qayğıkeşi kimi böyük nüfuz malik olan İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini kimi fəaliyyət göstərdiyi vaxtdan partiyamızda gənclərin potensialı qat-qat artmağa başlamışdır. Partiyada gənclərin sayının artması onun gücünün sağlam qüvvələr, sağlam düşüncələr və sağlam əqidələr hesabına möhkəmləndirilməsi deməkdir. Partiyanın 2001-ci ildə keçirilən II qurultayında İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini seçilmişdir. Bu o deməkdir ki, partiyanın aparıcı qüvvələri içərisində gəncləşməyə böyük üstünlük verilir. Azərbaycanın gələcəyi ləyaqətli gənclərə etibar olunur. Gənclərdə vətənpərvərlik hisslərinin gücləndirilməsinə, vətənə xidmət əməlinin yetkinləşməsinə şərait yaradılır. Nəzərə almaq lazımdır ki, indiki cəmiyyətimizin inkişaf etdirilməsində gənclik böyük və yenilməz qüvvədir. İlham Əliyev isə özünün gənclik qüvvəsi ilə artıq siyasi, ideoloji sahədə möhkəmlənmiş, təşkilatçılıq işində kifayət qədər təcrübə qazanaraq görkəmli dövlət xadimi kimi yetkinləşmiş bir şəxsiyyətdir.

Müxalifət unudur ki, dünyanın ən demokratik ölkələrindən biri olan Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Konstitusiyasında hakimiyyətin mexaniki varisliyi nəzərdə tutulmamışdır. Hakimiyyətə gəlməyin yolu Konstitusiyamızın 101-ci maddəsində təsbit olunmuşdur. Burada göstəriləni kimi, hakimiyyətə gəlmək azad, demokratik və ədalətli seçkilər yolu ilə həyata keçirilir. Həmin maddənin I bəndində deyilir: «Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında sərbəst, şəxsi və gizli səsvermə yolu ilə 5 il müddətinə seçilir.»

Müxalifət özünün bütün əməllərini satqınlıq və xəyanət üzərində qurur. Bunu da diplomatiya hesab edir.¹ Müxalifət bilməlidir ki, hakimiyyətə gəlmək üçün xalqın etimadını qa-

¹ Bax: V. Əliyev. Erməni lobbisindən müxalifətə dostok. «Şərq» qəzeti, 16 yanvar, 2003-cü il.

zamaq lazımdır. Xalqın iradəsi hər şeyi həll edir. Xalq, artıq, öz seçimini çoxdan müəyyən etmişdir. Çətin anlarda, çətin günlərdə xalq Heydər Əliyevə arxalamb ona güvənmişdir. Soyuqlu, şaxtılı günlərdə xalqı Heydər Əliyev nəfəsi isindirmişdir. Heydər Əliyev zəkasının nuru xalqı qaranlıqdan işığa çıxarmışdır. Dahi rəhbərin xalqla hər bir görüşündə insanlar öz iradələrini açıqlıqla ifadə edirlər. Məhz, 2002-ci il noyabrın 9-cu möhtərəm prezidentimizin Şəkidəki görüşündə xalqın iradəsi açıq və aydın şəkildə ifadə olunmuşdur. Mətbuat bu görüşdən xalqın iradəsini ifadə edən təəssüratı belə işıqlandırır: «Heydər Əliyevin Şəki şəhəri bölgə əhalisinin 2003-cü ilin payızında keçiriləcək prezident seçkilərində göstərəcəyi iradənin konturlarını tamamilə aydınlaşdırdı. Bütün çıxışlarda, bütün söhbətlərdə dö-nə-dönə qeyd edildi ki, Azərbaycanın dünənini də bu gün kimi sabahı da Heydər Əliyevlə, Heydər Əliyev ideyaları ilə bağlıdır.»¹

Möhtərəm Prezidentimiz xalqın bu iradəsinə ehtiram əlaməti olaraq bildirmişdir ki, «Bu günkü bu görüşləri - həm idman kompleksində, həm də bu meydanda-sizin mənə göstərdiyiniz etimad kimi qəbul edirəm... Əmin olun ki, sizin mənə göstərdiyiniz etimadı bundan sonra da doğruldacağam.»²

İlham Əliyev varislik haqqını hərtərəfli qazanmışdır. Ona görə Azərbaycan cəmiyyəti sabahki günə işıqlı bir ümidlə baxır və şübhə etmir ki, bu gün Heydər Əliyev ailəsi kimi möhtəşəm bir nəslin varisi olan, siyasi və ideoloji varislik haqqı qazanan İlham Əliyev XXI əsrin siyasi lideri olacaq və müstəqil dövlətçiliyimizin zəminində yaranmış bu günkü ənənələrimizi uğurla davam və inkişaf etdirəcəkdir.

2003-cü ildə keçiriləcək prezident seçkiləri barədə isə müxalifətin təlaş keçirməyi əbəsdir. Bu seçkilərdə, şübhəsiz, xalq özünün əvəzedilməz lideri olan Heydər Əliyevin namizədliyini müdafiə edəcək və onu yeni müddətə müstəqil respublikamızın prezidenti seçəcəkdir.

¹ Bax: İttifaq Mirzəbəyli. Heydər Əliyevin bölgələrə hər bir səfəri ona ümumxalq möhəbbəti daha da artırır. «Xalq qəzeti», 15 noyabr, 2002-ci il.

² Bax: «Xalq qəzeti» 10 noyabr, 2002-ci il.

Müxalifət başa düşməlidir ki, varislik haqqı mexaniki yolla əldə edilmir.

Varislik haqqı ilk növbədə cəmiyyətə gərəкли olmaqla qazanılır. Yeni Azərbaycan Partiyasının on illiyinə həsr olunmuş yubiley mərasimində partiyanın icraçı katibi Əli Əhmədovun məruzəsində xalqın iradəsi açıq və aydın şəkildə ifadə olunmuşdur. Əli Əhmədovun məruzəsində bu məsələyə xalqın baxışı konkretliklə, qətiyyətlə, dəqiqliklə və aydınlıqla belə ifadə olunur: «Yeni Azərbaycan Partiyası qarşından gələn prezident seçgilərinə güclü lideri və aydın proqramı ilə gedir. Partiyamızın seçgi platformasının əsas qayəsi müstəqil Azərbaycan dövlətinin daha da qüdrətlənməsi, torpaqlarımızın tezliklə azad olunması, demokratik dəyərlərə söykənən ölkəmizdə insanların firavan və zəngin həyatının təmin edilməsidir. Xalq bu vaxta qədər Heydər Əliyevə və onun partiyasına inanmışdır. Çünki həm Heydər Əliyev, həm də onun partiyası bu inamı həmişə doğrultmuşdur. 2003-cü ildə də xalq sınaqlarında çıxmış liderinə-Heydər Əliyevə bir daha səs verəcək...»¹ Bu məruzəsindəki çıxışında Heydər Əliyev xalqın iradəsinə bir daha birmənalı şəkildə qətiyyətlə cavab verərək bildirmişdir ki, «Siz burada mənim 2003-cü ildə prezident seçkilərində iştirak etməyiniz haqqında öz təkliflərinizi irəli sürdünüz. Mən buna, görə sizə təşəkkür edirəm. Mən özüm də belə fikirdəyəm ki, 2003-cü ildə prezident seçkilərində iştirak etməliyəm. Narahat olmayın, iştirak edəcəyəm. Heç şübhə yoxdur ki, seçkilər tam demokratik prinsiplər əsasında keçiriləcəkdir və inanıram ki, bu seçkilərdə də xalq Heydər Əliyevə səs verəcəkdir.»²

¹ Bax: Yeni Azərbaycan Partiyasının icraçı katibi, Milli Məclisin deputatı Əli Əhmədovun məruzəsi, «Xalq qəzeti», 27 noyabr, 2002-ci il.

² Bax: Yeni Azərbaycan Partiyasının 10 illiyinə həsr olunmuş yubiley mərasimində Heydər Əliyevin nitqi «Xalq qəzeti», 27 noyabr, 2002-ci il.

Qısa nəticələr

1. Varislik cəmiyyət həyatında ardıcılığı təmin edən hadisələr sistemi kimi tarixi bir kateqoriyadır.

2. Azərbaycan xalqı bir çox milli özünəməxsus keyfiyyətlərin və ümumbəşəri ideyaların varisidir.

3. Milli-mənəvi dəyərlərimiz və ümumbəşəri ideyalar varislik amili vasitəsi ilə nəsildən-nəsilə keçir, yaşayır, inkişaf edir və zənginləşir.

4. Müasir dövrdə varisi olduğumuz zəngin mənəvi keyfiyyətlərimiz ümumbəşəri ideyalarla zənginləşmə mərhələsindədir.

5. Dünya mədəniyyətin ən yaxşı nümunələri, bilavasitə, varislik amilinə uyğun olaraq Azərbaycan xalqına məxsus milli-mənəvi keyfiyyətlərlə qovuşdurula bilər.

6. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi keyfiyyətləri ümumdünya təcrübəsinin məhsulu olan elə keyfiyyətləri özünə qovuşdurur ki, həmin keyfiyyətlər əxlaqi, hüquqi, psixoloji, sosioloji cəhətdən Azərbaycanın milli-mənəvi keyfiyyətlərini və onun hümanist prinsiplərini bir daha zənginləşdirə bilər.

7. Dünya və Avropa mədəniyyətinə məxsus keyfiyyətlər varislik prinsipi üzrə Azərbaycanın milli-mənəvi keyfiyyətləri ilə uzlaşa bilmədikdə milli sərvətimiz olan mənəvi dəyərlərlə inteqrasiya olunmur.

8. Milli-mənəvi keyfiyyətlərimizin və ümumdünya təcrübəsinin ən yüksək mənəvi dəyərləri Heydər Əliyev şəxsiyyətində özünün parlaq təəcəssümünü tapır.

9. Milli-mənəvi dərlərin tarixdə daimi varisi böyük şəxsiyyətlər və dahi insanlar olmuşlar.

10. Hər bir xalqın böyüklüyü, xarakteri və onun dünya sivilizasiyasındakı yeri və bəşər cəmiyyətindəki mövqeyi hər zaman milli-mənəvi keyfiyyətlərin varisi olan dahi şəxsiyyətlərə görə tanınır.

11. Dahi şəxsiyyətlər bütün zamanlarda varisliyi yaşatmaqla həm də varislik ənənələrinə uyğun olaraq cəmiyyət həyatına böyük irəliləyişlər və dəyişikliklər gətirmişlər.

12. Azərbaycan xalqına qədimdən irs qalan ən yüksək mə-nəvi keyfiyyətlər bu gün bizim mənəvi sərvətimizdir, sabah isə onlar tariximizin ibrət dərsələrinə çevriləcəkdir.

13. Varislik prinsipi müstəqil dövlətçiliyimizin formalaşmasında və onun özünəməxsus ənənələrinin yaranmasında mühüm yer tutur.

14. Müstəqil dövlətçilik quruculuğunda Heydər Əliyevin böyüklüyü ondadır ki, tarixi varisliyi cəmiyyət həyatına və dövlətçilik ənənələrinə yaradıcı şəkildə təbiiq edir.

15. Müstəqil dövlətçiliyin varislik ənənələri Heydər Əliyev tərəfindən hələ 1969-cu ildən bəri həyata keçirilməyə başlamışdır

16. Tarixi varisliyin cəmiyyət həyatına və dövlətçilik mexanizminə yaradıcı təbiiq ilə bu gün müstəqil dövlətçiliyimizin yeni ənənələri meydana gəlmişdir.

17. Heydər Əliyevin çox böyük fəaliyyətidir ki, dünyanın bir çox müstəqil dövlətlərində dövlətçilik ənənələri yarana bilmədiyi halda, tarixin qısa bir mərhələsində Müstəqil Azərbaycan Respublikasında artıq bu ənənələr formalaşmış və möhkəmlənmişdir.

18. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlətçilik ənənələrinin formalaşması bu ənənələrin həm də varislik prinsipləri əsasında gələcək nəsillərə ötürülməsinə təmin edir.

19. Dövlətçilikdə ənənə və varisliyin vəhdəti onun uzun zamanlar boyu yaşamasını təmin edən ən mühüm sosial amillərdən biridir.

20. Bu gün müstəqil dövlətçiliyimizdə mövcud olan siyasi, ideoloji, iqtisadi, mənəvi-psixoloji ənənələrin yaranmasında Milli Olimpiya Komitəsinin Prezidenti, Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyası Sədri'nin Birinci müavini İlham Əliyevin çox böyük əməyi və tarixi fəaliyyəti vardır.

21. XXI əsrin siyasi lideri kimi dünya siyasət meydanında özünə böyük şöhrət qazanmış İlham Əliyev bu gün dövlətçiliyimizdə onun bilavasitə iştirakı, təşəbbüskarlığı və fəal mövqeyi ilə yaradılmış siyasi, ideoloji, iqtisadi və mənəvi psixoloji ənənələrin ən layiqli davamçısı və varisidir.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev. Yeni Azərbaycan Partiyasının 6-cı il-dönümünə həsr olunmuş yığıncaqdan nitq. «Xalq qəzeti» 24 noyabr, 1998.

2. Heydər Əliyevin Şəkidə Olimpiya Kompleksinin açılışındakı nitqi. «Xalq qəzeti», 10 noyabr, 2002-ci il.

3. Yeni Azərbaycan Partiyasının 10 illik yubileyində Heydər Əliyevin nitqi. «Xalq qəzeti» 27 noyabr, 2002-ci il.

4. Ramiz Mehdiyev XXI əsrin siyasəti-yeni dünya nizamı dünən, bu gün və sabah. «Azərbaycan» qəzeti, 10 yanvar 2002.

5. Yeni Azərbaycan Partiyasının icraçı katibi Əli Əhmədovun məruzəsi. «Xalq qəzeti» 27 noyabr, 2002-ci il.

6. Əli Həsənov, Nazim İsayev. Heydər Əliyev və Azərbaycanın milli elitası. «Azərbaycan» qəzeti, 23 dekabr, 20017. Yusif Hümətovla müsahibə «Xalq qəzeti» 2 mart, 1999.

8. İlham Əliyev böyük siyasətdə reallıqlar və perspektivlər. Bakı 1999.

9. Nizami Xudiyev. Sabaha inamla. Bakı, 2002.

10. Vəli Həbibovlu. Demokratiya xalqımızın milli sərvətidir. «Respublika» qəzeti, 14 sentyabr, 2002-ci il.

11. Qafar Əliyev. «Bi-bi-si»-nin dünya xidmətinin rəhbəri cənab Mark Bayforda. «Azad Azərbaycan» qəzeti, 1 sentyabr, 2002-ci il.

12. Rəy sorğusu. «Azad Azərbaycan» qəzeti, 25 dekabr, 2002-ci il.

13. Azər Şahsuvarovlu. Neokanservativizm və Azərbaycan. «Respublika» qəzeti, 24 yanvar, 2002-ci il

14. Vaqif Abdullayev. Dəyişməz fəaliyyət prinsipi. «Azərbaycan» qəzeti, 25 dekabr, 2002-ci il.

15. V. Əliyev. Erməni lobbisindən müxalifətə dəstək. «Şərq» qəzeti, 16 yanvar 2003-cü il.

16. İttifaq Mirzəbəyli. Heydər Əliyevin bölgələrə hər bir səfəri ona ümumittifaq şöhrətini daha da artırır. «Xalq qəzeti», 15 noyabr, 2002-ci il.

	Səh.
1. Giriş.....	3
2. I BÖLMƏ Azərbaycançılıq ideyalarının yaranmasında milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin rolu.....	9
3. Azərbaycançılıq vətəno xidmətin təzahürü kimi.....	24
4. Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi həyatında dirçəliş və azərbaycançılıq ideyaları.....	37
5. Elm, maarif və mədəniyyət sahəsində nailiyyətlər azərbaycançılığın təzahürü kimi.....	52
6. Gənç nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsi.....	62
7. II BÖLMƏ Müstəqil dövlətçilik zəminində azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşdırılması.....	75
8. Dünya Azərbaycanlılarının həmröyliyi.....	87
9. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin dünya azərbaycanlılarının I qurultayının keçirilməsi haqqında sərənamı.....	89
10. Azərbaycanın Avropa Şurasında təmsil olunması.....	106
11. İlham Əliyevin Avropa Şurasında fəaliyyəti.....	110
12. Avropa Şurasında Azərbaycançılığa dair müzakirə edilən məsələlər.....	114
13. Uğurlar və narahatlıq.....	117
14. Əleyhdarların əks mövqeyi.....	120
15. III BÖLMƏ Azərbaycançılıq ideologiyası milli ideologiyanın təməli kimi.....	125
16. Milli ideologiya haqqında.....	153
17. Milli ideologiya və Azərbaycançı elita.....	172
18. İlham Əliyev Həçar Əliyev siyasi kursunun varisidir.....	185

Redaktor: N.B.Məmmədli.

Redaktor müavini: İ.Zeynalov.

Kompüter-dizayner: Aytəkin Məmmədova.

Yığılmağa verilmiş: 10.10.2002.

Çapa imzalanmış: 22.03.2003.

Şərti çap vərəqi: 12,75. Sifariş № 109.

Kağız formatı: 60/84 1/16. Tiraj 500.

Kitab "Nurlan" nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsində yığılmış və çap edilmişdir.

Müəssisənin direktoru: N.B.Məmmədli.

☎ 97-16-32; ☎ 8-50-311-41-89

Ünvan: Bakı, İçəri Şəhər, 3-cü Maqomayev, 8-ci döngə, ev 4.

Ar $\frac{2003}{1633}$

260